

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

studijní program: Regionální a politická geografie

Filip Polonský

**MAKROREGIONÁLNE ŠTRUKTÚRY SVETA:
REPREZENTÁCIE, PERCEPCIE A OBJEKTIVIZÁCIE**
**WORLD REGIONAL STRUCTURES: REPRESENTATIONS,
PERCEPTIONS, AND OBJECTIFICATIONS**

Dizertačná práca

Praha 2012

Vedúci dizertačnej práce: RNDr. Josef Novotný PhD.

Prehlásenie

Prehlasujem, že som túto dizertačnú prácu vypracoval samostatne pod vedením školiteľa RNDr. Josefa Novotného PhD., a že som všetky použité pramene riadne citoval. Som si vedomý toho, že prípadné využitie výsledkov získaných v tejto práci, mimo Univerzitu Karlovu, je možné iba po písomnom súhlase tejto inštitúcie. Povoľujem túto prácu k zapožičaniu pre študijné účely a súhlasím s tým, aby bola riadne vedená v evidencii vypožičiavateľov. Táto práca ani jej podstatná časť nebola predložená k získaniu iného alebo rovnakého akademického titulu.

Materiál z niektorých častí dizertačnej práce je publikovaný v nasledujúcich odborných publikáciách:

ČLÁNKY V IMPAKTOVANÝCH ČASOPISOCH

POLONSKÝ, F. and NOVOTNÝ, J. (2010): Cognitive mapping of major world regions among Czech geography students. *Journal of Maps*, 2010: 311-318.

KAPITOLY V KNIHE

POLONSKÝ, F. (2008): Shift in Representation of Borderlines in East-Central Part of Europe?. *Conference Proceedings - Geographical Aspects of Central Europe - Brno, September 2007*.

POPULARIZAČNE ČLÁNKY

POLONSKÝ, F. a NOVOTNÝ, J. (2012a): Vnímání sociálněgeografických makro-regionů světa. *Geografické rozhledy*, 21, 3, s. 16–17.

V Bratislave dňa 30. 4. 2012

.....

Pod'akovanie

Vďaka patrí všetkým osobám a inštitúciám, ktoré mali na tejto práci svoj parciálny podiel. Okrem školiteľa RNDr. Josefa Novotného, PhD., a konzultanta prof. RNDr. Martina Hampla, DrSc., má na práci svoj podiel: Mapová sbírka, Geografická knižnica Bratislava (pani Milada Weberová), konzultácie a výpomoc, ktorú poskytli profesori: Prof. Martin W. Lewis (Stanford University), Prof. Asteris Huliaras (Harokopio University Athens), prof. Petr Dostál, M.A., PhD. (domovská univerzita), prof. RNDr. Vladimír Baar, CSc. (Ostravská univerzita), prof. RNDr. Róbert Ištok, PhD. (Prešovská univerzita), môj bývalý školiteľ RNDr. Karol Kasala, PhD. (Univerzita Komenského), ale aj kolegovia Mgr. Jiří Hasman a Mgr. Jan Kofroň. Za svoju obeť a nabádaniu k práci nielen počas posledného „bratislavského“ roku musím poďakovať vlastnej mame.

Abstrakt

Práca podáva hlbší pohľad k problematike geosociálnej diferenciácie sveta a jej vyjadrenia v makroregionalizačných schémach. Práve tieto schémy sú záležitosťou rôznej prezentácie a reprezentácie a majú svoje uplatnenie v organizácii vo vedeckej a nevedeckej praxi. Po podrobnejšom rozbere a diskusii akademických prístupov k makroregionalizácii sveta nasleduje analýza členení globálnych aktérov, našich učebníc stredoškolskej geografie a ukážok percepcie a návrhov regionálno-geografickej organizácie študentmi geografie. Snahy o objektivizáciu problematiky boli spojené s variantným posudzovaním vnútornej homogenity a vonkajšej heterogenity makroregiónov. Priestor dostalo aj hodnotenie obchodných tokov a distribúcia mocenského potenciálu vrátane vývoja (1950 – 2008). Závery prinášajú syntézu zistení a načrtnutie možností pre budúci výskum.

Kľúčové slová: Regionalizácia, metageografia, subglobálna mierka, metóda kartografickej syntézy, makroregióny, regionálna geografia sveta, politická geografia, mentálne mapy a kognitívne mapovanie

Abstract

The thesis brings insight to the problem of geosocietal differentiation of the world and its interpretation in the schemes of (major) world regional structures. These schemes are matter of different presentation and representation and have utility in organization both of scientific and non-scientific practices. A more detailed analysis and discussion of academic approaches to global macroregionalization was provided, which was followed by an analysis of the views of so-called global actors. Assessed was also situation in Czech and Slovak education (geographical textbooks). Perceptions of regional schemes are represented by views of geography students. Struggles with objectification were related to several-variant-based consideration of internal homogeneity and external heterogeneity of macroregions. Also assessed were world economic flows, distribution of integrated power potential and its development (1950 – 2008). Conclusions bring synthesis of the findings, as well as an outline of possible future research topics.

Key Words: Regionalization, metageography, subglobal scale, method of cartographic synthesis, major world regions, world regional geography, political geography, mental maps and cognitive mapping

Obsah

1.	ÚVOD.....	1
1.1	Štruktúra, základné otázky a ciele práce.....	2
2.	TEORETICKO-METODOLOGICKÝ RÁMEC.....	5
2.1	Základné východiská práce.....	5
2.2	Regióny a regionalizácia na rozličných mierkach.....	7
2.2.1	Regionalizácia.....	8
2.2.2	Mierka.....	10
2.2.3	Význam makroregionalizácií.....	14
2.2.4	Regionalizačné kritériá.....	15
2.3	Konfrontácia prístupov.....	16
2.3.1	Regionalizmus.....	18
2.3.2	Area Studies.....	20
2.3.3	Makroregióny.....	21
2.3.4	Pohľady globálnych aktérov.....	25
2.4	Vybrané metodické poznámky.....	26
	Metóda sily hraníc.....	26
	Ostatné metódy.....	27
	Integrovaný mocenský potenciál.....	27
3.	PREHĽAD ZÁKLADNÝCH PRÍSTUPOV K ČLENENIU SVETA.....	29
3.1	Tradičný geografický prístup.....	29
3.1.1	Pôvod kontinentov.....	30
3.2	Sociálno-kultúrne prístupy - civilizácie.....	32
3.3	Ekonomické prístupy.....	36
3.3.1	Svetové systémy.....	36
3.3.2	Ekonomické toky a regionalizácie.....	37
3.4	Regionalizmus.....	40
3.4.1	Regionálne bezpečnostné komplexy a regionálne mocnosti (Regionálne vodcovstvo).....	42
3.5	Geopolitické koncepcie.....	43
3.5.1	Prístupy klasickej geopolitiky.....	44
3.5.2	Geopolitické a politicko-geografické reprezentácie po páde bipolárneho sveta.....	45
3.5.3	Geostrategické a geopolitické regióny (Cohen).....	46
3.6	Makroregióny.....	48
4.	ČLENENIA SVETA GLOBÁLNYCH AKTÉROV.....	55
4.1	Dáta.....	55
4.2	Variabilita členení medzinárodných organizácií.....	57
4.3	Pohľady štátnych inštitúcií.....	59
4.3.1	Pohľady mocností.....	59
4.3.2	Pohľady ostatných štátov.....	60
4.4	Odlíšne pohľady amerických, európskych a "ázijsko-pacifických" firiem.....	61
4.5	Zhrnutie.....	63

5.	(MAKRO)REGIÓNY VO VÝUČBE A V MÉDIÁCH.....	65
5.1	České a slovenské geografické učebnice	65
5.2	Školské atlasy sveta	68
5.3	Mediálny obraz	70
5.4	Zhrnutie.....	72
6.	UKÁŽKA PERCEPCIE REGIONÁLNO-GEOGRAFICKÉHO USPORIADANIA ŠTUDENTMI	73
6.1	Teoretické zarámovanie - kognitívne mapovanie globálneho geografického priestoru.....	73
6.2	Zadanie a metodika	74
6.3	Zistenia.....	76
6.4	Porovnanie zadania 2 medzi českými a americkými študentmi.....	78
6.5	Zhrnutie.....	80
7.	ANALÝZY OBJEKTIVIZÁCIE	82
7.1	Hodnotenie obchodných väzieb; regióny zahraničného obchodu.....	82
7.2	Hodnotenie vnútornej rovnorodosti (homogenity) a vonkajšej odlišnosti (heterogenity) makroregiónov	85
7.2.1	Popis variantov.....	86
7.2.2	Zistenia.....	90
7.3	Distribúcia mocenského potenciálu makroregiónov	90
7.3.1	Distribúcia mocenského potenciálu v úrovni štátov.....	92
7.3.2	Distribúcia mocenského potenciálu v úrovni makroregiónov a ich integrita	93
7.3.3	Niekoľko poznámok k integračným zoskupeniam.....	97
7.4	Zhrnutie.....	99
8.	ZÁVERY	100
	Všeobecné závery a naplnenie cieľov stanovených v úvode	100
	Limity a obmedzenia štúdie	103
	Makroregióny sveta.....	103
	Štáty na pomedzí makroregiónov (swing states)	105
	Vybrané geopolitické implikácie	106
	Heartland a Rimland, (Geo)politika zadržiavania	106
	Stret civilizácií, Boj proti terorizmu a Techno orientalizmus	107
	Posolstvo pre ďalší výskum	108
	Bibliografia.....	109
	Štatistické databázy.....	119

Skratky použité v práci

ASEAN - Asociácia juhovýchodoázijských národov

APEC – Ázijsko-pacifická ekonomická spolupráca

CACM – Stredoamerický spoločný trh

CARICOM - Karibské spoločenstvo

ČSR – Česká socialistická republika

EAU – Východoafrická únia

ECCAS - Ekonomická spolupráca štátov Strednej Afriky

ECO - Organizácia ekonomickej spolupráce

ECOWAS - Ekonomická spolupráca štátov Západnej Afriky

EÚ – Európska únia

EZVO – Európske združenie voľného obchodu

GCC - Rada spolupráce Zálivu

IPP – integrovaný mocenský potenciál

LAŠ – Liga arabských štátov

MENA – Middle East and North Africa (Stredný východ a Severná Afrika)

MERCOSUR – regionálna organizácia vybraných štátov južnej Ameriky

MZV – ministerstvo zahraničných vecí

NAFTA – Severoamerická dohoda o voľnom obchode

NASWA – North Africa and Southwest Asia (Severná Afrika a Juhozápadná Ázia)

OSN – Organizácia spojených národov – pre skratky podorganizácií pozri Prílohy

MERCOSUR – Spoločný trh juhu

SAARC - Juhoázijská asociácia pre regionálnu spoluprácu

SADC - Juhoafrická spolupráca pre rozvoj

SNŠ - Spoločenstvo nezávislých štátov

SSR – Slovenská socialistická republika

Zoznam máp, obrázkov, grafov a tabuliek

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1. Rádovo–mierková diferenciácia foriem geosocietálnej organizácie	12
Tabuľka 2 - Percepčné pojmá priestoru podľa Montello (1993)	13
Tabuľka 3 - Sféry (oblasti) humánnej geografie a k nim spadajúce ukazovatele, resp. integrandy .	15
Tabuľka 4 - Podiel názvov najčastejších makrokategorii v pohľadoch globálnych aktérov v %	64
Tabuľka 5 - Regionálne členenia vybraných spravodajských web portálov	71
Tabuľka 6 - Regionálne pojmy na serveri aktualne.cz [makrojednotka – počet spomenutí].....	71
Tabuľka 7 - Varianty a použité ukazovatele pre ich vymedzenie	86
Tabuľka 8 - Zistený podiel variability medzi jednotlivými štátmi daný ich makroregionálnou príslušnosťou na základe vybraných ukazovateľov (v %)	90
Tabuľka 9 – Najvýznamnejšie štáty podľa mocenského potenciálu.....	92
Tabuľka 10 - Mocenský potenciál (IPP) makroregionov	94
Tabuľka 11 - Úroveň integrity makroregionov (2008) – PS variant	94
Tabuľka 12 – Mocenský potenciál (IPP) makroregionov.....	95
Tabuľka 13 - Perspektívne formovanie regionov vyššieho rádu	97
Tabuľka 14 - Mocenský potenciál v úrovni integračných zoskupení (2008)	98
Tabuľka 15 - Povaha makroregionálnych jednotiek analyzovaných v práci	104

Zoznam grafov

Graf 1 - Podiel strán venovaných jednotlivým makro-kategoriiám vo vybraných amerických učebniciach regionálnej geografie sveta	67
Graf 2 - Podiel strán venovaných jednotlivým makro-kategoriiám vo vybraných českých a slovenských učebniciach regionálnej geografie.....	67
Graf 3 - Vybrané atlasy používané v súčasnosti a podiel venovaných strán jednotlivým makrojednotkám (v %)	69
Graf 4 - Podiel strán makroregionálnych jednotiek (%) v atlasoch sveta zo 16.-19.st.	69
Graf 5 - Zhoda polohy vymedzených a reálnych makroregionov v %	77
Graf 6 - Zhoda v rozlohe vymedzených a reálnych makroregionov v %	77
Graf 7 - Sieťový graf obchodnej výmeny medzi štátmi na subglobálnej úrovni troch panregionov	83

Zoznam obrázkov

Obrázok 1 - Číselné a farebné označenie makro-jednotiek znázornených v mapách.....	26
Obrázok 2 - Základné európske predstavy o rozdelení sveta v období raného stredoveku	31
Obrázok 3 - Pohľad „jadro - periféria“ [a] a Triáda [b].....	38
Obrázok 4 - Regionálne svetové mestá a ich sféry vplyvu (Taylor 2000).....	39
Obrázok 5 - Konfigurácia súčasného svetového systému podľa Dussuoy (2010).....	46
Obrázok 6 - Distribúcia mocenského potenciálu v úrovni makroregiónov – 2008	93
Obrázok 7 - Perspektívne formovanie makroregiónov vyššieho rádu – PS variant	96
Obrázok 8 – Makroregióny a ich potenciálna integrácia do vyšších celkov - zameranie na integračné zoskupenia.....	98

Zoznam máp

Mapa 1 - Základné rozdelenie sveta v európskych historických atlasoch sveta (15.-19.st.)	31
Mapa 2 - Civilizácie podľa Huntingtona (2001).....	34
Mapa 3 - „Civilizace v roku 2000“ podľa Krejčího (2002)	34
Mapa 4 - Regionalizmus a globálna štruktúra podľa Hettne (2001).....	41
Mapa 5 – Rôzne bezpečnostné komplexy páde bipolárneho sveta - Buzan a Waever (2003).....	43
Mapa 6 - Geopolitická mapa sveta na začiatku 21.storočia - Cohen (2009)	47
Mapa 7 - De Blij a Muller (2011) - Svetové geografické oblasti a ich regióny.....	52
Mapa 8 - Bradshaw a kol. - Makroregióny a subregióny sveta (2004).....	52
Mapa 9 – Syntéza makročlenení sveta v geografických publikáciách do roku 1990	53
Mapa 10 - Syntéza makročlenení sveta v geografických publikáciách WRG po roku 1991	53
Mapa 11 - Štáty s makroregionalizáciami zaradenými do databázy pohľadov MZV	56
Mapa 12 – Syntéza členení sveta medzinárodných organizácií.....	58
Mapa 13 - Syntéza členení sveta MZV - celosvetový obraz.....	58
Mapa 14 – Syntéza členení sveta firiem USA [a], EÚ [b] a východnej Ázie [c].....	62
Mapa 15 - Makroregióny sveta podľa českých študentov sociálnej geografie (zadanie 1)	77
Mapa 16 - Makroregióny sveta podľa českých študentov sociálnej geografie (zadanie 2	79
Mapa 17 - Makroregióny sveta podľa študentov geografie Stanfordskej univerzity.....	79
Mapa 18 - Tri makroregionálne varianty – geografický (GE), ekonomický (EK) a kultúrny (KU).87	

Poznámka – ďalšie obrazové materiály (Tabuľky, Grafy, Obrázky a Mapy) sú súčasťou Príloh, pre ich obsah pozri s. 123. Pre odlišenie od číslovania obrazových materiálov v texte bola prílohovým pridaná predpona P (napr. „Tab. P8“).

1. ÚVOD

Spomínam si ako voľakedy dávno, ešte na prvom stupni základnej školy, sme museli pred tabuľou povinne ukázať svetadiely. Tá veľká pevnina v tvare naklonenej konskej hlavy v strede mapy bola Afrika, od nej naľavo dve časti k sebe prináležiace prostredníctvom malého prúžku súše tvorila Amerika. Kdesi napravo dole ten ružový ostrov bola Austrália a zvyšok tvorila megamasa (Eur)ázie. Tu bolo nutné ešte dohľadať Európu s jej typickým členitým pobrežím, a to celkom vľavo (na západe, ak mám byť geograficky korektný). Mnohým snád' utkvela v hlave táto základná schéma, ktorú si tiež zvyčajne vyvolajú pri premýšľaní nad akýmkoľvek problémom, či situáciou, na svetovej úrovni. Pri sledovaní správ človek neraz natrafi na nejaké územie, či krajinu, ktorú nepozná, a preto rád vytiahne z knižnice atlas sveta, príp. sa zahľadá na základnú mapu sveta v *Google Maps*. Náležite danú krajinu vyhľadá a lokalizuje práve prostredníctvom základnej schémy, ktorú mu daný atlas (mapa) poskytuje. Jednu z takýchto schém si tiež uloží do hlavy ako vžitú (makro)regionalizáciu, ktorá základným spôsobom štrukturuje (triedi) naše zemepisné vedomosti o svete. Na jednotlivých mierkových úrovniach predstavujú používané regionálne kategórie základnú organizačnú schému, ktorá štrukturuje v podstate každé naše uvažovanie o svete a jednotlivých udalostiach a procesoch, ktoré sa vo svete odohrávajú. Dá sa pri tom povedať, že so zvyšujúcou sa mierkou pohľadu, t. z. s tým ako sa vzdiaľujeme od kategórií lokálnych ku kategóriám makro-regionálnym, resp. globálnym, zvyšuje sa význam reprezentácie a predstáv v kognitívnych (poznávacích) procesoch, ktorými sa so svetom zoznamujeme. Kým teda informácie o lokálnych a regionálnych rozdieloch si môžeme (aspoň do určitej miery) sami „zažiť“, informácie o (makro)regionálnej diferenciacii z väčšej miery preberáme, resp. pri uvažovaní v makroregionálnych kategóriách sme oveľa viac ovplyvnení reprezentáciou reality (tú nám poskytujú napríklad učebnice, atlasy, encyklopédie, médiá a pod.).

Základné geografické predstavy o svete (okolitom priestore) a jeho (makro-)organizácii definuje americká dvojica autorov Lewis a Wigen (1997) pod pojmom **metageografia**¹. Doslovne pojem definujú ako „súbor priestorových štruktúr, prostredníctvom ktorých ľudia zoraďujú ich (geografické) znalosti o svete: často podvedomé schémy, ktorými sú organizované štúdie histórie, sociológie, antropológie, ekonomiky, politických vied, či dokonca prírodné vedy“ (Lewis a Wigen 1997, s. ix). Jedná sa teda o „organizačný rámec“ základnej kategorizácie v geografickom slova zmysle. Treba však upozorniť, že v českej a slovenskej geografickej tradícii má metageografia odlišný význam (Demek 1987, Mičian 1995).

S dobyvateľskými aktivitami a získanou technologickou výhodou to boli Európania, ktorí mali tú výsostnú možnosť postupného kompletného zmapovania zemského povrchu a zároveň pomenovania a určenia veľkej časti z jednotlivých regionálnych kategórií. Tie boli zapracované nielen do základných médií mapovania, máp a atlasov sveta, ale aj do rôznych príručiek,

---

¹ Heslo **metageography** podľa Lewis a Wigen (1997) je napríklad súčasťou 5. vydania *Dictionary of Human Geography* (Gregory a kol. 2009).

encyklopédií, vedeckých materiálov a boli postupne prijímané širokou verejnosťou (v školstve, komerčnými subjektmi, médiami a pod.). Tieto rôzne pohľady, prístupy a kategorizácie boli vďaka európskej dominancii (geopoliticky, ale aj diskurzívne) prevažne prijaté aj inými, neeurópskymi, spoločnosťami, ktoré ich prijali za všeobecne platné².

1.1 Štruktúra, základné otázky a ciele práce

Základným cieľom práce bude poskytnúť ucelenejší obraz o tom, *aké rôzne pohľady existujú k humánnogeografickej makroregionalizácii sveta*. Okrem pôvodných akademických prác bude zaujímavé sledovať aj rôzne členenia prijímané rozličnými organizáciami a aká je situácia v geografickom vzdelávaní. Tieto rôzne prístupy môžu zároveň indikovať, čo všetko môže vplývať na myslenie ľudí a ich pohľad na svet a jeho priestorové usporiadanie („metageografiu“). V záveroch budú načrtnuté aj možné dôsledky používaných makroregionalizácií sveta.

K čiastkovým cieľom boli zaradené:

- zhodnotiť a diskutovať rôzne prístupy na členenia sveta a poukázať na rozdielne možnosti ich konštrukcie
- poukázať na význam regionalizácií sveta (členení sveta na makroregionálne štruktúry) a na vybrané atribúty (vzťah k medzinárodnému poriadku)
- v rámci edukačnej roviny zistiť, aké makroregionalizačné prístupy sú prítomné v stredoškolskej edukácii (geografických učebniciach a atlasoch sveta) u nás
- nadviazať na tradíciu štúdií kognitívneho mapovania sveta a vytvoriť ukážku percepcie makroregionalizácie sveta medzi jednotlivcami, konkrétne geografickými študentmi
- vykonať hodnotenia makroregiónov podľa objektívne stanovených kritérií a metodiky

Preto boli stanovené základné **výskumné otázky**:

- Čo sú makroregionálne štruktúry, ako a kým sú definované?
- Aký je ich význam a aké sú dôvody ich konštrukcie?
- Aké makroregionalizácie sveta sú používané v našich geografických učebniciach a atlasoch sveta?
- S akými makroregionálnymi pojmami sa možno stretnúť v spravodajstve u nás (vo vybraných médiách)?
- Aké vnímajú makroregionálne štruktúry sveta naši študenti geografie?
- Aké sú vzťahy medzi makroregionálnymi štruktúrami a medzinárodným poriadkom a mocenským usporiadaním a aké sú možnosti ich analytických hodnotení?

Pre tento účel bola práca rozdelená na niekoľko logických častí, ktoré možno v hrubej základnej schéme zhrnúť do bodov REPREZENTÁCIE (variantno-syntetické prístupy) -> PERCEPCIE (percepčné prístupy) -> OBJEKTIVIZÁCIE (analytické prístupy).

---

² Napr. *Ďaleký východ* v ponímaní japonskej geopolitiky, hoci z hľadiska geografickej polohy Japonska je daný termín nezmyselný (Lisowski 1998)

K **reprezentáciám** prináležia:

- **akademické reprezentácie (makro)regiónov v rozličných prístupoch ku geosocietálnej makrodiferenciácii sveta**
- **prijímanie a používanie schém globálnymi organizáciami a inštitúciami – tzv. globálnymi aktérmi**
- **edukačný obraz českých a slovenských regionálno-geografických učebníc, schémy v školských atlasoch sveta a ukážka obrazu vo vybraných médiách (spravodajstvo)**

K **percepciám** patrí:

- **prijímanie makroregionálnych schém jednotlivcami, prostredníctvom ich percepcií - v tomto prípade pôjde o ukážku takéhoto kognitívneho mapovania, kedy respondenti boli študenti geografie**

Do **objektivizácie** bol zahrnutý:

- **pokus o objektívne vyhodnotenie makroregionálnych rozdelení na základe kvantitatívnych („objektívnych“) dát, resp. kvantifikovateľných charakteristík.**

V návaznosti na vyššie uvedené základné obsahové rozdelenie práce je jej štruktúra nasledujúca: na význam makroregionalizácií sveta, všeobecne k teórii regiónov, regionalizácii a klasifikácii a konfrontácii rôznych prístupov bude poukázané v teoreticko-metodologickom rámci - **druhá časť** práce. Osobitná časť bude venovaná vybraným metodickým poznámkam.

Zatiaľ čo v druhej časti pôjde o diskusiu všeobecnejších aspektov (makro)regionalizácie, v **tretej** časti už budú predstavené konkrétne akademické prístupy a ich predstavitelia a ich koncepcie. Zoradené budú podľa postupnosti, aká je uvedená v teoreticko-metodologickom úvode: tradičné geografické (kontinenty), sociálnokultúrne, ekonomické, regionalistické a (geo)politické prístupy. Špeciálny priestor dostanú prístupy, ktoré sa používajú najmä v geografickej edukačnej praxi – makroregióny.

V **štvrtej** časti bude pozornosť venovaná pohľadom rôznych globálnych organizácií a inštitúcií – tzv. *globálnych aktérov*, t. j. medzinárodných organizácií, globálnych firiem a štátov a ich zahraničnej politiky, prostredníctvom ich ministerstiev zahraničných vecí. Čiastkové hypotézy sú uvedené v príslušnom texte.

V **piatej** časti v rámci **edukačnej roviny** bude cieľom zistiť a ďalej diskutovať, aké makroregionalizačné schémy sa používajú v našej (českej a slovenskej) geografickej literatúre, spolu s návrhmi opatrení na vylepšenie výučby regionálnej geografie sveta. Zameranie bude čiastočne aj na **mediálny obraz**. Okrem základných zahranično-spravodajských schém členenia sveta (spravodajské portály najmä v USA a Európe) bude zaujímavá aj menšia analýza českého spravodajského serveru *aktualne.cz* resp. *aktualne.sk* z hľadiska používaných regionálnych pojmov.

Nemenej dôležité je poukázať na **mentálne aspekty** vnímania základnej štruktúry regionálneho organizovania sveta **jednotlivcami**, v tomto prípade **študentmi geografie**, v časti **6**. Čiastkové hypotézy vzťahujúce sa k tejto časti sú uvedené v príslušnom texte.

V **siedmej** časti bude pozornosť venovaná snahe o **objektivizáciu**, kde pôjde o pokusy o objektívnejšie posúdenie vybraných aspektov makroregiónov. Sem spadá diskusia vnútornej homogenity a vonkajšej heterogenity jednotiek, ku ktorej napomôže aj analýza mocenského potenciálu jednotlivých makrojednotiek a jeho vývoja od roku 1950. Významným prínosom bude analýza obchodných tokov na základe importu, ktorá bude spolu s ďalšími variantmi zahrnutá do analýz vnútornej homogenity a vonkajšej odlišnosti makrojednotiek.

V záverečnej časti záverečné **zhrnutie doterajších hodnotení**. Na to nadviaže diskusia ďalších aspektov makroregionalizácií sveta, napríklad na rôzne možné implikácie, ktorým by mohla byť pozornosť venovaná v ďalších štúdiách. V stručnosti bude pojednané o niektorých atribútoch makroregiónov vrátane regionálnych jadier a k tzv. „štátom na pomedzí“.

2. TEORETICKO-METODOLOGICKÝ RÁMEC

Kapitola 2.1 podáva prehľad o teoretických východiskách práce - z akých hľadísk a pohľadov možno pristupovať k hodnoteniu geosocietálnej makrodiferenciácie a jej interpretácie v podobe makroregionalizácií sveta. Kapitola 2.2 je venovaná teórii regiónov a regionalizácie s osobitným zameraním na subglobálnu a globálnu mierku. Zároveň bude poukávané na význam makročlenení sveta a kritériám, ktoré možno využiť pri vymedzovaní (makro)regiónov. V kapitole 2.3 bude zhodnotenie a konfrontácia prístupov z hľadiska prevažujúcich kritérií vymedzenia, zoradených podľa dynamiky zmien. Posledná kapitola 2.4 obsahuje metodické poznámky k rôznym analýzám a syntézam uskutočneným ďalej v texte.

2.1 Základné východiská práce

Základnou inšpiráciou, na základe čoho vznikol podnet k diplomovej práci *Makroregionalizácia sveta* (Polonský 2005), bolo dielo *Úvod do regionálnej geografie* od Bašovský a Lauko (1990). Tam boli v skratke načrtnuté možnosti pohľadov na makroregionalizáciu sveta z pohľadu amerických autorov regionálnej geografie sveta (viď podkapitola 3.6), na ktoré nadviazali aj naši a sovietski autori. Na základe nedostatku všeobecných ani konkrétnych informácií o delimitácii sveta na (humánno-geografické) regióny sveta, vznikla nutnosť podrobnejšie sa venovať danej problematike. Na potreby geografov zaoberať sa touto problematikou upozornil z hľadiska všeobecnej humánnej (socio-ekonomickej, resp. sociálnej) geografie Häufner (1985), poľskí autori Leszczycki a Barbag (1965), z hľadiska politickej geografie Ištók (1997, 2004). Táto dizertačná práca je práve rozšírením diplomovej práce, a to o ďalšie aspekty, ktoré neboli možné, v rámci obmedzeného rozsahu diplomovej práce, zahrnúť.

Súčasná práca je teda vedená z uhla pohľadu geografických (sub)disciplín **politickej geografie a regionálnej geografie sveta**. Boli to práve rôzne oblasti a aktivity politickej geografie, resp. geopolitiky, ktoré dali vznik, či rozsiahle uplatnenie mnohým regionálnym kategóriám. A je to regionálna geografia, pre ktorú je posudzovanie a prijímanie schém dôležité z hľadiska vzdelávania, na ktoré bude čiastočne zameraná časť 5, kde budú hodnotené české a slovenské stredoškolské učebnice geografie, a školské atlasy sveta, z hľadiska používania makroregionalizačných schém. Na politickú geografiu bude nazerané ako na disciplínu, ktorá sa stavia do pozície nestranného – aspoň čiastočne objektívneho - pozorovateľa, na rozdiel od geopolitiky, ktorá sa viaže k určitému svetonázoru či geopolitickej stratégii konkrétneho štátu, resp. národa (Ištók 2004).

Existujúca dichotómia v pohľadoch na región spočíva v diskusii medzi zástancami **realizmu** a **konštruktivismu**³, (analógia je medzi **pozitivistami** a **relativistami**, resp. **postmodernistami**),

---

³ **Konštruktivismus** – ontologické stanovisko o vplyve ľudskej reflexivity* na ľudskú aktivitu; **Relativizmus** – epistemologické stanovisko, kde znalosť je úplne závislá od predošlého teoretizovania, alebo

kedy prví považujú regióny za **reálne** entity identifikovateľné v teréne, kým druhí považujú regióny za **sociálne konštrukcie** definované zo svojho sociálno-politického pohľadu (Agnew 1999).⁴ Podľa Montella (2008) je všetky ľudské kategorizácie možno považovať za ľudské interpretácie objektov a javov – človek je schopný odlišiť veľkosť zrnka piesku od kameňa, skaly, hory a celého masívu. Avšak to neznamená, že sa jedná len o teoretické pojmy, keďže svoj základ majú reálny: „Nie sú iba idealistickými, ani naivne reálnymi entitami, avšak semioticky⁵ realistickými entitami” ... (Montello 2008, s. 314). Takouto strednou cestou sa vyznačuje napríklad postpozitivismus, resp. kritický realizmus (Lauko a Kasala 2009), čo je viac-menej súhlasné s pohľadmi Lewis a Wigen (1997) a ich zamietavému stanovisku voči úplnej dekonštrukcii geografickej klasifikácie sveta, ktorú podsúvajú smery konštruktivismu a postmodernizmu. Podobným smerom by sa mala orientovať aj táto práca. Regióny sú síce do značnej miery sociálnymi konštrukciami, avšak ich vymedzenie a „konštrukcia“ sú podstatou pre základné geografické pochopenie toho, ako je svet zložený (Lewis a Wigen, s. 14). Agnew dodáva: „Regióny sú vyjadrením tak rozdielov vo svete, ako aj myšlienok a pohľadov na tieto rozdiely“ (Agnew 1999, s. 93). V prípade sociálneho konštruktivismu podľa Wendta a jeho koncepcie strednej cesty, táto vedie cez kompromis na úrovni metateórie pričom požíva kritickú ontológiu v kombinácii s pozitivistickou epistemológiou v podobe kritického realizmu (Drulák 2010). Týmto smerom bolo v tejto práci uskutočnená snaha o objektivizáciu reality makroregiónov v časti 7.

Pri **percepčných pohľadoch a mentálnom mapovaní** pri prieskume študentov (časť 6)⁶ bolo vychádzané z niektorých štúdií aj konceptov **behaviorálnej geografie**, resp. kognitívnej psychológie. Na najvyšších mierkach sem patrí skupina literatúry venujúcej sa tzv. **kognitívnemu mapovaniu** (na globálnej a subglobálnej) úrovni – pozri kapitolu 6.1. Pohľady na svet sú zároveň ovplyvnené geografickým prostredím, teda tým, kde sa nachádzame. Preto náš pohľad na svet bude vždy ovplyvnený, kým sme a kde sme v rámci sveta a vyplýva zo základného vnímania priestoru na „my“ a „oni“, resp. „ten náš“ a „ten ich“ svet (priestor). V tejto práci sa preto bude operovať s pojmom **provincionalizmus** (z angl. „parochialism“, z toho „provincialistické pohľady“). Provincionalizmus bude pre potreby tejto práce definovaný ako *skreslený pohľad, pri ktorom územia geograficky, príp. kultúrne, politicky alebo iným spôsobom príbuzné danému štátu, sú vnímané podrobnejšie ako ostatné oblasti sveta*. V prípade makoregionalizácie sa jedná o provincionalizmus vtedy, keď sú tieto „domovské regióny“ rozčleňované zjavne podrobnejšie ako ostatné oblasti sveta. Provincionalizmus sa prejavuje aj pri zostavovaní učebníc geografie a atlasov, kedy väčšia pozornosť (väčší počet strán, príp. podrobnejšia mierka v prípade máp) je venovaná domovskému regiónu. Tu treba však odlišovať medzi prejavom provincionalizmu a situáciami, kedy do jedného diela (učebnice či atlasu) bola včlenená aj časť zaoberajúca sa štátom vydavateľa prípadne širšej oblasti. V tomto prípade to však musí byť jasne viditeľné, a takto k tomu bolo pristupované v analýzach v časti 5. Provincionalistické vnímanie sveta bude z hľadiska

---

od sociálneho hľadiska; **Dekonštrukcionizmus** - epistemologické stanovisko, kde jazyk určuje a podmieňuje, čo môžeme vedieť. V súčasnosti sú však smery veľmi previazané (Agnew, 1999, s. 93); * - *Reflexivita* je pohľad štúdia systematicky ku kontextu konštrukcie znalostí, najmä pre účel výskumníka na každom stupni výskumu (Malterud 2001)

⁴ Predstaviteľmi opozičných stanovísk boli napríklad Alampijev a Whittlesey (pozri Ivanička 1983)

⁵ Semioticky - znakový, symbolicky - poznámka

⁶ Technické záležitosti výberu vzorky a prevedenie analýz percepcií českých študentov geografie boli uverejnené v článku Polonský a Novotný (2010), v českej verzii Polonský a Novotný (2012a).

makroregionalizácie diskutované v komparatívnej štúdií percepcie medzi českými a americkými študentmi geografie (časť 6) a v pohľadoch regionálno-geografických autorov (3.6) a globálnych aktérov (časť 4). Pri dielach americkej aj našej regionálnogeografickej literatúry a na vybranej vzorke atlasov sveta bude prihliadnuté z kvantitatívneho pohľadu podľa počtu strán venovaných jednotlivým regiónom.

Pôvodným zámerom bolo priniesť aj prieskum na detailnejšej rovine konkrétneho regiónu, ktorý v úzkom ponímaní vystupuje ako *Stredný východ* a v najširšom vnímaní ako *Islamský svet* príp. historická konštrukcia *Orientu*. Pre rozsah tejto práce bolo od toho upustené. Dielčie poznatky percepcie priestoru etno-kultúrneho a religiózneho regiónu Arabského, resp. islamského sveta českými a slovenskými študentmi, vybranými expertmi na danú problematiku, ale aj z detailnej analýzy českých a slovenských stredoškolských učebníc (ktoré obsahujú pasáže vzťahnuté k rozšíreniu a iným aspektom tohto regiónu), sú dokumentované v príspevku Novotný a Polonský (2012a).

2.2 Regióny a regionalizácia na rozličných mierkach

V **geografii** existuje nepreberné množstvo všeobecných definícií regiónu. V základe ho možno chápať ako „geografickú generalizáciu izolovanú iba vo vzťahu k špecifickému problému (James 1952, s. 199 cit. v Cloke, Philo a Sadler 1991)“. Z hľadiska regionálnej geografie sa jedná o objekt štúdia tejto vedy a možno ho definovať ako zložitý dynamický priestorový systém, tzv. **regionálny systém**. Jedná sa o „... priestor, v ktorom dynamicky vzájomne interagujú prírodná, ekonomická, kultúrna, sociálna a politická zložka, ktorý má intenzívne väzby s okolím, dynamiku vývoja a vlastnú individuálnu identitu (Lauko a Kasala 2009, s. 51). Okrem dynamiky vývoja je charakterizovaný mierkou, dimenziami (stav, štruktúra a priestorové usporiadanie) a subsystémami. S touto definíciou súvisí aj diskusia o existencii tzv. komplexného (totálneho) regiónu (pozri nižšie). Iným prípadom sú štyri taxonomické typy regiónov podľa Montella (2008)⁷:

1. **Administratívne** (štátom vytvorené za účelom miestnej správy a samosprávy)
2. **Tematické** (formálne)
3. **Funkčné**
4. **Kognitívne**

Z uvedených štyroch typov regiónov iba **administratívne** regióny majú relatívne stabilné a ostré hranice⁸ a môžu byť predmetom medzinárodných sporov (Montello 2008). Ostatné typy regiónov sa vyznačujú rozmazanejšími hranicami. Dokonale ostré hranice v prírode neexistujú, no na druhej strane aj administratívne hranice kopírujú objekty a javy fyzickej, aj sociálnej reality – okrem horských pásiem a vodných tokov v niektorých prípadoch aj národnostné či religiózne zloženie obyvateľstva (Montello 2008).

---

⁷ Podobne aj Domański (1982) vymedzuje formálne, funkčné a administratívne regióny

⁸ Existuje prirodzene množstvo prípadov, kedy administratívne hranice štátov nemožno v teréne priamo určiť, kedy sa veľakrát ich pozícia mení – napr. hranica, prechádzajúca “stredom” rieky prebieha väčšinou v miestach prúdnice, ktorá sa môže časom meniť. Politické hranice podliehajú zmenám, avšak ich delimitácia je reálne podchytená vytýčením v teréne a vyznačením v mape.

Ani pri **formálnych** či **funkčných regiónoch**⁹ javy a procesy **nemajú** jednoznačný a jednoliaty priebeh - akýkoľvek kvázi-jednoznačný priebeh javu či procesu je výnimočný. To platí o akejkolvek mierke, kedy je vždy nutná určitá forma generalizácie. Aj pri definícii „prirodzených“ fyzicko-geografických regiónov je nutné konštatovať, že sú len kvázi-prirodzené, keďže ich jednotky sa temer nikdy nenachádzajú v pozícii jasne identifikovateľných, bez cudzorodých prímiesí iných javov či procesov. Vzniká tým situácia, kedy sa nenájdu dvaja vedci, ktorí by vymedzili v danom území navlas rovnaké jednotky. Geografická regionalizácia má aj vo väčších mierkach veľmi **subjektívny charakter**.

K týmto štyrom typom zhruba odpovedajú štyri rôzne spôsoby chápania **svetových regiónov** podľa Hurrell (2007a), ktorý charakterizuje regióny ako: (1) úrovne v systéme multiúrovňovej správy – napr. hlavné jednotky regionálnej úrovne v systéme globálnej správy OSN; (2) regióny ako kontajnery kultúry a rozdielnych hodnôt – kultúrne regióny, civilizácie so svojou symbolickou rovinou. Sem spadajú aj regióny vymedzené na základe identity s čím operuje „nová regionálna geografia“ (Paasi 1986, Paasi 2002, Lauko a Kasala 2009); (3) regióny ako póly a mocnosti – napr. jadro a periféria, unipolarita svetového systému, triáda¹⁰; (4) regióny ako predzvesti zmeny a možnej transformácie (*Regions as harbingers of change and possible transformation*) – napr. reálny potenciál EÚ pre kooperatívne inštitúcie v zmysle liberálno-inštitucionálnej tradície medzinárodných vzťahov (v protiklade s realistickými pohľadmi a prístupmi, pozri Drulák 2010).

Prvé dve kategórie sú ukážkami **formálnych** regiónov; *Región ako úroveň v systéme multiúrovňovej správy* je rozoberaný v kapitole 4.1, *regióny ako kontajnery kultúry a rozdielnych hodnôt* sú jedným z akademických prístupov hodnotených v časti 3, to platí aj o **funkčnom** pojatí *regiónov ako pólov a ako mocností*. Posledným typom regiónov venujú svoje bádateľské úsilie najmä štúdie venujúce sa regionalizmu (pozri 3.4).

Regionálne kategórie. Ako bolo spomenuté na začiatku, objektom výskumu tejto práce sú teda rôzne formy makroregionalizácií ako vyjadrovacích prostriedkov geosocietálnej makrodiferenciácie sveta. V nich autori prirodzene narábajú s určitou formou územných kategórií. V rámci zjednodušenia (a v súlade s dielom Lewis a Wigen 1997) sa bude každá konkrétna subglobálna veľká územná jednotka označovať ako **región**, resp. **(makro)región**. V prípade, že sa jedná o hlavné svetové regióny (major world regions) vymedzované v našej, resp. anglosaskej literatúre v učebniciach regionálnej geografie sveta (kapitola 3.6), bude označený pod pojmom **makroregión** (bez zátvorky). To isté platí pre makrojedinoty analyzované v časti 7.

2.2.1 Regionalizácia

Geografická regionalizácia je v základe chápaná ako zvláštny prípad klasifikácie priestorových jednotiek, ktoré sú spájané do súvislých regiónov. Tieto tzv. individuálne regióny pritom nemusia byť rovnako homogénne ako tzv. regionálne typy, pri ktorých nevzniká požiadavka na súvislosť (Gregory a kol. 2009). Jedná sa teda o rozdiel medzi **individuálnou regionalizáciou** a

---

⁹ Pre formálny región platí maximálna vnútorná homogenita a vonkajšia heterogenita, pre funkčný región platí maximálna uzavretosť dominantných vzťahov, teda minimálna prepojenosť s okolím a maximálna prepojenosť vo vnútri (Hampl 2006)

¹⁰ Termín Triáda je vysvetlený v podkapitole 3.3.2

typologickou regionalizáciou, resp. **typizáciou** (Mičian a Zatkálik 1986). V ďalšom priebehu práce sa nebude zaoberať typizáciou, dôraz bude kladený len na formy individuálnej regionalizácie.

Odišné ponímanie **regionalizácie** je v regionalistických štúdiách, kde sa nejedná tak o diskusiu postupov vymedzovania regiónov (napríklad rozčleňovanie vyšších rádivostných celkov do menších územných jednotiek), ale kde ide skôr o procesy formovania regiónov – napríklad ako proces regionálnej interakcie, či regionálna koncentrácia ekonomických tokov. Podrobnejšie je pojem rozoberaný v podkapitole 2.3.1.

Ako už bolo spomenuté, na tom istom území možno definovať rozličné množstvo regiónov, a to nielen na základe odlišných kritérií, ale aj na báze odlišných pohľadov autorov. „Ideálna regionalizácia je taká, kde je dostatočná diferenciácia pre splnenie nášho účelu“ (Hagget 2001 s. 384). Regionalizáciu možno podľa charakteru regionalizačných kritérií členiť na odvetvovú, čiastočne komplexnú a komplexnú (Bašovský a Lauko 1990, Mičian a Zatkálik 1986, Lauko a Kasala 2009). **Odvetvová regionalizácia** sa týka jednej sféry (odvetvia), ktorou môže byť napr. kultúra. V rámci nej sa môže jednať o jedno-kritériálny či viac-kritériálny prístup (pozri aj Hagget 2001), príkladom čoho sú vo fyzickej geografii klimatologické regióny; v humánnej geografii to môžu byť religiózne regióny (kritérium náboženstva), resp. širšie kultúrne regióny či civilizácie (okrem náboženstva aj jazyková, etnická či rasová štruktúra a ďalšie črty). **Čiastočne komplexná regionalizácia** odráža známu geografickú dichotómiu medzi fyzickogeografickou a humánogeografickou sférou. Príkladom fyzickogeografickej (čiastočne) komplexnej regionalizácie je na štátnej úrovni fyzickogeografická regionalizácia ČSR (Demek a kol. cit. v Bašovský a Lauko 1990), resp. SSR (Mičian a Zatkálik 1986). **Komplexná regionalizácia** obsahuje znaky z oboch sfér, avšak tú v podstate predstavuje akákoľvek humánno-geografická regionalizácia (Hampl 2006).

V základnej podobe je regionalizácia **jednostupňová (nehierarchická)**, priradením hierarchií vzniká regionalizácia **mnohostupňová (hierarchická)**, resp. **viacstupňová** (Bašovský a Lauko 1990). Viacstupňová regionalizácia bola použitá napríklad pri geomorfologickom členení reliéfu Slovenska v Atlase krajiny SR (2002). V oblasti regionálnej geografie sveta sa ňou vyznačujú napríklad členenia na svetové makroregióny od De Blij a Muller (2011) a Bradshaw a kol. (2004), na pôde politickej geografie (geopolitiky) sú to koncept geostrategických a geopolitických regiónov Cohena (2009) a z hľadiska bezpečnosti Buzan a Waever (2003).

Regionalizácia je **jednoduchá** pokiaľ vzniká použitím jednej schémy napr. zonálnej, azonálnej alebo nodálnej. „**Zložená regionalizácia** vzniká použitím viacerých schém a ich zlúčením do jedného systému, v ktorom v dôsledku presekávania hraníc (napr. homogénnych a nodálnych regiónov) vznikajú nové hybridné regióny“ (Bašovský a Lauko 1990, s. 43). V určitom zmysle sa zložená regionalizácia nachádza v publikácii Geyer a kol. (2006), kde práve Geyer (2006) definuje a popisuje globálne urbánne regióny v území významných metropolitných areálov svetových miest (kapitola 3.3), pričom definuje triedu ekonomicky dominujúcich oblastí (funkčná regionalizácia), ktoré sú zasadené do makroregiónov vymedzených na základe komplexných kritérií.

Tri všeobecné pravidlá individuálnej regionalizácie sa môžu uplatniť aj na subglobálnej úrovni (Mičian a Zatkálik 1986, Polonský 2005, Lauko a Kasala 2009):

1. Neopakovateľnosť a celistvosť individuálneho regiónu nás nútia brať ho taký aký je, t.j. aj s cudzorodými prvkami (princíp územnej celistvosti regiónu)
2. Suma plôch vyčlenených regiónov sa rovná ploche územia, ktoré sme delili
3. Na jednom stupni nemožno kombinovať typologickú regionalizáciu (typizáciu) s individuálnou regionalizáciou

Proces regionalizácie je vytváraný zdola alebo zhora, preto sa hovorí o **induktívnych** (aglomeratívnych) resp. **deduktívnych** (divízných) postupoch (Mičian a Zatkalík 1986).

2.2.2 Mierka

Murphey (2006) upozorňuje, že hoci jestvuje oveľa vyššia tendencia k mapovaniu individuálneho (unikátneho) na nižších geografických mierkach, k praktickému uplatneniu geografov to nepovedie, pokiaľ tieto štúdie nebudú vyvážené otázkami (problémami) vo väčších mierkach¹¹, kde je prirodzene nutné operovať s vyššou generalizáciou. Tieto otázky, hoci výrazne geografického charakteru, sú podľa neho žiaľ objektom záujmu iných disciplín, doslovne „tými, ktorí majú priamo do činenia s veľkými otázkami dňa“ (s. 5), čím mal na mysli najmä ekonómov či politikov.

Pri určovaní priestorového rozsahu záujmu tejto práce je dôležité odlišenie **fyzikogeografického** od **humánno geografického**, resp. **komplexného humánno geografického** (geosociálneho) **priestoru**. Na rozdiel od albertovskej školy nebude v tejto práci používaný pojem **sociálna geografia** a **sociálny**, resp. **sociálno-geografický systém**, avšak **humánna geografia**, **humánny** resp. **humánno-geografický systém**, čo je v súlade s diplomovou prácou autora (Polonský 2005), obhájenou na Univerzite Komenského v Bratislave. Z hľadiska komplexity a vývojovej zložitosti podľa Hampla bude obsahom humánno geografického priestoru humánno-geografický systém prechádzajúci do komplexno-geografického systému, ktorý sa vyznačuje najvyššou vývojovou zložitou a komplexitou (Graf P1 - Hampl, Gardavský a Kühnl 1987). V rámci týchto priestorov (systémov) sa uplatňujú, na odlišnom rádivostno-mierkovom stupni (úrovni), rozdielne **regiónotvorné procesy**. Pritom platí, že **čím je región väčší, tým je individuálnejší, jedinečnejší a naopak čím je menší, tým je opakovateľnejší**. S rastom komplexity sa znižuje integrácia celku a zvyšuje sa jeho labilita (Lauko a Kasala 2009). Títo autori pod integráciou chápu „... vzájomnú závislosť a podmienenosť častí obsiahnutých v celku, sprostredkovanosť vzťahu týchto častí s prostredím cez príslušný celok a tomu zodpovedajúce určité odlišenie a ohraničenie celku vzhľadom na okolie. ... hranice oscilujú, rozličné vzťahy rôznych častí týchto regiónov sú do značnej miery nezávislé od daného regiónu a prekračujú jeho rámeč“ (Lauko a Kasala 2009, s. 62-63). Práve z tohto hľadiska je dôležité určiť regiónu jeho jadro. Pod **jadrom** sa chápe jeho ohnisková časť, ktorú tvorí územie s najcharakteristickejšími a najtypickejšími črtami platnými pre daný región. Pri tom platí, že smerom k hraniciam regiónu narastajú vlastnosti susedných regiónov. Jadrá jednotlivých regiónov sa výrazne odlišujú od jadier ostatných regiónov. Jadrám makroregiónov z populačného a ekonomického hľadiska bude venovaná stať v záveroch práce.

Pre úplnosť obrazu je treba na začiatku uviesť zaužívané mierkové úrovne vo fyzickej geografii, kde sa u nás zhruba rozlišujú tri až štyri mierkové úrovne: od **topickej** a **chórickej** (resp.

---

¹¹ Myslené geograficky väčšia mierka zahŕňa väčšie (rozsiahlejšie) územie v rozpore ku kartografickým mapám veľkých mierok znázorňujúcich relatívne malé územia, poznámka

topologickej) cez **regiónickú** (regionálnu) až po **planetárnu dimenziu**. Základný prehľad bežne vymedzovaných jednotiek, ich povahy a približnej veľkosti podľa jednotlivých úrovní podáva Tab. P1 v Prílohách). Kým jednotky topickej dimenzie sa vyznačujú značnou integritou a sú (kvázi) homogénne a možno ich považovať za typy, pri jednotkách regiónickej dimenzie nedochádza k častému typologickému opakovaniu, pretože majú výrazný individuálny charakter. Typológia je však možná vo všetkých dimenziách. Vyššie jednotky sa už vyznačujú jadrom a vonkajšou časťou (Mičian a Zatkálik 1986).

V humánnej geografii už Taylor a Flint (2000) rozlišovali priestorové rámce každodenného života obyvateľov najnižšej úrovne, rámca sociálno-kultúrneho spoločenského života „strednej“ úrovne a rámca súčasného ekonomického diania úrovne globálnej. Z hľadiska veľkosti a významu Baar (2002) uvádza dve základné podoby regiónu: **hierarchickú**: subregión, región a supraregión a **dimenziálnu** (veľkostnú): mikroregión, mezoregión a makroregión (príp. ešte miniregión a megaregión). Pri definovaní jednotlivých rádovo-mierkových úrovní bude však čiastočne vychádzané z práce Hampl (2002) – pozri Tabuľku 1.

Používanie jednotlivých termínov je však variabilné, kedy napríklad ako makroregión, tak supraregión označujú zoskupenie niekoľkých štátov. Pojem makroregión sa v geografickej literatúre nespája výlučne s nadnárodnou úrovňou, avšak môže predstavovať najväčšiu priestorovú jednotku v rámci danej hierarchickej regionalizácie – napríklad v prípade regionalizácie ČR (Hampl 2001) sa stotožňuje s úrovňou štátu, v prípade industriálnych regiónov Slovenska je makroregiónom jednotka širších priemyselných vzťahov na úrovni sub-štátnej (Mládek v Atlas krajiny SR 2002). V tejto práci **makroregión označuje výlučne územnú jednotku na nadnárodnej** (supraštátnej) **úrovni**. Pri nadnárodnej úrovni treba rozlíšiť ešte *sub(makro)regionálnu medziúroveň*, kde napríklad skupina štátov V4 tvoriaca *Strednú Európu* je subregiónom v rámci makroregiónu *Európy*.

V lokálnych regiónoch (mikroregiónoch) sú najviac uzatvorené regionálne procesy a vyznačujú sa veľkou mierou integrity. V mezoregiónoch sa integrita viaže len čiastočne na priestorové vzťahy obyvateľstva, jadrami sú sídelné regionálne aglomerácie (Hampl, Gardavský a Kühnl 1987). Na úrovni štátov sú integrujúcimi najmä výrobné kooperácie, na nadnárodnej úrovni sú to rôzne socio-kultúrne vzťahy a väzby na báze spoločnej histórie, náboženstva, príp. etnickej a jazykovej príbuznosti. Čoraz významnejšie sú ekonomické, politické a širšie kooperačné integračné procesy (najvýraznejšie prejavené v EÚ), ktoré možno súhrnne označiť pod hlavičku regionalizmu (pozri v podkapitole 2.3.1).

Mierkovo najvyššou jednotkou globálnej úrovne možno považovať **panregióny**¹², ktoré vystupujú už v geopolitickej koncepcii Haushofera a označujú veľké oblasti sféry vplyvu a dominancie mocností severnej pologule (USA, Nemecko, Rusko a Japonsko), kam spadajú periférne územia južnej pologule (pozri geopolitické prístupy v kapitole 3.5). Tu prebiehajú rôzne (globálne) geostrategické a geopolitické procesy (polarita „Západ“ a ostatok sveta), resp. geoeconomické

---

¹² Podľa Baara sa panregióny môžu spájať aj s kultúrno-geografickou sférou a rôznymi hnutiami (napr. panafrická jednota) a označujú napr. civilizačné oblasti ako *Latinská Amerika*, či jazykové alebo religiózne regióny (Baar 2002, s. 82-3).

procesy (polarita sever – juh). Špecifickými sú ekonomické panregióny, resp. globálne regióny – pozri podkapitolu 3.3.2.

Tabuľka 1. Rádovo–mierková diferenciacia foriem geosocietálnej organizácie

rádovo - mierková úroveň	Jednotky	príklady prevládajúcich regiónotvorných procesov	dominantná forma hierarchie	integrita a homogenita jednotiek
lokálna mikroregionálna	/lokálny región, mikroregión; napr. <i>okres Pezinok</i>	dochádzka za prácou a službami, ZŠ	napr. stredisko --- zázemie (elementárny nodálny región)	relatívne veľká až najvyššia miera integrity
mezo-regionálna	mezo-región; administratívne jednotky typu okres, provincia, štát (časť suverénneho štátu), enkláva resp. exkláva; napr. <i>Bratislavský kraj</i>	migrácia, nedenná dochádzka za VŠ, divadlami, pôsobnosť regionálnych denníkov, regionálnych bánk	metropolitný areál --- (vidiecka) periféria	integrita je viazaná na priestorové vzťahy obyvateľstva
národná - štátna	štát, krajina, národný systém, príp. makroregión (ako najvyššia jednotka regionalizácie štátu); napr. <i>Slovenská republika</i>	výrobné kooperácie	štátne (národné) metropoly, resp. nadväzujúci koncentračný priestor, ktorý doplňuje pôsobenie metropolitných areálov regionálneho rádu a rozvojových, resp. urbanizovaných osí - významovo sekundárny, ale územným rozsahom prevažujúci „ostatok“ národného systému (periféria v širšom vymedzení)	
nadnárodná supraštátna subglobálna	-makroregióny, resp. -major world regions; veľké geosocietálne systémy resp. subglobálne systémy; civilizácie, sociálne formácie; napr. <i>Stredná Európa, Európa</i>	sociálno-kultúrne vzťahy a väzby, ekonomické, politické a širšie kooperačné integračné procesy, regionalizmus	jadrové a periférne územia širších regionálnych celkov (najmä sociálno-kultúrnych systémov); hierarchia svetových miest vyvírajúcich širšie ekonomické areály – periférne územia	výrazne heterogénne
Globálna	(svetové) panregióny; napr. <i>tzv. bohatý sever a chudobný juh</i>	geostrategické a geopolitické procesy, geoekonomické procesy	zhruba korešpondujúce polarity sever – juh; svetové jadro – semiperiféria - periféria; mocenská hierarchia subglobálnych systémov typu USA resp. „západ“ - ostatný svet	veľmi výrazne heterogénne

Upravené podľa Hampl (2002)

V súvislosti s mierkovými úrovňami treba doplniť proces **globalizácie**, ktorý primárne súvisí s globálnou úrovňou, avšak svojím dosahom preniká všetkými mierkovými úrovňami, ktoré na tento proces rozličným spôsobom reagujú. Na subglobálnej a štátnej úrovni sú vďaka globalizácii

štáty a regióny čoraz viac prepojené a vzájomne závislé, avšak zároveň vznikajú aj reakcie typu ekonomického protekcionizmu (v integračných zoskupeniach), kedy dochádza k posilňovaniu vnútroregionálnych ekonomických väzieb. Podobne na menších úrovniach dochádza pod vplyvom globalizácie k oživovaniu kultúrnych hodnôt a identít, s čím súvisí aj koncept glocalizácie (Barker 2004). Ešte treba doplniť, že na subglobálnej a globálnej úrovni sa rozdiel medzi veľkostnou (rádovostnou) diferenciáciou v rozmiestnení humánno-geografických javov a fyzickogeografických javov znižuje - pozri Graf P2.

Okrem akademických (variantno-syntetických) prístupov budú záujmom práce aj rôzne pohľady prijímané širšou verejnosťou. Z tohto hľadiska sa práca opiera o oblasť **behaviorálnej geografie**, ktorá bola ovplyvnená psychologickými výskumami tzv. **environmentálnej psychológie** (Bell a kol. 2005). Niektorí autori zaoberajúci sa orientáciou a navigáciou na poli psychológie vymedzili priestory vnímania ako mikro-, mezo- a veľko-mierkové priestory, resp. tzv. priestory *A, B, C a D*), a to podľa veľkosti a vzdialenosti od ľudského pozorovateľa (Mandler 1983, Zubin 1898, obaja cit. v Montello 1993). Montello nerozlišil priestory na základe ich aktuálnej veľkosti, ale veľkosti akou ich vníma ľudské oko a myseľ. Tabuľka 2 podáva jednotlivé mierkové priestory spolu so stanovenou veľkosťou, spôsobmi vnímania objektov a príkladmi takýchto objektov. Pre túto prácu je zaujímavým pochopiteľne *geografický priestor* štátov a (makro)regiónov, ktorého atribúty sú prijateľné len prostredníctvom tzv. symbolických reprezentácií máp, modelov, atlasov sveta či glóbu. Na tejto úrovni boli uskutočnené mnohé projekty a štúdie označované súhrnne pod hlavičkou **kognitívne mapovanie globálneho geografického priestoru** a sú podrobnejšie diskutované v kapitole 6.1. Štúdium mentálnej reprezentácie štátov a oblastí sveta na tejto úrovni môže poukázať na spôsoby, prostredníctvom ktorých si ľudia organizujú svet (Ittelson cit. v Troffa a kol. 2009).

Tabuľka 2 - Percepčné pojmá priestoru podľa Montello (1993)

priestor	veľkosť priestoru	vnímanie je dosiahnuté ...	príklad objektov pozorovania
figurálny	menší ako (ľudské) telo	... bez výraznej nutnosti zmeny miesta pozorovania	obrazy, malé predmety, ale aj vzdialené body
perspektívny	veľký ako telo alebo väčší	... bez výraznej nutnej zmeny miesta pozorovania	miestnosť, námestie, malé údolie, horizont
environmentálny	väčší ako telo a obklopuje ho	... nutnou zmenou miesta, vyžaduje prijatie informácií za dlhší časový úsek	sídliská, mestá
geografický	značne väčší ako telo a obklopuje ho	... len prostredníctvom symbolických reprezentácií – mapy a modely	štáty, regióny, kontinenty, svet

Prameň: upravené podľa Montello (1993)

2.2.3 Význam makroregionalizácií

Okrem mierky je dôležité poukázať na význam jednotlivých makroregionalizačných koncepcií na (sub)globálnej úrovni, ktorý je nutne prepojený s účelom daného prístupu. Účely týchto schém možno rozdeliť na:

1) **akademické štúdie** (tematické štúdie v rámci akademickej sféry) – jedná sa o štúdie ktoré vznikli na pôde sociálnych a humanitných vied a geografických subdisciplín – najmä (politická) ekonómia, medzinárodné vzťahy, politická geografia a geopolitika, (makro)sociológia a historiografia. Svoj význam majú nielen v akademickej sfére, no výrazne ovplyvnili schémy uvedené pri ďalších bodoch, a niektoré z nich majú stále vplyv na geopolitické myslenie štátov a mocností, najmä na pôde ktorých vznikli.

2) **učebnice (regionálnej) geografie sveta a atlasy sveta** (edukačná sféra) – učebné texty, štúdie a projekty určené priamo pri výučbe – predmety regionálnej geografie sveta, ekonomickej geografie, či všeobecnej sociálnej, resp. humánnej geografie. Osobitnú kategóriu tvoria učebnice regionálnej geografie sveta v anglosaskej literatúre. Učebnice majú prirodzene vplyv na vzdelanie obyvateľov ako aj na ich percepcie globálneho geografického priestoru. Okrem samotných učebníc do tejto kategórie spadajú aj ich webové stránky a podobné stránky venujúce sa geografickému vzdelávaniu. Podrobnejšie sú akademické štúdie spolu s makroregionálnymi prístupmi v učebniciach regionálnej geografie sveta diskutované v časti 3. Analýzy českých a slovenských stredoškolských učebníc a školských atlasov sveta sú súčasťou časti 4.

3) **pragmatické regionalizácie** boli vytvorené za účelom regionálnej pôsobnosti a správy tzv. globálnych aktérov, ku ktorým možno zaradiť orgány medzinárodných organizácií (v rámci siete OSN sa jedná napr. o World Bank, MMF, WHO, a pod.), mimovládnych organizácií (MVO resp. NGOs), prípadne iných komerčných inštitúcií a firiem, s ich globálnou pôsobnosťou. V mnohých prípadoch však ide len o prehľadné usporiadanie sveta, a v takom prípade sa zaraďujú k prehľadovým regionalizáciám – nasledovný bod 4). Špecifickým prípadom pragmatickej regionalizácie sú napr. DVD regióny¹³, podorganizácie OSN ITU (tri panregióny rozhlasových vln), či rozdelenie kvalifikačných skupín medzinárodnej futbalovej federácie FIFA.

4) k **prehľadovým** patria:

- organizácia odborných aj populárnych publikácií do kapitol (častí) podľa jednotlivých regiónov (podobne ako anglosaské učebnice regionálnej geografie sveta s tým, že tieto publikácie neboli primárne určené na výučbu): rôzne geografické (zemepisné) a negeografické publikácie a encyklopédie, iné odborné aj populárne publikácie a príručky - napr. publikácia *Human* resp. *Človek* (Winston 2004); Lexikón štátov a území sveta (2001), Lexikon zemí sveta (2002) a pod.
- príručky a online databázy, súbory dát s klasifikáciami; jedná sa napr. o štatistiky podorganizácií OSN (Demographic Yearbook; www.undata.org a online databázy jednotlivých podorganizácií); www.geohive.com; unikátna databáza historických štatistík HDP A. Maddisona (Maddison 2010); www.worldmapper.com a pod.

---

¹³ DVD regióny slúžia na geografické vymedzenie oblastí s homogénnym regionálnym kódovaním, obmedzujúce prehranie vybraných filmov v iných častiach sveta, v ktorých nemôžu byť prehrané – pozri napr. <http://www.dvdtalk.com/rce.html> alebo <http://www.hometheaterinfo.com/dvd3.htm>

- prehľady komodít a javov podľa ich geografického zaradenia (výskytu) komerčných firiem (napr. Nissan Global Locations), produkty meteorologických služieb (WMO), štruktúra spravodajstva podľa geografických oblastí na stránkach spravodajských služieb a médií (napr. BBC World, cestovných kancelárií – napr. www.24hours.com), zoradenie rôznych informácií o danej oblasti či regióne na webe (napr. Yahoo Regions); diplomatické misie.

Prehľadové a čiastočne aj pragmatické regionalizácie sveta sú analyzované v časti 4. Hoci ide väčšinou o účelové členenia sveta, môže to, aspoň v niektorých prípadoch indikovať význam, ktorý jednotliví aktéri prikladajú daným častiam sveta.

2.2.4 Regionalizačné kritériá

Na záver kapitoly budú predstavené regionalizačné kritériá, ktoré boli a môžu byť pri jednotlivých koncepciách použité. Rôzne kritériá boli zhrnuté do Tabuľky 3, a to podľa rôznych sfér (oblastí) humánnej geografie. Kritériami, či integrandami sa vo svojich dielach venovali viacerí geografickí autori, z najvýznamnejších možno spomenúť: z hľadiska všeobecnej geografie a systémového prístupu Grigg (1965); z hľadiska humánnej geografie Thompson (1973), Russett (1967 cit. v Tavares 2004b), Ivanička (1983), Häufler (1985), Cole (1996). Z hľadiska politickej geografie Ištók (2004), či Dussuoy (2010).

Tabuľka 3 - Sféry (oblasti) humánnej geografie a k nim spadajúce ukazovatele, resp. integrandy

oblasť / sféra	ukazovatele
Základná geografická konfigurácia:	
a) fyzická geografia	- vymedzenie kontinentov - litosférické dosky (a ich zlomy)
b) humánna geografia	- populačné zhluky („clustery“) obyvateľstva
Sociálno-kultúrna	- náboženská štruktúra obyvateľstva - jazyková a etnická, príp. rasová štruktúra obyvateľstva
Demografická	- stredná dĺžka života - gramotnosť - detská resp. doječenská úmrtnosť - počet spotrebovaných kalórií na obyv. - percento príjmov, ktoré domácnosti spotrebujú na potraviny a hodnota úspor na obyv. - pôrodnosť (natalita), plodnosť (fertilita) - počet obyvateľov na lekára - miera urbanizácie - kvalita bývania

<p>Ekonomická: a) ekonomická vyspelosť</p> <p>b) ekonomická prepojenosť (konektivita)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - HDP na obyv., HDP, HNP - HDI (agregát) - technická infraštruktúra – „telefonizácia“ resp. komunikačné možnosti na obyvateľa – počet železničných, cestných, leteckých spojení, internetových a telefónnych prípojok, počet mobilov na obyv. - spotreba energie na osobu (s vyššou spotrebou energie sa očakávajú aj lepšie možnosti jej finančného krytia, a teda aj vyspelosti, De Blij – Muller 1988, s. 37) - produktivita na pracujúcu osobu, čo je suma ročnej produkcie k celkovému počtu pracujúcich (ekonomicky aktívnych) v % - zamestnanecká štruktúra pracovnej sily štátu ako % osôb pracujúcich v rozličných sektoroch hospodárstva - ročná spotreba rôznych komodít na osobu - miera nezamestnanosti - disponibilita čistou vodou - agregované indikátory pre menej vyspelé štáty - index chudoby - index areálovej koncentrácie, chápaný ako hodnota trvalých zariadení na km² a index materiálneho vybavenia ako hodnota materiálnych zariadení na obyv. (Leszczycki a Barbag 1965) <ul style="list-style-type: none"> - zahraničný obchod – export a import, obrat, saldo - iné (finančné) toky
<p>(Geo)politika</p>	<ul style="list-style-type: none"> - základná politicko-geografická štruktúra sveta - typy zriadenia - rôzne parciálne kritériá súvisiace so štátnym zriadením, rozložením moci a podobne (vychádzajúce z geopolitických typológií štátov sveta)
<p>Komplexná / Geosocietálna</p>	<ul style="list-style-type: none"> - <i>komplexné kritériá zvolené jednotlivým autorom zhruba v poradí geografické, sociálno-kultúrne, demografické, ekonomické, (geo)politické</i>

2.3 Konfrontácia prístupov

Možno súhlasiť s tvrdením, že žiadna literatúra nie je schopná objasniť komplexnosť globálnej geografie (Lewis a Wigen 1997). Každý z prístupov ku geosocietálnej makrodiferenciácii sveta poskytuje svoj špecifický pohľad. Pre lepšie uchopenie tejto problematiky, ktorá je podrobnejšie diskutovaná v časti 3, bola nutná prvotná klasifikácia, ktorá je rozšírením tej, ktorá bola použitá v diplomovej práci Polonský (2005). Tu je vytvorená na základe hlavných prevažujúcich kritérií vymedzenia zoradených podľa dynamiky zmien: *tradičné geografické* (kontinentálne), *sociálno-kultúrne* (civilizácie), *ekonomické* (svetové systémy, koncept svetových miest), *geopolitické* (klasická a súčasná geopolitika), *regionalistické* a komplexné (*makro*)*regionálne* (regionálno-geografické).

Tradičné geografické prístupy predstavujú **kontinenty**, resp. svetadiely. Na prvom mieste nefigurujú len preto, že sú najpoužívanejšie v bežnej vedeckej i nevedeckej praxi (viac v kapitole 3.1), ale pretože ich definícia vyplýva hlavne z formovania fyzicko-geografických makroštruktúr, ktoré sa formujú veľmi dlhodobo. Ich fyzickogeografická podstata však nie je jednoznačne podchytená. Napriek relatívne malému počtu existuje množstvo spôsobov ich definovania. Pokiaľ sa o kontinentoch uvažuje ako o samostatných geologicky definovaných blokoch, kritérium spĺňa aj Madagaskar a naopak, nespĺňa Európa, ktorá nie je zo všetkých strán

obklopená vodou (Lewis a Wigen 1997). Indický subkontinent zase vďačí za svoje označenie osobitým geologickým procesom, ktoré ho dlhodobo formovali (po mnohé milióny rokov sa jednalo o ostrov, navyše spolu s Austráliou sú súčasťou spoločnej litosférickej dosky). Definície svetadielov ako jednotiek s vlastným historicko-geografickým vývojom (pozri kapitolu 3.1) sa udomácnili v širokej praxi, avšak jedinými kvázi-homogénnymi regiónmi z hľadiska spoločenského vývoja sú Európa – konštrukt vymykajúci sa z definície kontinentov - a najmenší kontinent Austrália, niektorými považovaný za najväčší ostrov.

Okrem toho je tu priestor pre podrobnejšiu makroregionalizáciu na základe geomorfologických pomerov v rámci jednotlivých pevninských častí litosférických dosiek, príp. aj organických charakteristík prináležiacich do predmetu skúmania fyzickej geografie – zónobiómy, fyto geografické a zoogeografické regióny a pod. Takto vymedzené makroregióny nesplývajú s hranicami kontinentov, avšak nebude o nich podrobnejšie pojednávané. Predmetom záujmu budú regionalizácie, ktoré zahrňujú výhradne ľudské aktivity, hoci tieto môžu byť výrazne previazané s prírodnými podmienkami.

Na nadnárodnej úrovni sú podstatnejšie dlhodobé procesy **socio-kultúrneho** charakteru (kultúrne a civilizačné procesy), ktoré sa formujú a pretvárajú stovky až tisíce rokov. Celkom odlišné sú **ekonomicky a hlavne politicky** podmienené procesy, kde môžu aj zásadné zmeny byť záležitosťami niekoľkých rokov, či desiatok rokov. Podobné tvrdenia možno nájsť vo francúzskej historiografickej škole Annales, „rôzne rýchlosti societálnych zmien“ uvádza Dahrendorf (2005).

Socio-kultúrne atribúty boli zohľadnené najviac v tzv. **civilizačných prístupoch**. Túto oblasť pravdepodobne najviac rozvinul britský historik Toynbee (cit. v Krejčí 2003). Z pozície tzv. integrovanej spoločenskej vedy (kombinácie sociológie, ekonómie, politológie a histórie) je významným prínosom pohľad Krejčího (2002). Hlavnou **kritikou** konceptu civilizácií patrí podľa Lewis a Wigen (1997) rigidita schémy, ktorá na jednej strane oddeľuje civilizované spoločnosti (definované náboženskou jednotou a spoločnou písomnou tradíciou) a necivilizované spoločnosti. Na druhej strane prisudzuje samostatnosť, vnútornú koherenciu a nedeliteľnosť jednotlivým civilizáciám. Vyzdvihuje sa teda ich izolácia na úkor ich vzájomnej integrácie. Ďalším (menej významným) nedostatkom je dôraz na zhlukovanie národov presne podľa ich náboženskej príslušnosti (Lewis a Wigen 1997). Civilizačné prístupy nenašli dlhodobo významné uplatnenie mimo historických vied. Toto vákuum využil na sklonku pádu bipolárneho sveta Huntington (2001) v jeho koncepcii potenciálnej zrážky civilizácií (pozri kapitolu 3.2).

Naopak boli to tzv. **svetové systémy**, ktoré našli širšie uplatnenie ako v historických vedách, tak v politickej ekonómii, či medzinárodných vzťahoch (ďalej MV). Myšlienku svetových systémov rozvíjal Wallerstein (1974), geografickú interpretáciu poskytol Taylor a Flint (2000). Pre svoju ekonomickú orientáciu v tejto práci boli zaradené už pod hlavičku ekonomických prístupov. Oproti civilizáciám sa **svetové systémy** vyznačujú komplexnejším zahrnutím aj periférnych oblastí sveta (Lewis a Wigen 1997). Na rozdiel od civilizácií majú svoj základ v kapitále a výmene komodít (ekonomická cirkulácia). Už použitie termínu systém jasne naznačuje, že je tu zdôraznená systémová previazanosť (a závislosť) jeho jednotlivých častí. **Kritika** systémových prístupov sa dotýka napríklad prílišného zdôrazňovania nutnosti existencie štruktúry pri akejkoľvek explanácii historickej zmeny. Obmedzením je aj pokrytie globálneho geografického priestoru – niektorými

autormi - v pre(d)modernom období, teda pred vznikom svetovej ekonomiky. Posledným nedostatkom je ekonomická zaujatosť obmedzujúca svetovú históriu na sériu ekonomických transakcií, nehládajúc na význam a samostatnosť kultúrnych procesov. Z ekonomickej zaujatosti vyplýva aj tendencia mapovania kultúrnej centrality (dominancie) na ekonomickej centralite. V takomto ponímaní by mohla India a Čína tvoriť kultúrnu perifériu k ekonomicky (momentálne) vyspelému Západu, čo sa doteraz nestalo (Lewis a Wigen 1997). Napriek tomu, že svetové systémy boli na prednom mieste revitalizácie politickej geografie, v súčasnosti už nie sú dominantnými v tejto disciplíne, no tvoria jednu z mnohých teórií (Gregory a kol. 2009). Pri porovnaní systémových a civilizačných prístupov možno súdiť, že spolu sa vhodne dopĺňajú, no samostatne jeden pohľad postráda to, čo poskytuje ten druhý.

Zo systémového prístupu vychádza **koncept svetových miest** a podobné koncepty založené na rozmiestnení rôznych, najmä ekonomických tokov v priestore. K jeho **limitom** možno zaradiť obmedzený pohľad na svet, kedy sa nereflektujú širšie kultúrne črty a identity, tendencia k „rebríčkovosti“ miest, pri tom tie sa menia podľa zvolených kritérií a podliehajú neustálej zmene, takže sú len hrubo indikatívne (podrobnejšie v kapitole 3.3).

Geopolitické koncepty môžu vychádzať z akéhokoľvek iného prístupu, ich špecifikom je úzke zameranie na problematiku rozmiestnenia moci (podrobnejšie v kapitole 3.5). Tu je nutné spomenúť najvýznamnejšiu koncepciu amerického politického geografa Cohena (2009), ktorý vychádza z konceptu „area studies“ a sám sa podieľal na rozvoji prístupu makroregionálneho (pozri podkapitulu venujúcu sa jeho koncepcii 3.5.3). Prístupy regionalizmu a makroregionálne prístupy sú podrobnejšie diskutované v nasledujúcich podkapitolách.

2.3.1 Regionalizmus

Svoje špecifické miesto majú na rôznom stupni formujúce sa a inštitucionalizujúce sa regióny založené na rôznom stupni vnútornej spolupráce. Pre slabé pokrytie regionalistických štúdií v našej geografickej škole, je nutné venovať im bližšiu pozornosť. Hlavnými operačnými pojmami sú regionalizmus a proces regionalizácie, pričom sa jedná o odlišný pojem ako v geografii. Oba pojmy sú však chápané rôzne podľa prístupov jednotlivých autorov. **Regionalizácia** je v základe chápaná ako proces vytvárania regiónov v ich dynamickom koncepte. V iných definíciách je regionalizácia procesom regionálnej interakcie (Tavares 2004a), resp. rastom sociálnej (spoločenskej) integrácie v regióne a často predstavuje neusmernené procesy sociálnej a ekonomickej interakcie (Hurrell 2003), príp. sa chápe ako regionálna koncentrácia ekonomických tokov (Fishlow and Haggard 1992 cit. v Tavares 2004a).

Pod hlavičkou **regionalizmu** sa rozumie široký pohľad na svetovú štruktúru z hľadiska formovania kvázi nezávislých a homogénnych regionálnych celkov. Pod samotným regionalizmom sa rozumie napríklad súbor ideí a princípov vysvetľujúcich „zapletenie“ jednotiek v regionálnom kontexte (Tavares 2004a). Regionalizmus je založený na inštitucionalizovaných medzivládnych koalíciách, ktoré kontrolujú prístup do regiónu (Väyrynen 2003 cit. v Tavares 2004a). Je politickým procesom charakterizovaným spoluprácou a koordináciou ekonomickej politiky medzi štátmi a je to preferenčná obchodná dohoda medzi podskupinou štátov (Bhagwati 1999 cit. v Tavares 2004a). Kultúrny pohľad k regionalizmu zaujíma Huntington (2001), podľa ktorého sú regióny základom

spolupráce medzi štátmi iba do tej miery, kedy sa daný priestor zhoduje s kultúrou. Podľa Katzensteina (2000 cit. v Rumley 2005) sa regionalizmus vzťahuje na politické štruktúry, ktoré odzrkadľujú a formujú stratégie vlád, obchodných spoločností a rozličné mimovládne organizácie a spoločenské hnutia.

Podľa Tavaresa (2004a) by na **regionalizmus** – na základe etymologického výkladu pojmu (-izmus zo starogréč. „akt, stav, teória niečoho...“) – malo byť nazerané ako na teóriu študujúcu problém procesu **regionalizácie**. Regionalizmus býva niekedy označovaný aj ako štátom vedený projekt, kým **regionalizácia** je primárne braná ako spoločenská (societálna) konštrukcia (Gamble and Payne 1996 cit. v Tavares 2004a).

Podľa Hurella (2007a) **regionalizmus** je pojem zahrňujúci viacero procesov a vývojových trendov:

- **regionalizácia** – societálna integrácia a často neriadený proces sociálnej a ekonomickej interakcie
- **regionálne povedomie a identita** – konštrukcia rozličných foriem **kognitívneho regionalizmu**
- **regionálna medzištátna kooperácia** – konštrukcia medzištátnych režimov/zriadení v rôznych oblastiach (v zmysle spoločensko-politických oblastí, nie geografických) v rámci daného regiónu
- štátom vedená **ekonomická integrácia**
- **regionálna konsolidácia** – vzniká vtedy, keď región zohráva rozhodujúcu úlohu vo vzťahoch medzi štátmi daného regiónu a ostatkom sveta a vytvára organizačnú základňu pre rôzne politiky v rámci daného regiónu.

Regionalizmus je podľa neho extrémne komplexným a dynamickým procesom založeným na množstve prepojených a častokrát protichodných, či súperiacich logík – logík ekonomickej a technickej transformácie a societálne integrácie, logík mocensko-politickej kompetície, logiky bezpečnosti a logiky identity a komunity (Hurrell 2007b). Historicky sa rozlišuje päť fáz dominantných foriem regionalizmu: vojenský regionalizmus (do 19.st.), regionalizmus 19.storočia, regionalizmus po prvej svetovej vojne, regionalizmus po druhej svetovej vojne a tzv. **nový regionalizmus**. Prvé štyri fázy tvoria spolu **starý regionalizmus** ako protiklad k **novému**, ktorý je úplne inak dimenzovaný (Tavares 2004b). Po prvé, na rozdiel od predchádzajúcich regionálnych stavieb, ktoré boli prirodzene vedené štátom, súčasné regionálne projekty sú riadené širokou škálou rôznych aktérov. Druhý bod definuje Hettne, ktorý pod novým regionalizmom rozumie „... multidimenzionálnu formu integrácie, ktorá zahŕňa ekonomické, politické, sociálne a kultúrne aspekty, a teda ďaleko presahuje ciele vytvoriť oblastné režimy na báze voľného obchodu alebo bezpečnostné aliancie“ (Hettne 1999-2001 cit. v Tavares 2004b, s. 10). Po tretie, regióny už nie sú riadené zhora, ale sú vytvárané spontánne ľudskými aktivitami a sociálnou praxou. A po štvrté, regionálna integrácia sa už netýka len európskeho experimentu, ale zahrňuje aj iné oblasti sveta (Tavares 2004b).

Významnými pojmami sú regiónstvo a regiónnosť. **Regiónstvo** (*regionhood*) je podľa Lagenhove (2003, cit. v Tavares 2004a) to, čo odlišuje regióny od ne-regiónov a je charakterizované aspektmi: 1. región ako systém medzinárodných jednaní v medzinárodnej a národnej scéne, 2. región ako

„racionálny“ systém s vlastnosťami štátnosti, 3. región ako výsledok vzájomnosti a 4. región ako pôvodca a spojivo významu a identity. Úroveň **regiónnosti** (regionness) vyjadruje „... proces, kde geografická oblasť je premenená z pasívneho objektu na aktívny, (a je) schopný presadiť medzinárodné záujmy formujúceho sa regiónu“ (Hettne a Söderbaum 2002, s. 38). Iným pojmom je **regionalita** (*regionality*), ktorá predstavuje vhodné historické, geografické, ekonomické, kultúrne a sociálne podmienky, ktoré „obaľujú“ región – Lagenhove (2003, cit. v Tavares 2004a).

Pri **kritike regionalistických prístupov** Postel-Vinay (2007) napríklad upozorňuje na význam mierky pri skúmaní regiónov, čo väčšina regionalistov (najmä politických ekonómov) podceňuje, napr. keď neodlišujú región na subštátnej od medzinárodnej (supraštátnej) úrovne. To je spôsobené najmä vyšším záujmom na koncepty (*región, regionalizácia a regionalizmus*), ako na samotný región. Avšak pri analýze európskeho regionalizmu, regionalizácie a integrácie, ktorý je mnohými považovaný za ukázkový, si čoraz viac autorov uvedomuje, že tento proces nemožno porovnávať s procesmi v iných častiach sveta. Každý regionalizmus je osobitý a odráža danú socio-ekonomicko-politickú situáciu v danej oblasti. Regióny môžu rásť (EU, ASEAN) alebo upadať a zmenšovať sa – APEC po roku 1997 (z dôvodu ekonomickej krízy v Juhovýchodnej Ázii). Inde sa uvádza, že regióny boli v 30. rokoch viac uzavreté a v 90. tých rokoch naopak viac otvorené (Katzenstein 2005) – ako konsekvencie rôznych politických a ekonomických procesov.

Regionalisti nedávajú ani odpoveď na silu jednotlivých regionálnych organizácií – dosiaľ nebola vytvorená uspokojivá klasifikácia regionálnych organizácií podľa stupňa ich integrácie. Mnohé z týchto štúdií postrádajú vznik nápadu regionalizmu v kontexte globálnej politiky a geopolitiky. Regionalistické štúdie sa venujú problematike najmä z politicko-ekonomického aspektu (hoci čiastočne definujú aj geograficko-geopolitický aspekt), no postrádajú akési dopady či konsekvencie geostratégie - napr. regióny ako geostrategické konštrukcie. Vystáva tu subjektívny pocit, že regióny sú týmito autormi vnímané skôr ako jednotky **neformálne** (neoficiálne) – vytvárané širokým spektrom neštátnych ekonomických, sociálnych a kultúrnych síl (Hurrell 2007b) - alebo **umelo-vytvorené** (formálne), utvárané štátnymi a nadštátnymi aktérmi, no v rámci striktno vymedzeného územia. Nepojednáva sa o vplyve mocností, resp. globálnych hegemonov. Napríklad konštrukcia juhovýchodnej Ázie nebola primárne konštrukciou juhovýchodoázijských národov, ale americkej geopolitiky po druhej svetovej vojne (Lewis a Wigen 1997). Okrem toho chýbajú hlbšie diskusie ku kultúrnym väzbám v rámci regiónov, napr. k civilizáciám či sociálnym formáciám (Krejčí 2002), a to najmä v historickom kontexte tzv. starého regionalizmu.

2.3.2 Area Studies

Hoci myšlienka kultúrnych regiónov je staršia boli to **vojenské a geostrategické záujmy**¹⁴ USA počas druhej svetovej vojny, ktoré dali do pohybu americké politické elity k zamysleniu sa nad kultúrnou diverzitou rôznych svetových oblastí a nad možnými dôsledkami pre budúci chod medzinárodného poriadku, ktoré by mohli vyplývať práve z jeho neznalosti. Inými slovami správanie sa rôznych národov (štátov) v dovedty geopoliticky nezaujímavých územiach

---

¹⁴ Podľa slov Farisha (2005) bola tvorba sociálneho poznania sveta v tomto období úplne neoddeliteľná od technológií vojny. Sociálni vedci pracujúci v rámci „area studies“ (pozri ďalej v texte) boli z vojenského hľadiska bráni vysoko významne, takmer na úrovni vojenských veliteľov, ktorí boli oboznámení s operáciami v určitej oblasti.

vyburcovalo príslušných (štátnikov, aktérov) k zamysleniu sa nad informovanosťou o svete a jeho diferencovanosti, čo viedlo k založeniu *Etnogeografickej komisie (Ethnogeographic Board)*. Dá sa povedať, že po udalostiach druhej svetovej vojny nastala otázka intelektuálnej mobilizácie pre dôkladné študovanie svetových geografických regiónov (Farish 2005). Mnohí geografi boli povolani do služieb armádnej *Military Intelligence Service (G-2)*, a taktiež do *Oddelenia výskumu a analýzy novovzniknutého Úradu pre strategické služby (Office for Strategic Services)*, ktorí spolu s negeografmi mali vyplniť nedostatky vo vedomostiach z rôznych dokumentárnych zdrojov (James a Jones 1954). Prakticky to znamenalo, že pred každou vojenskou akciou, pred inváziou, či okupáciou, príp. uvalením vojenských, resp. ekonomických sankcií, bolo nutné disponovať podrobnejšími informáciami o území, ktorého sa to týkalo. Americká geostratégia počas studenej vojny využívala tieto „**area studies**“ a ich poznatky na zaznamenávanie akejkoľvek informácie týkajúcej sa danej oblasti, čo pôsobilo miestami až paranoidne (Farish 2005). V *Ethnogeographic Board* pri tom paradoxne dlhé roky nepracoval jediný geograf (Lewis a Wigen 1997).

Area studies neboli súčasťou jednotnej školy (či inštitúcie), no postupne sa etablovali na oddeleniach a katedrách univerzít sociálnych a humanitných štúdií. Zahrňovali štúdie o jednotlivých regiónoch vykonávané rôznymi disciplínami akými sú história, filozofia, filológia, sociológia, geografia, či architektúra. Na základe *National Defense Education Act - Title VI* (z roku 1958) bola organizačná schéma budovaná okolo regionálnych jednotiek: *Latinská Amerika, Európa, Rusko* (neskôr zmenené na *ZSSR a Východná Európa*), *Afrika, Blízky východ* (neskôr premenovaný na *Stredný východ*), *Ďaleký východ, India* (od r. 1947 *Južná Ázia*), *Juhovýchodná Ázia*; v pôvodnom znení však nefigurovala *Oceánia* ani *Severná Amerika* (Lewis a Wigen 1997). Na základe týchto regionálnych kategórií sa sformovali jednotky, ktoré lepšie vystihovali realitu. Tie sa však len sporadicky objavili na poli iných disciplín ako geografie (napr. zotrvačné označenie *Blízkovýchodný ústav* na Filozofickej fakulte v Prahe, resp. *Ústav orientalistiky SAV* v Bratislave, ktorý združuje africké a ázijské štúdie).

V *area studies* sa kládol dôraz na špecializáciu na konkrétny región, resp. oblasť sveta. Rozsah oblastí však nebol definovaný jasne vymedzenou schémou a častokrát rôzni autori definovali ten istý región v inom rozsahu. Špecializácia geografov na konkrétny región podľa Moseley (2009) skončila ešte v 60. tých rokoch, kedy stará regionálnogeografická škola bola vystavená kritike prílišnej koncentrácie na konkrétne územie na úkor vplyvov medzinárodných síl. Na základe *area studies* anglosaskí geografi v regionálno-geografických učebniciach (pre stredné, či vysoké školy) vytvorili schémy regiónov, podľa ktorých boli ich publikácie organizované na jednotlivé kapitoly. Tu už možno hovoriť o koncepcii makroregiónov.

2.3.3 Makroregióny

Členenie sveta na niekoľko (humánnogeografických) makroregiónov prináša schému, ktorá zohľadňuje aj iné aspekty, ako hrubé rozloženie pevnín a oceánov, ako je tomu pri kontinentoch. Zároveň sa nejedná o jednokriteriálne, alebo úzko zamerané členenia, zahrnutý je súbor rôznych integrand, ktoré podľa daného autora formujú daný región. Základná definícia a približný rozsah najčastejšie vymedzovaných jednotiek sú podrobnejšie diskutované v kapitole 3.6.

Na tomto mieste bude upozornené na niekoľko obmedzujúcich či minimálne zavádzajúcich stránok tohto prístupu. V prvom rade vytvára dojem vnútornej koherentnosti jednotiek, ktoré sú pri tom značne vnútorne diferencované podobne ako pri kontinentoch. Ďalším obmedzením je väčšia variabilita a heterogenita prístupov oproti kontinentom, ktorá sa prejavuje odlišným použitím regionalizačných kritérií. To súvisí najmä s **účelom a subjektívnym posúdením** geosocietálnej makro-diferenciácie sveta. Tavares (2004a) vyčíta makroregiónom rigiditu, kedy sa jedná o rýdzo formálne (nie funkčné) regióny, vytvárané viac zhora (dedukcia) a zdôrazňované sú horizontálne vzťahy a väzby, ktoré sú zdanlivo nemenné. Okrem horizontálnych zdôrazňuje existenciu vertikálnych väzieb v rámci a naprieč regiónmi. Kontinenty sú síce definované v odlišnom počte (štyri až sedem), no ich identifikácia na glóbose alebo na fyzicko-geografickej mape sveta, je viacmenej jednoduchá. Pri makroregiónoch je situácia odlišná, hranice vedú väčšinou pozdĺž hraníc suverénnych štátov, akékoľvek úvahy o prirodzenom vedení makroregiónov ohraničených púšťami a horskými masívmi vnášajú problematiku environmentálneho determinizmu a stereotypov (*Suchý svet, Indický subkontinent* a pod.). Snahy po aplikácii nejakej univerzálnej schémy, ktorá by bola dostatočne - vhodne zvolenými kritériami podložená - vyjadril už Häufler (1985) s odvolaním sa na podobné snahy poľského dua Leszczycki a Barbag (1965). Tu však narážame hneď na niekoľko problémov.

Po **prvé** univerzálna schéma, ktorá by uspokojila požiadavky mnohých vedných odborov naraz existovať nemôže, kvôli tematickým pohľadom každej disciplíny - história (historiografia) si vždy bude všimáť historicky späté väzby a viac sa zameriavať na kultúru, podobne snád' aj antropológia, či sociológia; ekonómia a vybrané politickí vedci vrátane politických ekonómov budú zdôrazňovať obchodné toky a aspekty rozvoja a pod. **Každá makroregionalizačná schéma sa viaže k účelu ktorému má slúžiť.**

Po **druhé**, ak by sme vzali do úvahy, že regionálna geografia sveta je tou disciplínou, ktorá zaujíma komplexný pohľad, kde vymedzenie sveta na vhodné jednotky predchádza samotnej organizácii kapitol učebníc (resp. predchádza výkladu jednotlivých regiónov), z praxe či z analýzy týchto učebníc vyplýva, že takmer žiadna z nich sa nedrží navlas rovnakej schémy. Rozdiely sú síce v niektorých prípadoch nepatrné, no existujú. K tomu sa autori nezhodujú v otázkach teoretického vymedzovania a toho, čo jednotlivé bloky regiónov drží pohromade. Autori prijímajú schémy od starších kolegov resp. vydaní učebníc, príp. vytvárajú modifikácie, no vždy narážajú na problém územnej celistvosti a nutnej dávky generalizácie.

Čo absentuje úplne je minimálne hierarchický pohľad na regióny¹⁵ – keďže regióny boli konštruované ako kvázi homogénne a porovnateľné jednotky s dôrazom na horizontálne vzťahy a väzby. De Blij a Muller (2004) a Lewis a Wigen (1997) sa zhodujú, že jedine makroregionálny pohľad na rozčlenenie sveta je ten správny. Hoci druhá menovaná dvojica nevníma hranice štátov ako základné jednotky, ktoré by mali tvoriť región, zhodujú sa v tom, že územne veľké štáty ako je India a Čína nemožno porovnávať s priemernými jednotkami ako sú Francúzsko, Poľsko, či Slovensko (tobôž nie s Monakom či Vatikánom). Častokrát pri tom čínske a indické provincie presahujú tie európske nielen územne, ale najmä populačne. Takýto pohľad je nepochybne správny, no mení hierarchie len pri pohľade na štáty a regióny zvnútra. Vonkajšie hierarchie medzi regiónmi

---

¹⁵ pod hierarchiou sa tu má na mysli, že každý región sa vyznačuje inou váhou (významom)

ostávajú opomenuté. Napriek tomu sa o takúto hierarchiu pokúsili historicky na báze civilizačných rozdielov okolo r. 1500 (Lewis a Wigen 1997, s. 144-5).

Po *tretie*, ak by predsa mala byť nejaká schéma smerodajná, mala by to byť určitá štandardizovaná verzia organizácie globálnej správy – makročlenenie OSN - čo však ani zďaleka nezodpovedá realite, o čom pojednáva časť 4 tejto práce).

A po *štvrté*, pri homogénnych regiónoch nie je problém ani tak s absenciou hierarchie ako so spomínanou rigiditou, z ktorej vyplýva pocit nemennosti, či obmedzenej zmeny, a pocitu, že tieto jednotky sú naozaj základnými a najviac zodpovedajú realite.

Lewis a Wigen (1997) okrem vlastnej koncepcie a "kritiky metageografie" ponúkajú aj návrhy, ktoré by mali byť pri každej makroregionalizácii sveta zohľadnené. Ich dodržovaním možno získať o niečo menej skreslený obraz o svete:

1. *vysporiadanie sa s kartografickým etnocentrizmom* - rovnaké miesto v priestorovej hierarchii by malo byť prisúdené porovnateľným makro-celkom. K etnocentrizmu sa viaže provincializmus, ktorý bol definovaný v kapitole 2.1. To súvisí aj s obsahom kartografických diel – najmä (školských) atlasov sveta a učebníc regionálnej geografie sveta. Podobným skutočnostiam sa táto práca do určitej miery venuje v časti 5.

2. *vyhnúť sa pasci geografického determinizmu a podmienenosti makrocelkov k prírodným podmienkam* - Suchý svet, "subkontinent" (južnej Ázie). Toto je však často obťažné - geografická podmienenosť bola napríklad nevyhnutná pri stanovení tzv. geografického variantu pri hodnotení vnútornej homogenity a vonkajšej odlišnosti makroregiónov v časti 7.

3. *typologická poctivosť* - pri akomkoľvek vymedzení by malo byť vysvetlené, na základe čoho bolo vytvorené, a nemiešať kategórie vymedzené na báze úplne odlišných kritérií. V tejto práci bola snaha dodržať typologickú poctivosť napríklad pri stanovení piatich variantov pri hodnotení vnútornej homogenity makroregiónov v časti 7.

4. *taxonomická korektnosť* (mastery of metageographical canon), čo znamená ujasnenie si nielen pojmového aparátu, ale aj zhruba geografického rozsahu, ktoré dané názvy pomenúvajú. Taxonomická korektnosť sa nedá úplne zaručiť, no v prípade anglosaskej literatúry by bolo na zváženie ujasniť si pojmový aparát v prípade termínov ako sú *Central* a *Middle America*, či rozsahu súčasnej kategórie „Ázia“. Širšiu diskusiu v súčasnosti vyvoláva rozsah *Európy* (príp. aj *Strednej Európy*). Osobitným príkladom je rozdielne pojetie rozsahu Stredného východu.

5. *sociálno-priestorová korektnosť* - priestorová metageografia by sa mala vyhýbať definíciám regiónov na základe unikátnych vlastností spísaných heslovite a platných údajne pre celý región. Treba si uvedomiť, že regióny sú viac-menej aproximáciami (konštrukciami), vymedzenými na základe niekoľkých, rôzne sa prekrývajúcich charakteristík. Nejedná sa teda striktno a jednoznačne vymedzené entity, v rámci ktorých majú „typické charakteristické črty“ platnosť na celom území tejto jednotky. Príkladom reflexie tohto bodu v predloženej práci je napríklad diskusia v záverečnej časti 8 zameraná na **jadrá** makroregiónov, teda územia ktoré sú pre daný región najcharakteristickejšími, a ktoré sa vyznačujú hlavnými prítlačlivými silami pre ostatné štáty

a územia danej oblasti. Tieto územia pritom nemusia nutne korešpondovať s územím jedného, či viacerých štátov. S tým súvisí aj nasledujúci bod.

6. definičná integrita určuje, aby sa napríklad politické kritériá neuprednostňovali pred dlhodobými, kultúrno-historickými základmi; štáty by teda nemali byť základnými nedeliteľnými jednotkami (najmä ak sú na rozhraní viacerých kultúrno-historických celkov). Tu prirodzene záleží na uhle pohľadu. Ako bolo spomenuté civilizačné prístupy a mnohí autori regionálnej geografie sveta proklamujú, že základnými definičnými kritériami sú dlhodobo vytvárané kultúrno-historické zväzky a charakteristiky, podobný názor nezdieľajú autori zdôrazňujúci ekonomické väzby (štát alebo skupina štátov vytvára predsa samostatný ekonomický systém). Regionalisti napríklad pripúšťajú, že kultúra príp. náboženstvo môžu mať výrazný vplyv na formovanie silných regionálnych väzieb zhmotnených inštitucionálne v podobe rôznych integračných zoskupení, ktoré majú podľa nich najväčší význam pri formovaní a reálnej existencii regiónu. Tieto však nie sú ich nevyhnutnou podmienkou, o čom svedčí aj príklad rozšírenia EÚ vstupom ortodoxného Rumunska a Bulharska. Podobne aj v perspektívne sa vyvíjajúcom ASEAN sú členské štáty po náboženskej stránke veľmi heterogénne a o akejsi celkovej kultúrnej integrite taktiež nemožno hovoriť, čo potvrdzujú aj Lewis a Wigen (1997).

7. neutrálna nomenklatúra - pomenovanie jednotlivých makroregiónov použitím kontinentálnych pojmov síce nie je ideálne, je však stále vhodné. Nie celkom korektné je pomenovanie *Blízky, Stredný* či *Ďaleký východ*, čo sa viaže na etnocentrizmus. Takáto poctivosť je však ťažšie aplikovateľná napríklad na priestor bývalého ZSSR, kde sa názov *Východná Európa a Severná Ázia* javí ako neobratný pojem, ktorý je lepšie nahradiť skratkou integračného zoskupenia SNŠ resp. po odtrhnutí Gruzínska z tohto zoskupenia na *bývalé SNŠ*, príp. *Rusko a „okolie“*, či *Rusko a „susedia“*. Podobne aj pojem *Latinská Amerika* podľa autora tejto práce vystihuje región v jeho rozsahu lepšie ako neutrálna pomenovanie *Stredná a Južná Amerika*, ktorý vytvára dojem, že sa jedná o zlúčenie dvoch nižších čiastočne koherentných jednotiek. Podobne nie celkom korektné je aj rozdelenie na *Iberoameriku* a *Afro-Ameriku*, ktoré vymedzili Lewis a Wigen (1997).

8. historická korektnosť - makroregióny sú časovo premenlivé entity – pozícia jednotlivých oblastí či štátov sa môže časom meniť - napríklad juhovýchodná Európa, v súčasnosti Turecko, Mexiko a pod. K tomuto sú vedené diskusie v rámci analýz objektivizácie makroregiónov v časti 7.

9. kontextuálna korektnosť - opäť platí, že žiadna regionalizačná schéma nemôže byť použitá ako všeobecná a použiteľná na všetko - napr. kultúrne a ekonomické regionalizácie sa nutne odlišujú. Pre odlišné vzorce vo sfére ekonomiky bola v tejto práci vytvorená analýza ekonomických tokov na báze obchodnej výmeny medzi štátmi v rámci širších panregionálnych jednotiek – kapitola 7.1.

10. vytvorenie inovatívneho prístupu v kartografii pre zachytenie nekonvenčných podôb regiónov akými sú rôzne siete, súostrovia, prstence či mozaiky (ekonomické a migračné prúdy, nodálne regióny), ktoré nemožno mapovať ako kontinuálne súvislé samostatné jednotky. Inovatívnym prístupom k zachyteniu nekonvenčných regionalizácií vrátane ich kreatívneho kartografického znázornenia sa vyznačujú vybrané projekty v rámci koncepcie svetových miest a štúdie v rámci *Europe in the World Project* a *Eurobroadmap* (Grassland a Didelon 2011). Prípadoom inovatívneho prístupu môže byť aj spomínaná analýza tejto práce v bode 9 (sieťový graf ekonomických tokov

v kapitole 7.1). Ostatné kartografické metódy v tejto práci sú vzťahnuté k znázorneniu súvislých (makro)regionálnych jednotiek (*sila hraníc s frekvenciou vymedzenia regiónov* v častiach 3, 4 a 6, kartografické naloženie percepčných náčrtov v časti 6, príp. Demersov kartogram v kapitole 7.3).

Z kritik jednotlivých prístupov vyplýva ich viac-menej jednosmerné zameranie, kedy každý jednotlivý prístup uprednostňuje vybranú skupinu teórií, resp. zastávajú určité stanovisko z hľadiska študujúcej vednej disciplíny, čo opäť vyplýva z účelov jednotlivých makroregionalizácií. Napriek tomu, že jednotlivé prístupy na seba rôznym spôsobom nadväzujú, príp. sa prelínajú, či dopĺňajú, možno ich označiť za bazálne. Ich „metageografické“ koncepty a kategórie sú následne prijímané rôznymi inštitúciami a aktérmi – či už prostredníctvom ich percepcií alebo vžitých schém.

2.3.4 Pohľady globálnych aktérov

V súvislosti s administratívnymi regiónmi (s. 7) je nutné uviesť diskusie o globálnej správe a jej administratíve, pri ktorej taktiež využíva makrodelimitácie svetového geografického priestoru. **Svetová správa** (global governance) býva vnímaná ako pole pôsobnosti globálnych inštitúcií OSN (Taylor 2005), príp. jednoducho ako „*kolektívne riadenie planéty*“, či súhrn všetkých aspektov riadenia organizácie spoločností na globálnej úrovni (Kolektív 2010). Skupina všetkých neštátnych aktérov (vrátane mimovládnych organizácií – NGOs) a globálnych (komerčných) firiem dovedna sa označuje ako medzinárodná, či **svetová občianska spoločnosť** (global civil society, či world society - Taylor 2005). Ako uisťuje Halliday (2000) otázkou nie je, či je takýto systém žiaduci alebo nie, už objektívne existuje viacúrovňový svetový správny systém. Čo je dôležitejším problémom, či je vyhovujúci, a aké sú možnosti jeho zefektívnenia. Grasland a Didelon (2006) upozornili na neadekvátnosť schémy OSN, čo dopĺňa aj prieskum v kapitole 4.2. Vo svojom projekte “Europe in the World” pod hlavičkou ESPON 3.4.1. sa títo autori okrem rôznych aspektov pozície Európy vo svete - na báze kvantitatívnych agregovaných ukazovateľov - zaoberali aj predstavami rôznych inštitúcií o globálnom makroregionálnom obraze. Takto boli v tejto práci skúmané makroregionalizácie vybraných medzinárodných organizácií (angl. TNOs) - najmä systému OSN, mimovládnych organizácií (MVO, resp. angl. NGOs) a pohľady štátov prostredníctvom ich ministerstiev zahraničných vecí (skratka MZV). Obraz bol doplnený pohľadmi komerčných firiem s nadnárodnou, resp. globálnou pôsobnosťou (firmy USA, Francúzska, Nemecka a Spojeného kráľovstva). Dohromady boli tieto inštitúcie označené ako tzv. **globálni aktéri** a táto terminológia bola čiastočne aj spolu s metodológiou použitá v pri podobnom hodnotení v časti 4, avšak doplnená vlastnými syntetickými mapami a diskusiami.

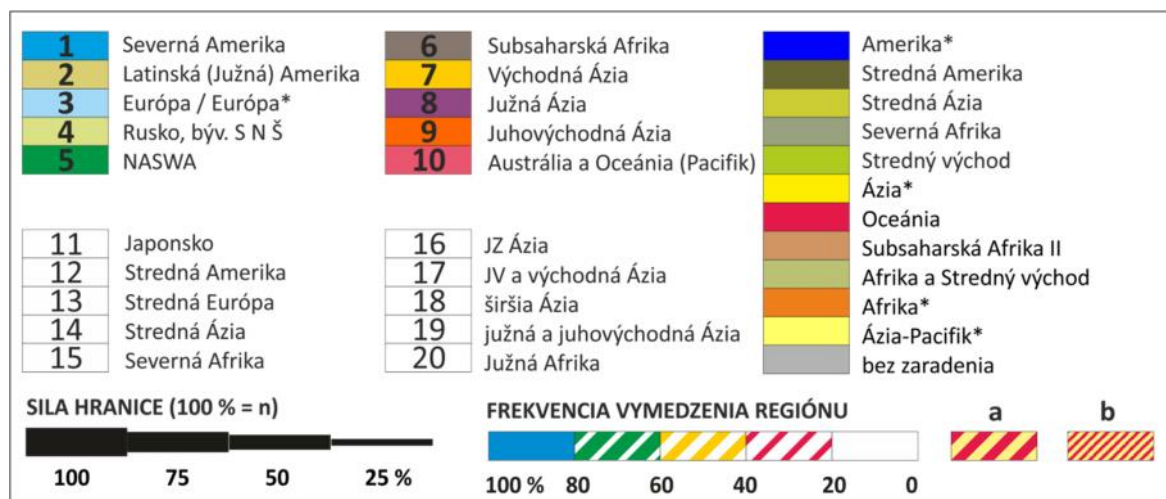
2.4 Vybrané metodické poznámky

Metóda sily hraníc

Pri viacerých analýzach bola využitá metóda sily hraníc pre ukázanie prevalentnej (prevažujúcej) schémy vymedzovania sveta na makroregióny rôznymi autormi, organizáciami či firmami (analýza regionálnogeografických autorov; členenia globálnych aktérov; analýza percepcie študentov). Hrúbka línie, ktorou je daná hranica či jej časť znázornená zodpovedá relatívnemu podielu respondentov (autorov, globálnych aktérov, študentov), ktorí v danom segmente definovali hranicu. Metóda vychádza v podstate z **metódy kartografického naloženia** (analytických) **máp**, naloženie niekoľkých makroregionalizácií na seba (Ivanička 1983) – v tomto prípade segmentov jednotlivých úsekov hraníc.

Pri analýzach v tretej, štvrtej a šiestej časti bol simultánne vložený kartogram znázorňujúci počet prípadov, v ktorých bol daný štát zaradený do príslušného prevládajúceho makroregiónu (, teda toho regiónu, do ktorého bol štát zaraďovaný najčastejšie) - označený farbou. To by sa dalo nazvať ako sila regiónu, resp. **frekvencia vymedzenia makroregionálnych jednotiek**, vyjadrená piatimi kategóriami: < 20 %, 20 – 40 %, 40 – 60 %, 60 – 80 % a > 80 % z celkového počtu regionalizácií (autorov, resp. globálnych aktérov, resp. študentov). Makro-regionalizácie analyzované v tretej časti pochádzajú prevažne z knižných zdrojov, v štvrtej časti sú získané z webových stránok (globálnych aktérov), v piatej časti z prieskumov medzi študentmi. Metóda sily hraníc bola použitá na Mapách 9, 10, 12 až 14, 16, 17 a v prílohových Mapách P29 až P34.

Obrázok 1 - Číselné a farebné označenie makro-jednotiek znázornených v mapách

Sila hranice - Hrúbka línie zodpovedá percentuálnemu podielu respondentov, ktorí v danom segmente viedli hranicu makroregiónu. n = počet zahrnutých (analyzovaných) makroregionalizácií.

Frekvencia vymedzenia regiónu vyjadruje počet prípadov, v ktorých bol daný štát zaradený do príslušného prevládajúceho makroregiónu (teda toho regiónu, do ktorého bol štát zaraďovaný najčastejšie) - označený farbou podľa kľúča uvedeného vyššie. V prípade zhody počtu prípadov pre dve odlišné makroregióny boli vyznačené v kategórii 40 - 60 % farby oboch makroregiónov - napr. pre Áziu-Pacifik a Austráliu a Oceániu - situácia „a“ v Obrázku 1, v prípade zhody počtu prípadov v kategórii 20 - 40 % bol zvolený tvar s tenšími šrafami - situácia „b“ v Obrázku 1.

Poznámky: (1) * - v schémach globálnych aktérov predstavuje táto kategória kontinent; (2) číslami 1 až 10 sú označené makroregióny podľa prevalentnej schémy v geografickej literatúre (pozri kapitolu 3.6); (3) čísla 11 až 20 označujú makroregióny identifikované v prvej fáze analýzy percepcie študentov (pozri kapitolu 6.2);

(4) farebne sú označené len makroregióny, ktoré sú viditeľné na výsledných mapách; (5) subregióny v mapách De Blij a Muller (2004), Bradshaw et al. (2009), Hobbs a Dolan (2009) a základného členenia OSN sú vyznačené dodatočnými farbami.

Pri kartografickej interpretácii dát do podoby máp bol nutný výber vhodnej kartografickej projekcie, ktorá by vhodným spôsobom zobrazovala územnú veľkosť vymedzovaných jednotiek a zároveň nepôsobila výrazné skreslenia v uhloch. Preto bolo zvolené **Robinsonovo zobrazenie**, v ktorom boli skonštruované všetky mapy. Pre lepšiu identifikáciu a väčšiu prehľadnosť boli jednotlivým regiónom identifikovaným geografickými autormi, globálnymi aktérmi, či študentmi, priradené číselné kódy a farba – Obrázok 1.

Ostatné metódy

Pri analýze zadania 1 študentských mentálnych náčrtov bola využitá podobne ako pri **sile hraníc** metóda **kartografického naloženia (analytických) máp** jednotlivých hraníc (naloženie niekoľkých makroregionalizácií na seba (viac v časti 6). Pri analýzach ekonomických tokov na báze bilaterálnej štruktúry importu štátov bol využitý tzv. **sieťový graf**, ktorého konštrukcia je podrobne popísaná v príslušnej kapitole 7.1. Pri analýze vnútornej homogenity regiónov bola použitá **lineárna regresia** (viď 7.2).

Integrovaný mocenský potenciál

Pre potreby analýz v kapitole 7.3 vznikla požiadavka na kvantitatívne vyjadrenie moci jednotlivých štátov, resp. makroregiónov. Na definíciu moci bol v štúdiu Dostál a Hampl (2000) použitý **integrovateľný mocenský potenciál (IPP)**, ktorý umožňuje naznačenie potenciálnej (budúcej) strategickej diferenciacie sily v štátoch a medzištátnych zoskupeniach, tzv. subglobálnych systémoch. V tejto práci budú pre jednotnú terminológiu nazvané makroregiónmi. Integrovaný mocenský potenciál je definovaný ako agregátno-syntetický typ, ktorý sa počíta ako súčet potenciálov ekonomického produktu HDP (\$), populačnej veľkosti a územnej rozlohy v rôznom pomere. Každá zložka je vážená v pomere 9 : 3 : 1 a IPP sa počíta pre každý subsystém na území globálneho systému (zemská súš bez Antarktídy). V novej štúdiu Hampla (2009) bol agregát ešte pozmenený a upravený do dvoch variantov s použitím ukazovateľa ako vo výmenných kurzoch, tak podľa parity kúpnej sily (PPP). V tejto práci ostane pri pôvodnej forme z dôvodu dostupnosti unikátnych dát Angusa Maddisona (2010), ktoré sú dostupné aj za staršie dáta. Tieto štatistiky obsahujú dáta za obyvateľstvo a HDP podľa parity kúpnej sily, čím sú zmiernené rozdiely medzi bohatými a chudobnými štátmi. Agregácia dát pre vybrané štáty (agregované už v dátach štatistík Maddisona) je zobrazená v Tab. P10.

Pre účely vývojového hodnotenia v úrovni makroregiónov boli zvolené štyri časové úseky – t. j. roky 1950, 1970, 1992 a 2008. Za tieto roky bol hodnotený variant podľa prevalentnej schémy geografických autorov (pozri kapitoly 3.6, 6.3 a 7.2), avšak s miernymi úpravami pri rokoch 1950 a 1970: *Rusko a okolie* bolo v rozsahu (bývalého) ZSSR a samostatne figuroval región *Východná Európa*. Turecko je započítané v ekonomickom variante ako súčasť Európy až za rok 2008. Za rok 2008 bolo vykonané variantné hodnotenie použitím viacerých variantov (kapitola 7.2).

Na znázornenie **integrovaného mocenského potenciálu** bol použitý **Demersov kartogram** (pozri aj Karvaš 2009, Tyner 2010) vo forme veľkostne odlišených štvorcov predstavujúcich jednotlivé štáty (Obrázok 6), resp. makroregióny v prípade vývojovej analýzy integrovaného mocenského potenciálu (Obr. P5 v Prílohách), ako aj pri hodnoteniach perspektívneho formovania makroregiónov vyššieho rádu a potenciálnej integrácie integračných zoskupení do vyšších celkov (Obrázky 7 a 8 v kapitole 7.3). Štvorce bez farby tam znázorňujú významné štáty (červený rámik), resp. významné regionálne organizácie (modrý rámik). Príslušnosť štvorcov k jednotlivým územným jednotkám bola vyjadrená farebne podľa farebného kľúča uvedeného k metóde sily hraníc (pozri vyššie). Veľkosť plochy každého štvorca zodpovedá podielu (integrovaného mocenského potenciálu) jednotky na celosvetových hodnotách (v percentách).

3. PREHĽAD ZÁKLADNÝCH PRÍSTUPOV K ČLENENIU SVETA

Diskusia rôznych akademických prístupov bude vedená podľa štruktúry načrtnutej v predošlej časti, a to podľa jednoduchej klasifikácie na základe hlavných prevažujúcich kritérií vymedzenia zoradených zhruba podľa dynamiky zmien: *tradičné geografické* (kontinentálne), *sociálno-kultúrne* (civilizácie), *ekonomické* (svetové systémy, koncept svetových miest), *geopolitické* (klasická a súčasná geopolitika), *regionalistické* a komplexné (*makro*)*regionálne* (regionálno-geografické).

3.1 Tradičný geografický prístup

Pod tradičným geografickým prístupom budú chápané kontinenty, resp. svetadiely a ich široké uplatnenie na poli vedeckej aj nevedeckej praxe. Kontinenty predstavujú akúsi prvotnú bazálnu konštrukciu sveta, ktorá má svoje antické korene a vývoj, ktorý súvisel s postupným objavovaním Zeme európskymi dobrodruhmi, moreplavcami a objaviteľmi. Pojem kontinent vychádza z lat. *continens*, odvodené od slova *continere* – *držať pohromade*, či *súvisiaci* (Encyklopédia Zeme 1983)¹⁶. Lewis a Wigen definujú kontinenty ako „... veľké kontinuálne a oddelené (samostatné) masy pevniny v ideálnom prípade oddelené morami“ (Lewis a Wigen 1997, s. 21). Schéma kontinentov je veľmi silno zakotvená vo významných organizáciách, podujatiach, geografických prácach, v edukácii, v organizácii dokumentov, či štatistických prehľadoch. Jednoduchým príkladom je olympijská vlajka, kde každý olympijský kruh reprezentuje jeden kontinent¹⁷.

Nepreberné množstvo vedeckých článkov a publikácií doposiaľ pracuje a konceptom kontinentov a, napriek na prvý pohľad jednoduchej identifikácii, neexistuje jednoznačná a medzinárodne uznávaná schéma, ktorá by definovala presný počet kontinentov a ich presný detailný rozsah. Rozdiely sú dokonca medzi českou a slovenskou geografickou literatúrou, kde sú navyše rozlišované kontinenty a svetadiely: „Kontinenty sa vyčleňujú na základe členenia súše na veľké zemské kryhy. Pomenovanie svetadielov vzniklo kultúrno-historickým vývojom a osídľovaním jednotlivých častí Zeme“ (Tolmáči a kol. 2002, s. 11). Najčastejšie identifikované kontinenty sú: *Severná Amerika, Južná Amerika, Eurázia, Afrika, Austrália, Antarktída*; svetadiely - *Amerika, Európa, Ázia, Afrika, Austrália, Antarktída*. Obdobne v Encyklopédii Zeme (1983) sa pod kontinentom rozumie „súš, pevnina – rozľahlá súvislá časť zemskej kôry, obklopená svetovým oceánom. Niekedy sa odlišujú svetadiely, definované ako pevniny s vlastným historicko-geografickým vývojom“ (Encyklopédia Zeme 1983, s. 286). Kontinenty a svetadiely v českej geografickej literatúre sú brané mierne odlišne: kontinenty – *Severná Amerika, Južná Amerika, Európa, Ázia, Afrika, Austrália, Antarktída*; svetadiely - *Amerika, Eurázia, Ázia, Afrika, Austrália, Antarktída* (Vilímek a kol. 1996). Rozlíšenie kontinentov a svetadielov nie je nové a nie je

---

¹⁶ pôvodne grécky ἄπειρος (novogr. ἵπειρος) s významom *nekonečný, bezmedzný* (Crane 2011)

¹⁷ modrá (Európa), žltá (Ázia), čierna (Afrika), zelená (Austrália) a červená (Amerika) – Grassland (2006)

súčasťou len našej geografickej školy. Takéto členenie Zeme sa uvádza už v učebnici geografie z r. 1932 - argentínska učebnica *Geografía y Atlas* (cca. 1932), kde sú pomenované a popísané štyri kontinenty a päť svetadielov¹⁸. Britská encyklopédia *Encyclopaedia Britannica* (2011) neuvádza žiadnu sofistikovanú definíciu; pod kontinentom sa rozumie „jedna z veľkých súvislých kusov pevniny, najmä Ázia, Afrika, Severná Amerika, Južná Amerika, Antarktída, Európa a Austrália zoradené podľa veľkosti. (Európa a Ázia sú niekedy považované ako jednotný kontinent Euráziu).“ Ani nemecká geografická literatúra do toho nevnaša poriadok – v učebnici pre 5.ročník ZŠ sa uvádza päť olympijských kruhov, ktoré reprezentujú päť obývaných kontinentov, ku ktorým teda treba prirátať Antarktídu, v mape však pod dvoma samostatnými červenými krúžkami (červený ako Amerika) vystupujú dve jednotky – *Severná a Južná Amerika*. Otázka v texte týkajúca sa počtu kontinentov (s možnosťami 5, 6 alebo 7) znie potom irelevantne (Diercke *Erdkunde* 2009).

3.1.1 Pôvod kontinentov

Súčasnú rozdelenie sveta na kontinenty má svoj pra-základ v ponímaní Starých Grékov. Ich námorníci odlišovali brehy Anatólskeho polostrova na sever až po Azovské more, pričom pevninu, ktorú tieto brehy lemovali, nazvali *Áziou*. S postupným dobývaním a objavovaním priestorov východného Stredomoria a krajín na východ, vedené neskôr slávnymi bitkami Alexandra Veľkého Macedónskeho, boli postupne odhaľované ďalšie časti *Ázie* až po Indiu. Južné brehy Stredomoria, tie na západ od rieky Níl, dostali pomenovanie *Libya*, neskôr *Afrika*¹⁹ (Lewis a Wigen 1997). Vnímanie Grécka ako súčasť kontinentálnej *Európy* však nebolo vždy jednoznačné. Vyplývalo to z jeho prevažne ostrovného charakteru a pozície na okraji oboch kontinentálnych blokov. Aristoteles označil charakter Grékov a aj ich území za „stredový“ medzi charakteristikami národov Európy a Ázie (Lewis a Wigen 1997, s. 22). Napriek krátkodobému avšak významnému prelínaniu – grécko-perzské vojny a prienik Alexandra Veľkého Macedónskeho na východ – ostala schéma bázou budúceho prevažne kultúrneho rozdelenia Európa – Ázia; **Západ – Východ**. Aj etymológia Európy a Ázie²⁰ naznačuje, že sa mohlo jednať o akkadské pomenovanie východu a západu slnka (*asu* – vychádzať, „krajiny východu slnka“; *erebu* - ísť nadol, zapadať teda západ, príp. fénické *ereb* - večer, Online Etymology Dictionary 2012).

Troj-kontinentálna schéma zotrvala aj počas rímskeho impéria, a neskôr ju prebrali učenci stredovekej európskej spoločnosti. Z tohto obdobia sú veľmi známe tzv. T-O mapy, príp. Y-O mapy, kde celý svet bol reprezentovaný kruhom, v rámci ktorého svetový oceán obklopoval známy svet rozdelený na tri kruhové výseky oddelené vodou, ktorú predstavovali okrem Stredozemného mora rieky Don (Tanais) a Níl (Nilus). Európa a Afrika zaberali po štvrtine, kým Ázia rovnú polovicu povrchu súše. Na vznik a formu T-O máp, resp. Y-O máp (Obrázok 2), malo výrazný

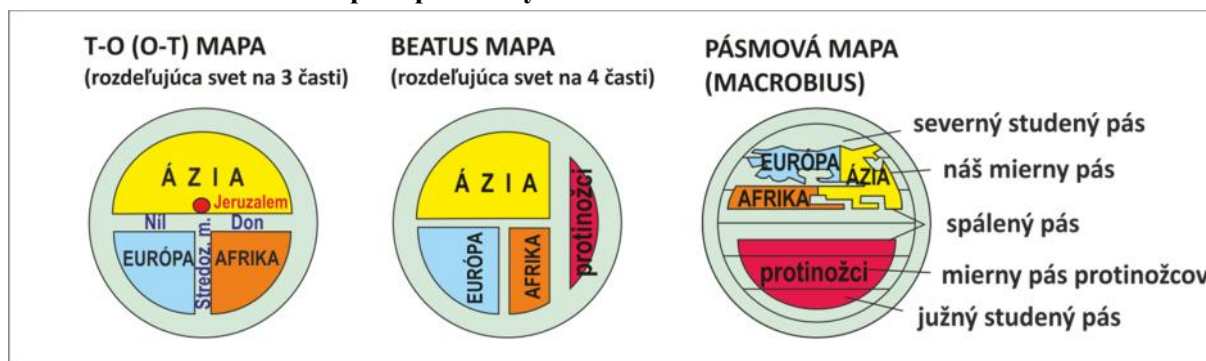
¹⁸ kontinenty: *Starý kontinent* resp. *Starý svet* (Európa, Ázia a Afrika), *Nový kontinent* resp. *Nový svet*, Najnovší kontinent, resp. Austrália, a Antarktída; svetadiely: Amerika (s ďalším rozdelením na Severnú a Južnú), Európa, Ázia, Afrika a Oceánia. Zaujímavosťou je, že o Grónsku sa autori vyjadrujú ako o „ďalšom kontinente“, hoci podľa nich prináleží *Novému kontinentu*.

¹⁹ (počas rímskeho obdobia premenovaná na *Afrika* podľa rovnomennej provincie na území dnešného Tuniska - najpravdepodobnejšie podľa jaskynných obyvateľov súčasného Tuniska a Líbye berberského pôvodu - Aferov, či Ofirov (obdobne je pomenované mesto a pohorie Jefren, resp. Ifren v súčasnej severozápadnej Líbyi – Mitchell 1903)

²⁰ Iné významy *Ázie* sú dokladané podľa národa Asuov obývajúceho najmä západné okraje Kaspického mora, či mena bohyně krajiny Lýdov, ženy Prométhea, Hesiony (Tolmáči a kol. 1996, Theoi 2011).

vplyv ekleziastické (cirkevné) myslenie (Wu 2008). Mapy mali v prvom rade náboženský význam, čo v niektorých mapách podtrhovalo napríklad prisúdenie biblických názvov každému z kontinentov podľa Noeho synov *Šema, Hama a Jafeta* (Davis 1998). Po prekonaní mylných predstáv o plochosti Zeme a naštartovaní veľkej éry európskych námorných objavov, sa postupne odkrývali nové časti zemského povrchu.

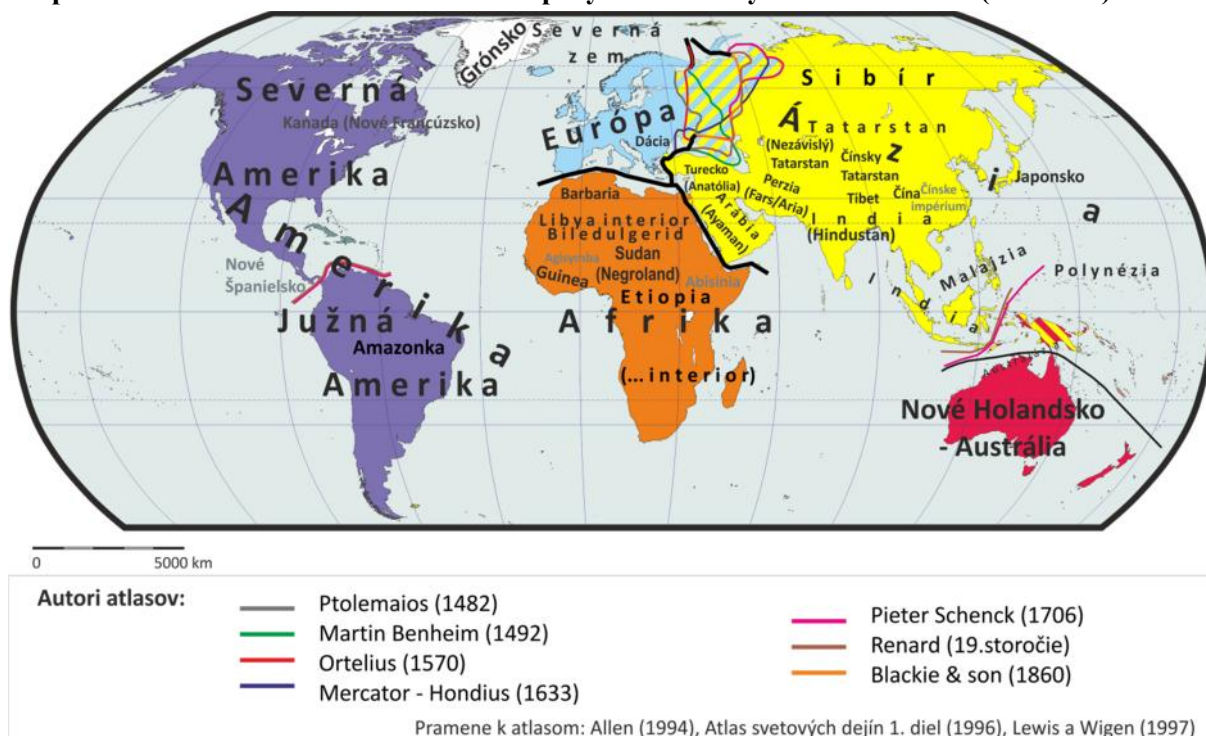
Obrázok 2 - Základné európske predstavy o rozdelení sveta v období raného stredoveku

Pramene: Atlas svetových dejín 1. diel (1996, s. 39); Davis (2011)

Pri hľadaní alternatívnej cesty do Indie oboplávaním pevninskej masy na juh od Stredomoria sa odkryli kontúry celej „Afriky“. Na mieste styku troch kontinentov figurovalo sväté mesto Jeruzalem, v oblasti Mezopotámie býval znázornený raj (Horák 1954). Alternatívou „triparciálnych“ máp boli v neskoršom období „kvadriparciálne“, tzv. *Beatus mapy*, kde je pridaná kategória domnelých *protinožcov* (antipódov) – Obrázok 2. Z tohto obdobia sú známe aj prvé zonálne mapy sveta, tzv. *Macrobius*, ktoré boli základom neskorších fyzikogeografických máp sveta (Livingston 2002). Z týchto schém vyplýva výrazné konštruktivistické a európo-centricke vymedzenie kontinentov, čo malo pretrvať aj naďalej do neskorších období.

Mapa 1 - Základné rozdelenie sveta v európskych historických atlasoch sveta (15.-19.st.)

S neskoršími objavmi sa „vynorili“ nové zemepisné názvy - „Západná India“ (West Indies), ktorá bola s ostatnou pevninskou masou v tejto oblasti neskôr včlenená do kategórie *Nového Sveta*, neskôr premenovaného na kontinent Amerika. Pri hľadaní predpokladanej Južnej Zeme bolo objavené *Nové Holandsko* (18.storočie), neskôr premenované na Austráliu (z lat. *Australis* čo malo označovať „južnú“ zem) a Antarktída (v 18. storočí z lat. *Antarktis*, územia oproti Arktíde – Horák a kol. 1968). Pri názvosloví všetkých nových kontinentov bola vždy prísne zachovaná ženská forma názvu (napr. Amerika pomenovaná podľa latinskej ženskej obmeny prvého mena talianskeho objaviteľa južnej „americkej“ pevniny Ameriga Vespucioho). Amerika bola v atlasoch častokrát sekundárne rozdelená na Severnú a Južnú (farebne však v atlasoch tvorila celok). Ostatné názvy v Mape 1 patria vybraným subkontinentálnym jednotkám, kde jednotky označené sivou farbou reprezentujú politické kategórie. Problémy vymedzenia sa týkajú predovšetkým hraníc medzi kontinentmi.

Tradičnou dilemou sú hranice Európy a Ázie, čo prirodzene vyplýva z nadradenia a vymanenia Európy od striktných kritérií výraznej fyzickej bariéry, akou je more. Určité obdobie predstavovala túto bariéru rieka Don, ktorú neskôr nahradila Volga, resp. Emba a pohorie Ural (Zaťková 1994). Menšie nejasnosti boli a dosiaľ zotrávajú pri zaradení ostrovov Oceánie, ako aj Sundských a Moluckých ostrovov (tzv. Australázia) a pri rozdeľovaní Ameriky na Severnú a Južnú (De Blij a Muller 2011).

Napriek uvedeným obmedzeniam, nejasnostiam a vďaka zotrvačnosti a najmä európskej dominancii počas obdobia kolonializmu a imperializmu, sa schéma kontinentov hlboko vryla nielen do používania rozličnými aktérmi, ale aj do vnímania bežných ľudí. Kontinenty však zďaleka nezodpovedajú geosocietálnej (humánnogeografickej) makrodiferenciácii sveta.

3.2 Sociálno-kultúrne prístupy - civilizácie

K socio-kultúrnym prístupom boli zaradené v prvom rade štúdie, ktoré našli alebo hľadali cestu svojho uplatnenia na poli historiografie. Na analýzu historických udalostí a vzťahov používajú autori socio-priestorové kategórie, identifikované na základe vybraných kultúrnych charakteristík, kde kontinenty sa neosvedčili ako adekvátne jednotky takejto analýzy. K týmto jednotkám patria najmä civilizácie (v množnom čísle). Pod **civilizáciami** možno chápať geohistorické formácie, kvázi-izolované a v podstate porovnateľné jednotky analýzy (Lewis a Wigen 1997, s. 125). Podľa týchto autorov hlavným problémom historikov bola dlhodobá periodizácia, problém makroregionalizácie nastal až v 20.storočí, kedy vyvstala požiadavka hľadania vhodných regionálnych kategórií. Túto požiadavku regionálnych kategórií pre potreby historickej (historiografickej) analýzy sa snažil naplniť A. Toynbee v jeho diele *A Study of History*. Historické civilizácie síce boli identifikované už skôr, no až Toynbee prispel svojim obsiahlym dielom k ich lepšiemu pochopeniu a unikátnej klasifikácii a kategorizácii. Civilizácie sú v jeho ponímaní rozsiahle časovo a priestorovo ohraničené a kvázi-sebestačné a samostatné jednotky najvhodnejšie pre historicko-geografickú analýzu (z Toynbee vol. 12 s. 280 cit. v Lewis a Wigen 1997). Vychádzajúc z historických prameňov Toynbee tvrdil, že všetky civilizácie zaznamenali obdobia zrodu, rastu, poklesu a „fosilizácie“ (úpadku). V mnohých prípadoch sa pod zrod novej civilizácie

podpísal vzostup nového univerzálneho náboženstva, príp. odnože pôvodného náboženstva. Účelom Toynbeeho klasifikácie bolo najmä vyvrátenie Hegeliánskych predstáv o univerzalite a jednote ľudskej histórie, ktorá vrcholila vzostupom Európy resp. Západu (a tým aj základných metageografických rozdielov Západ – Východ, či tých medzi kontinentmi – Lewis a Wigen 1997).

Špecifickou je **konfrontačná vízia stretu civilizácií**, ktorú predstavuje koncepcia Huntingtona (1993, 2001)²¹, ktorá vyvolala veľký rozruch v akademickej i politickej praxi - Mapa 2. Podľa autora podstatné rozdiely medzi národmi a štátmi nebudú primárne ideologické, či ekonomické, ale kultúrne, čo sa môže pretvoriť do podoby kooperácie, či naopak konfliktu. To podopiera šiestimi tvrdeniami (Huntington 1993): 1. rozdiely medzi civilizáciami sú základné, vyvinuli sa za niekoľko stáročí a majú svoju zotrvačnosť; 2. zvýšený kontakt ľudí pochádzajúcich z odlišných civilizácií prináša uvedomovanie si vzájomných odlišností medzi a podobností v rámci civilizácií, 3. ekonomická modernizácia a sociálna zmena spôsobujú odlúčenie od dlho budovaných identít a oslabujú národný štát ako zdroj identity. Toto vyplňa náboženstvo, a to často vo forme militaristických hnutí, 4. dôsledkom prevahy Západu nastáva návrat k pôvodným koreňom a rast proti-západného uvedomenia, 5. kultúrne charakteristiky sú menej ohybné, teda sú menej schopné premeny ako politické a ekonomické, 6. očakáva sa rast ekonomického regionalizmu (ako v prípade EÚ či NAFTA) pri podpore civilizačnej príslušnosti.

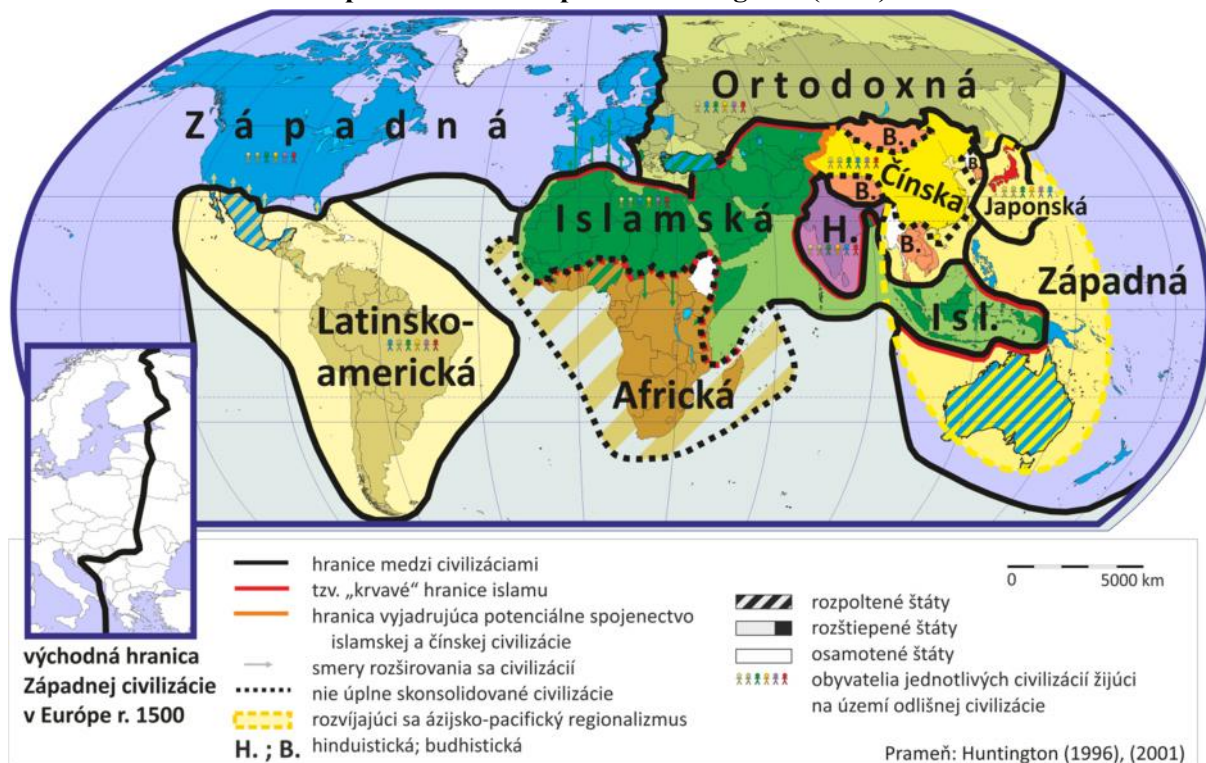
Civilizácia je podľa neho definovaná „... najvyšším kultúrnym zoskupením ľudí ... spoločnými prvkami, jazykom, dejinami, náboženstvom, zvykmi, inštitúciami a subjektívnym stotožnením jednotlivých individuí“ (Huntington 2001, s. 34-35). Na základe týchto kritérií, no najmä na základe náboženstva, rozpoznáva sedem až deväť civilizácií – *Západnú*, *Ortodoxnú (pôvodne Slovanská)*, *Latinskoamerickú*, *Islamskú*, *Čínsku (pôvodne Konfuciánska)*, *Japonskú*, *Hinduistickú*, príp. *Africkú* či *Budhistickú*. Podľa Huntingtona strety civilizácií budú veľkou hrozbou, medzinárodnú stabilitu by mal preto zabezpečiť medzinárodný poriadok založený na báze týchto civilizačných blokov. Okrem toho uvažuje aj o určitej hierarchii vzťahov – napr. *Západná civilizácia* je v určitom zmysle nadradená *Latinskoamerickej* aj *Ortodoxnej*, ktoré sú jej odnožami. V určitých prípadoch môže dôjsť k civilizačnej kooperácii na báze ekonomického regionalizmu, akým je vytvárajúca sa „ázijská“ ekonomická zóna medzi Čínou a štátmi juhovýchodnej Ázie, pre budúce vzťahy je dôležitá pozícia *Japonska*. Potenciálnu kooperáciu vidí aj medzi *Islamskou* a *Čínskou* civilizáciou ako perspektívny koaličný ťah proti *Západu*. Najmä pre zhodnotenie agresívnej povahy (podľa neho) koherentnej *Islamskej* civilizácie, ktorá by za určitých podmienok mohla vytvoriť koalíciu s *Čínskou* civilizáciou, si vyslúžil množstvo kritiky.

Rozsiahle či stručné kritiky Huntingtonovej tézy pochádzajú zo širokého spektra špecializovaných vied, kde autori len ťažko prijímali syntetické stanoviská Huntingtonovho „pseudo-vedného“ pohľadu. Geografi mu vyčítali napr. rozpor medzi rigidne vymedzenými a ohraničenými civilizáciami a k týmto civilizáciám príslušiacemu obyvateľstvu žijúce na geografickom území inej civilizácie (Bassin 2007). Podľa Krejčího (2002) línie konfrontácií medzi civilizáciami neprebiehajú po ich okrajoch, ale v ich vnútri, majú viac vertikálny než horizontálny charakter.

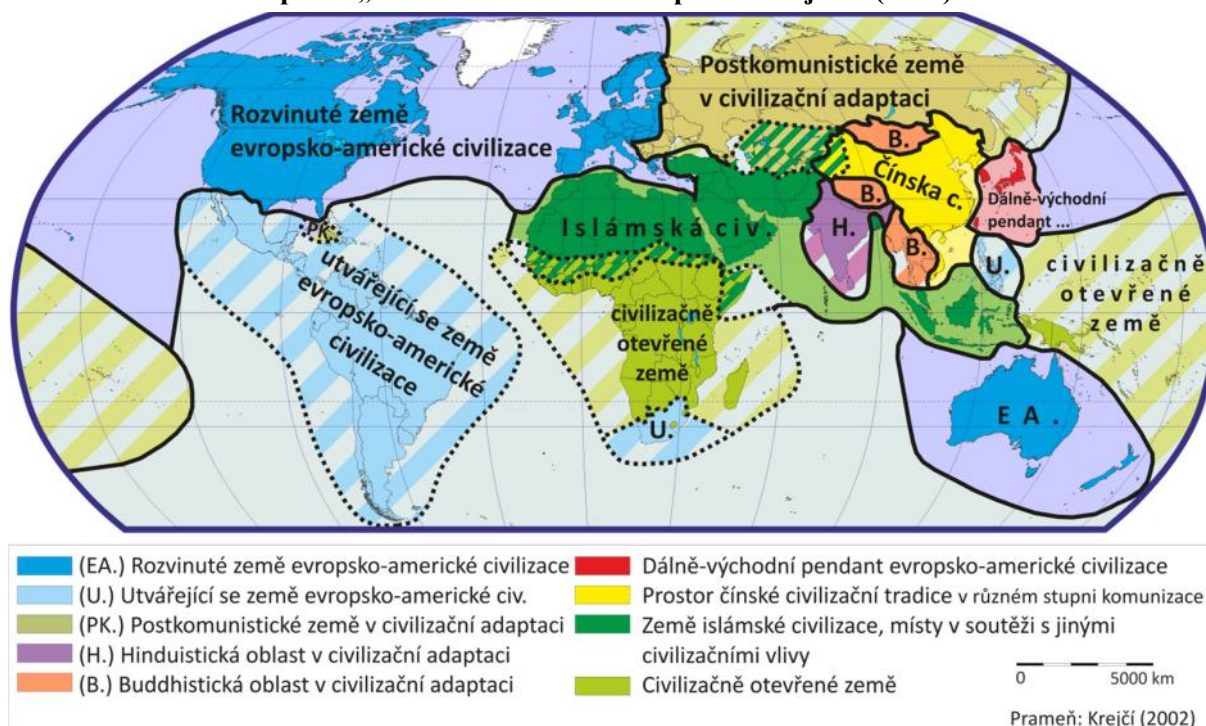
---

²¹ ako sám píše s myšlienkami o civilizáciách prišlo na prelome 80.-tych a 90.-tych rokov 20.storočia aj niekoľko ďalších autorov – Galtung, Gilpin, či Buzan (Huntington 2001, s. 396)

Mapa 2 - Civilizácie podľa Huntingtona (2001)

Mapa 3 - „Civilizace v roku 2000“ podľa Krejčího (2002)

Podľa Buzana a Waevera (2003) sa viac hrozieb a konfliktov (vrátane ničivejších) nachádza vnútri civilizácií ako medzi nimi, resp. pozdĺž fault lines („zlomových línií“) – tieto okraje sú navyše riedko osídlené, príp. sú vyplnené štátmi s rozdvojenou identitou. Podobne sa vyjadrujú aj orientalisti Mendel, Ostřanský a Rataj (2008), ktorí tvrdia, že stret civilizácií „... odrážel spíše

atmosféru politickej scény v USA niekoľko let po páde komunizmu než hypotézu jako vedecky prijateľnou domnēnku, jež byla výsledkem dlouhodobého badatelského úsilí“ (Mendel, Ostránský a Rataj 2008, s. 99). To by podľa nich bolo v poriadku, ak by práca bola koncipovaná ako intelektuálny príspevok k vytváraniu nového kódu zahraničnej politiky USA. Huntington však tézu prezentoval ako vedecký pohľad niekoľkoročného bádania. Myšlienky navyše neboli prínosné len pre geostratégov, aj samotná verejnosť bola inšpirovaná dramatickosťou problému a jednoduchosťou jeho vysvetlenia. Okrem kritiky si však získal aj mnoho stúpcov, či zástancov všetkých, príp. len niektorých jeho myšlienok. Rôzni autori na poli geografie aplikovali jeho myšlienky do vlastných modifikovaných koncepcií – napr. Baar (a jeho panregionálne civilizačné sféry), či Puchovský vo svojej *Zrážke civilizácií* (Puchovský 2001).

Baar (2002) uvažuje o tzv. *Pankresťanskej, Panislamskej, Panbuddhistickej a Panhinduistickej geokultúrnej civilizačnej sfére* a v rámci nich, na nižšej hierarchickej úrovni, vymedzil 15 civilizácií (päť kresťanských, päť islamských, štyri budhistické a jednu hinduistickú) s vedomím, že rozdiely medzi týmito celkami nemusia byť úplne rovnocenné. Pri ich vymedzovaní hrala okrem náboženstva úlohu aj jazyková štruktúra obyvateľstva (napr. v prípade islamských regiónov). Toto členenie je však príliš zjednodušené a v niektorých prípadoch aj nepresné, rigidita členenia je zrejma v prípade rozdelenia Afriky (*Arabská sunnitská a Subsaharská kresťansko-animistická civilizácia*), čo by sa dalo vyriešiť ako v prípade Krejčího prechodnou zónou; podobne v prípade priestoru strednej Ázie.

Čiastočný podnet vyvolal stret civilizácií aj v unikátnej koncepcii Krejčího (2002), pozri ďalej. Sprostredkovane prijali premisy schémy Dostál a Hampl (2000), resp. Hampl (2009). Civilizáciám a ich vplyvom na medzinárodné vzťahy sa venuje tím okolo Katzensteina (Katzenstein ed. 2009). Špecifické sú ruské geopoliticko-civilizačné vízie podľa Lavrova (2003). Ten mierne upravil priebeh niektorých civilizačných hraníc (najmä *Slovanskej Pravoslávnej* zaradením Grécka a Rumunska k *Západu*).

Jaroslav Krejčí vo svojom diele *Postižitelné proudy dějin* (2002) nadväzuje na Toynbeeho a (pravepodobne) Huntingtona a definuje civilizácie podobne ako taxonomické konštrukcie vytvorené pre lepšie pochopenie histórie v rozličných častiach sveta – Mapa 3. Civilizácie označuje ako *sociálno-kultúrne konfigurácie* a pri ich súčasnom vymedzení sa nezameriava len na ich rigidné vymedzenie, ale aj na vzťahy, aké medzi sebou zastávajú. Na *rozvinuté štáty európsko-americkéj civilizácie* (kam spadá okrem USA, Kanady, EU25 spolu s EZVO aj Izrael a Austrálsky zväz s Novým Zélandom) nadväzujú *utvárajúce sa krajiny európsko-americkéj civilizácie* (Latinská Amerika, južná Afrika a Filipíny), či *postkomunistické štáty v civilizačnej adaptácii* (bývalý štát SNŠ a juhovýchodnej Európy a Kuba). Osobitné miesto zaujíma Japonsko s Južnou Kóreou a Tchaj-wanom (*Dálně-východní pendant evropsko-americké civilizace*). Ako samostatné nezápadné civilizácie označil len *Čínsku* a *Islamskú*, ostatné sú taktiež v civilizačnej adaptácii s Euro-americkou civilizáciou – budhistická, ale aj hinduistická oblasť. Štáty subsaharskej Afriky a Oceánie sú „civilizačne otvorenými“. Islamská civilizácia sa stretá africkými a postsovietskymi štátmi pozvoľne, prostredníctvom prechodnej zóny.

Okrem civilizácií odlišuje tzv. **sociálne formácie**, ktoré sú definované ako základné spoločenské štruktúry z hľadiska **spôsobu výroby** (módu produkcie), ktorý je definovaný rozdeľovacím kľúčom majetku, práce a ich výnosu. Tieto formácie sú v podstate typy, ktoré sú výrazne zakorenené v časopriestore určitej civilizačnej paradigmy. K sociálnym formáciám možno zaradiť kapitalizmus, socializmus, určité formy feudalizmu, či otrokárstva. Sociálna formácia je v podstate režim spoločensko-politického usporiadania so všetkými dôsledkami, ktoré daný režim zanechá – a týka sa to aj kultúrneho aspektu. Krejčí takto zdôvodňuje ohromné rozdiely v spoločnosti Nemecka a Kórey, dlhodobo rozdelených medzi kapitalistický a socialistický blok, kedy upozorňuje, že sociálna formácia socializmu zanechala hlboké korene, ktoré sa premietli do spoločnosti týchto štátov, resp. národov. V porovnaní s civilizáciami sociálne formácie teda môžu vznikáť a existovať v relatívne krátkom období, no taktiež zanechávajú na spoločnosti výrazné stopy.

Zaujímavý pohľad poskytuje **Matlovič** (2000) a jeho religiózno-geografické regióny. Štúdia poskytuje parciálny pohľad na 23 regiónov, hoci sa jedná viac-menej o odvetvovú regionalizáciu, kde neuvádza presne metodiku ich vymedzenia. Medzi kritériami však určite hrajú svoju úlohu aj fyzickogeografické faktory, čo potvrdzuje napr. odlišenie troch regiónov v Austrálii a Oceánii, ktoré je inak nábožensky homogénne (prevláda protestantizmus, katolicizmus a primárne relígie). Iným príkladom je odlišenie štátov *Severnej Afriky* a *Arabského polostrova*. Typologickým regiónom je *Ostrovná Afrika*, ktorý zahŕňa všetky ostrovné štáty a závislé územia pozdĺž celého afrického pobrežia.

3.3 Ekonomické prístupy

K ekonomickým prístupom boli zaradené aj geohistorické „systémové“ prístupy (ktoré vychádzajú z world-system studies a franúzskej školy *Annales*) a koncept svetových miest, ktoré sú charakteristické funkčným vnímaním sveta na základe ekonomických tokov.

3.3.1 Svetové systémy

V 70. a 80. rokoch 20. storočia nastal v historiografii obrat a zamietavé stanovisko k súvislým a separovaným blokom civilizácií a smerovanie viac k systémovému integračnému prístupu, ktorý presahuje rámec týchto entít (Lewis a Wigen 1997). Wallersteinova teória svetových systémov (*world-systems*) bola vyvinutá na báze teórie závislosti (dependency theory), kedy k základnému rozdeleniu na rozvinuté a zaostané krajiny – jadrú a periférii, bola priradená tretia kategória – semiperiféria. Wallerstein definuje spoločnosť priestorovým rozsahom výrobných spôsobov a nie nutne politickými hranicami štátov. Svetové systémy predstavujú univerzálny prístup zahrňujúci ekonomické, politické, sociálne a kultúrne procesy so zdôraznením, že ide o neoddeliteľné procesy (Gregory a kol. 2009). Zrodenie svetového systému je podľa Wallersteina spojené s modernitou a kapitalistickým výrobným spôsobom), hierarchickou štruktúrou a je európskeho pôvodu. Modernita súvisí s jeho relatívne nedávnym vznikom počas „dlhého“ 16. storočia, kým dovtedy môže byť reč maximálne o rastúcich a upadajúcich svetových impériách (Wallerstein 1974). Rôzni autori okrem toho pripisujú určité sociálne atribúty hlavným zónam systémovej teórie, ktorými sú **jadro**, **semiperiféria** a **periféria**. Štáty a územia jadra sa vyznačujú najväčším objemom výroby a tokmi, ako aj sociálnymi a ekonomickými štruktúrami a ich vedúcim postavením vo svetovej

ekonomike - *world-economy* (Grassland a Didelon 2006). Systémový prístup bol previazaný s oživením politickej geografie a v rámci geografie je obmedzený na túto disciplínu (Flint a Shelley 1996 cit. v Gregory a kol. 2009).

3.3.2 Ekonomické toky a regionalizácie

Existuje nespočetné množstvo typológií štátov sveta podľa úrovne vyspelosti, ako aj rôznych ekonomických vzťahov a tokov prebiehajúcich medzi nimi (Polonský 2005). Tie však nie sú primárne predmetom záujmu tejto práce. Z hľadiska ekonomického prepojenia sveta je však zaujímavá ekonomická regionalizácia (pre definíciu pozri podkapitulu 2.2.1), resp. vytváranie súvislých regionálnych blokov na základe rôznych bilaterálnych a multilaterálnych vzťahov medzi štátmi a ich skupinami. V 80. rokoch sa v negeografickej literatúre začína objavovať pojem **triáda**, kde sa jednalo o zdôraznenie existencie troch jadier svetovej ekonomiky, ktoré reprezentovali: *Severná Amerika*, *Európa* a *Japonsko*, ktoré však boli súčasťou jedného svetového trhu (Ohmae 1985 cit. vo Vanolo 2010). V súčasnosti je triáda predmetom diskusií, avšak mnohí autori priznávajú, že pod vplyvom globalizácie sa vo svete začínajú vytvárať ekonomické bloky, medzi ktorými prebieha najviac (ekonomických) vzťahov: *Severná Amerika*, *Európa* a *Východná a Juhovýchodná Ázia* (Stutz a Barney 2012); *Stredná a Severná Amerika* (s centrom v USA), *Pobrežie Pacifiku (Pacific Rim, Japonsko)*²² a *Západná a Stredná Európa* (Nemecko, Spojené kráľovstvo a Francúzsko, Geyer 2006, Stutz a Barney 2012); *panregióny* USA, Nemecka (resp. EÚ) a Japonska (Poon 1997, Poon a kol. 2000). Tzv. „*Hlavné arény globalizácie*“ tvoria: *USA*, *Západná Európa* a *Pacifická Ázia* (Beaverstock, Smith a Taylor 2000). Poon zistil, že časom (za roky 1985 a 1995 v Poon a kol. 2000; za 1965 a 1990 v Poon 1997), sa počet týchto zoskupení znížil, stúpla však ich vnútorná homogenita. Tieto tri jednotky sú však mnohokrát brané ako panregióny, každý s vlastnou perifériou v ostatnej časti sveta – pod USA resp. Severnú Ameriku spadá celá Amerika, pod (Západnú) Európu spadá aj priestor bývalého ZSSR, juhozápadná Ázia a Afrika, a pod Východnú (a juhovýchodnú Áziu) spadá ostatok Ázie a Oceánia. Mackinnon a Cumbers (2007) uvádzajú niekoľko makroregionálnych ekonomických blokov: *Severná Amerika*, *Európa*, *Japonsko*, *Ostatná Ázia a Oceánia*, *Latinská Amerika*, *Stredná a východná Európa a SNŠ*, *Stredný východ* a *Afrika*. Grassland a Didelon (2006) uvažujú v jednom z pohľadov na svet – v modeli „*jadro-periféria*“ - okrem tzv. *Veľkej triády* aj o *Malej triáde* (pozri Obrázok 3a), ktorej regióny sa stávajú postupne nezávislými, avšak jedná sa skôr o územia novovznikajúcich regiónov (Mercosur, južná Afrika, Oceánia), o *Strednom východe* sa vyjadrujú ako potenciálnom jadre svetovej ekonomiky momentálne v pozícii strategického bojiska mocností.

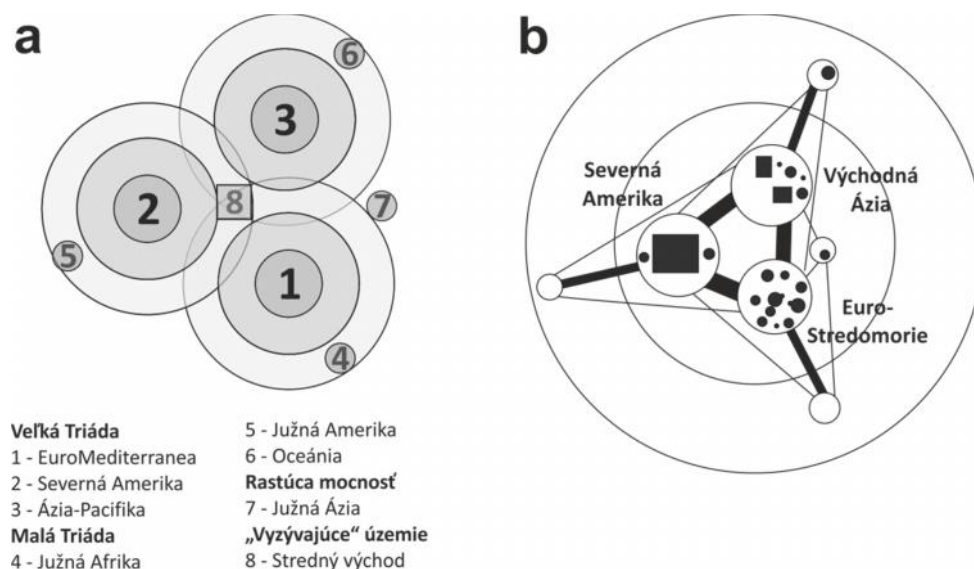
Čoraz väčšiemu záujmu sa dostáva štúdiu rozličných sietí, ktoré svet prepájajú. Sem patria rôzne obchodné, finančné, priemyselné transakcie, ale aj letecké linky (Vanolo 2010). Na základe obchodných tokov (export a import) identifikovali Grassland a Didelon (2006) oblasti vplyvu, ktoré sa vyznačujú odlišným typom štruktúry: *monocentrická* v prípade *Severnej Ameriky* (USA), *polycentrická* štruktúra *Euro-Stredomoria* (jednotlivé štáty EÚ), a *bi-centrická* v prípade *Východnej Ázie* (Čína a Japonsko) – Obrázok 3b. Podobnou štruktúrou sa vyznačuje ich sieťový model znázorňujúci tzv. *sieťový-ostrovny pohľad na svet* ako alternatíva k modelu „*jadro-periféria*“ (pozri vyššie). Na základe ekonomického ekvilibračného modelu interakcie následne zisťovali

---

²² Sem patrí aj Kórejská republika, Tchaj-wan a pobrežné oblasti Číny

regionálnu organizáciu tokov na nižšej úrovni v rámci týchto troch celkov, na základe čoho prišli na existenciu 12 regionálnych zhlukov – okrem základných troch aj v strednej a južnej Amerike, v západnej, východnej a južnej Afrike, priestore SNS, v oblasti Perzského zálivu, južnej Ázii a Austrálii a Oceánii (Obr. P1).

Obrázok 3 - Pohľad „jadro - periféria“ [a] a Triáda [b]

Prameň: Grassland a Didelon (2006)

Významný je koncept **svetových miest (world cities)**, ktorý je relatívne novým prístupom a v súčasnosti je mu venovaná čoraz väčšia pozornosť, a to najmä na poli politickej geografie (Taylor 2005, Beaverstock, Smith a Taylor 2000). Spočiatku sa však jednalo o niekoľko koncepcií, ktoré boli limitované dátovou základňou, a preto podávali len statický obraz o mestách s minimom informácií o tokoch a vzťahoch medzi nimi – napr. Knox (1995); Friedmann (1995); Hall 1966; Storper 1997; Castells 1996 (všetky tri cit. v Beaverstock, Smith a Taylor 2000). Práve tieto vzťahy a väzby sú súčasnými autormi v skupine okolo Taylora (GaWC - Globalization and World Cities Research Network)²³ považované za najdôležitejšie: ... “mestá akumulujú a uchovávajú si bohatstvo, kontrolu a moc na základe toho, čo nimi preteká než toho, čím staticky disponujú ... teda toho čo nám podávajú bežné dáta ... Svetové mestá sú vytvárané vzťahmi spoločných sieťových aktivít a konektivitou medzi mestami založenou na vzdelávacích komplexoch a ekonomickej reflexivite” (Beaverstock, Smith a Taylor 2000, s. 126). Títo autori preferujú koncepciu s dôrazom na spleť lokačných stratégií globálnych firiem²⁴, ktorá sieť svetových miest vytvára. V čom sa ich klasifikácie líšia od predošlých štúdií je, že študujú nielen počet globálnych firiem lokalizovaných v danom meste (centre), ale aj ich „spárovanie“, teda koľko firiem sa nachádza medzi týmito mestami – t. z. koľko firiem majú vybrané mestá spoločných. Príkladom je úvaha, aká je pravdepodobnosť, že firma ktorá sa nachádza v New Yorku, bude lokalizovaná aj vo Frankfurtu a pod. Podľa počtu interakcií rôznych ukazovateľov sú pravidelne vytvárané rebríčky miest v úrovni alfa, beta a gama (Mapa P2).

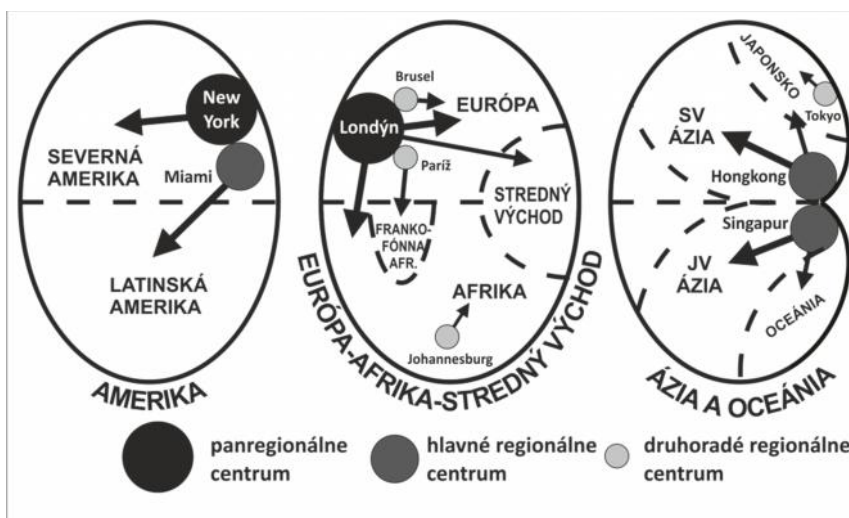
²³ <http://www.lboro.ac.uk/gawc/data.html>

²⁴ producer-service firms – firmami vytvárajúcich služby

Svetové mestá sú v súčasnosti „...považované za kľúčové uzly nového geografického vyjadrenia moci v modernom svetovom systéme - sieti ekonomických a kultúrnych vzťahov umožňujúcich akumuláciu kapitálu (Knox a Taylor 1995 cit. v Gregory 2009).“ “Čo definuje medzi-mestské siete sú ľudia, komodity a informácie, ktoré prúdia cez infraštruktúry ... akákoľvek organizovaná aktivita vyžadujúca prácu v a medzi niekoľkými mestami je súčasťou vytvárania svetovej siete” (Taylor 2005, s. 705). Politická mapa sveta je podľa autorov nedokonalá a statická a nezohľadňuje toky prebiehajúce medzi svetovými mestami (Beaverstock, Smith a Taylor 2000). Mestá sú organizačnými centrami V rámci jeho analýz použil Taylor sieťový „interlocking“ model, pri čom uviedol že pri sieti svetových miest existujú tri úrovne: *úroveň sietí*, *nodálna úroveň* (uzly sú agenti – „vytvárači“ sietí), čo však neplatí pri mestách, preto je nutné uvažovať aj o *sub-nodálnej sieti*, ktorá pozostáva z inštitúcií, ktoré tvoria sieť svetových miest – komerčné inštitúcie (napr. reklamné agentúry) a rôzne cezhraničné organizácie TNOs, OSN a jej podorganizácie, NGOs, ako aj diplomatické misie a jednania MZV a veľvyslanectiev. Pohľady týchto organizácií, súhrne označených ako globálni aktéri sú predmetom analýzy mentálnych prístupov v kapitole 4.

Samotné štúdie venované svetovým mestám predstavujú len parciálny odvetvový najmä typologický pohľad. Dôležitejšie pre túto prácu sú štúdie, ktoré naznačujú význam svetových miest vo vzťahu k ich geografickému zázemiu. V jednej zo svojich štúdií Taylor upozornil na obmedzenia modelu hierarchického usporiadania svetových miest: „... nejestvuje integrovaná hierarchia, skôr sme svedkami niekoľkých špecifických miest s rozvíjaním monopolov znalostí pre dané regióny“ (Taylor 2000, s. 26). Obrázok 4 ilustruje regionálne pôsobenie miest definovaných na základe 11 firiem, kde bolo identifikovaných len päť regionálnych centier (New York, Miami, Londýn, Hongkong a Singapur). Hoci autor presne nedefinuje rozsah jednotlivých regiónov, štúdia na základe vybraných ukazovateľov čiastočne poukazuje na regionálnu štruktúru vytváranú svetovými mestami. V niekoľkých prípadoch leží regionálne centrum mimo daného regiónu (napr. *Miami – Latinská Amerika*, *Paríž – Frankofónna Afrika*, *Londýn – Afrika a Stredný východ*, *Singapur – Oceánia*).

Obrázok 4 - Regionálne svetové mestá a ich sféry vplyvu (Taylor 2000)

Prameň: Taylor (2000)

Zaujímavým výstupom, ktorý vychádza z podobnej metodológie ako Taylor (2005), resp. Taylor, Catalano a Walker (2002), je graf *Contemporary Mappa Mundi* publikovaná v štúdiu Viciguerra, Taylor a Hoyler (2010) – Obr. P2. Graf bol skonštruovaný na báze matice hodnôt služieb (service values matrix), ktorá pozostávala z miest a ich firiem. Mestá tvorili hlavné mestá nad milión obyv., ostatné mestá nad 1,5 mil. obyv., príp. ďalšie mestá, kde sídlia firmy zaradené do databázy Forbes 2000. Zreteľ bol braný na štátnu príslušnosť miest (príslušnosť nódu k štátu je vyznačená nielen hranicami ale aj odlišnou farbou nódu). Veľkosť miest v grafe je daná podľa ich konektivity, pričom platí, že čím je nód väčší, tým je dané mesto viac integrované do siete svetových miest. Americké mestá sú umiestnené v strede, čo taktiež znamená že sa vyznačujú najvyššou konektivitou. Od ostatných miest sú oddelené prázdny priestorom označeným modrou farbou. Európske mestá (v horných častiach) sú viac transnacionálne, s prekrývajúcimi sa štátnymi hranicami. Podobnými prekryvmi sa nevyznačujú ázijsko-pacifické mestá (spodná časť obrázku), medzi ktorými vedúce 4 čínske mestá sú lokalizované na pobreží, smerujúce do stredu mapy a sú výzvou pre americkú centralitu.

Zhluk svetových miest so svojimi tokmi v ekonomicky rozvinutých častiach sveta tvoria podľa Geyera (2006) **globálne urbánne jadrové regióny** (*global urban core regions*). Mestá v nich ležiace vytvárajú dostatočné ekonomické podmienky pre vytvorenie medzinárodných obchodných radiacích funkcií na rozdiel od samostatných svetových miest, ktoré v podobných regionálnych zhlukoch neležia (Geyer 2006). Zaujímavé sú tiež vízie do budúcnosti, kedy napr. Petrella predpovedá, že 30 najsilnejších mestských regiónov nahradí skupinu štátov G-7 v zmysle predsedníctva novej svetovej správy do roku 2025 (Beaverstock, Smith a Taylor 2000).

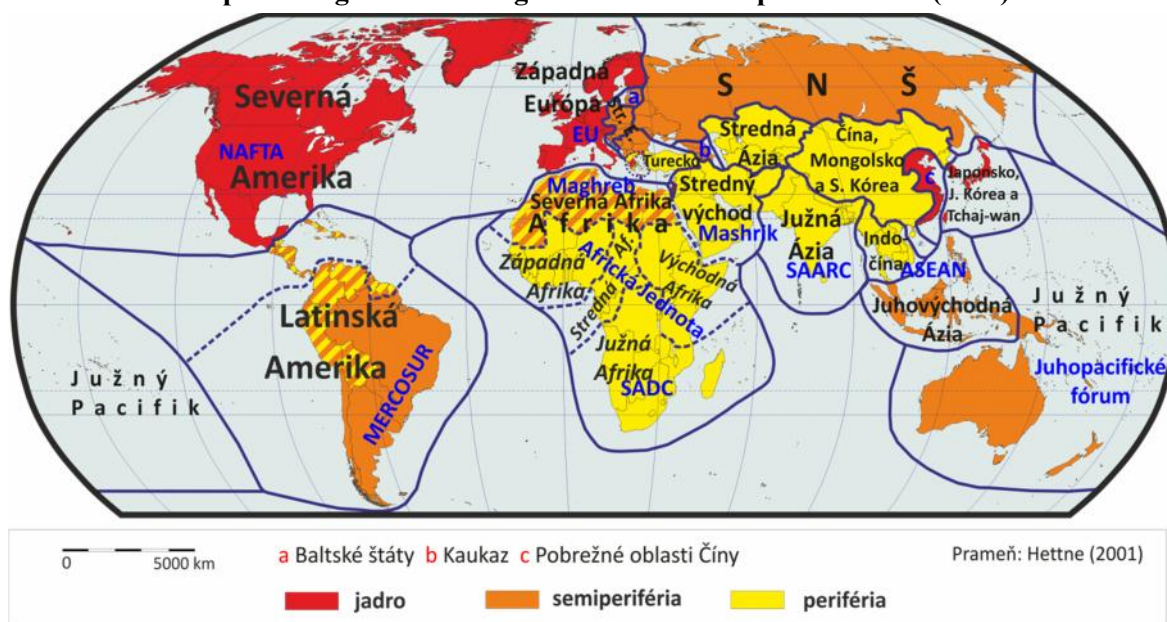
3.4 Regionalizmus

Na ekonomické prístupy sa priamo viaže regionalizmus, ktorý bol podrobnejšie uvedený v oddiele 2.3.1 tu bude zameraný na konkrétne rozdelenie sveta podľa Hettneho (2001) a na samostatnú oblasť výskumu venovanú regionálnym bezpečnostným komplexom. Podľa Hettneho (2001) je **nový regionalizmus** (pozri 2.3.1) viac rozšíreným diskurzom ako je pojednanie o troch jadrových ekonomických blokoch triády (pozri kapitolu 3.3.2). Autor dáva dôraz na teritorialitu, no nie za každú cenu na integritu štátov – jeden štát môže byť súčasťou viacerých regiónov (prípád Číny). Autor sa vyjadruje o hlavných charakteristikách regiónu v zmysle politicko-ekonomických kritérií, akými sú relatívna politická stabilita a ekonomická dynamika. Na základe toho rozlišuje tri skupiny regiónov *jadra, prechodnej zóny a periférie* – Mapa 4, v súlade s pohľadom Wallersteina (1974), ku ktorým zaradil jednotlivé regióny na báze vzájomnej integrácie (integračného zoskupenia). Regióny jadra sú definované ako koherentné, politicky stabilné, dobre organizované na supraštátnej úrovni a taktiež v pozícii vodcov technologických inovácií. Regióny prechodnej zóny sú spojené s jedným alebo viacerými jadrovými regiónmi, ku ktorým sa snažia priblížiť. To sa môže stať za predpokladu, že splnia kritériá trvalého ekonomického rozvoja a politickej stability. Regióny periférie autor definoval ako politicky nestále a ekonomicky stagnujúce. S každou kategóriou súvisí iný typ regionalizmu; v prípade jadra ním voľný obchod, v prípade prechodnej

zóny otvorený²⁵ regionalizmus a v prípade periférie bezpečnostný a rozvojový regionalizmus²⁶. Postavenie štátov v rámci jednotlivých zón je časovo premenlivé. Tri jadrové regióny sú podľa neho najpotenciálnejšími pri formovaní budúceho mnoho-regionálneho svetového poriadku, kde EÚ zaujíma (z hľadiska integrovanosti) najlepšiu pozíciu a je dokonca **paradigmou regionalizácie**, ktorá má slúžiť ako model ostatným potenciálnym regionálnym zoskupeniam, ako aj hrozbu, ktorá znamená zmenu k protekcionizmu vo svetovej ekonomike (Hettne 2001).

Hettne a Söderbaum (2002) vymedzujú aj päť postupných schematických úrovní tzv. **regiónnosti** (regionness) – pozri 2.2.1. Pod **(1.) regionálnym priestorom** (regional space) sa rozumie skupina ľudí (národov) historicky obývajúcich určité geografické územie so spoločnými kultúrnymi hodnotami, disponujúca prírodnými zdrojmi. Jedná sa pritom o akýsi „proto-región“ alebo „pre-regionálna zóna“. Tu badať určitú analógiu s konceptom prvotných civilizácií, keďže formovanie takých socio-kultúrnych konfigurácií bolo vždy späté s geografickým územím (Krejčí 2002). **(2.) Regionálny komplex** vzniká pri zvýšenom kontakte medzi pôvodne izolovanými skupinami, kedy sa vytvára sociálny systém – ako príklad sa uvádza západné kresťanstvo v rokoch 800 až 1200. Na tejto úrovni sa nachádzajú regionálne bezpečnostné komplexy, kde sú jednotky závislé vzájomne medzi sebou, ako aj od celkovej stability regionálneho systému (Buzan a Waever 2003). Z hľadiska medzinárodných vzťahov sa dá označiť región na tejto úrovni ako „primitívny“ a anarchický, so štátmi ako jedinými aktérmi. Príkladom takéhoto usporiadania je *geopolitický koncert* Európy 19. storočia (Hettne a Söderbaum 2002).

Mapa 4 - Regionalizmus a globálna štruktúra podľa Hettne (2001)

V súčasnosti sa na tejto úrovni dá pokladať Balkán a východná Ázia (s vedomím rastúceho ekonomického regionalizmu). Pre tzv. **(3.) regionálnu spoločnosť** (regional society) je charakteristická interakcia medzi štátnymi a neštátnymi aktérmi prostredníctvom formálnej

²⁵ „... dôraz na otvorené ekonomiky, hoci s privilegovaním vlastného regiónu, a to v rámci multilaterálnych pravidiel hry“ (Hettne 2001, s. 4)

²⁶ Regionálne zhľuky medzi štátmi periférie „... sú krehké a neefektívne, preto sa tieto štáty musia najskôr vysporiadať s aktuálnou chudobou a domácimi konfliktami“ (Hettne 2001, s. 5)

regionálnej spolupráce, príp. spontánnym vývojom. **(4.) Regionálne spoločenstvo** (regional community) definuje región ako aktívny subjekt so špecifickou inštitucionalizovanou identitou. Príkladmi sú originálni členovia ASEAN, Nordic cooperation, NAFTA, príp. SADC (bez Konga – býv. Zairu). Posledná a najvyššia forma regiónnosti je **(5.) región-štát**, čo je kategória hypotetická, kde sú procesy formujúce formálnu a reálnu zložku regiónu podobné k vytváraniu štátu, resp. národa. Čo je dôležité, „... moc a rozhodovacie právomoci nie sú centralizované, ale rozvrstvené, decentralizované na lokálne, národné a makroregionálne - supraštátne úrovne“ (Hettne a Söderbaum 2002, s. 45). Príkladom smerovanie k „regiónu-štátu“ je EÚ podľa stanov *Maastrichtskej dohody*.

3.4.1 Regionálne bezpečnostné komplexy a regionálne mocnosti (Regionálne vodcovstvo)

V medzinárodných vzťahoch existuje momentálne rozdvojenie medzi záberom na ekonomicky ponímané regióny, resp. regionalizácie v rámci štúdií zameraných na *regionalizmus*, a *bezpečnostné regióny*, resp. regionalizácie (Flemes 2010). Podľa Flemesa ekonomická spolupráca predpokladá nízku úroveň konfliktu, preto je zvýšený záujem o preklopenie týchto odlišných prístupov. Špeciálnym odvetvím na *regionálne bezpečnostné komplexy* sa zaoberá najmä dvojica Buzan a Waever (2003).

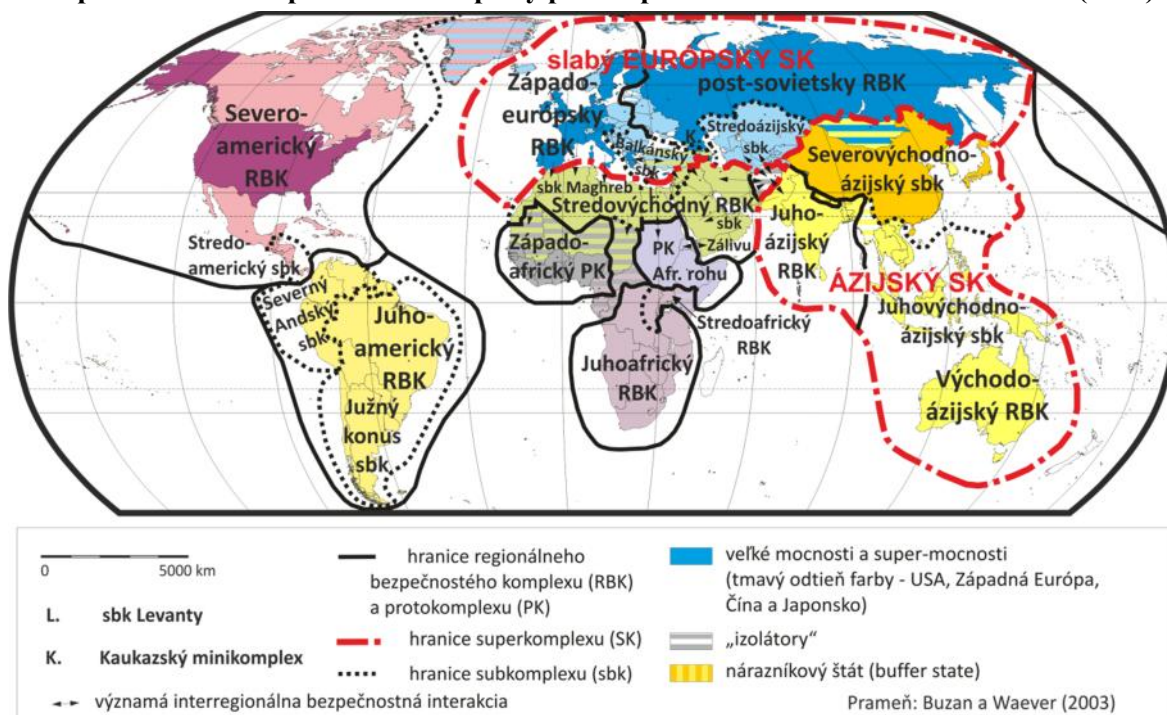
Podľa **Katzensteina** (2005) súčasný svet regiónov nejestvuje samostatne, regióny sú zasadené do sféry amerického impéria. Podľa aktuálnych potrieb môžu USA zasahovať do spleti regionálnej štruktúry prípadným vytváraním nových regionálnych mocností, ako to bolo v prípade Nemecka a Japonska po druhej svetovej vojne. Regióny majú podobne ako u ostatných regionalistov dynamický charakter, môžu sa rozširovať, či zmenšovať a zanikať. Rozličné regióny hrajú inú úlohu pre americké uplatňovanie a udržovanie moci. EÚ je podľa neho (ale aj iných autorov) *mäkká mocnosť* (*soft power*) a existujú malé predpoklady, že by sa stala *tvrdou mocnosťou* (*hard power*) na úrovni USA. Napriek tomu Katzenstein, podobne ako Khanna (2008) vyzdvihuje silu veľkých mocností, teda USA, EÚ a Číny. Oba autori tvrdia, že diskusia o svetovom poriadku vždy prebieha medzi tými najsilnejšími (definícia tých najsilnejších prirodzene záleží na subjektívnom pohľade autora). Regionálne mocnosti, ako v prípade Japonska a Nemecka, sú vo svojej podstate vhodné pre „komunikáciu“ so supervelmocou, kde sa pod komunikáciou rozumejú rôzne akty vyjednávania, kooperácie, konsolidácie vzájomných a medzinárodných problémov a vzťahov a pod.

Pri klasifikácii je regionálne mocnosti nutné chápať oddelene od stredných a veľkých mocností. **Stredné mocnosti** sú štáty, ktoré nedosiahli status veľkej mocnosti či supermocnosti, no stále majú významný medzinárodný vplyv a **veľká mocnosť** je štát, ktorý prostredníctvom ekonomickej, politickej a vojenskej sily je schopný uplatniť silu na poli svetovej diplomacie (Flemes 2010). Hurrell (2007b) definuje štyri aspekty jej definície: schopnosť prispievať k medzinárodnému poriadku, vnútorná kohézia, ekonomická sila vyjadrená vysokou mierou ekonomického rastu, alebo veľkým trhom a vojenská sila. **Regionálna mocnosť** by mala spĺňať tieto aspekty: byť súčasťou geograficky vymedzeného regiónu, byť pripravená do vodcovskej pozície, vyznačovať sa nutnými materiálными a idealistickými schopnosťami a byť vysoko vplyvná v regionálnych záležitostiach. Dôležitá je aj ekonomická, politická a kultúrna prepojenosť mocnosti v rámci svojho regiónu a prijatie vodcovstva potenciálnymi nasledovníkmi (Flemes 2010).

Cantori a Spiegel (cit. v Cohen 1972) definovali 15 *podriadených systémov (regiónov)*, kde bol braný ohľad na skutočnosť, že "... domáca politika štátu nemôže byť chápaná v plnom rozsahu bez ohľadu na susedské prostredie, v ktorom sa štát vyvinul a medzinárodnú politiku nemožno plne pochopiť zameraním sa výhradne na vzťahy medzi veľkými mocnosťami" (Cohen 1972, s. 437). Každý región sa vyznačuje odlišnými vlastnosťami *štruktúrnych premenných* - kohézia, komunikácie, sila (moc), a štruktúra vzájomných vzťahov v zmysle sociálnych, ekonomických, politických a organizačných prvkov. Jadro regiónu definovali autori ako tie štáty, ktoré predstavujú centrálné ohnisko regiónu pre medzinárodné mocnosti.

Buzan a Weaver (2003) uvádzajú, že na rozdiel od Huntingtona ich bezpečnostné regióny tvoria subsystémy, v ktorých prevažná väčšina bezpečnostných vzťahov prebieha vnútorne. Štáty sa obávajú svojich susedov, a preto sa spájajú s inými regionálnymi aktérmi, pričom hranice medzi jednotlivými regiónmi sú zónami slabej interakcie, alebo ich vyplňa tzv. *izolátor* (Turecko, Mjanmarsko, Afganistan) stojaci na pomedzí dvoch regiónov bez veľkých možností byť súčasťou jedného z nich. Postavenie izolátora je iné ako tradične chápaný *buffer state (nárazníkový štát)*, ktorého funkcia je „... definovaná postavením v strede silnej sústavy sekuritizácie, nie na jej okraji“ (Buzan a Waever 2003, s. 41). Ich osem **regionálnych bezpečnostných komplexov** nedefinovali na báze spoločnej kultúry (hoci tá môže mať určitý vplyv pri ich formovaní), no na základe aktuálnej štruktúry bezpečnostných praktík (zvyklostí) – Mapa 5.

Mapa 5 – Rôzne bezpečnostné komplexy páde bipolárneho sveta - Buzan a Waever (2003)

3.5 Geopolitické koncepcie

Ku geopolitickým koncepciám boli zaradené prístupy klasickej geopolitiky, geopolitiky počas studenej vojny a aktuálne koncepcie po páde bipolárneho sveta. V geopolitike možno podľa Rykiela (cit. v Ištók a kol. 2010) rozčleniť tri základné smery: naturálny (**klasická geopolitika** a

v rámci nej nemecká „biologická“ **Geopolitik**, politický (vlastná „geopolitics“) a ekonomický (**geoeconomics**). Zaujímavý prierez niekoľkými obdobiami poskytuje Atlas der Globalisierung (2009). Na prehľadných mapkách je znázornená mocensko-politická štruktúra sveta od 17.st. po súčasnosť (Obr. P3). V súčasnosti sme podľa autorov svedkami multipolárnej organizácie (pozri nižšie).

3.5.1 Prístupy klasickej geopolitiky

Prístupy klasickej geopolitiky začali vznikať v období vrcholu kolonializmu na prelome 19. a 20. storočia. Podrobne ku konceptom klasickej geopolitiky píše napr. Jones (1955b), Cohen (2009), Taylor a Flint (2000), u nás Ištók (2004), Baar, Rumpel a Šindler (1996), Jehlička, Tomeš a Daněk (2000). Tu je na mieste uviesť len základné východiská niektorých autorov. Tradičný koncept **Geopolitik** súvisí s organickým biologickým pohľadom na štát ako živý organizmus. **Ratzel** v jeho známom diele *Politische Geografie* načrtol podobnú víziu *organického prístupu* v medzinárodných vzťahoch – štát ako živý organizmus s potrebami zaberat' nové územia pre svoj rozvoj. Na Ratzela nadviazal **Haushofer**, so svojimi predstavami geografických panregiónov, kde sú príslušné oblasti sveta ovládané mocnosťami danej éry (*Panamerická* – USA, *Paneurópska* – Nemecko, *Panruská* – Rusko/ZSSR, *Východoázijská* – Japonsko – Cohen 2009). Podobným pohľadom sa prezentoval **Coudenhove-Kalergi** (Ištók 2004).

Britskú geopolitickú školu reprezentoval **Mackinder**, ktorý sa vo svojich koncepciách a víziách zameriaval najmä na rozloženie pevninskej a morskej (námornej) moci. Vo svojich dielach *The Geographical Pivot of History* (r. 1904) a *Democratic Ideals and Reality* (r. 1919) zadefinoval *Pivotnú oblasť*, ktorú neskôr premenoval na *Heartland*, ako hlavnú oblasť záujmu globálnej svetovej geopolitiky (Mapa P3). V druhej štúdii vyslovil slávne tvrdenie, že kto ovláda *Heartland*, ten ovláda *Svetový ostrov* (najväčší zemský pevninský blok *Afro-Euráziu*), a tým pádom celý svet. V roku 1943 Mackinder prehodnotil svoj postoj k predošlému tvrdeniu a namiesto toho prezentoval svet, ktorý je vyvážený (*balanced*) existenciou viacerých regiónov, kde každý disponuje odlišnými prírodnými a ľudskými zdrojmi (Mapa P4). K dôsledkom jeho pohľadu na geostratégiu je pojednávané v Záveroch práce.

Počas bipolárneho sveta sa zaujímavým pohľadom prezentoval aj **de Seversky**, ktorý pri mocenskom boji dvoch supervelmocí odporúčal v rámci geostratégie uvažovať v zmysle azimutálneho zobrazenia, kde hlavné záujmy vplyvu boli vytýčené kružnicami dosahu americkej resp. sovietskej moci a podľa nich sa mala uberať aj ich svetová politika v udržovaní vplyvu v štátoch, ktoré ležali vo vnútri týchto kružníc (Cohen 2009). K dôsledkom vybraných geopolitických regionalizácií bude vedená diskusia v Záveroch tejto práce.

Na praktické dôsledky prijímania niektorých členení sveta na geostratégiu v období druhej svetovej vojny upozornil **Jones** (1955a). Konkrétne sa to týkalo členenia na klimatické zóny a naturogénne regióny. Podľa neho sa ešte v roku 1941 vojenská zásobovateľňa (Army Quartermaster) americkej armády riadila tromi štandardmi odievania a výbavy pre vojakov – pre *mierne*, *horúce (tropické)* a *studené pásma*. Ich použitie bolo ohraničené príslušnými rovnobežkami, a neboli teda zohľadnené aktuálne prírodné pomery špecifickej oblasti – teda rozličná horizontálna, ale aj vertikálna diferenciácia jednotlivých regiónov Zeme.

3.5.2 Geopolitické a politicko-geografické reprezentácie po páde bipolárneho sveta

Po páde bipolárneho sveta sa líšia názory na aktuálnu podstatu medzinárodných vzťahov a globálnej politiky, v literatúre sa uvádza niekoľko možných paradigiem globálnej politiky a nastávajú zmeny vo formovaní globálnych reprezentácií (Murphey 2004). Nastal zánik bipolárnej dichotómie **Západ** a **Východ** v zmysle **prvého** (kapitalistického) a **druhého** (socialistického) sveta²⁷ (tábora). Po páde bipolarity možno skonštatovať že priestor opäť získal na význame v javisku medzinárodnej politiky. Geopolitické diskusie sú v súčasnosti podľa Taylora (2005) formované do troch oblastí: *geopolitika kultúrnych odlišností*, *geopolitika univerzalizmu* a *geopolitika hegemonického supervelmoci a formácie nových blokov*. Podľa Taylora sme svedkami nových politických geografíí a nový svetový „neporiadok“ v 90.tych rokoch funguje ruka v ruke s globalizáciou.

Aj v rámci medzinárodných vzťahov sa väčšina autorov v deväťdesiatych rokoch zhodla, že svet nadobudol **unipolárny** charakter. Spor nastal len pri úvahe, či to nebude len dočasnou záležitosťou - Layne (2006), Waltz (1993), alebo pôjde o dlhodobý stav - neoliberáli ako Keohane, či Ney, ale aj realisti ako napr. Wohlforth (1999), Friedman (2009, 2011). Súčasný pohľad reprezentuje Walt (2009). Myšlienkou univerzálneho sveta a konca histórie sa zaoberal Fukuyama (2002). Podľa iných autorov môže nastať úplný zmätok, či **chaos** (anarchia v zmysle chaosu, nie v zmysle realistickej a neorealistickej koncepcie), čo môže viesť k rozpadu štátov a autority vlád, zvýšenie etnických, náboženských konfliktov vnútri štátov a medzi štátmi - napr. Brzezinski, Moynihan, podobne aj Kaplan (Huntington 2001). Mnohí z nich však časom prehodnotili svoje postoje na multipolaristické, resp. predpokladajú, že multipolarita nastane v dohľadnej budúcnosti – napríklad Layne (2006). Ten od konca bipolárneho usporiadania vyzdvihuje rast mocností akými sú Čína, India, či EÚ (resp. Nemecko). V súčasnosti však podľa neho ešte stále zotrúva unipolarita, kedy sa ešte stále nevyformovala mocnosť, ktorá by vyvážila moc USA, čo je zatiaľ stále v protiklade k teoretikom „balance-of-power“ akým je Waltz (Drulák 2010).

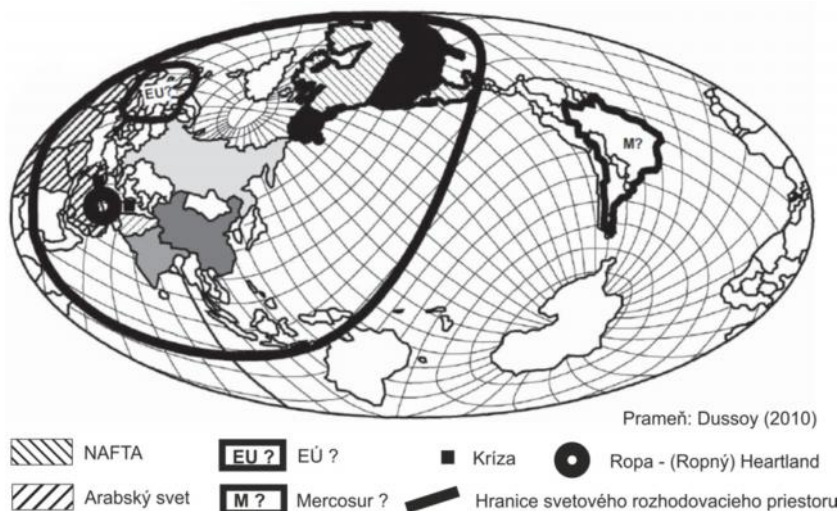
Niektorí autori pokračujú v prístupoch klasickej geopolitiky. Vo svojej *Veľkej šachovnici* Brzezinski (1999) upozorňuje, že je to priestor veľkej „Eurázie“, v ktorej stále prebieha boj o svetovú nadvládu. Na území Eurázie uvažuje v duchu Spykmana (a jeho Rimlandu) tzv. „ovál násilia“, kde sa odohráva väčšina konfliktov (Ištók a kol. 2010). O **multipolárnom** usporiadaní sveta sa podľa Taylor a Flint (2000) však uvažovalo už od roku 1971, kedy prezident Nixon uznal okrem rivalov USA a ZSSR aj Čínu (s čím súvisí rozpad tzv. sino-sovietskeho bloku), a okrem nej aj Japonsko a Západnú Európu ako ekonomických konkurentov USA. Pre Cohena (2009) svet neprestal byť multipolárny a hlavnými mocenskými centrami súčasnosti sú *USA, EÚ, Japonsko, Rusko, Čína* a *India*. Špecifickou multipolárnou víziou potenciálnej konfrontácie makro-civilizačných blokov sa prezentoval Huntington (2001), jeho koncepcia je diskutovaná pod civilizačnými prístupmi v kapitole 3.2. Málokto však spochybňuje rolu USA ako jedinej supervelmoci. Geopolitický kód USA sa preto stáva geopolitickým kódom svetového systému (Güneya a Gökcan 2010).

---

²⁷ Počas studenej vojny figuroval aj pojem *Tretí svet*, avšak ten nebolo možné považovať za rovnocenný Prvému či Druhému. Tento pojem zahŕňal agregát slabšie rozvinutých krajín z úplne odlišných častí sveta, prirodzene bez ústrednej mocnosti, hoci na tú istú dobu ašpirovala Čína (Cohen 2009). Treba skonštatovať, že termín sa na mnohých miestach používa aj v súčasnosti (Gregory a kol. 2009).

Ofenzívny neorealista (v medzinárodných vzťahoch) **Mearsheimer** (2001) tvrdí, že vďaka tomu, že svet je regionalizovaný, nemožno uvažovať o globálnej hegemonii, ktorú je temer nemožné dosiahnuť. Svet je rozdelený na niekoľko (sub)kontinentálnych regiónov, kde sa odohráva primárne súperenie a USA je v roli dozorca, či „vyvažovateľa“ v tých regiónoch, kde hrozí zrodzenie regionálneho hegemóna (akým je USA v Amerike). Tým, že je svet (rozličný) regionálny, nemá zmysel hovoriť o globálnej unipolarite, ale treba analyzovať distribúciu moci v každom regióne osobitne (Mearsheimer 2001). Analýza distribúcie moci – hoci inak definovanej – v makroregiónoch sveta bude súčasťou časti 7 tejto práce.

Obrázok 5 - Konfigurácia súčasného svetového systému podľa Dussuoy (2010)

O znovuoživenie termínu **druhý svet** v pozmenenom význame sa pokúsil **Khanna** (2008), podľa ktorého hlavnými mocnosťami, ktoré budú ovplyvňovať dianie v priebehu 21. storočia sú USA, EÚ a Čína. Na ne nadväzujú štáty druhého sveta, teda vyvažovatelia, ktorých podpora od hlavných mocností je - pre mocnosti - základom geostratégie. Zaujímavý pohľad na konfiguráciu súčasného svetového systému z pohľadu francúzskej geopolitickej školy podal **Dussuoy** (2010). Ten poukázal na novú os *USA – Čína – India – Rusko* (mocnosti vyfarbené odtieňmi čiernej farby), *Perzský záliv* ako nové strategické bojisko mocností, ďalej na postupnú marginalizáciu Európy, ako aj na vynechanie (subsaharskej) Afriky zo „svetovej hry“ - Obrázok 5.

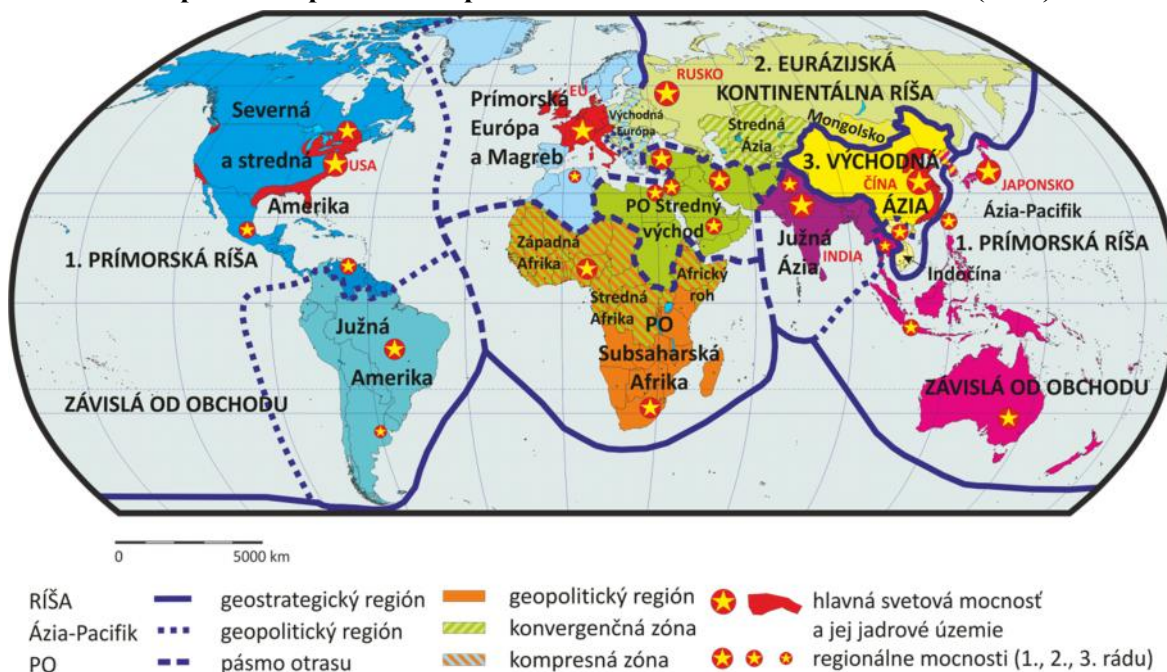
3.5.3 Geostrategické a geopolitické regióny (Cohen)

Unikátnou je koncepcia Saula Bernarda Cohena (1963, 1982, 2004 všetky tri cit. v Ištok 2004, Cohen 1991, Cohen 2009), v ktorej rozvinul prístupy klasických geopolitikov a vytvoril hierarchickú regionalizáciu na **geostrategické a geopolitické regióny**. V úvodnej štúdii z roku 1963 geostrategické regióny zodpovedali oblastiam vplyvu dvoch superveľmocí USA a ZSSR: **Eurázijský kontinentálny svet** zložený z geopolitických regiónov *Heartland a východná Európa a Východná Ázia* (s Čínou). Protipólom bol **Prímorský svet závislý na obchode** s piatimi geopolitickými regiónmi (*Angloamerika a Karibik, Južná Amerika, Prímorská Európa a Magreb, Afrika na juh od Sahary a Ostrovná Ázia a Oceánia*). Okrem týchto základných jednotiek uvažoval o „zónach potenciálnej nestability“ *Juhovýchodná Ázia a Stredný východ*, ktoré nazval „pásmami otrasu“. V práci z roku 1982 k pásmam otrasu zaradil aj *Afriku na juh od Sahary* (ďalšie dejisko

konfliktu medzi USA a ZSSR). O poslednom geopolitickom regióne *Južná Ázia* sa vyjadril ako o potenciálnom geostrategickom regióne. Regióny, v ktorých sa nachádzali supervelmoci mali podľa autora určovať ďalší vývoj svetovej geopolitickej štruktúry (Ištók 2004).

Po páde bipolárneho sveta Cohen reorientoval svoj postoj a koncepciu náležite upravil podľa aktuálnej geopolitickej štruktúry sveta. V roku 1994 vychádzal z klasifikácie štátov podľa 11 kritérií, podľa ktorých dospel k ich päťstupňovej hierarchizácii (Cohen 2004 cit. v Ištók 2004). Vymedzil päť svetových veľmoci (USA, Rusko, Čína, Japonsko a Západná Európa) a niekoľko regionálnych centier. Zároveň zavádza pojem „bránové štáty“ (gateway states), ktoré sú spojovateľmi, majúci vplyv na stabilitu sveta (napr. *Stredná Európa, Pobaltie, Karibská oblasť, Aljaška, Ruský Ďaleký východ*). Situácie súčasnej geopolitickej regionálnej štruktúry sveta vyjadruje Mapa 6. Z nej vidno, že ku geostrategickým regiónom bola zaradená aj *Východná Ázia*, kde spadajú geopolitické regióny *Čína* (s KĽDR) a *Indočína*; juhovýchodná Ázia je súčasťou prímorského geostrategického regiónu. Pri hodnotení budúceho vývoja (príloková Mapa P5) stále priznáva južnej Ázii potenciál stať sa štvrtým geostrategickým regiónom (*Ríša Indického oceána*). K pásmam otrasu potenciálne pribudne *Andská oblasť*, čínske pobrežné oblasti a obe Kórey budú tvoriť v jeho vízii konvergenčnú (prechodnú) zónu.

Mapa 6 - Geopolitická mapa sveta na začiatku 21.storočia - Cohen (2009)

Pôvodné klasické geopolitické prístupy sa nesnažili o hlbšie pochopenie kultúrno-historických súvislostí, či na báze socio-kultúrnych kritérií definovať regionálne zhľuky, avšak jedná sa o koncepcie definujúce vybrané súbory území, ktoré sú z hľadiska geopolitiky a konkrétneho konceptu autora, z určitého geostrategického pohľadu, podstatné až závažné. Pre hlbšie pochopenie medzinárodných vzťahov dospela americká geopolitika po druhej svetovej vojne k iným metódam štúdia. Impulzom bolo v tomto smere zriadenie tzv. **area studies**, ktoré boli diskutované v podkapitole 2.3.2. Na ich základe vznikla koncepcia makroregiónov, ktorým je venovaný priestor v nasledujúcej kapitole.

3.6 Makroregióny

Hoci civilizácie a systémové prístupy našli významné opodstatnenie v sociálnych či ekonomických vedách, pre svoje obmedzené použitie sa stali terčom kritiky rôznych autorov. Z hľadiska globálnej humánnej, resp. regionálnej geografie sú tieto metageografické kategórie neadekvátne podobne ako kontinenty (Lewis a Wigen 1997). Pod globálnou geografiou tu nemožno chápať len pohľady, prístupy a metodiky regionálnej geografie, ale geografické zarámovanie rôznych javov a problémov inými vednými disciplínami. Alternatívu k týmto kategóriám mali tvoriť určité zhluky vymedzené na báze najmä spoločensko-geografických charakteristík v anglosaskej literatúre označované ako (*major*) *world regions*, ktoré sa u nás vžili pod názvami *makroregióny*, či (veľké) svetové regióny.

Hlavnou schémou máp a atlasov už od čias antického Grécka bola prirodzene kontinentálna schéma. Pri podrobnejšom rozčlenení povrchu jednotlivých kontinentov boli v mnohých prípadoch definované rozsiahlejšie celky. Už v antike sa vyskytujú tzv. *Eratosthénove sfragidy* vymedzené na základe veľkosti fyzicky identifikovateľných celkov (Polonský 2005). Zdá sa, že územná veľkosť bola najdôležitejším kritériom vymedzenia aj v prípade subkontinentálnych celkov v neskorších atlasoch sveta (najmä od 17. storočia), kde sa nachádzali ako politické (Turecko, Perzia), tak kultúrne (Čína, Tatársko, India), či fyzickogeografické (Arábia) celky, definované v rozličnom počte a rozsahu podľa autora (atlasu). V priebehu 19. storočia autori postupne nahradili kultúrne a fyzickogeografické jednotky politickými (Lewis a Wigen 1997). Tieto boli následne koncom 19. storočia zahrňované pod subkontinentálne kategórie typu *Predná, Západná, Východná, Stredná, Severná, Južná Ázia* a pod.. Určité formy regionálnych kategórií siahajú až do obdobia 17. storočia v rámci atlasov sveta.

Major world regions (hlavné svetové regióny) alebo *makroregióny* sú definované ako „veľké sociopriestorové jednotky vymedzené v prvom rade na báze spoločnej histórie a kultúry, kde na rozdiel od civilizácií nevzniká predpoklad pre 'vyššiu kultúru' (v zmysle civilizovaného územia, ktoré je jasne odlišené od svojho necivilizovaného okolia ako v prípade Toynbeeho prístupu – pozri 3.2, pozn.), a tým pádom môže byť klasifikované celé územie sveta“ (Lewis a Wigen 1997, s. 157). Najčastejšie vymedzovanými jednotkami boli a sú: *Severná Amerika (Anglo-Amerika, či USA a Kanada)*, *Latinská Amerika (a Karibik; príp. Stredná a Južná Amerika)*, *Európa (Západná, Východná)*, *Rusko a „susedia“* príp. „okolie“ (býv. ZSSR, resp. SNŠ), *Subsaharská Afrika (resp. Afrika na juh od Sahary)*, *Stredný východ a Severná Afrika, resp. Severná Afrika a Juhozápadná Ázia* (príp. opačné poradie v názvoch), (príp. *Stredná Ázia*), *Východná Ázia*, *Južná Ázia*, *Juhovýchodná Ázia*, *Austrália a Nový Zéland a Oceánia* (príp. spoločne *Austrália a Oceánia*). Nezriedkavé je aj provincialistické (kapitola 2.1) podrobnejšie rozčlenenie domovského regiónu.

Kritériom bola v základe kultúra, no autori uvádzali celú spleť kritérií a integrand (spoločných prvkov), ktoré zvažovali pri ich vymedzení (niektoré sú uvedené v podkapitole 2.2.4). Ako základ bolo zdôrazňované kritérium **geografickej proximity** a stavebné jednotky mali tvoriť **štáty** (keďže prevažne štatistických ukazovateľov je vzťahnutých k celým štátom a jedná sa o samostatné ekonomické systémy). Podľa Tavaresa je však regiónom „... kognitívna konštrukcia, ktorá preniká cez štátne hranice, založená na teritorialite, s istou dávkou singularity, sociálne formovaná

rozličnými aktérmi a motivovaná odlišnými (a niekedy protichodnými) princípmi“ (Tavares 2004b, s. 5-6). Autori, ktorí porušili politicko-geografickú štruktúru štátov pri delimitácii sveta tak urobili prevažne na báze **fyzicko-geografických faktorov**: Murphey a kol. (1971), Russel a Kniffen (cit. v Jones 1955a), Phillbrick (1967), čiastočne Leszczycki a Barbag (1965). O rozdelení sveta na anekumenu a ekumenu (neobývanú a obývanú časť Zeme) uvažoval Häufler (1985). **Užšie chápaná kultúra** zohrala rolu pri pokuse o alternatívne vymedzenie sveta (s pozvoľnými hranicami) na báze kultúrno-historických faktorov pri členení Lewis a Wigen (1997).

Autori učebníc regionálnej geografie sveta sa síce snažili skonsolidovať schému regiónov so zreteľne definovanými hranicami, no sami pripúšťali že takéto členenie nie je nemenné a nie je jediným vhodným. Regióny nemusia predstavovať geopoliticky súdržné ani významné celky, avšak v prvom rade slúžia na prehľadné usporiadanie globálnej geografie. Regióny môžu byť teda definované odlišne podľa účelu (Cole 1965), jednotlivé štáty môžu meniť regionálnu príslušnosť podľa aktuálnych zmien režimu, či ekonomickej integrácie (Bradshaw 2000). Počet regiónov je podobne ako v prípade kontinentov variabilný, nepísaným pravidlom však ostáva že ich má byť viac ako kontinentov a zároveň ich počet má zaručovať prehľadnosť (Cole 1996).

Súčasnú využitie makroregionálnej schémy (podobne ako pri uvedení významu regionalizácií v podkapitole 2.2.3) sa vzťahuje najmä do **edukačnej sféry** – organizácia kurzov a učebníc regionálnej geografie sveta, či iných geografických publikácií, či encyklopédií. Makroregionálnou štruktúrou sa vyznačujú členenia OSN (príp. iných organizácií globálnej správy) a ich administratívne regióny (viď 4.2). Niektoré kategórie sú čoraz viac používané médiami (menšia mediálna analýza je súčasťou kapitoly 5.3).

Prvé snahy o postihnutie geografických regiónov so zohľadnením ľudských aktivít podal Herbertson, hoci jeho členenie pozostávalo z klasických klimatických regiónov, ktoré boli hodnotené len z pohľadu ich významu na ľudské aktivity (Unstead 1933). S ideou vymedzenia regiónov na základe obťažnosti, na základe ktorej môže človek v danom priestore nadobudnúť živobytie, sa zaoberal Fleure, no svoje myšlienky do nejakej svetovej schémy nenaplnil (Briault a Hubbard 1958). Podobne veľký význam klimatickým kritériám pripísali **Russel a Kniffen**, ktorí sa však už posunuli od typologického vymedzenia niekoľkých regionálnych typov k vymedzeniu tak špecifických jednotiek ako *Suchý svet* (prevažne islamské oblasti), či *Orient* (v rozsahu južnej, juhovýchodnej a východnej Ázie, Lewis a Wigen 1997). V podobnom rozsahu je definovaná tzv. *Monzúnová Ázia* - Murphey (1966), Murphey a kol. (1971), Fisher (1989), Hudman a Jackson (1990). *Arabsko-moslimský-suchý región* je súčasťou kultúrnej makroregionalizácie od Spencer a Thomas (1969), ktorý celkovo vymedzili 12 kultúrnych regiónov za rok 1965 a 11 v predkolumbovskom období v roku 1450, kde *Suchý svet* zaberá rozsiahle plochy severnej Afriky, ale aj strednej Ázie. Svetový systém regionálnej organizácie **Phillbricka** (1967) pozostával z niekoľkých úrovní: 1) *Výmenný svet* (tvorí ho sedem relatívne vyspelých regiónov – *Svetové jadro*, *Periféria južnej poglobule* a *Japonsko*), 2) *Subsistenčný svet* (rozdelený na *Intenzívne*, *Extenzívne* a *Zmiešané osídlené regióny*), 3) *Prechodný*, alebo kombinovaný typ (*Mexi-Karibská Amerika*) a 4) *Neobývaný svet* (*Arktický pás ZSSR* a *Kanady* a *Polárne regióny*). Kultúra je podľa neho „... spôsob života špecifickej skupiny obyvateľstva na určenom území v určitom čase“ (Phillbrick 1967, s. 89). Tieto regióny tvoria dovedna sedem kultúrnych systémov, vymedzených

na základe religióznej a jazykovej štruktúry, technológií obživy a gramotnosti: *Industriálny systém (USA a Kanada, Južná časť Južnej Ameriky, Západná Európa, ZSSR, Austrálsky zväz – Nový Zéland)* – „... gramotný kresťansko-židovský individualizmus, alfabetizované jazyky a vedecky založené priemyselno-urbánno-komerčné technológie“ v príp. „komunistického“ bloku „... gramotný ateistický kolektivismus, alfabetizované jazyky a vedecky založené priemyselno-urbánno-socializované technológie“; *Kmeňový systém (Amazonsko-andská Južná Amerika, Afrika na juh od Sahary, Juhovýchodná Ázia spolu s vnútrozemím Austrálie, Arktický pás)*, kde prevláda „... negramotný kmeňový animizmus a primitívna technológia obživy“; *Moslimský systém*: „... pologramotný moslimský individualizmus, alfabetizované písmo a extenzívna poľnohospodárska remeselná technológia obživy“; *Hindský systém* – „... pologramotný hindský mysticismus s alfabetizovaným písmom, intenzívna poľnohospodárska remeselná technológia obživy“; *Čínsky systém* – „... pologramotný čínsky mysticismus s ideografickým písmom a intenzívna poľnohospodárska remeselná technológia obživy“; *Neobývaný svet* (polárne regióny). Vymedzovaním subglobálnych jednotiek na báze fyzicko-geografických charakteristík sa v tomto období zaoberali napr. Hynek (1988), Alisov, Drozdov a Rubinstein (1952).

Vybraní autori pripisovali najväčší význam **ekonomickým** kritériám: hlavné obchodné regióny sveta (Spencer a Thomas 1969), *Makroregióny v urbánnej geografii* – **Holzner** 1967 (Mapa P6), *Urbánne regióny sveta* - **Pacione** 2009 (Mapa P7), príp. **Bösch** (1966) – viacstupňová ekonomická typologizácia a regionalizácia, ekonomické typizácie sovietskych autorov Baranskij a Kolosovskij (Häufler 1985) a pod. K makroregionálnemu prístupu speli viaceré multikritériálne ekonomické regionalizácie **Ginsburga** (Bašovský a Lauko 1990). **Cole** v prvom a druhom vydaní *Geography of World Affairs* (1959 a 1965) uvažoval o regiónoch ako konštrukciách politickej geografie, resp. geopolitiky. Jeho regióny sa však výrazne od ostatných autorov nelíšia. V podobnom duchu bolo jeho dielo zrevidované v roku 1996 (Cole 1996). Politicko-ekonomické kritériá uvádzali aj Lesczycki a Barbag (1965) a Häufler (1985).

Ku koncepcii tzv. **široko chápanej kultúry** možno zaradiť vymedzenie **Broek a Webb** (1968 cit. v Hagget 1972), ktoré pripomína civilizačnú schému. Široko chápaná kultúra predstavuje „... kultúrne elementy späté so sociálnou organizáciou spoločnosti, s technológiou, jazykom a biologickými osobitosťami danej populácie“ (Haggett 1972, s. 242). Autori priznali regiónom hierarchickú štruktúru, kde regióny spadali pod štyri hlavné kultúrne oblasti (*realms*): *Prevažne islamská oblasť* (pod ňu spadá aj subsaharská *Mezoafrika*), *Východná Ázia* (k nej spadá aj *Juhovýchodná Ázia*), *Indická oblasť* a *Západ* (ostatok sveta, pozri aj Polonský 2005). V druhej správe Rímskeho klubu Mesarovic a Pestel rozdelili svet podľa tradície, hospodárskeho rozvoja a kultúry (Domaňski 1983). **Ivanička** (1983) pri definícii kultúrnych svetových systémov uviedol syntézu viacerých analytických kritérií ako "spôsob využívania prirodzeného prostredia, typ a úroveň technológie, spoločenská organizácia, jazyk, vplyvy náboženstva, kultúrne vplyvy" a pod. (Ivanička 1983, s. 393). Jeho kultúrne svetové systémy boli nasledovné: *Sovietský, Angloamerický, Latinskoamerický, Islamsko-arabský, Indický, Východoázijský, Juhovýchodoázijský, Mezoafrický, Juhoafrický a Austrálskonovozeľandský*. Ich rozsah neuviedol. Ako kultúrno-geografické regióny označili svoje členenie **Boehm a Swanson** (1989). Kritériami boli prírodné prostredie (fyzickogeografická zložka), história, jazyková a religiózna štruktúra, politické zriadenie, sociálne štruktúry (nešpecifikované), inštitúcie a na poslednom mieste aj ekonomika.

Podobne aj ostatné členenia sú zamerané komplexne, kde kultúra z definície hrá prvotnú rolu. Hlavný autor významného diela *Geography: Regions and Concepts* De Blij sa pôvodne venoval regiónu subsaharskej Afriky (De Blij, Birdsall a Stolle 1964). Prvé vydanie *Geography: Regions and Concepts* s prepracovanou schémou vymedzených regiónov vyšlo v roku 1971. Odvtedy vyšlo doposiaľ 14 vydaní, počas ktorých došlo viackrát k zmenám makroregionalizácie.

Vo svojej hierarchickej koncepcii **De Blij** spolu s **Mullerom** (2011) definujú najvyššie jednotky ako geografické oblasti sveta, ktoré môžu byť identifikované na báze prírodných a sociálnych daností, funkčných vzťahov a historických väzieb. Tie rozdeľujú na kategórie podľa dominancie hlavného ústredného štátu. Podobné charakteristiky boli využité pri členení na nižšie jednotky, regióny a subregióny. Ich koncepcia z roku 2011 je znázornená v Mape 7. Fyzickogeografické charakteristiky zavážili pri vyčlenení makroregiónu *Stredná Amerika*, a ich význam bol braný aj pri úvahe nad prechodnými oblasťami medzi regiónom *NASWA* a *Subsaharskou Afrikou*, resp. Ruskom. Tieto prechodné oblasti boli pri podrobnom popise v texte definované podľa hraníc štátov, a to z dôvodov štatistik, ktorá je vedená za celistvé štáty. V ich schémach z obdobia bipolárneho sveta prirodzene figuroval makroregión *ZSSR*, zaujímavosťou je, že Európa aj v tomto období tvorila jednotný celok. Až do vydania z roku 1994 samostatne vystupovalo Japonsko s Južnou Kóreou (a Tchaj-wanom), ktoré prípadne tvorilo sub-celok spolu s Austráliou (a Novým Zélandom, Ištok 2004).

Bradshaw prišiel s podobnou koncepciou, makroregióny sú podľa neho skupiny krajín so spoločnými kultúrnymi a historickými skúsenosťami, pričom kritériá pre ich zostavenie sú (podľa poradia) kultúrne, ekonomické, politické a fyzicko-geografické (Bradshaw 2000). Stabilná je pozícia *Latinskej Ameriky*, jeho regióny nezahŕňujú prechodné zóny, región *NASWA* je definovaný politickými hranicami severoafrických štátov vrátane Sudánu. Ešte vo vydaní z roku 1997 jeho *A World of Regions* bola Európa rozdelená na dva bloky, kde *Východná Európa* tvorila spoločný celok so štátmi *býv. ZSSR* (Polonský 2005). V ďalších dielach bol tento anachronizmus upravený a ekonomické kritériá zavážili pri prehodnotení rozsahu *Juhovýchodnej Ázie* (v roku 2004 ako súčasť širšieho *Južného Pacifiku*, Bradshaw a kol. 2004) – pozri Mapu 8. Pre doplnenie obrazu je v prílohovej Mape P8 znázornené členenie **Hobbs a Dolan** (2009) a členenie od **Lewis a Wigen** (1997) – Mapa P9, ktoré podľa týchto autorov spĺňa rôzne navrhované pravidlá, ktorými by sa mala riadiť globálna regionalizácia (pozri v 2.3.3).

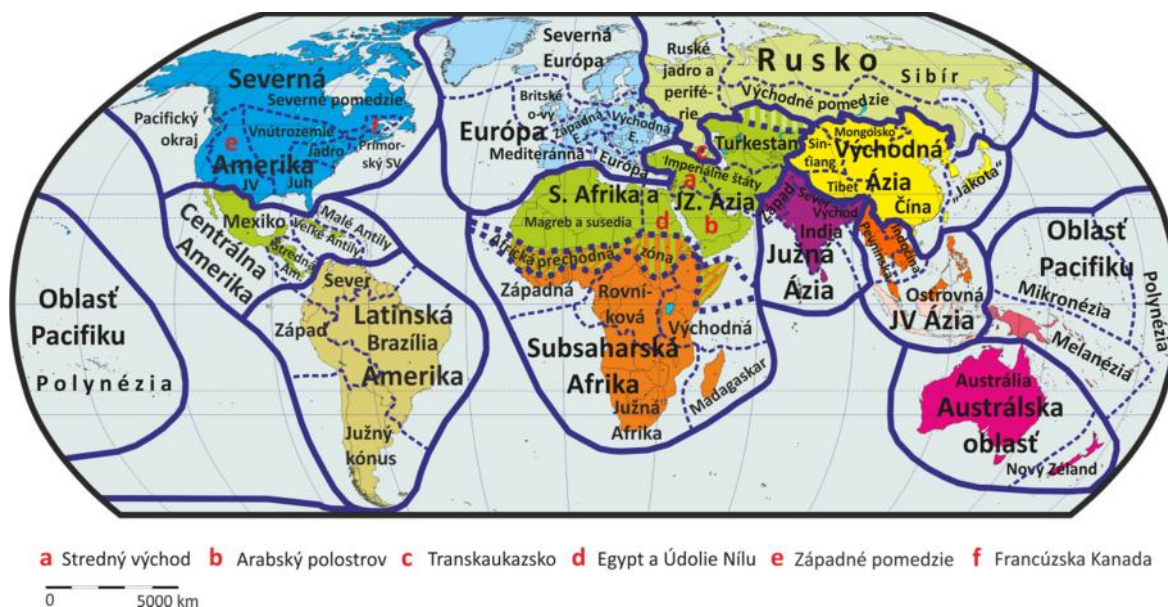
V *nemeckej literatúre* majú svoju tradíciu tzv. *Kulturerdteile*²⁸, ktoré tvoria kultúrne regióny, ktorých jednota je založená na osobitom pôvode kultúry, na unikátnej kombinácii prírodných a kultúrnych prvkov tvoriacich krajinu, na nezávislom intelektuálno-sociálnom poriadku a na blízkych historických procesoch (**Kolb** 1966 cit. v Manshard 1979); inými kategóriami sú *Wirtschaftserdteile*, *Kulrurreiche*, či *Wirtschaftskulturkreise* (podrobnejšie vysvetlenie autor nepodáva). Zrevidovanú verziu schémy kultúrnych regiónov prezentuje Newig (2001), resp. Hofmayer (2001). V rámci *poľskej literatúry* problematike venovali pozornosť ešte Domański

---

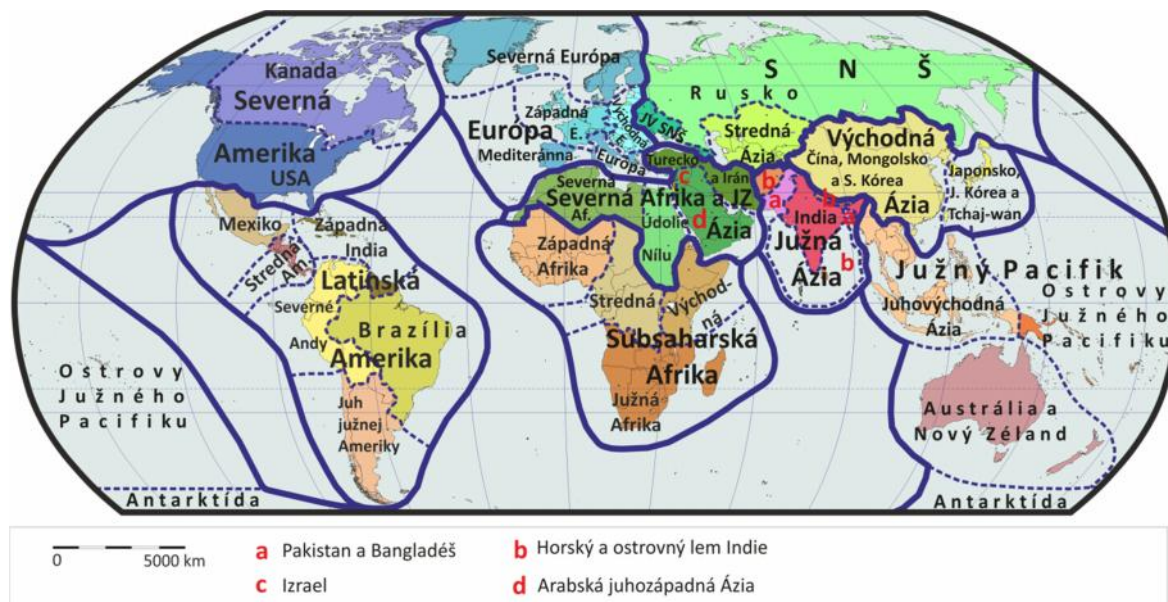
²⁸ Západný kultúrny kontinent, Ruský (Východoeurópsky), Čínsky (Východoázijský), Indo-čínsky (Indo-pacifický, Juhovýchodoázijský), Indický, Orientálny, Negroidný, Anglo-americký, Indiánsko-ibero-americký, Austrálsko-pacifický (Kolb 1966 cit. v Manshard 1979, s. 174)

(1982), či Maryanski (1977). Situácia v našej *česko-slovenskej* geografickej literatúre je podrobnejšie diskutovaná v časti 5.

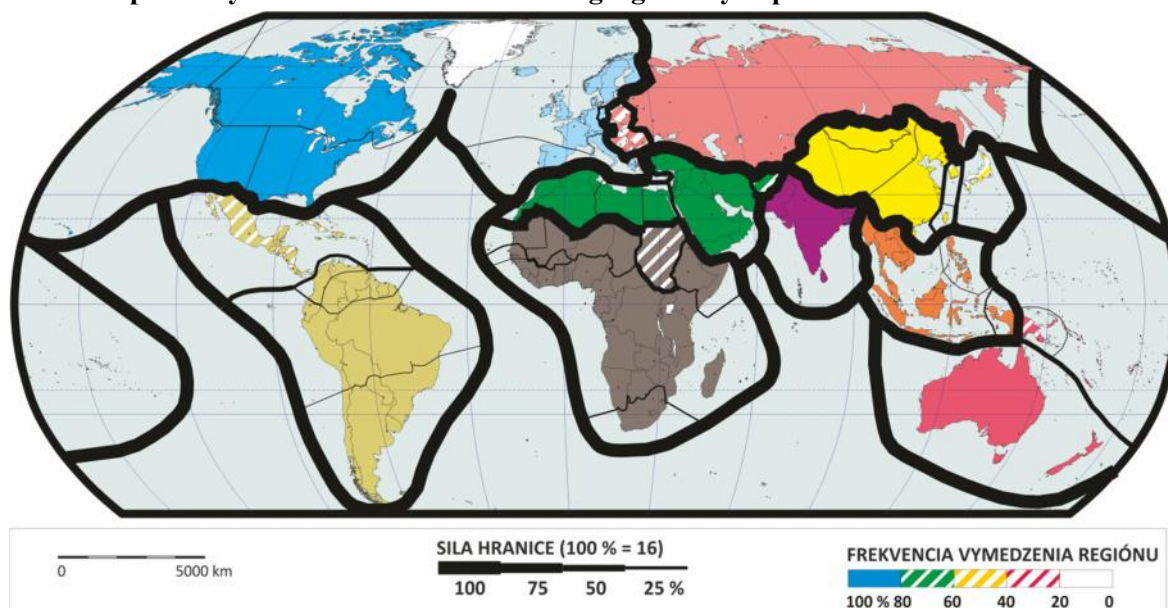
Mapa 7 - De Blij a Muller (2011) - Svetové geografické oblasti a ich regióny

Mapa 8 - Bradshaw a kol. - Makroregióny a subregióny sveta (2004)

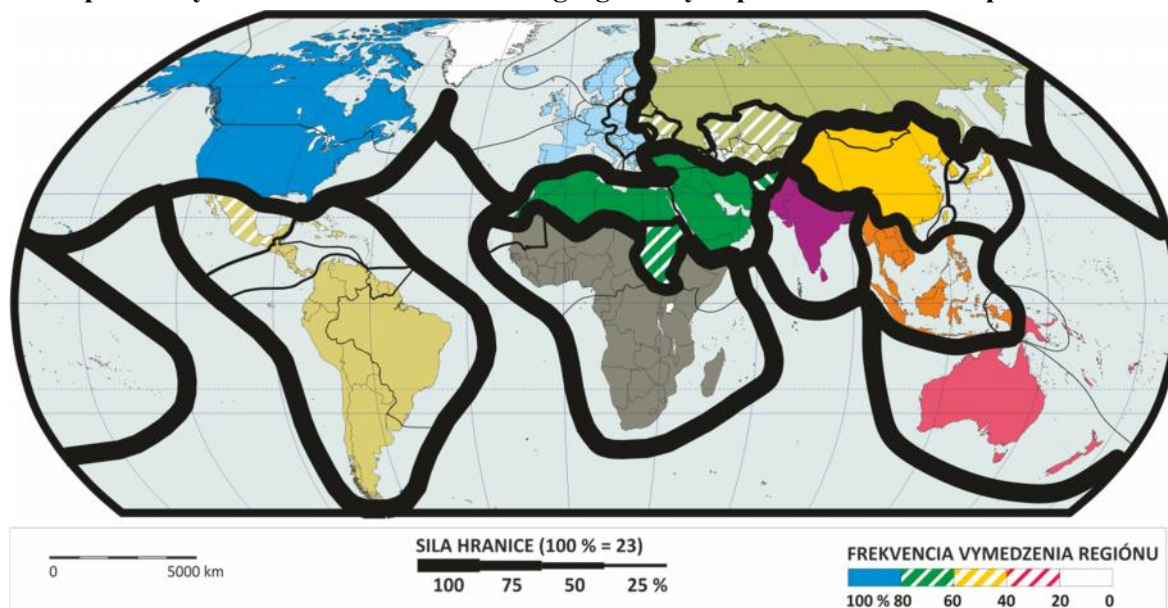

Mapa 9 – Syntéza makročlenení sveta v geografických publikáciách do roku 1990

Autori schém do roku 1990²⁹: James (1964), Cole (1965), Spencer a Thomas (1969), Phillbrick (1967), Morris (1975), Benhart a Scull (1985), De Blij a Muller (1988), Fisher (1989), Boehm a Swanson (1989), Norris (1990), Hudman a Jackson (1990); **geopolitická štúdia:** Cohen (1963, cit. v Bašovský a Lauko 1990), **nemecká škola kultúrnej geografie:** Kolb (1962, cit. v Manshard 1979), Newig (1986, cit. v Hofmayer 2001), **československá a poľská štúdia:** Häufler (1985), Leszczycki a Barbag (1965).

Mapa 10 - Syntéza makročlenení sveta v geografických publikáciách WRG po roku 1991

Autori schém po roku 1991: americkí autori - Lewis a Wigen (1997), Bradshaw (2000), Pulsipher a Pulsipher (2002), Sanders (2002), Bradshaw a kol. (2004), De Blij a Muller (2004), Boehm (2005), Clawson (2007), Hobbs a Dolan (2009), Rowntree a kol. (2009), Johnson (2010), Marston a kol. (2011), White a kol. (2011). európski autori - Cole (1996), Diercke Weltatlas (2010), DNE21 (2003), Haack Weltatlas (2007), Hofmayer (2001), Kurbalija, Milovanovič a Sitarski (2003), Newig (2001), Novotný (2003), Tolmáči a kol. (2002), Winston (2004).

²⁹ K ďalším autorom, ktorí neboli zaradení do analýzy patria Broek a Webb (1968 cit. v Hagget 1975). Lewis a Wigen (1997) uvádzajú ešte: James 1964; Fuson 1977; English 1977; English a Miller 1989; Helgren, Sager a Israel 1985; Stansfield a Zimolzak 1990.

Pre posúdenie a znázornenie štruktúry schém geografických autorov boli zvlášť pre obdobia bipolárneho a post-bipolárneho sveta vytvorené syntetické Mapy 9 a 10. Pre metodiku a pojmy sila hranice, frekvencia vymedzenia regiónu – pozri 2.4. Vymedzovanie Grónska bolo v mnohých prípadoch nejednoznačné, prípadne úplne opomenuté, preto do analýz nebolo zaradené. Schémy do roku 1990 prirodzene znázorňovali vtedajšie (bipolárne) usporiadanie sveta (Mapa 9). Napriek odlišnej preferencii kritérií sa makročlenenia podľa politicko-ekonomických a kultúrnych pohľadov príliš neodlišovali. Európa bola rozdelená na *Východnú* a *Západnú*, príp. východná Európa bola súčasťou spoločného bloku so ZSSR (Spencer a Thomas 1969, Boehm a Swanson 1989, Fisher 1989). Napriek (geo)politickému rozdeleniu Európy zotrvala v niektorých prípadoch ako samostatný homogénny kultúrno-historický celok (De Blij a Müller vo všetkých vydaniach, Benhart a Scull 1985, Kolb 1966 cit. v Manshard 1979). Na základe ekonomickej odlišnosti tvorilo Japonsko samostatný región, príp. spolu s Južnou Koreou a Tchaj-wanom. *Oceánia (Pacifik)* a *Austrália s Novým Zélandom* boli samostatnými celkami až v približne tretine prípadov. Sudán bol vo väčšine prípadov súčasťou *Subsaharskej Afriky* (resp. *Afriky na juh od Sahary*). Etnocentrickým pohľadom sa vyznačovalo vymedzenie Morrisa (1975), kde bola podrobnejšie rozčlenená severná Amerika a Európa. Európu podrobnejšie rozparcelovali aj Broek a Webb (1968 cit. v Hagget 1975).

Z analyzovaných učebníc po roku 1991 vyplýva väčšie zjednotenie výslednej makroschémy, a to na príklade častejšie vymedzovanej celistvej *Latinskej Ameriky*, či Sudánu ako súčasti regiónu *NASWA*; Austrália tvorí s Oceániou spoločný celok (Mapa 10). Zmena oproti predošlému obdobiu spočíva v podrobnejšom rozparcelovaní býv. ZSSR, kedy Ukrajina s Bieloruskom bývajú v niekoľkých prípadoch priradované k *Európe*, či stredoázijské republiky pričleňované k *NASWA* (v jednom prípade formujúce samostatný celok - Rowntree a kol. 2009). Zaujímavosťou ostáva fakt, že ani jedno z najnovších makročlenení sa nezamýšľa nad Tureckom – na báze integračných snáh do EU - ako možnou súčasťou regiónu *Európa*, a to ani vo forme prechodnej zóny.

Pre lepšiu prehľadnosť boli všetky prístupy diskutované v časti 3 spolu s príkladmi autorov a použitých kritérií uvedené do prílohovej Tab. P2.

4. ČLEZENIA SVETA GLOBÁLNYCH AKTÉROV

V časti 3 boli uvedené rôzne prístupy ku geosocietálnej makrodiferenciácii, resp. makroregionalizácii sveta. V tejto časti bude predstreté prijímanie makroregionálnych členení do pragmatických a prehľadových schém **globálnych aktérov**, ku ktorým boli zaradené **medzinárodné organizácie**, **štáty** prostredníctvom ich ministerstiev zahraničných vecí a **firmy** s globálnou pôsobnosťou. Podľa Grassland a Didelon (2008) medzinárodné organizácie a najvýznamnejšie štáty predstavujú elitu, ktorá sa vyznačuje reálnou mocou. Pohľady ostatných štátov a globálnych firiem budú v tejto analýze dotvárať celkový obraz. Vzniká tu tiež predpoklad, že ich schémy sú prebraté od medzinárodných organizácií a mocností. Okrem toho bude skúmané, do akej miery sa zhodujú schémy medzi jednotlivými aktérmi (obzvlášť zaujímavé v rámci systému OSN), a k akým typom podľa diskutovaných prístupov v časti 3 možno regionalizácie zaradiť. Rozoberaná bude aj problematika použitých kritérií, na ktoré sa pravdepodobne prihliadalo pri konštrukcii jednotlivých regiónov a či sa jednotlivé členenia vyznačujú etnocentrickými a provincionalistickými pohľadmi (pozri kapitolu 2.1), kedy územia tzv. „domovského“ regiónu budú rozčlenené podrobnejšie (napr. americké firmy budú podrobnejšie rozčleňovať americký kontinent oproti pohľadom firiem z iných oblastí sveta).

4.1 Dáta

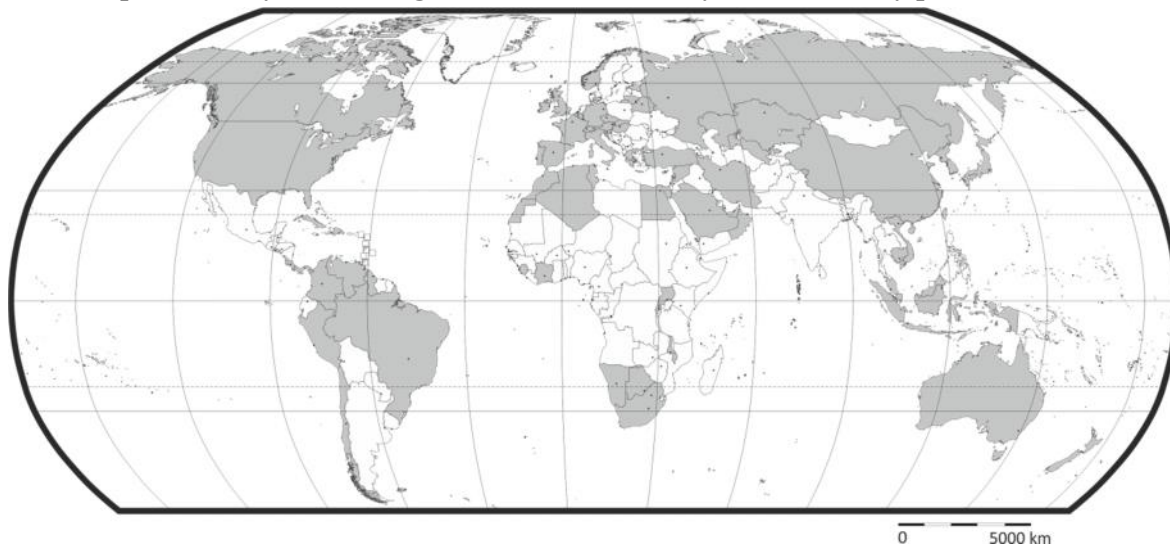
Používanie makroregionalizácií sveta globálnymi aktérmi vyplýva z potrieb ich administratívy, lokalizácie ich aktivít a organizácie ich vzťahov s inými štátmi a ich skupinami (regiónmi, Grassland a Didelon 2006). **Medzinárodné organizácie** (TNOs) sú reprezentované základným členením OSN, schémami 22 podorganizácií OSN, a okrem toho aj členením organizácií IATA a INTERPOL, ktoré sa vyznačujú podobnými členeniami a taktiež predstavujú pohľad globálnej administratívy z pohľadu medzinárodných inštitúcií. Tab. P3 poskytuje prehľad jednotlivých organizácií spolu s web stránkami, z ktorých boli ich členenia získané.

Pohľady **štátov** a ich globálnej administratívy boli získané z ich makročlenení uverejnených na webových stránkach ministerstiev zahraničných vecí. Mapy sveta a zoznamy **štátov** zoradené do regiónov uverejnené na ich webových lokalitách v mnohých prípadoch nemusia striktno zodpovedať organizácii ich aktivít, vzniká však predpoklad, že majú určitý symbolický význam (Grassland a Didelon 2006). Vzorku tvorí dovedna 73 štátov, pričom boli zahrnuté všetky štáty, ktoré danou makroschémou disponujú - Tab. P4 a Mapa 11. Z nich neprekvapujúco najlepšie zastúpenie mali štáty tzv. „vyspelého sveta“ (severná Amerika, Európa, Východná Ázia, Austrálsky zväz a Nový Zéland), slabé zastúpenie mali africké a arabské štáty, bez zastúpenia boli štáty južnej Ázie. Pri analýze jednotlivých regionalizácií možno konštatovať, že boli vytvorené

primárne za účelom prehľadného zoradenia štátov, s ktorými má daný štát *bilaterálne vzťahy*³⁰, či už vo forme obchodných, alebo politických vzťahov a diplomatických misií³¹. Napriek zdanlivo jednoduchému účelu týchto makrodivízií (makroregionalizácií) vznikol predpoklad, že každé z týchto makročlenení vyjadruje určité pohľady na svet z pohľadu daného štátu a jeho zahraničnej politiky. V prípade Európy bolo zahrnuté aj členenie Európskej komisie a v prípade USA aj schéma rozdelenia sfér vplyvu Americkéj armády.

Mapa 11 - Štáty s makroregionalizáciami zaradenými do databázy pohľadov MZV

Do analýz (globálnych) **firiem** a ich pohľadov boli zahrnuté firmy s globálnou pôsobnosťou, resp. firmy, pre ktoré vznikla nutnosť schematickeho „regionalizovania“ sveta pre účely odbytu výrobkov (napr. SW spoločnosti), regionálnej pôsobnosti svojich pobočiek (napr. automobilky), príp. všeobecne na prehľadné zoradenie priestorového poskytovania služieb (napr. cestovné kancelárie, Tab. P5). V súlade s metodikou štúdie Grassland a Didelon (2006) boli firmy vyberané v prvom rade prostredníctvom ich zoznamov³² podľa výmenného burzového, resp. kurzového indexu (stock exchange index) konkrétneho štátu: USA (NASDAQ), Nemecko (DAX), Francúzsko (CAC 40), Spojené kráľovstvo (FTSE), Japonsko (NIKKEI 225). V ďalších prípadoch boli doplnené inými firmami, ktoré figurovali napr. na zozname *Fortune 500*, príp. v iných rebríčkoch. Firmy zahrnuté do tejto analýzy pochádzajú z rôznych oblastí výroby a služieb: farmaceutické spoločnosti (napr. Alcron), SW, príp. HW (softvérové, príp. hardvérové) technológie (napr. Adobe), jemná mechanika (Shimano), doprava (Emirates), logistika vrátane doručovateľských služieb (DHL), biotechnológie (Genzyme), ostatné technológie (Capgemini), poľnohospodárstvo (Hennessy), suroviny (Mobil), energetika (Vallourec), finančníctvo (Reiffeisen Group), automobilky (Volkswagen), potravinársky priemysel (Coca-Cola), hotelové reťazce (LHW), mobilní operátori a výrobcovia (Nokia), kozmetika (L’Oreal), a pod. Na mapách boli osobitne analyzované firmy

³⁰ Osobitne sú vedené regionálne organizácie pod hlavičkou *multilaterálne vzťahy*, ktoré stále naberajú na význame - poznámka

³¹ Obchodné a politické vzťahy – sem patria aj rôzne medzištátne dohody, poznámka

³² Firmy boli použité najmä zo zoznamov:

NASDAQ 100 (USA) – www.nasdaq.com; FTSE 100 (Spojené kráľovstvo) – www.ftse.com; CAC 40 (Francúzsko) – www.euronext.com; www.stockmarketsreview.com/companies_cac40; DAX 30 (Nemecko) – <http://deutsche-boerse.com>; NIKKEI 225 (Japonsko) – e.nikkei.com; S&P Global 100 – www2.standardandpoors.com

USA (počet - 73), Francúzska (26), Nemecka (22), Spojeného kráľovstva (21), Japonska (27), Austrálie a Nového Zélandu (10); Európskej únie (tri európske štáty doplnené o firmy z ďalších krajín EU v celkovom počte 89), Východnej Ázie (vrátane 27 japonských firiem, spolu 37) a Arabských štátov a Turecka (NASWA, 13).

4.2 Variabilita členení medzinárodných organizácií

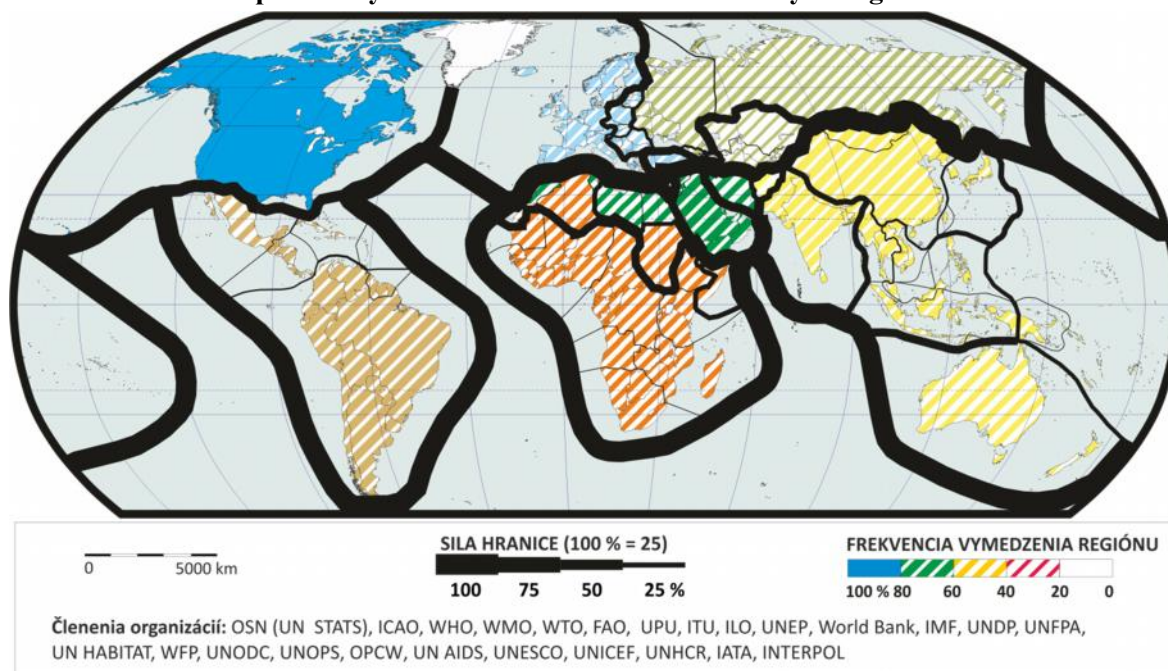
Pri analýze makroregionalizačných schém používaných OSN a jej podorganizáciami treba na prvom mieste uviesť veľkú **variabilitu členení**, ktorá je daná pochopiteľne odlišným účelom a zameraním jednotlivých podorganizácií – rozdiely sú zrejmé z Mapa 12. Ak má však OSN napomáhať pri snahách o nastolenie svetovej správy (diskusie o globálnej správe a svetovej spoločnosti uvádzané v podkapitole 2.3.4), bolo by prospešné, aby uvažovala o konkrétnej makroregionálnej schéme. Samotná organizácia však používa minimálne tri rozličné prehľadové schémy (základné členenie pri štatistikách je znázornené v Mape P10). Ideálnym prípadom by bola schéma, ktorá by zhmotňovala možnosti potenciálnych integračných zoskupení, kedy by bolo možné určiť si regionálneho partnera predstavujúceho regionálnu mocnosť, ktorá v rámci svojej regionálnej autority môže byť v role vyjednávača na poli medzinárodnej diplomacie. Táto myšlienka nie je nová a zaoberali sa ňou v rozličnej miere rôzni autori (Huntington 2001, Katzenstein 2005). Napríklad skupina okolo projektu *Europe in the world* navrhuje pre účely globálnej správy tzv. „regióny WUTS“ (niekoľko variantov), ako globálnu alternatívu európskych NUTS (Grassland 2006).

Ostatné organizácie sa riadia v prvom rade účelom, preto boli v jednotlivých ich členeniach zohľadnené rôzne odvetvové faktory, resp. kritériá. Napríklad Svetová meteorologická organizácia WMO sa vyznačuje špecifickým **fyzickogeografickým** členením sveta na kontinenty, avšak s dvomi výnimkami, kedy ostrovná časť juhovýchodnej Ázie už spadá do *Juho-západného* Pacifiku a hranice Európy nekončia tradične na Kaukaze, ale zahŕňujú aj zakaukazské republiky a štáty Úrodného polmesiaca³³ s výnimkou Iraku. Afrika je samostatným kontinentom zarážajúco až v 13 makročleneniach podorganizácií OSN, len dvakrát tvorí spoločný región so *Stredným východom*. Len štyri schémy vymedzujú samostatnú Oceániu. Spoločné **kultúrno-historické** prvky reflektuje 14 podorganizácií OSN, ktoré rozlišujú spoločný región Stredného východu so severnou Afrikou. Pomenovanie regiónu je však variabilné – *Stredný východ a severná Afrika*, teda *MENA* (6 prípadov), alebo užšie vymedzený len na *Arabský svet* (ITU, ILO, UNDP, UNESCO, UN HABITAT), *Stredný východ* (WTO, ICAO, WFP), príp. len *Blízky a Stredný východ* (FAO). Kategóriu *Stredný východ* možno označiť ako eurocentrickú a jej vznik sa viaže k britskej geopolitike na prelome 19. a 20.st., kedy bolo prihliadané prevažne na politické kritériá (Cohen 2009). Až po objavení zásob ropy stúpol význam regiónu aj z ekonomického hľadiska. Vymedzovanie samostatného Stredného východu je však badateľné v schémach všetkých aktérov. Rusko ako samostatná politická jednotka je neodmysliteľnou súčasťou Európy len v polovici schém podorganizácií OSN.

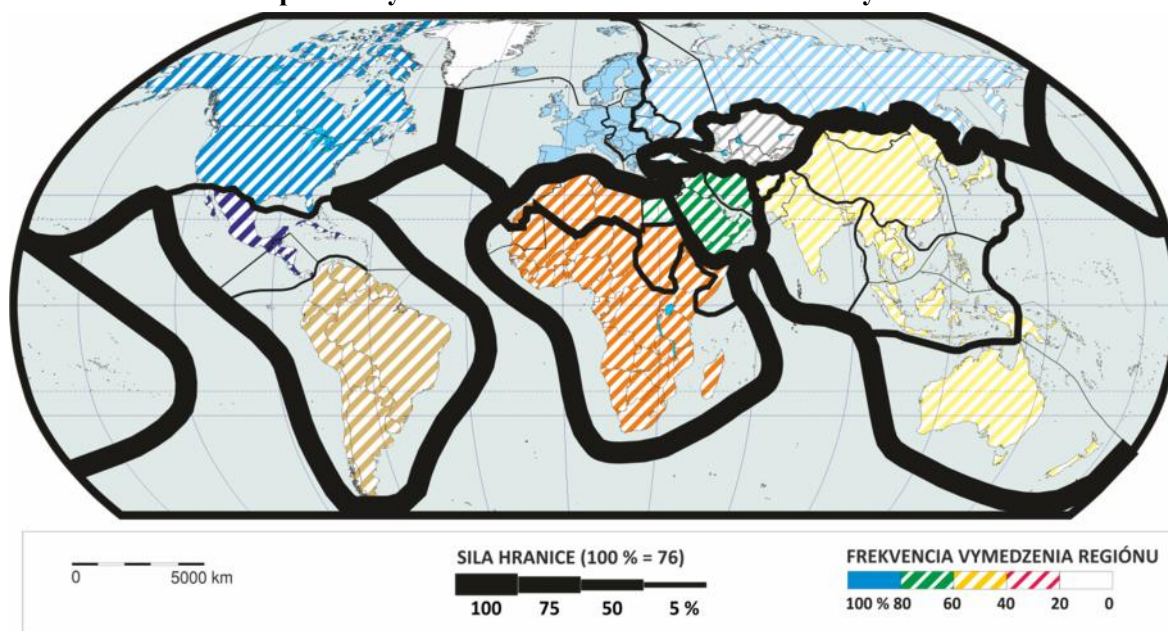
---

³³ Irak, Sýria, Libanon, Jordánsko a Izrael s Palestínou

Mapa 12 – Syntéza členení sveta medzinárodných organizácií

Mapa 13 - Syntéza členení sveta MZV - celosvetový obraz

Jednotlivé štáty sú znázornené v Mapa 11, zoznam a odkazy na webové stránky ich MZV v Tab. P4.

Rozsiahly región *Ázia-Pacifik* je vymedzovaný veľmi pravdepodobne na ekonomických kritériách na báze ekonomických tokov, ktoré prebiehajú medzi kontinentálnou a ostrovnou časťou Ázie aj Oceánie. Takto je región vymedzený v 18 z 22 schém systému OSN. V prípade finančných organizácií (*Svetová banka* – Mapa P11 a *MMF*), ale aj *UNAIDS*, sa nejedná o kontinutálnu regionalizáciu, keď do klasifikácie regiónov nie sú zahrňované vyspelé ekonomiky jadra. Mexiko je na báze ekonomického prepojenia súčasťou Severnej Ameriky v ekonomickom členení *WTO*. *Unicef* (Mapa P12) narába s kategóriou *Industrializované štáty*, hoci k nim boli zaradené aj mnohé ďalšie (vrátane našich stredoeurópskych), ktoré sa vymykajú danému kritériu vymedzenia, kde

sekundárny a terciérny (príp. aj kvartérny) sektor prevažujú nad primárnym sektorom. Špecifickými sú „technické“ regióny ITU (Medzinárodná telekomunikačná únia) pre účely riadenia svetového rádiového spektra. UNAIDS oddeľuje špecifický región *Karibik*. Medzinárodná zdravotnícka organizácia WHO (Mapa P13) používa kategóriu *Východné Stredomorie* so sídlom v Káhire (pod ktorú spadá aj Maroko, nie však Alžírsko), ázijská oblasť je rozdelená na *Juhovýchodnú Áziu* a *Západný Pacifik*.

4.3 Pohľady štátnych inštitúcií

Členenia väčšiny štátov (Mapa 13) a firiem (nasledujúca kapitola) sa výraznejšie odlišujú od schém medzinárodných organizácií, keďže prevládajúcou štruktúrou je modifikovaná schéma **kontinentov** (*Amerika, Afrika, Európa, Ázia - Oceánia*) prejavujúca sa v najčastejšom obraze celistvej Ameriky a Afriky. To však nie je prípad medzi konvenčne vymedzovanou Európou a Áziou, kde Rusko je v celom rozsahu súčasťou Európy, príp. tvorí samostatný celok. Veľmi často vymedzovanou kategóriou bol región *Stredný východ*, kým Ázia s Oceániou vo väčšine prípadov tvorila samostatný celok a len zhruba v polovici prípadov sa jednalo o osobitné regióny. Výrazným prvkom pri všetkých pohľadoch je nejednoznačné zaradenie Turecka a neznáma pozícia stredoázijských a kaukazských republík. Výnimkou sú pohľady mocností, ktoré sa vyznačujú viac makroregionálnou schémou.

4.3.1 Pohľady mocností

Na úvod budú diskutované pohľady **mocností** (USA, EÚ, Nemecko, Francúzsko a Spojené kráľovstvo, Rusko, Japonsko a Čína). V regionalizácii MZV USA (Mapa P14) bolo použitých viacero princípov – geopolitické faktory prevážili pri vymedzení priestoru tzv. *Západnej pologule* („vnútro-americké“ záležitosti). Osobitne je braný priestor *Strednej a Južnej Ázie*. Kultúrne faktory prevážili pri širokej definícii regiónu *Blízky východ* (blízky vzhľadom k pôvodnému základu Západu, teda Európe) so subregiónmi *Severná Afrika* a *Stredný východ*. Z hľadiska geostratégie je však významnejšie rozdelenie sveta Americkej armády, podľa ktorého „spojené bojové veliteľstvá“ operujú tiež v šiestich regiónoch, ale vymedzených na odlišnej báze. *Západná pologuľa* je rozdelená na severné (USA, Kanada a Mexiko) a južné veliteľstvo. Pod africké veliteľstvo spadá celá Afrika s výnimkou Egypta, ktorý je súčasťou CENTCOM, resp. US *Central Command*, v spojení so Strednou Áziou. Južná Ázia spadá do širokej sféry vplyvu Pacifického veliteľstva (USPACOM). Bez zmeny v rozsahu oproti členeniu MZV ostalo *Európske komando* (s Ruskom, kaukazskými štátmi a Tureckom).

Francúzsko popri hrubej kontinentálnej schéme zrejme pod vplyvom osobitných vzťahov s arabskými štátmi (pristáhovalectvo) vymedzuje osobitne *Stredný východ* v rozsahu aj so severnou Afrikou avšak bez Turecka, ktoré je spolu so štátmi býv. SNŠ súčasťou Európy. Podobnou schémou disponuje MZV **Spojeného kráľovstva** (s kategóriami *Stredný východ* a *Severná Afrika, Subsaharská Afrika*). **Európska komisia** ako výkonný orgán EÚ má tiež svoje vymedzenie globálnej administratívy (Mapa P15). Zvláštne postavenie majú štáty Balkánu a Kaukazu, to sa však netýka pridruženého člena Turecka, ktoré je súčasťou *Európy*. Jej súčasťou už nie sú štáty *Ostatnej Európy* (Rusko, Ukrajina, Bielorusko a Moldavsko) a *Strednej Ázie*. Iniciatívy typu

Euromediterranea sú vedené s blízkymi štátmi NASWA (tzv. región *Stredomorie, Stredný východ, Záliv*), zvyšná Ázia tvorí s Austráliou a Oceániou (subregióny) jednu rozsiahlu jednotku. V Amerike je špecifickým *Karibik* popri *Latinskej Amerike*. V pohľade MZV **Ruskej federácie** sa prirodzene operuje s kategóriou *SNŠ*, Gruzínsko je ako nečlen už pričlenené k regiónu *Európa*. Región tvorí aj *Latinská Amerika*, ktorý je síce vymedzený kultúrne, avšak môže byť pozostatkom osobitých vzťahov z čias bipolárneho sveta (Mapa P16).

Čína osobitne vymedzuje vzťahy so štátmi *SNŠ*, v jednom z variantov regionalizácie vymedzuje samostatne región *Strednej Ázie*, kam spadá aj *bývalé Československo*, keďže s našimi krajinami má ešte stále platné zmluvy a dohody z čias bipolárneho sveta. Samostatne je vymedzený región *Západná Ázia* (v rozsahu juhozápadnej Ázie) a *Severná Afrika*, Severná Amerika tvorí s Austráliou a Oceániou jednotný celok (Mapa P17). **Japonsko** sa drží viac kontinentálnej schémy, avšak so širším vymedzením *Európy* (s priestorom Ruska) a samostatný región tvorí *Stredný východ* (v rozsahu juhozápadnej Ázie; Mapa P18).

4.3.2 Pohľady ostatných štátov

Niektoré regionalizácie MZV štátov sa vyznačujú prejavom určitej formy provincializmu (pozri aj 2.1), kedy – v tomto prípade – územia geograficky, príp. kultúrne, politicky alebo iným spôsobom príbuzné danému štátu sú rozdelené zjavne podrobnejšie ako vzdialenejšie oblasti. Príkladom môžu byť podrobnejšie rozdelenia Ameriky ministerstvami **Salvádoru, Kostariky a Guyany**³⁴. Zo všetkých analyzovaných štátov samostatný región Karibskej oblasti vymedzujú len karibské štáty (opäť Guyana, Barbados, Dominikánska republika), príp. už spomenutá EÚ (členenie Európskej komisie). **Brazília** z juhoamerického pohľadu udržiava odlišné vzťahy so severoamerickými štátmi NAFTA, ale aj *Strednou Amerikou a Karibikom* (Mapa P19). V členení MZV **Juhoafrickej republiky** je africký kontinent, ako aj oblasť juhozápadnej Ázie, rozdelená na niekoľko regiónov, na druhej strane ostatok Ázie ostáva koherentným celkom, podobne ako Amerika (Mapa P20). Pre arabské islamské štáty **Katar, SAE a Saudská Arábia** (Mapa P21) je príznačné, že používajú viacstupňovú organizáciu bilaterálnych vzťahov zahrňujúcu v prvom rade regionálny priestor GCC (Arab Gulf Cooperation Council³⁵), priestor arabských štátov, priestor islamských štátov a (ostatné) medzinárodné vzťahy. Toto religiózne rozdelenie pravdepodobne vychádza z tradičného islamského rozdelenia na *Dár al-Islám* a *Dár al-Harb* (Said 1974). **Tunisko** odlišuje vzťahy medzi štátmi Maghribu³⁶, arabskými štátmi (Liga arabských štátov), ostatné rozdelenie ostáva podľa kontinentov.

Pre väčšinu európskych štátov predstavujú hranice Európy hranice súčasnej EÚ. V niektorých prípadoch je Európa rozdelená na niekoľko menších celkov. **Estónsko** aj **Litva** (Mapa P22) sa stotožňujú s regiónom *Severnej Európy*, na rozdiel od dlhoročných zväzkov s ostatnými štátmi bývalého ZSSR. **Belgicko** odlišuje medzi *Strednou a Východnou Európou* a *Juhovýchodnou Európou*, kým Západná Európa tvorí jednotný celok so *Severnou Amerikou* (euroatlantické kooperácie). MZV Grécka a Turecka zvlášť odlišujú špecifický región *Juhovýchodnej Európy*

---

³⁴ Guyana navyše okrem Severnej, Strednej a Južnej Ameriky a Karibiku osobitne vymedzuje špeciálne vzťahy s Venezuelou

³⁵ Rada pre spoluprácu Arabského zálivu (Arabská obmena Perzského zálivu)

³⁶ Maroko, Alžírsko, Mauritánia, Tunisko, Líbya

zahrňujúci štáty bývalej Juhoslávie, Rumunsko a Bulharsko; v prípade tureckého pohľadu sem patrí aj Grécko, Cyprus je v sfére vplyvu a vzťahov s Tureckom, v gréckom pohľade sú oba štáty súčasťou jedného celku. **Turecko** v rámci svojej politiky vodcu turkických národov navyše vymedzuje samostatne región *Južného Kaukazu*, ako aj *Strednej Ázie*, kde patrí aj Mongolsko (Mapa P23).

Bielorusko, Kazachstan a Uzbekistan stotožňujú svoj status s politicko-ekonomickým integračným celkom SNŠ, rovnako ako Rusko (pozri vyššie). Zaujímavý je pohľad **Iránu**, ktorý delimituje Ligu arabských štátov, avšak ako nearabský národ sám seba zaraďuje do rozsiahleho regiónu *Ázia – Pacifik* (Mapa P24). Podobne vnímajú svoj región aj niektoré východo- a juhovýchodoázijské štáty, ktoré považujú Áziu viac za koherentný celok s možnosťami širšej budúcej kooperácie (APEC, ASEAN) – napr. **Kórejská republika, Tchaj-wan, Vietnam** (Mapa P25), **Indonézia** (Mapa P26). **Singapur** odlišuje osobitné vzťahy so štátmi Juhovýchodnej Ázie (Mapa P27), podobne ako **Malajzia**, ktorá tzv. CLMV³⁷ štáty priraduje ku vzťahom s Oceániou. Malajzia aj **Indonézia** odlišujú podobne ako MZV USA región *Južnej a strednej Ázie*. **Austrálsky zväz** sa vyznačuje nekonzistentnou schémou, ktorá skôr pripomína rozdelenie (podobne ako pri členení World Bank a MMF v kapitole 4.2) na vyspelý svet (severnej Ameriky a Európy), oddelený od širšieho regiónu Afriky a juhozápadnej Ázie, ako aj ostatnej *Ázie* a Južného Pacifiku. **Nový Zéland** vymedzuje osobitné vzťahy s Austrálskym zväzom a osobitné s ostrovným svetom Pacifiku (Mapa P28).

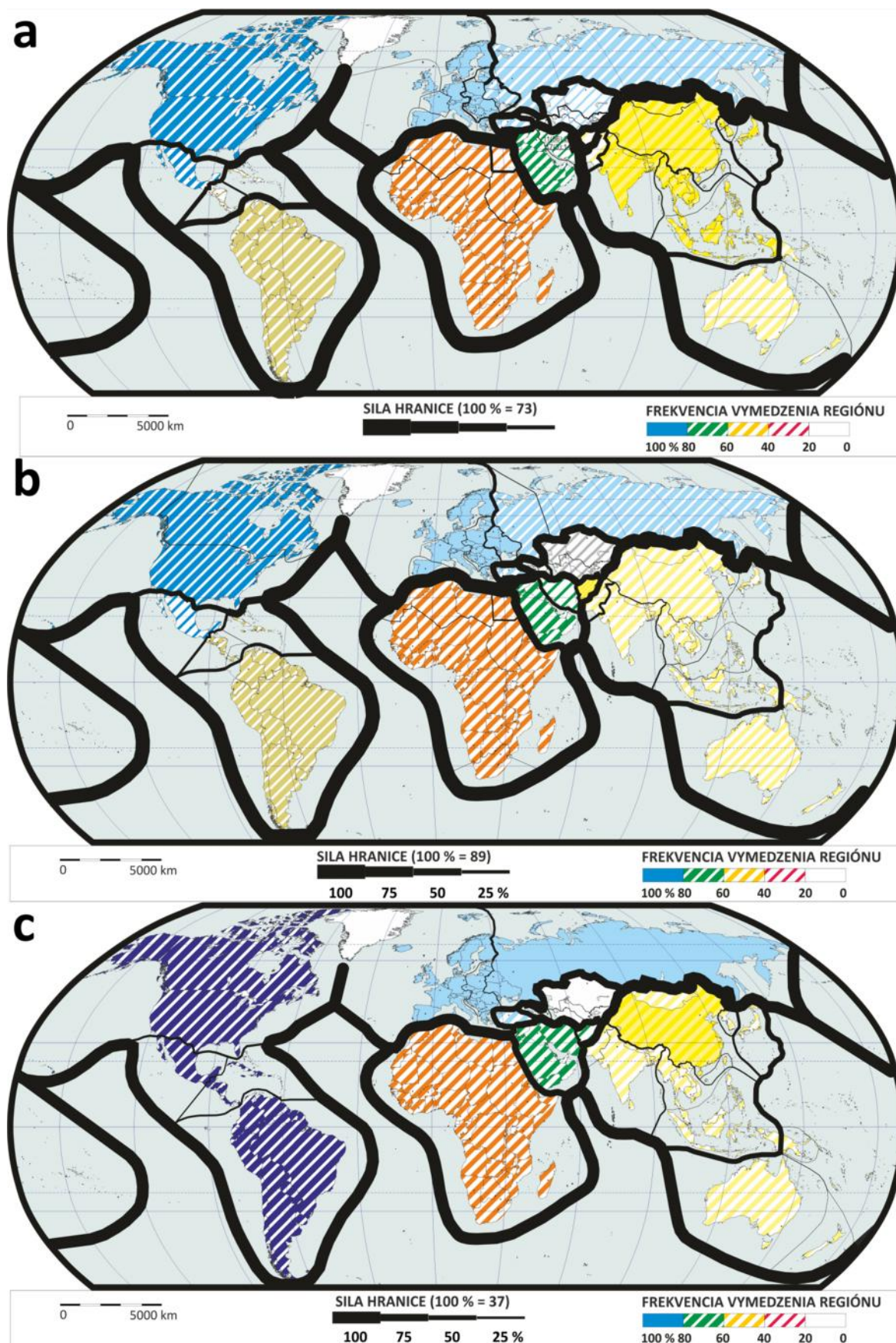
4.4 Odlišné pohľady amerických, európskych a “ázijsko-pacifických” firiem

Pohľady firiem **USA, Európy** (EÚ 27) a *východnej Ázie* (Japonsko, Čína a Kórejská republika) sú znázornené na Mape 14 (a, b, c). V prípade **amerických** firiem sa potvrdilo, hoci v tesnej nadpolovičnej väčšine, očakávané prevažné zahrňovanie Mexika do Severnej Ameriky ako súčasťi kooperácie NAFTA. Podobne to vnímali aj firmy **EÚ**, nie však **východoázijské**, u ktorých dominovala kategória celostného amerického kontinentu. Tento celok bol podľa očakávaní rozdelený najpodrobnejšie v zoznamoch **amerických** firiem. Tieto firmy podrobnejšie rozčleňovali aj Európu, no oproti **európskym** hrubšiu hranicu tvorí Európa s Ruskom, ktoré tvorilo v niektorých členeniach samostatný celok. **Východoázijské** firmy vnímajú celý euro-ruský priestor ako jednu kategóriu. Všetky tri pohľady sa zhodujú v nejasnej pozícii stredoázijských a kaukazských štátov a Afganistanom, keď v množstve členení nebolo možné identifikovať, ku ktorému regiónu prináležia. Podobne neistá bola pozícia Turecka, keď zhruba v polovici prípadov bolo súčasťou Európy a v ďalších prípadoch časťou Ázie(-Pacifiku), alebo Stredného východu. Stredný východ zahrňoval stabilne štáty juhozápadnej Ázie bez Afganistanu, no **európske** firmy často pričleňovali k Ázii(-Pacifiku) aj Irán. Očakávalo sa, že oblasť východnej časti (východnej južnej a juhovýchodnej) Ázie bude rozčlenená podrobnejšie firmami **východnej Ázie**, to sa celkom nepotvrdilo, členenie je podobné ako pri amerických firmách. Zhruba rovnako je vo všetkých troch pohľadoch vnímaná hranica medzi Áziou a Oceániou.

---

³⁷ Kambodža, Laos, Mjanmarsko (Barma) a Vietnam

Mapa 14 – Syntéza členení sveta firmami USA [a], EÚ [b] a východnej Ázie [c]

Špecifické pohľady poskytujú osobitné syntézy nemeckých (Mapa P29), francúzskych (Mapa P30) a britských (Mapa P31) firiem. V nich boli menšie rozdiely pri vnímaní Mexika, ktoré bolo súčasťou Severnej Ameriky v britských a nemeckých firmách. V širšom európskom priestore francúzske firmy vnímali citlivejšie rozdiely medzi štátmi západnej, strednej a východnej Európy, nemecké firmy vnímali Európu ako celok aj s Ruskom a oveľa častejšie bolo súčasťou Európy Turecko. V Afrike len dve francúzske a dve britské firmy odčlenili štáty severnej Afriky, v niekoľkých ďalších nemeckých a britských členeniach bol k juhozápadnej Ázii (Stredný východ) pričlenený Egypt - napríklad britská spravodajská služba BBC (pozri aj kapitola 5.3). V nemeckých a britských firmách bola od Ázie-Pacifiku odčleňovaná Austrália (Austrálsky zväz).

Hodnotené boli aj pohľady NASWA (13 arabských a jednej tureckej firmy) a pohľady piatich austrálskych a piatich novozélandských firiem. Z hľadiska malej vzorky členení je toto hodnotenie nutné brať s veľkou dávkou rezervy. V prípade firiem NASWA (Mapa P32) až 9 z nich vymedzuje Afriku v celku, pričom len v troch schémach je Egypt súčasťou Stredného východu. Len v jednom prípade sa jednalo o širšie vymedzený región severnej Afriky a juhozápadnej Ázie so zahrnutím okrem Turecka a Afganistanu aj bývalých ázijských republík ZSSR. Zaujímavým je členenie libanonskej firmy, ktorá odlišuje štáty Úrodneho polmesiaca (Stredný východ) od štátov Zálivu (Irán a štáty arabského polostrova), podrobné rozdelenie nebolo však použité v Afrike.

Pohľad Austrálskeho zväzu a Nového Zélandu (Mapa P34) sa príliš nelíši od pohľadu nemeckého. Zaujímavosťou je pričlenenie Španielska k Afrike v členení jednej softvérovej firmy.

K vybraným **zaujímavostiam** ešte možno doplniť, že pri postavení Pakistanu zohrali rolu najmä kultúrne aj ekonomické faktory. Ten je súčasťou Stredného východu v niekoľkých amerických (10) a európskych (8), aj čínskych (2), nie však japonských, firmách. K týmto firmám nenáleží jedna špecifická skupina, hoci najčastejšou boli štyri letecké spoločnosti. Ako súčasť Južnej Ázie ho chápu tri firmy; ako súčasť juhovýchodnej Ázie jedna firma. V niektorých prípadoch bol zaradený do spoločného regiónu Stredný východ a Afrika (2 americké a 3 európske firmy). Zaujímavé je, že firmy NASWA Pakistan zaraďujú len k Ázii, resp. Ázii-Pacifiku (to sa však netýka Iránu a Afganistanu). Pravdepodobne na základe schémy členenia MZV USA používajú jej prvky v prípade regiónu *Strednej*, resp. *Stredojužnej Ázie* dve americké firmy. Prvou z nich je známy *National Geographic* a okrem stredoázijských republík do toho istého regiónu zaraďuje aj Mongolsko. Podobne zaujímavé členenie používa jedna kórejská firma, ktorá definuje región *Stredná Ázia a Stredný východ*.

4.5 Zhrnutie

Mnohí analyzovaní globálni aktéri predstavujú inštitúcie, ktoré sú nástrojmi globálnej správy, a preto im bolo treba venovať patričnú pozornosť. Opäť treba pripomenúť, že vo svojich členeniach sveta sa mnohé medzinárodné organizácie riadia účelom, pre ktorý boli vytvorené. Pri jednotlivých schémach však nie je celkom jasné, čo bolo základom, teda aké kritériá boli použité. Nevedno prečo, no napriek existencii množstva kvalitných akademických prístupov, ktoré vyjadrujú makrodiferenciáciu sveta podľa mnohých parametrov (pozri časť 3), bolo v nespočetnom rade členení prihladané na kontinentálnu schému, a to aj v prípade mnohých podorganizácií OSN.

Dostatočné množstvo však používa vhodnejšie makroregionálne členenia, podobne aj MZV mocností - USA, EÚ (Európska komisia) a Čína.

Členenia na kontinenty dominovali v prípade ostatných MZV a globálnych firiem. V ich členeniach bolo problematické zaradiť niektoré štáty. O postavení Ruska v rámci Európy nebolo pochýb, to sa však netýkalo Turecka (nejednoznačné postavenie medzi Európou a Stredným východom), kaukazských štátov, stredoázijských republík a Afganistanu. Najčastejšie spadali do kategórie „nezaradené“, v menšom množstve prípadov patrili k Rusku, Európe alebo Ázii-Oceánii v tomto poradí. Zaujímavý prehľad o tom, do ktorých makroregiónov boli zaradované tieto a iné vybrané štáty na regionálnom „pomedzí“, poskytuje prílohový Graf P3, kde sú pre porovnanie uvedené podiely desiatich najčastejších názvov použitých v analyzovaných makroschémach. Tabuľka 4 podáva podobný prehľad z hľadiska súhrnných členení jednotlivých aktérov. V prípade medzinárodných organizácií mala prekvapivo najväčší podiel Afrika. Tá bola samostatne vymedzená v 10 prípadoch, v dvoch členeniach bola súčasťou širšieho regiónu so Stredným východom. V niekoľkých členeniach pod týmto názvom vystupovala len jej subsaharská časť. Dôvod prečo bola častejšia kategória *Európa* v pohľadoch MZV a globálnych firiem je ten, že medzinárodné organizácie Európu rôzne rozčleňovali – napr. na spoločný región zahrňujúci oblasti strednej a východnej Európy a SNS. Aj v základnom členení OSN je Česko a Slovensko zaradované do Východnej Európy spolu s Ruskom, čo môže tiež stále vplyvať na percepcie tejto časti geografického priestoru. V prístupoch všetkých aktérov mala významný podiel kategória Ázia – Pacifik, aj samostatná Amerika.

Tabuľka 4 - Podiel názvov najčastejších makrokategórií v pohľadoch globálnych aktérov v %

	Afrika	Ázia-Pacifik	Latinská Amerika (a Karibik)	Európa	Amerika	Ázia	MENA	Severná Amerika		Arabské(ý) štáty (svet)	Južná Ázia
MO	72	52	48	36	32	24	24	16		20	16
MZV	Afrika	Ázia-Pacifik	Latinská Amerika (a Karibik)	Európa	Amerika	Ázia	Stredný východ	Severná Amerika	Južná Amerika	Karibik	
	68	32	28	75	41	48	41	44	15	14	
GF	Afrika	Ázia-Pacifik	Latinská Amerika (a Karibik)	Európa	Amerika	Ázia	Stredný východ	Severná Amerika	Južná Amerika	Austrália a Oceánia	
	52	51	32	99	34	45	41	62	26	42	

Pozn.: Hodnoty uvádzajú podiely počtu názvov kategórií k počtu členení (v zátvorke): **MO** – medzinárodné organizácie (25), **MZV** – stránky ministerstiev zahraničných vecí (75), **GF** – globálne firmy (222).

Provincionalizmus pri štátoch a firmách nebol zistený pri každom z členení, avšak bolo poukázané na niekoľko ukážok, kedy región alebo oblasť, v ktorej sa daný štát, či firma nachádza, bol rozdelený podrobnejšie ako iné regióny alebo oblasti sveta. Na druhej strane pri štátoch východnej a juhovýchodnej Ázie bolo prekvapujúce, že rozsiahly celok Ázie nebol rozdelený na niekoľko menších regiónov. Význačnými regionálno-centrickými pohľadmi sa nevyznačovali ani jednotlivé mocnosti (USA, EÚ, Nemecko, Francúzsko, Spojené kráľovstvo, Rusko, Čína, Japonsko).

5. (MAKRO)REGIÓNY VO VÝUČBE A V MÉDIÁCH

V tejto časti bude venovaný priestor tomu, ako sú jednotlivé prístupy zastúpené v českých a slovenských prostriedkoch geografickej edukácie, teda učebniciach a atlasoch sveta. Osobitne bude zamerané aj na používanie makroregionálnych pojmov ukážkovej analýze českého spravodajského servera.

5.1 České a slovenské geografické učebnice

Medzi analyzované geografické učebnice bola zaradená vzorka stredoškolských učebníc regionálnej geografie sveta dostupných na českom a slovenskom trhu a dva tituly učebnice všeobecnej humánnej resp. „sociálnej“ geografie. Diskutované boli použité a diskutované schémy a prístupy rozdelenia sveta. Vybraná vzorka bola potom porovnaná s americkými učebnicami regionálnej geografie sveta z kvantitatívneho hľadiska podľa počtu strán venovaných jednotlivým regiónom. Vzorka učebníc aj s citáciami je uvedená v Tab. P6. Pred diskúziou súčasných učebníc je vhodné spomenúť diela česko-slovenskej geografie, ktoré sa pokúsili aplikovať inú ako kontinentálnu schému.

Napriek určitým snahám o prebratie schémy uplatnenej v americkej regionálnej geografii sa u nás doteraz tieto makroregionálne prístupy vo výraznej miere nepresadili. Dalo by sa to vysvetliť odmietaním amerických prístupov počas bipolárneho sveta, kedy sme boli súčasťou „východného bloku“. Avšak aj v tomto období boli u nás štúdie poukazujúce na podobné schémy. Jednalo sa napríklad o dielo *Zeměpis zahraničních zemí I a II* (Häufler, Král a Chroboková 1964, Häufler 1968), kde bol svet rozdelený do kapitol podľa príslušnosti do rôznych regiónov, s odstupňovanou hierarchiou. Postuláty tejto regionalizácie zhrnul Häufler vo svojom článku (1985). Na najvyššej úrovni definoval panregióny, ktoré tvorili Prvý, Druhý a Tretí svet (označené A, B a C), kým makroregióny boli do nich logicky včlenené. Hoci schéma zodpovedala bi- resp. tri-polárnemu usporiadaniu, je škoda, že v modifikovanej podobe nebola uvedená do praxe nasledujúcich geografických učebníc, či encyklopédií.

Ďalším dielom, ktoré obsahovalo unikátnu makroregionalizáciu sveta, sú skriptá regionálnej geografie sveta *Regionální geografie světadílů a oceánů* (od autorskej dvojice Baar a Šindler 1988a, 1988b, 1989a, 1989b). Autori primárne použili kontinentálnu schému, tá však bola rozčlenená do makroregiónov a ich subregiónov, a to prevažne na základe ekonomických regionalizmov, resp. potenciálnych regionalizácií, podľa zoskupení štátov do miestnych významných (ekonomických) integračných zoskupení. Keďže sa však jednalo o formu skript, chýbali obrazové prílohy, či schémy a obsahovo nebola pokrytá Európa, ani ZSSR, ktoré boli v danej dobe súčasťou iných učebníc (spracovaných odlišnými autormi).

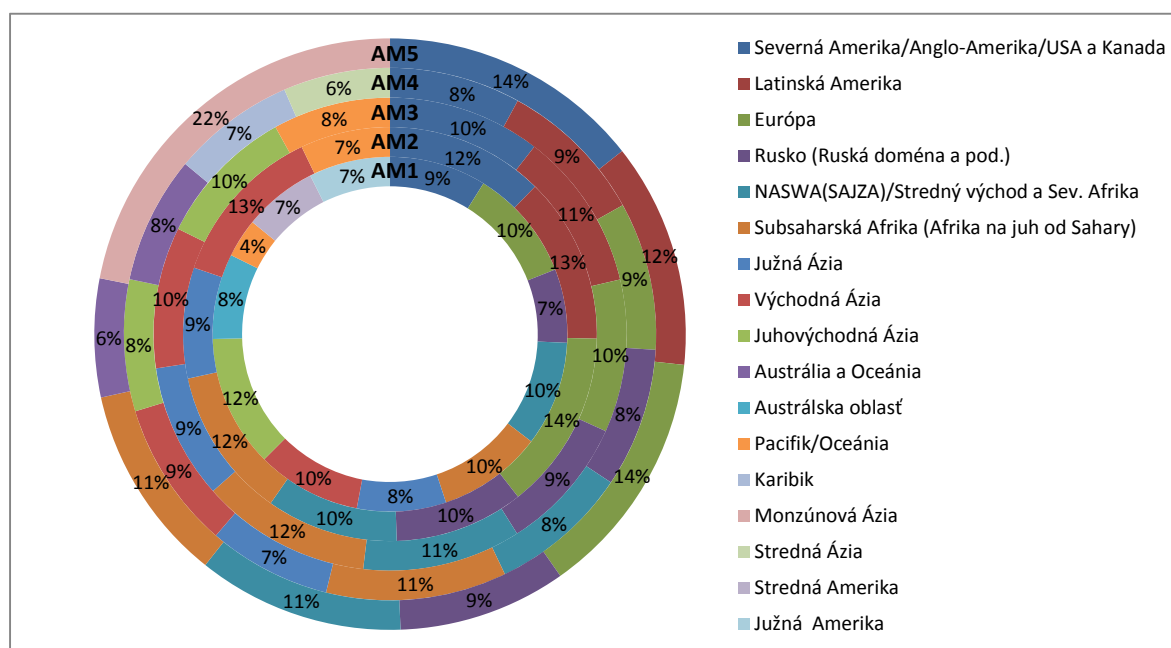
Medzi súčasnými stredoškolskými učebnicami, ktoré sú venované všeobecnej humánnej („sociálnej“) geografii, treba jednoznačne uviesť dve publikácie, ktoré upozorňujú ako na kultúrne,

tak na ekonomické členenia sveta: *Příroda a lidé Země* (Bičík a kol. 2000) a *Geografia – 2.diel: Humánna geografia* (Mládek a kol. 1997). Obe obsahujú vymedzenie **kultúrnych**, resp. **kultúrno-geografických regiónov sveta**, kde sa zdôrazňuje regionálna previazanosť a prekrývanie hraníc. „Kontinenty nejsou jedinou možností, jak na Zemi vymezit velké územní celky - makroregiony. Kulturní makroregiony se vymezují na základě podobné historie, náboženství, tradic či úrovně vzdělání. Představují oblasti sjednocené určitým způsobem života“ (Bičík a kol. 2000, s. 65). Pre tzv. kultúrno-geografické regióny platí „... spoločný vývoj kultúry [jazyk, náboženstvo, tradície]; osobitosti spojenia prírodných a humánných krajinných prvkov; historické súvislosti vo vývoji ekonomického a sociálneho systému; súčasná politická a ekonomická pozícia vo svete; význam ako partnera obchodu“ (Mládek a kol. 1997, s. 96). V oboch prípadoch sa zároveň upozorňuje na zvyšujúcu sa ekonomickú regionalizáciu a existenciu jadrových a periférnych oblastí. Ekonomické rozdelenie triády (kapitola 3.3) je základnou štruktúrou špecializovanej učebnice pre ekonomické odbory *Hospodářský zeměpis* (Baar 2005b).

Zaujímavá a unikátna je regionalizácia sveta podľa kultúrno-historických kritérií znázornená v tematickej časti atlasu *Školský zeměpisný atlas světa* (Tolmáči a Gajdoš 2004). Zameranie je na kultúrohistorické regióny s kultúrnymi pamiatkami a nešpecifikovanými významnými mestami sveta. Podobní autori vytvorili zaujímavé usporiadanie učebnice zeměpisu sveta pre 9.ročník ZŠ, s vhodným rozdelením sveta na niekoľko regiónov, hoci s výrazným provincialistickým podrobnejším rozdelením Európy - *Zemepis pro 9. ročník ZŠ* (Tolmáči a kol. 2002). Novšie dielo českej geografie *Makroregiony světa* (Bičík a kol. 2009) ako prvá učebnica poskytuje rozdelenie podľa makroregiónov, a nie podľa kontinentov, resp. svetadielov. Tie sú dodatočne rozdelené podľa Cole (1996) na hospodársky vyspelé a menej vyspelé. Tu treba upozorniť, že takéto členenie nie je celkom korektné, keďže mnohé štáty v rámci tejto kategorizácie nespĺňajú podmienky zaradenia. V učebnici sa presadzuje neutrálna nomenklatúra (pozri aj 2.3.3) – napr. štáty býv. SNŠ tvoria *Severnú Euráziu* - je však narušená v prípade *Latinskej Ameriky*. Okrem tohto rozdelenia sveta obsahuje aktuálnu kapitolu o globalizácii, jadrových a periférnych oblastiach, a koncepte svetových miest. Viac priestoru je opäť venovaného Európe, nejednoznačná je aj priestorová definícia jednotlivých makoregiónov. Zmätkov vnáša napríklad mapa s farebne znázorenými kontinentmi (s Ruskom pričleneným k Európe) na konci knihy (s. 147). Podobná mapa s vymedzenými makroregiónmi však nepredchádza textu.

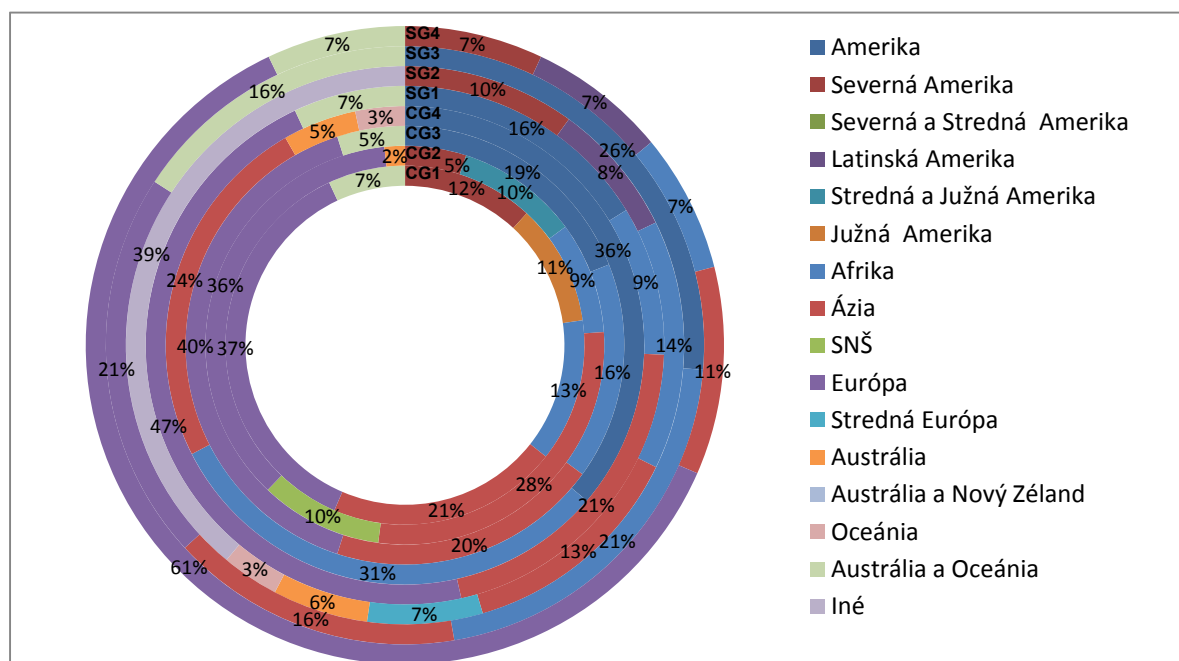
Ostatné české a slovenské stredoškolské učebnice regionálnej geografie sveta dosiaľ neprijali inú ako kontinentálnu schému. Pre porovnanie Grafy 1 a 2 znázorňujú percentuálny podiel strán venovaných jednotlivým kapitolám (regiónom) v piatich amerických, resp. v štyroch českých a štyroch a slovenských učebniciach regionálnej geografie sveta (CG1 až CG4 a SG1 až CG4, citované v prílohovej Tab. P6). Vybrané americké učebnice sú síce určené pre výučbu na univerzitách, členenia sveta tých stredoškolských sú podobné – príkladom sú tie od Bednarz 2004, Baerwald a Fraser 2000, Helgren, Sager a Brooks 2005. Je však na mieste butné upozorniť, že niektoré z nich vymedzujú *Afriku* samostatne ako kontinent - napríklad Boehm 1997, Arreola a kol. 2003). Porovnanie rozličnej nomenklatúry piatich vybraných stredoškolských amerických učebníc uvádza prílohová Tab. P7.

Graf 1 - Podiel strán venovaných jednotlivým makro-kategóriám vo vybraných amerických učebniciach regionálnej geografie sveta

Autori: De Blij a Muller 2004 (AM1), Bradshaw 2000 (AM2), Marston a kol. 2004 (AM3), Rowntree a kol. 2009 (AM4), Hobbs a Dolan 2009 (AM5)

Graf 2 - Podiel strán venovaných jednotlivým makro-kategóriám vo vybraných českých a slovenských učebniciach regionálnej geografie

Citácie učebníc CG 1 – 4 a SG 1 – 4 sú uvedné v prílohovej Tab. P6

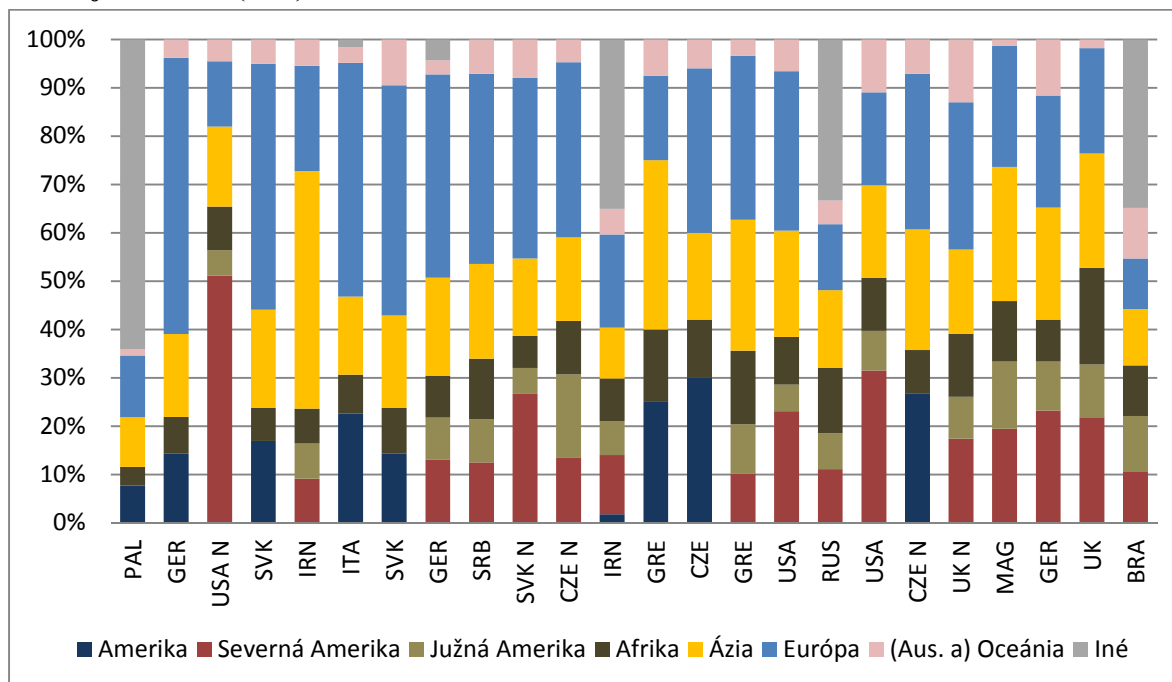
5.2 Školské atlasy sveta

Ďalším zdrojom našich metageografických kategorizácií sú atlasy sveta. Zameranie bude na bežne používané české a slovenské školské atlasy sveta. Tieto atlasy boli zvolené najmä na základe toho, že pochádzajú prevažne zo zbierky, ktorou disponuje sám autor. Jedná sa o tri americké, dva britské, dva iránske, a jeden maďarský, srbský, ruský a palestínsky (školský atlas sveta). Tu je nutné zdôrazniť, že sa jedná len o indikatívnu ukážku a nie o sofistikovanú medzinárodnú komparáciu. Makrokategorie vymedzené v atlasoch budú hodnotené aj z hľadiska provincializmu. Pre zopakovanie z kapitoly 2.1 provincializmus sa prejavuje v tomto prípade vtedy, keď väčšia pozornosť (väčší počet strán, príp. podrobnejšia mierka v prípade máp) je venovaná domovskému regiónu. Ide zhruba o to, akým objektívnym je rozčlenenie jednotlivých strán českých a slovenských atlasov s atlasmi porovnanými. Vhodným doplnením je ukážka niekoľkých atlasov sveta, ktoré v súčasnosti možno už označiť ako historické (pozri ďalej) a pochádzajú najmä z inštitúcie *Mapová sbírka* (domovskej fakulty).

Pri zostavovaní databázy bolo rozlíšené medzi prejavom provincializmu a situáciami, kedy do jedného atlasu bola včlenená aj časť venovaná oblasti domovského regiónu, resp. štátu vydavateľa atlasu – teda situácia kedy atlas sveta slúžil zároveň ako vlastivedný atlas. Druhý prípad bol braný do úvahy len vtedy, ak táto časť bola v rámci atlasu jasne vyznačená. Takými sú napríklad maďarský *Földünk* (1999 – 16% Maďarsko a 18 % Európa), či britský *Philip's Modern School Atlas* (35 % Britské ostrovy a 18 % Európa), príp. nemecký *Diercke Weltatlas* (2010). V brazílskom *Atlas Geográfico Escolar* bolo zaradených nepomerne viac máp týkajúcich sa samotnej Brazílie, kým ostatný svet tu tvorí len akúsi kartografickú ukážku s rovnomerným rozdelením podľa regiónov a k bežne vymedzovaným kontinentom boli tiež pridané rovnocenné kategórie *Stredný východ* a *Juhovýchodná Ázia* (92 strán Brazília, 16 strán ostatné regióny sveta, no s ďalšími 36 tematickými mapami sveta).

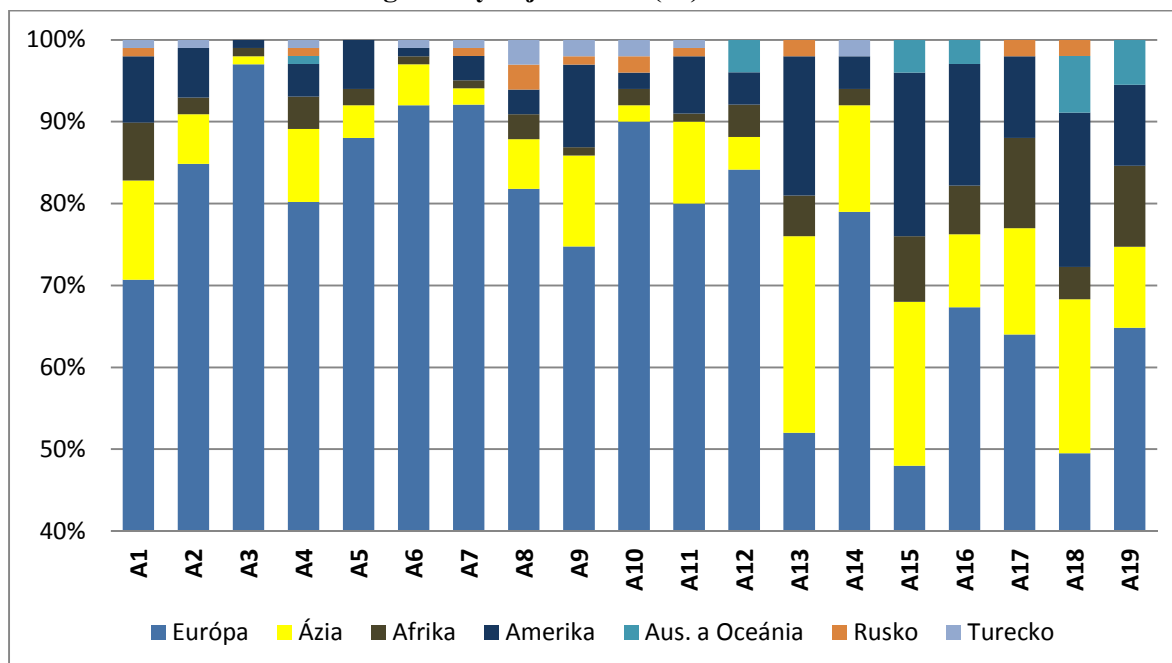
V Grafe 3 sú atlasy zoradené podľa percentuálneho podielu najzastúpenejšej jednotky. Pri pohľade na graf je zrejmé, že makrokategorie používané vo všetkých analyzovaných atlasoch si držia pôvodnú štruktúru kontinentov. Z detailnejšej analýzy ich vnútorného obsahu možno tvrdiť, že väčšina atlasov znázorňuje subregionálne kategórie (teda v rámci základných kontinentov) v podobnom rozsahu ako v prístupe makroregionálnom – napr. južná, východná, juhovýchodná Ázia, stredná Ázia, či Rusko, stredná Amerika s Karibikom, Afrika rozdelená na severnú a južnú, príp. na niekoľko častí a pod.. Takéto členenie sveta však vytvára dojem porovnateľnosti subregionálnych kategórií - napr. *Juhovýchodná Ázia* je na úrovni Južnej Európy, čo je z hľadiska kombinácie populácie a rozlohy neporovnateľné, maximálne počtom nezávislých štátov (pozri aj diskusiu v podkapitole 2.3.3). Mapové listy, ktoré by znázorňovali územia so spoločnými črtami kultúry, ako napríklad zdieľa severná Afrika s juhozápadnou Áziou, sú v atlasoch zatiaľ výnimkami, okrem arabských atlasov sveta (napríklad *Aṭlas al-Waṭan* 1999) sa nachádzajú napr. v nemeckom a brazílskom atlase (*Diercke Weltatlas* 2010, *Atlas Geográfico Escolar* 2009). V palestínskom arabskom atlase sveta (*Aṭlas al-Waṭan* 1999) je celkom prirodzene najväčšia pozornosť venovaná arabským štátom, a to ako formou všeobecno-geografických, tak aj tematických máp (61 % , samotné mapy Palestíny tvoria 13 máp, teda 16 % , Európa tvorí 12 % a ostatná Ázia 10 %).

Graf 3 - Vybrané atlasy používané v súčasnosti a podiel venovaných strán jednotlivým makrojednotkám (v %)

Poznámka: Atlasy sú zoradené podľa % podielu najzastúpenejšej jednotky. Pramene: Pozri Tab. P8a v Prílohách. Poznámky: BRA – brazílsky, CZE – český, GER – nemecký, GRE – grécky, ITA – taliansky, IRN – iránsky, MAG – maďarský, PAL – palestínsky, RUS – ruský, SVK – slovenský, SRB – srbský, UK - britský, USA – americký. Kategória „Iné“ predstavuje pri „PAL“: Arabský svet; pri „RUS“: Ruská federácia; pri BRA sú to tri rovnomerne zastúpené kategórie – Stredná Amerika, Stredný východ a Juhovýchodná Ázia.

Graf 4 - Podiel strán makroregionálnych jednotiek (%) v atlasoch sveta zo 16.-19.st.

Poznámka: Atlasy sú zoradené podľa roku vydania. Citácie jednotlivých diel sú zoradené v Tab. P8b. Jednotky Turecko a Rusko znamenajú, že v atlase sa vyskytujú mapy s týmito jednotkami, ktoré sú znázornené v celku, teda na pomedzí dvoch kontinentov (Turecká / Osmanská ríša, resp. Rusko).

V ruskom atlase *Atlas Mira* je výrazná porcia strán venovaná Rusku (až 33 %). Perzský atlas sveta (Aṭlas-e-Džáme'-e-Gitashenasi 2010) sa nezameriava len na Irán (18 %), osobitná pozornosť je venovaná susediacim³⁸ a ďalším významným ázijským štátom (Ázia spolu tvorí 49 % atlasu, kým napr. Európa tvorí 22 %).

K zaujímavostiam patrí, že v českých a aj slovenských školských atlasoch sveta je Európe venovaného viac priestoru ako v prípade „klasických“ atlasov sveta (určených pre širšiu verejnosť). Zároveň viac priestoru je venovaného Európe vo všetkých slovenských atlasoch oproti tým českým. Celkovo sa však naše atlasy, v tomto ohľade, neodlišujú od tých ostatných. O tom svedčí kompozícia najmä nemeckých atlasov sveta, ktoré sa síce vyznačujú mnohými inováciami a vylepšenými štruktúrami kladu listov, no zotrávajú v striktnej schéme kontinentov a viac máp venujú Európe na úkor ostatných regiónov, v porovnaní s našimi atlasmi.

Pre doplnenie obrazu boli hore uvedené atlasy porovnané s niekoľkými atlasmi sveta z 16. – 19. storočia – zoradené vzostupne podľa roku vydania v Grafe 4. Tu vidno postupné zlepšenie rozsahu strán venovaných neeurópskym oblastiam sveta - pod vplyvom koloniálneho záberu a zmapovaním nových území. Viditeľný posun v tomto smere dokladajú najmä atlasy prevažne z 19. storočia (A14 až A19). Z tohto vidno zreteľný posun v prospech ostatných neeurópskych častí sveta. V moderných európskych atlasoch (Graf 3) však Európa stále zaujíma stabilné prvé miesto. Výnimkou je posledný nemecký atlas (Neuer Illustrierter Atlas der Welt 1998), ale ani v ňom žiadna neeurópska jednotka rozsahom Európu nepresahuje.

5.3 Mediálny obraz

Pre ukážku používania makroregionálnych kategórií médiami bol použitý český spravodajský portál *AKTUALNE.CZ* pôsobiaci aj na Slovensku ako *AKTUALNE.SK*. Bol vybraný na základe toho, že disponuje regionalizačnou schémou podobne ako iné zahraničné spravodajské portály, ktoré sú pre porovnanie uvedené v Tabuľke 5. Ako vidno, ich členenia sú podobné ako tie u globálnych firiem a ministerstiev zahraničných vecí (časť 4 tejto práce): *Amerika, Afrika, Európa, Stredný východ a Ázia-Pacifik*, doplnené prípadne ďalšími regiónmi, často *Latinskou Amerikou*. Špecifické je členenie tureckej stanice TRT (nie je uvedená v tabuľke), ktorá operuje len s dvomi kategóriami: *Stredný východ - Afrika - Ázia* a *Európa - Amerika*.

Napriek tomu, že sa jedná o jednu firmu, *AKTUALNE.CZ* sa vyznačuje inou regionálnou schémou zahraničných správ ako *AKTUALNE.SK*: *AKTUALNE.CZ* - *Európa, Ázia a Pacifik, Afrika, Amerika, Blízky východ a Európska únia*; *AKTUALNE.SK* - *Európa, Ázia, Afrika, Amerika, Austrália a Česko*. Nutné je skonštatovať, že porovnanie počtu spomenutí makroregionálnych pojmov so slovenským *aktualne.sk* nebolo možné pre rozdielnu technológiu vyhľadávania. Pre tieto účely však táto jednoduchá analýza postačí. V Tabuľke 6 sú uvedené pojmy, ktoré boli spomenuté v správach na *AKTUALNE.CZ* za posledných 12 mesiacov od dátumu 27.12.2011. Pri kategórii Karibik bolo vylúčené spojenie „Piráti z Karibiku“.

---

³⁸ Azerbajdžan, Arménsko, Turecko, Irak, štáty Perzského zálivu, Turkménsko, Afganistan a Pakistan

Tabuľka 5 - Regionálne členenia vybraných spravodajských web portálov

Web portál	Štát	(Makro)regionálna kategória						
		Európa	Ázia	Ázia - Pacifik	Afrika	Amerika	Stredný východ	Iný:
Fox News	USA	1	0	1	1	1	1	Globálny teror; OSN; Irak; Irán; Afganistan
Bloomberg	USA	1	1	0	1	0	1	Kanada; Lat. Amerika; Vých. Európa; Austrália a NZ; India a Pakistan; ...
Sky News	USA	1	1	0	1	1	1	Australázia
CNN	USA	1	1	0	1	0	1	Latinská Amerika
VOA news	USA	1	0	1	1	1	1	
Telesur	*	1	1	0	1	1	1	Latinská Amerika; Austrália
BBC	VB	1	1	0	1	0	1	USA a Kanada; Latinská Amerika
Euronews	Franc.	1	1	0	1	1	1	
France24	Franc.	1	0	1	1	1	1	
Aljazeera	Katar	1	0	1	1	1	1	Stredná a južná Ázia
Press TV	Irán	1	0	1	1	1	1	USA; Spojené kráľovstvo
Al Alam	Irán	1	0	1	1	1	1	

Poznámka: pre odkazy na webové stránky pozri Tab. P9 v Prílohách

Tabuľka 6 - Regionálne pojmy na serveri aktualne.cz [makrojednotka – počet spomenutí]

Európa	1000+	Afrika	615	Amerika	904	Ázia	428
Rusko	1000+	<i>Afrika (celok)</i>	546	<i>Amerika (celok)</i>	526	<i>Ázia (celok)</i>	347
Blízky východ	345	Severná Afrika	45	Severná Amerika	94	Ázia a Pacifik	7
Blízky východ a sev. Afrika	31	Subsaharská Afrika	23	Latinská Amerika	88	Juhovýchodná Ázia	48
Orient	12	Tropická Afrika	1	Južná Amerika	196	Východná Ázia	17
Austrália	416			Karibik	34	Juhozápadná Ázia	1
Pacifik	60					Južná Ázia	8
Oceánia	9					Ďaleký východ	33

Poznámka: kategórie Rusko a Austrália sa prekrývajú s názvami suverénnych štátov

V rámci spravodajstva AKTUALNE.CZ bola najčastejšou kategóriou Európa, ktorej počet výsledkov presahoval rámec vyhľadávania (1000), rovnako to platí pre zadaný výraz Rusko, hoci ten sa kryje s názvom suverénneho štátu. Nie je úlohou popísať, v akom pomere sú medzi sebou opakované názvy ďalších kontinentov, ale či sa vôbec do spravodajstva udomácnili aj iné ako

kontinentálne pojmy. Z Tabuľky 6 vidno, že český spravodajský server síce narába vo svojich správach s širokým spektrom (makro)regionálnych pojmov, pojmy makroregionálne sú používané vo výrazne menšom množstve ako pojmy rýdzo kontinentálne. Zaujímavosťou je etnocentrická kategória *Blízky východ* a najmä *Blízky východ a Severná Afrika*, ktorý bol uvedený približne rovnako často ako *Subsaharská Afrika*. Dlhodobo sa v českom povedomí drží pojem *Ďaleký (Dálny) východ*, v menšej miere aj *Orient* (Lidé a Země 1979). Zaujímavosťou je - pri preberaní zahraničných správ - termín *Pacifik*, hoci korektnejším by mal byť pojem *Oceánia* (Holeček 1993).

Určite by našli opodstatnenie ďalšie rozsiahlejšie prieskumy vnímania, resp. preberania rôznych regionálnych pojmov médiami v Česku, na Slovensku a blízkom zahraničí. Na tomto mieste bolo však cieľom poukázať na jednoduchú štruktúru členenia (a sprostredkovane aj vnímania) sveta spravodajských služieb ako ďalšieho zdroja prijímaných informácií metageografie. Dá sa povedať, že používanie makroregionálnych kategórií sa v českom spravodajstve udomácnilo, avšak stále prevláda dominujúce pojmoslovie kontinentov.

5.4 Zhrnutie

Na prvom mieste treba uviesť, že v našich stredoškolských učebniciach sa stále operuje s tradičnými jednotkami – kontinentmi. Pri pohľade na americké učebnice regionálnej geografie sveta je pre prax regionálnej geografie z hľadiska vyjadrenia rozličných foriem geosocietálnej makrodiferenciácie najvhodnejší makroregionálny prístup. Napriek tomu tieto schémy neboli doposiaľ plne integrované do českej a slovenskej výučby (aspoň čo sa týka učebných textov). Aj schémy v atlasoch sa vyznačujú určitou formou zotrvačnosti a „kartografickej tradície“ v znázorňovaní jednotlivých častí sveta, ktorými sú stále vo väčšine prípadov kontinenty. Platí to aj, prekvapivo, v prípade amerických atlasov sveta. Vybrané ukážky - napr. nemecký či brazílsky atlas - dokázali, že v atlasoch ani nie je nutné markantne meniť základnú regionálnu schému. V prípade druhého menovaného je prínosné priradenie tematickej mapy jazykovej a náboženskej štruktúry oblasti severnej Afriky a juhozápadnej Ázie. Riešením môže byť aj upravenie logickej postupnosti mapových listov – napr. listy venované severnej Afrike by mali byť nasledované listami juhozápadnej Ázie, keďže sa dovedna jedná o širšiu oblasť so spoločnými črtami prekračujúcu rámec kontinentov. Pozitívnu správou je, že používanie makroregionálnych kategórií sa začína etablovať v českom spravodajstve (aspoň v analyzovanom *AKTUALNE.CZ*). Stále sa však v oveľa menšej miere používa tradičné názvoslovie kontinentov. Pohľady a prístupy prezentované v učebniciach, atlasoch a v médiách môžu mať priamy vplyv na vnímanie a organizovanie sveta v našich myšliach. Nasledujúca časť práce poukáže na to, že na predstavy môže vplývať aj prostredie, v ktorom sa ľudia vzdelávajú.

6. UKÁŽKA PERCEPCIE REGIONÁLNO-GEOGRAFICKÉHO USPORIADANIA ŠTUDENTMI

Pre účely ukážky percepčného vnímania rozdelenia sveta na homogénne bloky makroregiónov boli použité výsledky z dvoch prieskumov medzi študentmi sociálnej, resp. humánnej geografie na Pff UK (katedre sociálnej geografie a regionálneho rozvoje) a americkej univerzite *Stanford University* (pod vedením profesora Martina W. Lewisa). **Úlohou študentov bolo zväziť vlastné rozdelenie, teda makroregionalizáciu sveta, ktorá by podľa ich názoru mohla byť vhodná pre organizáciu predmetu regionálnej geografie sveta.** Pred samotnou analýzou bude niekoľko riadkov venovaných teoretickému zarámovaniu problematiky.

6.1 Teoretické zarámovanie - kognitívne mapovanie globálneho geografického priestoru

Pre ukážku percepcie (sub)globálneho geografického priestoru s vymedzením požadovaných makrojednotiek študentmi pre účely regionálnej geografie sveta bola základná inšpirácia v štúdiách venujúcim sa **kognitívnemu mapovaniu na globálnej úrovni**. Tieto štúdie narábajú so zisťovaním priestorových znalostí študentov o svete a jeho základných geografických objektoch. Takýmto zisťovaním sa zaoberal už v 60. rokoch 20. storočia Drumheller (1968), na ktorého nadviazali štúdie Saarinen (1973), či Savelanda (1978). Prvý menovaný svoje počiatkové štúdie zameril na pohľady študentov v rôznych krajinách - USA, Kanada, Fínsko, či Sierra Leone. V týchto štúdiách mali študenti za úlohu označiť všetky miesta, ktoré považovali za zaujímavé a významné. Obdobný výskum bol vykonaný na národných úrovniach USA, Švédska a Malajzie v jednom zo základných diel mentálneho mapovania Gould a White (1986). Unikátnu myšlienku spočívajúcu v kognitívnom mapovaní v skutočne globálnom rozsahu dokázal Saarinen pretaviť v projekt nazvaný *The Parochial views of the world* ("Miestne pohľady na svet"). Pod záštitou National Geographic Society a IGU bol roku 1986 vykonaný výskum medzi pregraduálnymi študentmi v 73 univerzitách v 52 štátoch (Saarinen a MacCabe 1995). Štúdia potvrdila, že väčšina náčrtov mala **provincionalistický** (z angl. parochialistic) charakter (k provincionalizmu pozri kapitolu 2.1), boli teda výrazne ovplyvnené miestom pôvodu študenta, a to obzvlášť v prípadoch Európy a USA. K ďalším zaujímavostiam patria zistenia vyšších znalostí Európanov oproti Američanom, a naopak výrazne nízke znalosti mapy sveta študentov pochádzajúcich z islamských krajín. Obdobné výsledky boli dosiahnuté v podobnej štúdii v ôsmich rozvinutých štátoch vykonanej pod hlavičkou National Geographic Gallup Poll (Saarinen a Maccabe 1995). Zo Saarinenovho projektu vzišlo v niektorých oblastiach niekoľko zaujímavých prác. Pohľady na svet nigérijských študentov skúmal Chokor (2003). Pinheiro (1998) okrem analýzy brazílskeho pohľadu na svet uviedol rôzne teoretické aspekty kognitívneho mapovania na globálnej úrovni. Podobnými štúdiami, no na regionálnej úrovni sa zaoberali Porter (1987), Lewis, Degani a Hudson (1980) – africké krajiny

použitím slepej mapy afrických štátov zozbieraním dát z obdobia 30 rokov z predmetu regionálnej geografie na vybraných univerzitách.

Tieto štúdie možno rozdeliť podľa použitej metodiky na tie, ktoré vyžadujú zručnosť kreslenia (pri znázorňovaní kontinentov, štátov či iných javov do prázdneho náčrtu) a tie, ktoré to nevyžadujú. Výhoda prvej metódy spočíva v tom, že poskytuje unikátne umelecké znázornenie študentovho vnímania sveta s možnosťou zdokonaľovania ako geografických znalostí, tak zručnosti ich zakreslenia a stvárnenia tak svojich predstáv na papieri (príp. na počítači). Výhoda druhej metódy spočíva v použiteľnosti v prípade, že mnohí študenti skutočne nedisponujú kresliarskymi zručnosťami, alebo v iných prípadoch, kedy je kreslenie sveta a jeho jednotlivých súčastí iným spôsobom nevhodné. Vtedy si študent vyberie jednotky zo zoznamu, alebo len priradí názvy do tzv. „slepej“ mapy, alebo zamení chybné označenia. Na kresliarske zručnosti boli zamerané mnohé štúdie zamerané na študentov a žiakov stredných, resp. základných škôl: Herman a kol. (1988), Metz (1990), Wiegand (1991, 1995, 1998), Wiegand a Stiell (1996a, 1996b), Wise a Kon (1990). Znalosti pregraduálnych študentov skúmal Cross (1987). Chiodo (1993) sa zamerával na budúcich učiteľov geografie, podobne ako Marran (1992) a Hayes (1993). Z uvedených štúdií sa Metz (1990), Wise a Kon (1990) zamerali na postupné zlepšenie znalostí študentov podávaním testov viac krát v priebehu školského roka. Štúdia od Friedman a de Winstanley (2006) predstavuje druhý typ štúdie nevyžadujúcej kresličskú zručnosť študentov. Úlohy pozostávali najmä z rozpoznávania krajín sveta usporiadaných v zozname od názvov iných geografických objektov (miest a podobne). Výsledkovo sa však príliš neodlišovali od zistení v štúdiu Saarinen a MacCabe (1995).

Študenti však nemusia byť jedinými respondentmi, ktorých znalosti či predstavy je dôležité skúmať a štáty jedinými jednotkami, ktorých lokalizáciu je významné hodnotiť. Grassland a Didelon (2006) v rámci skupiny okolo Eurobroadmap (www.eurobroadmap.eu) skúmajú rôzne pohľady na definíciu a rozsah Európy ako aj rozdelenie sveta na makroregióny medzi študentmi. Tento projekt vychádza z ich pôvodného projektu ESPON 3.1 (Grassland 2006). Hodnotenie percepčných predstáv (mentálne mapy) študentov v nasledujúcich kapitolách neboli touto štúdiou ovplyvnené, bola však uvedená pre adekvátne doplnenie obrazu.

6.2 Zadanie a metodika

Pre ukážku percepcie makroregiónov študentmi bola v prvom zadaní stanovená metodika náčrtov vyžadujúca základné kresličské zručnosti, kde bolo potrebné vyvolanie (tzv. *recall*) študentovej vlastnej základnej mentálnej mapy sveta a dokreslenie základných foriem masy pevniny a na základe vlastného úsudku a kritérií vyznačenie hraníc požadovaných jednotiek. V druhom zadaní išlo o jednoduchšie rozpoznanie (tzv. *recognition*) štátov na politicko-geografickej mape sveta a na základe vlastného úsudku a kritérií stanovenie hraníc makrojednotiek vedúcich hranicami štátov.

V oboch prípadoch boli študenti vybraní z 2. až 5.ročníka. Študenti boli vybraní ako cieľová skupina kvôli zbehlosti v danej problematike a jednoduchej dostupnosti na domovskej katedre. Mnohí z nich už absolvovali nejaký kurz týkajúci sa regionálnej geografie sveta, či globalizácie, resp. globálnych systémov. Metodika a technológia zberu je podrobne uvedená aj v článku Polonský a Novotný (2010). Praktickou úlohou bolo zakresliť do mapového náčrtu hranice

navrhovaných makroregiónov s vymedzením v počte zhruba 9 až 15 jednotiek. V **prvom zadaní** mali túto úlohu splniť do prázdnej šablóny s vyznačeným nultým poludníkom a rovníkom, kde bolo nutné zakresliť približné obrysy pevnín a následne vymedziť hranice makroregiónov. V **druhom zadaní** boli študenti vyzvaní zakresliť hranice makroregiónov do politicko-geografickej mapy sveta s vopred vyznačenými nezávislými štátmi s názvami. Pri každom makroregióne boli navyše inštruovaní vyznačiť **jadrový štát** – t. j. štát s najväčším vplyvom z hľadiska ekonomického, politického a kultúrneho v danom regióne, a každý makroregión pomenovať. Pre možnú inšpiráciu boli študentom počas tohto zadania premietnuté (v ppt. prezentáciách) rôzne tematické mapy znázorňujúce populačnú hustotu, náboženskú a jazykovú štruktúru a úroveň ekonomického rozvoja (HDP na obyv.).

Návratnosť mapových náčrtov bola stopercentná, pri prvom zadaní v prípade českých študentov s takmer 96% použiteľnosťou náčrtov a počtom 107 kusov. Kvôli viacerým dôvodom (nižší počet a nižšia „kvalita“ vyplývajúca z horších kresličských zručností „Američanov“) boli pri amerických náčrtoch analyzované len tie pre zadanie 2. V prípade zadania 2 bolo použiteľných 104 českých a 51 amerických náčrtov.

Pri tejto príležitosti bolo definovaných niekoľko predpokladov, resp. pracovných dielčích hypotéz.

Pri zadaní 1 sa predpokladá:

- nadhodnotenie veľkosti Európy a jej lepšie polohové umiestnenie na úkor ostatných makroregiónov (vplyv provincializmu, kapitola 2.1)
- , že študenti na tejto úrovni (terciérnom stupni) už nebudú podliehať mylnému úsudku pri zakresľovaní Severnej a Južnej Ameriky v pozdĺžnom poludníkovom smere
- , že celková schéma makroregiónov bude zhruba zodpovedať prevládajúcej schéme podľa geografických autorov (pozri kapitolu 3.6)

Pri zadaní 2 sa predpokladá:

- podrobnejšie rozčlenenie Európy (provincializmus)
- (triviálny predpoklad), že v druhom zadaní študenti jednoznačne lepšie vymedzia priestor jednotlivých makroregiónov
- , že rozdiely medzi americkými a európskymi mentálnymi mapami budú reflektovať vplyv geografického myslenia predmetov prednášaných na katedre (pri amerických Lewis a Wigen 1997 resp. Rowntree a kol. 2009, pri českých Cole 1996 príp. De Blij a Muller 2002).

Pri spracovaní **prvého zadania** bolo nutné číselné označenie náčrtov (čísla regiónov), ich vektorizáciu a následné automatizované vyhodnotenie v prostredí ArcGIS. Pre porovnateľnosť s prevalentnou schémou vymedzovania makroregiónov (pozri kapitolu 3.6) bolo pristúpené k zlúčeniu vybraných makrocelkov. Pri regiónoch typu stredná Európa, stredná Amerika, stredná Ázia a Južná Afrika došlo k zlúčeniu s Južnou Amerikou (2+12), resp. (Západnou) Európou (3+13), resp. Ruskom (4+14), resp. Subsaharskou Afrikou (6+16). Región NASWA, ak nefiguroval samostatne, bol zlúčený z regiónov severnej Afriky (15) a juhozápadnej Ázie (16). Z hľadiska korektnosti komparácie boli vylúčené náčrty, kde figurovala celistvá Afrika, ako aj tie, kde figuroval len jeden z dvojice regiónov 15 a 16. Podobne boli vylúčené regióny s iným ako makroregionálnym členením Ázie – Ázia ako celok (18), či východná Ázia zlúčená s

juhovýchodnou (17), resp. juhovýchodná s južnou Áziou (19). Podobne ak respondent vymedzil oddelene Japonsko a makroregión Východnej Ázie, boli tieto jednotky zlúčené (čísla a názvy všetkých pôvodných 20 makrocelkov sú uvedené v Obrázku 1 v kapitole 2.4).

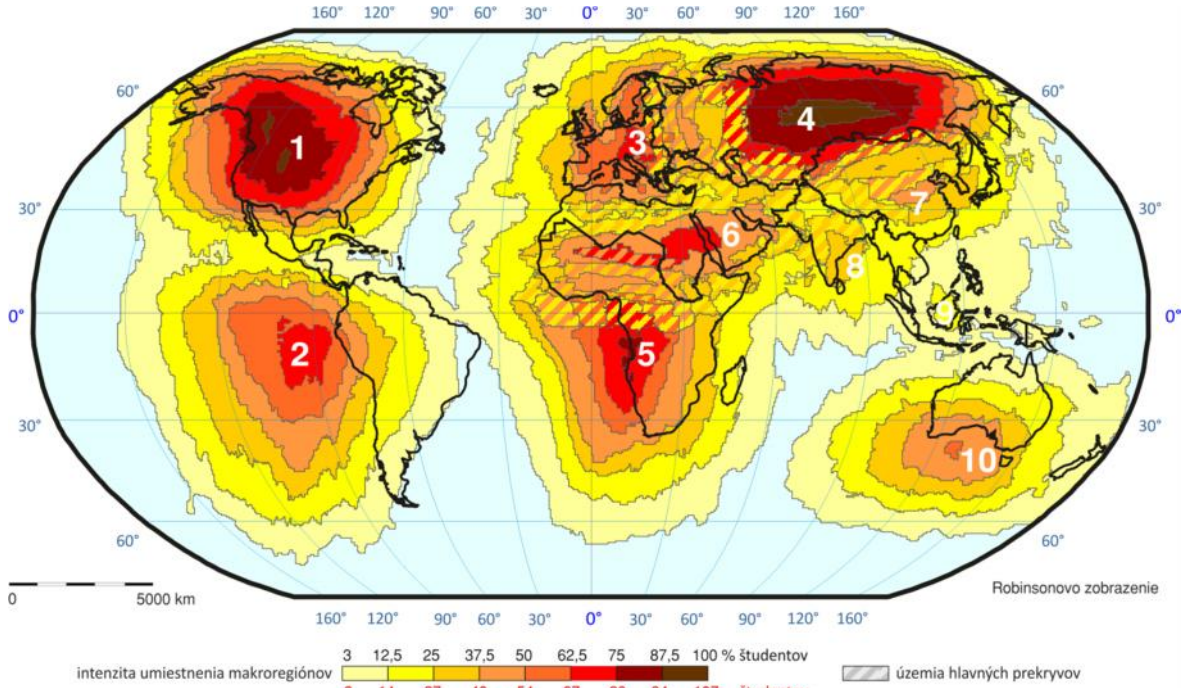
Výsledná mapa (Mapa 15) bola následne spracovaná za 10 makroregiónov v grafickom prostredí CorelDrawX3. Z číselných dátových výstupov bolo možné skúmanie priestorovej presnosti zakreslenia a plošného rozsahu vymedzených makroregiónov, pre čo boli vypočítané percentuálne „zhody“. **Polohová zhoda prekrytia** je vyjadrená ako územné prekrytie študentom vymedzeného makroregiónu s daným makroregiónom podľa prevalentnej schémy autorov regionálnej geografie sveta; 100 (%) znamená úplnú zhodu v presnom znázornení polohy makroregiónu. **Zhoda rozlôh (plôch)** je vyjadrená ako pomer rozlohy (plochy) makroregiónu zakresleného študentom, ku skutočnej rozlohe makroregiónov; 100 % znamená verná veľkosť plochy, 200 % dvojnásobné nadhodnotenie plochy atď. Graf 4 zobrazuje zhody v polohovom umiestnení makro-jednotiek a graf 5 zobrazuje zhody v rozlohách (plochách) makro-jednotiek. Pre doplnenie obrazu bol do Príloh včlenený graf 3, ktorý znázorňuje percentuálne podiely náčrtov resp. študentov, ktorý daný región (1 až 10) zakreslili s danou zhodou v polohe podľa percentuálnych kategórií.

Pri spracovaní **druhého zadania** bola opäť zvolená metóda sily hraníc (Mapa 16 a Mapa 17). V nich hrúbka línie zodpovedá percentuálnemu podielu regionalizácií (študentov), ktorí v danom segmente definovali hranicu. Kartogram znázorňuje prevalentnú príslušnosť jednotlivých štátov ku konkrétnemu makroregiónu, vyznačeného odlišnou farbou – pozri vysvetlivky k metóde sily hraníc v kapitole 2.4. Kartogram je doplnený kartodiagramom znázorňujúcim **jadrové štáty** (značka v tvare štvorcovej hviezdy). Veľkosť značky v cm zodpovedá dvojnásobku hodnoty % kvantity študentov, ktorí daný štát označili za jadrový (minimálna hodnota, ktorá sa brala do úvahy bola stanovená na 5 %). Prerušovanou čiarou boli vyznačené štáty s nejednoznačnou príslušnosťou medzi dvoma regiónmi.

6.3 Zistenia

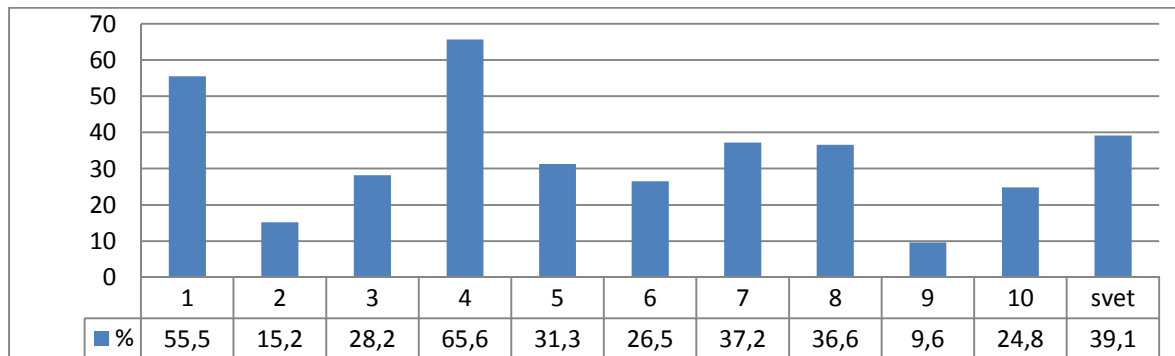
Všeobecne možno z oboch máp konštatovať, že napriek nutným úpravám sa študentské pohľady čiastočne zhodujú s prevalentnou (syntetickou) schémou geografických autorov. Pri pohľade na Mapu 15 a Graf 5 je badať, že študenti majú pomerne dobré povedomie o polohe Európy, Severnej Ameriky a Ruského makroregiónu. Najväčšou zhodou v polohe regiónu sa vyznačoval *Ruský makroregión* (66 %) a *Severná Amerika* (56 %), čo môže vyplývať z relatívnej blízkosti regiónov k „domovskej“ Európe, jednoduchosťou ich tvarov, ako aj polohou v hornej časti mapy. Situácia v prípade Európy je zložitejšia ako pri ostatných regiónoch, aj vzhľadom na svoj zložitý fyzickogeografický charakter (výrazné zastúpenie okrajových aj vnútrozemských morí). Z hľadiska polohy menej konzistentné sú nákresy ostatných makroregiónov. Výrazného skreslenia sa študenti dopustili pri *Južnej* resp. *Latinskej Amerike*, ktorú vo väčšine prípadov zakresľovali bezprostredne na juh od *Severnej Ameriky* v poludníkovom smere, výsledkom čoho je jej posunutie na západ. To sa zhoduje napr. so zisteniami u Tversky (1981) a Wiegand (1998) a nepotvrdilo sa predpokladané lepšie vnímanie univerzitnými študentmi oproti stredoškolským. Z mapy je viditeľný aj posun Afriky na západ a juh, a Austrálie na juh až juhozápad. Pri *Juhovýchodnej Ázii* je malá zhoda

Mapa 15 - Makroregióny sveta podľa českých študentov sociálnej geografie (zadanie1)

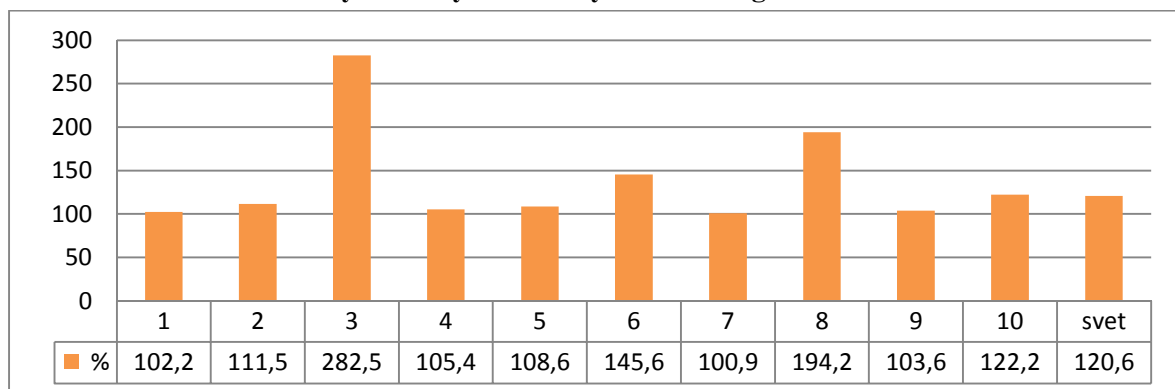
Poznámka: Mapa súhrnne vyhodnocuje náčrty študentov podľa zadania 1. Zoznam a číslovanie makroregiónov identifikovaných na základe prevládajúceho členenia v literatúre (znázornené čiernymi líniami) zodpovedá názvom aj číslovaniu regiónov v Grafe 5 a 6.

Graf 5 - Zhoda polohy vymedzených a reálnych makroregiónov v %

Makroregióny: 1 - Severná Amerika, 2 - Latinská Amerika, 3 - Európa, 4 – Rusko a okolie (býv. SNŠ), 5 - Subsaharská Afrika, 6 - NASWA, 7 - Východná Ázia, 8 - Južná Ázia, 9 - Juhovýchodná Ázia a 10 – Oceánia.

Graf 6 - Zhoda v rozlohe vymedzených a reálnych makroregiónov v %

Hodnota 100 = bez skreslenia

spôsobená s najväčšou pravdepodobnosťou svojím polostrovným a ostrovným charakterom, ktorý mohol sťažovať presné zakreslenie.

Z Grafu 6 je zrejmé, že študenti mali tendencie nadhodnocovať územnú veľkosť regiónov, hoci celkové skreslenie (120 %) nie je veľmi veľké. Najväčšou zhodou v ploche regiónu sa vyznačovala Austrália (102). Najväčšie nadhodnotenie bolo v prípade Európy, ktorú študenti kreslili v priemere viac než dvojnásobnú. To sa dá vysvetliť jednak určitým provincionalizmom, ako aj dôvodom uvedeným pri polohových zhodách, teda zložitým fyzickogeografickým charakterom. Druhým výrazným nadhodnotením sa vyznačovala Južná Ázia s takmer dvojnásobným skreslením, čo pravdepodobne vyplýva z prirodzeného nadhodnotenia plochy výbežku polostrova Predná India. Väčším nadhodnotením sa ešte vyznačovala rozloha regiónu NASWA (Severnej Afriky a Juhozápadnej Ázie, ktorého vymedzenie bolo však najvariabilnejšie), a tiež Austrálie a Oceánie. Veľmi presne bola odhadnutá Východná Ázia a relatívne presne aj Severná Amerika a Juhovýchodná Ázia. Len mierne nadhodnotená bola Subsaharská Afrika a Ruský makroregión. Pri nadhodnotení Európy, príp. čiastočne aj Ruska a Severnej Ameriky mohlo zohrať významnú rolu vnímanie ich rozšírenia až k hornému rámu máp sveta.

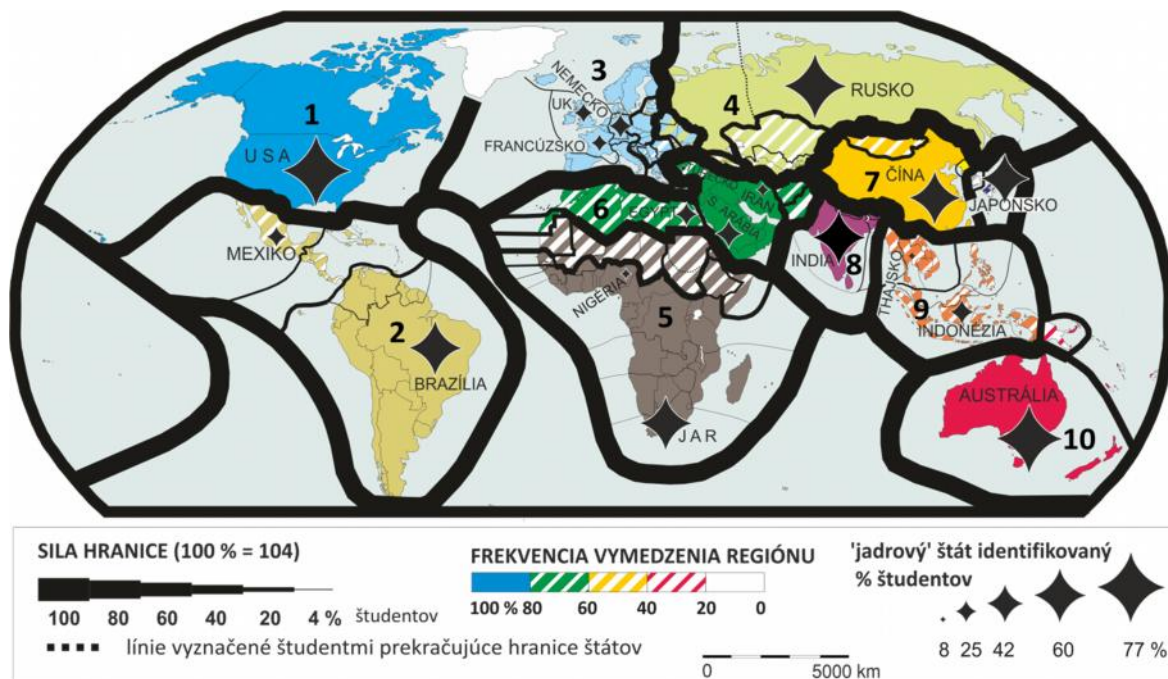
Z čiastkových zistení **zadania 2** z českých náčrtov stojí za zmienku zistenie, že Turecko nie je vnímané ako súčasť európskeho makroregiónu – Mapa 16. Podobne aj v prípade Mexika boli uprednostnené kultúrno-historické väzby na Latinskú Ameriku pred veľmi silným ekonomickým napojením štátu na USA. Roľa náboženstva bola uplatnená zjavne v prípade Pakistanu, ktorý bol častejšie priradovaný k regiónu NASWA (Severná Afrika a Juhozápadná Ázia). Veľmi dobre sa ukázala aj nejednoznačná pozícia stredoázijských štátov, alebo prechodné pásmo severnej hranice makroregiónu Subsaharskej Afriky (vrátane predelu v rámci dnes už formálne rozdeleného Sudánu). Najfragmentovanejším a najnejasnejšie definovaným regiónom bola Európa, čo dokladá už spomenuté výrazné nadhodnotenie rozlohy Európy, ale aj skutočnosť, že temer tretina študentov vymedzila v rámci Európy ďalšie subregióny; najčastejšie strednú resp. východnú Európu.

6.4 Porovnanie zadania 2 medzi českými a americkými študentmi

Podobne ako českí, aj americkí študenti vykazovali vyššie tendencie k rozdeľovaniu im najbližšieho regiónu, teda Severnej **Ameriky** podrobnejšie na niekoľko oblastí, ktoré možno zhruba označiť ako Karibská oblasť (tvorená ostrovmi, teda bez tzv. Guyán), stredná Amerika (bez Mexika), Mexiko a zvyšnú časť Južná Amerika – Mapa 17. Najvýraznejšou hranicou však stále ostáva línia medzi USA a Mexikom. V rámci oblasti Európy a Afriky mali americkí študenti väčšie tendencie vymedzovať samostatne *Stredný východ*, a to v oblasti juhozápadnej Ázie (teda bez Egypta), kým českí viac región *NASWA* v plnom rozsahu. Ani Američania vo väčšine nevnímali Turecko ako súčasť Európy.

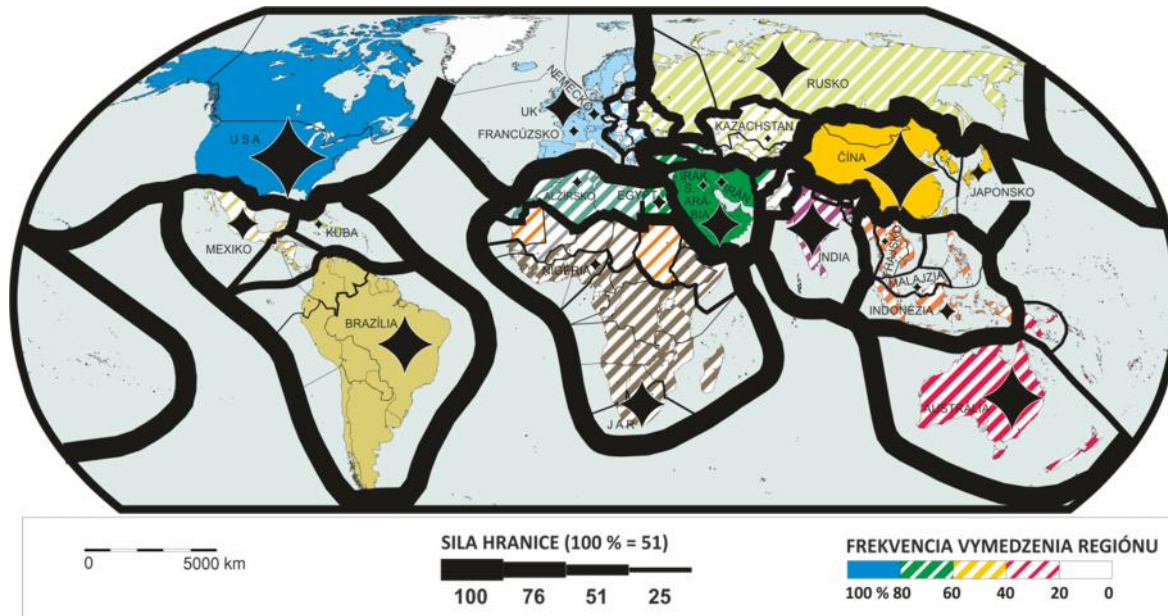
Pôvodná západná **Európa** tvorí (s výnimkou Grécka) v oboch prípadoch koherentnejší celok. Západná hranica pobaltských štátov, Poľska až Slovinska predstavuje západné hranice regiónu *stredná Európa*, kým západné hranice Ukrajiny a Bieloruska a Ruska predstavujú východný rozsah *strednej Európy*, resp. *Európy*. V ôsmich prípadoch amerických náčrtov bolo k Západnej Európe

Mapa 16 - Makroregióny sveta podľa českých študentov sociálnej geografie (zadanie 2)

Poznámka: Mapa súhrnne vyhodnocuje náčrty študentov podľa zadania 2. Zoznam a číslovanie makroregiónov identifikovaných na základe prevládajúceho členenia v literatúre (znázornené farebnou škálou podľa vysvetliviek v 2.4) zodpovedá názvom aj číslovaniu regiónov v Graf 6. **Makroregióny:** 1 - Severná Amerika, 2 - Latinská Amerika, 3 - Európa, 4 – Rusko a okolie (býv. SNS), 5 - Subsaharská Afrika, 6 - NASWA, 7 - Východná Ázia, 8 - Južná Ázia, 9 - Juhovýchodná Ázia a 10 – Oceánia.

Mapa 17 - Makroregióny sveta podľa študentov geografie Stanfordskej univerzity

Vysvetlivky – pozri Mapa 16. ako českí študenti. Kaukazské štáty spolu so strednou Áziou tvorili v oboch pohľadoch stredovú pozíciu medzi regiónom NASWA, resp. Stredný východ a SNS, vo viac nejasnom postavení sú v amerických náčrtoch. To platí aj o postavení Afganistanu a Pakistanu, ktoré sú v prechodnom postavení medzi celkami Stredný východ (NASWA) a Južná Ázia.

priradené Česko, čo možno vysvetliť napríklad tvarom územia (v predloženej mape), ktoré je „vklinené“ do územia Nemecka, kedy sa „ponúka“ zaradiť ho k Západu. Východný rozsah Európy je prevažne definovaný západnou hranicou Bieloruska, Ukrajiny a Moldavska. Tieto tri

štáty ostávajú v ambivalentnom postavení medzi Európou a Ruskom, v niektorých prípadoch súčasťou strednej alebo východnej Európy, príp. súčasťou SNŠ. Tu americkí študenti mali väčšie tendencie priradovať Rusko k Európe ako českí študenti. Kaukazské štáty spolu so *strednou Áziou* tvorili v oboch pohľadoch stredovú pozíciu medzi regiónom *NASWA*, resp. *Stredný východ* a SNŠ, vo viac nejasnom postavení sú v amerických náčrtoch. To platí aj o postavení Afganistanu a Pakistanu, ktoré sú v prechodnom postavení medzi celkami *Stredný východ (NASWA)* a *Južná Ázia*.

Zhoda je aj v rozparcelovaní **afrického** kontinentu, kde hrubšiu líniu tvorí južná hranica severoafrických arabských štátov a druhá je zhruba stotožňovaná s južnými hranicami rozšírenia islamu. Zopár študentov na juhu Afriky interpretovalo lokálny regionalizmus zahrnutím Juhoafrickej republiky (a prirodzene enkláv Lesotha a Svazijska), príp. pridaním ďalších štátov oblasti. V rámci oblasti **Ázie a Oceánie** bol stabilne vymedzeným celkom *Juhovýchodná Ázia* v rozsahu zoskupenia ASEAN. V prípade českých náčrtov je jej súčasťou aj Papua-Nová Guinea (ako prirodzený ostrovný celok nadväzujúci na ostrovnú Indonéziu). Pozoruhodným zistením je, že kým Američania brali *Východnú Áziu* ako súvislý celok, Česi oddeľovali *Japonsko* spolu s Južnou Kóreou ako samostatný makroregión. Okrem toho v niektorých prípadoch, na základe historických zväzkov, pričleňovali Mongolsko k *Ruskému* makroregiónu. Celkom jednoznačné samostatné celky tvorila *Austrália* s Novým Zélandom a *Oceánia* (Pacifik).

Zaujímavé sú názory na **jadrové štáty** jednotlivých makroregiónov. V českých náčrtoch bolo pre *Európu* najčastejšie označené Nemecko, za ktorým s menším odstupom nasledovali Francúzsko a Spojené kráľovstvo. V amerických náčrtoch výrazne dominovalo Spojené kráľovstvo. Pri zväžení historických súvislostí môže byť prekvapivé zistenie nízkej frekvencie v označovaní Turecka ako najvýznamnejšej krajiny makroregiónu *NASWA*; v prípade Čechov sa o malé prvenstvo delia Egypt a Saudská Arábia, v prípade Američanov jasne dominuje americký spojenec v oblasti Perzského zálivu Saudská Arábia. V makroregióne *Východnej Ázie* si v prípade Čechov Japonsko udržiava vyrovnaný status s Čínou, čo vyplýva aj s častého oddeľovania Japonska ako samostatného regiónu. Naopak Američania chápali regióny Japonska a Číny jednotne a s výrazným postavením Číny ako jadra.

Pre pomenovanie jednotlivých makroregiónov volili študenti väčšinou „neutrálne“ geografické označenia (napríklad *Juhovýchodná Ázia*). V českých náčrtoch boli iba v minimálnom počte použité názvy s etnocentrickou konotáciou (ako napr. eurocentrické označenie *Stredný* alebo *Blízky východ*), a prevládali skôr obmeny názvu *NASWA* (Severná Afrika a Juhozápadná Ázia), avšak oveľa častejšie boli uvádzané označenia *Islamský svet* alebo *Arabský svet* (obe varianty boli zastúpené zhruba tretinou). Najmä v druhom prípade ide, vzhľadom ku skutočnému vymedzeniu regiónu, o označenie nepresné. Etnocentrickými názvami sa však vyznačovali americké náčrty, najmä v prípade označenia *Stredný východ*.

6.5 Zhrnutie

Záverom možno skonštatovať, že ako českí, tak americkí študenti majú pomerne dobré povedomie o sociálno-geografickej makroregionalizácii sveta, ktorá sa v hrubých rysoch zhoduje s prevalentnou (syntetickou) schémou geografických autorov. Až na výnimky nestotožňujú

humánno-geografické makroregióny (vymedzované napr. pre potreby organizácie výučby regionálnej geografie sveta) s tradičným delením na kontinenty. V prípade českých študentov kultúrne kritériá prevážili pri vymedzovaní oblasti NASWA – dôkazy vymedzenia kategórií *Islamský* resp. *Arabský svet*, čo sa mimo iného prejavilo priradovaním Pakistanu a častým pridaním sahelských afrických štátov k tomuto regiónu. V prípade amerických študentov bolo prihlíadané viac na politicko-geografické kritériá, o čom svedčí vymedzovanie kategórie *Stredný východ*. Úplne odlišná situácia nastala pri vymedzovaní súvislej *Východnej Ázie*, od ktorej Česi odčleňovali územia *Japonska* a Južnej Kórey.

Zistenia naznačujú, že vplyv na české študentské pohľady mali viac prístupy používané v rámci vybraných univerzitných kurzov, ktoré už minimálne niektorí z respondentov v rámci svojho štúdia absolvovali, ako stredoškolské učebnice, ktoré boli čiastočne analyzované v predošlej časti. Na predmete *Sociogeografické makroregióny sveta* sú „albertovským“ študentom odporúčané práce Cole (1996) a De Blij a Muller (2004), z domácich je nutné zmieniť štúdiu Baar (2002). Niekoľko rokov sa na *Katedre sociálnej geografie a regionálneho rozvoje* zdôrazňuje význam civilizačného prístupu Huntingtona (2001). Hoci študenti boli inštruovaní nezakresľovať iné ako makroregionálne kategórie (vhodné pre výučbu regionálnej geografie sveta), v jednom prípade českého študenta išlo vyslovene o civilizačný pohľad s exaktne vymedzenými kategóriami podľa definičného znaku náboženstva. Niektoré zistenia identifikované v nákresoch študentov (z parciálnych napríklad uvedené časté uvádzanie Japonska ako samostatného makroregiónu) sa zdajú byť vyššie uvedenými štúdiami ovplyvnené. V prípade Američanov sa očakávalo ovplyvnenie vlastnou koncepciou profesora Lewisa (Lewis a Wigen 1997, resp. z nej odvodená práca Rowntree a kol. 2009), avšak viac pravdepodobné sa javia schémy prebraté zo stredoškolských učebníc, v ktorých býva svet síce rozčlenený na makroregióny, avšak Afrika si zachováva status kontinentu – napríklad Boehm (1997) či Arreola a kol. (2003, spomenutí v analýze učebníc v časti 5), čo bolo čiastočne potvrdené pohľadom študentov, keď zhruba v polovici prípadov skutočne vymedzili Afriku ako samostatný kontinent. Teoreticky mohlo mať vplyv aj výrazné mediálne pokrytie oblasti *Stredného východu*.

Hlbšia analýza by určite našla opodstatnenie, pre účely ukážky percepcie prijímania makroregionálnych kategórií sa zistenia javia dostačujúce. Mentálne mapy študentov predstavili možnosti súhrnného kartografického vyhodnotenia nákresov študentov. Uvedené alebo modifikované postupy a úlohy môžu byť použité aj vo výučbe, napríklad ako vstupné cvičenia ďalšej diskusii humánno-geografických rozdelení sveta. V rámci pohľadov v tejto práci poskytli zaujímavý a obohacujúci pohľad k vnímaniu makrodiferenciácie sveta.

7. ANALÝZY OBJEKTIVIZÁCIE³⁹

Urýchlené prepájanie sveta vytvára tendencie (v budúcnosti) k vytváraniu rôznych zoskupení štátov a mocností do podoby nadnárodných systémov. Výber a rozsah takýchto systémov je samozrejme predmetom diskusie a bol vytvorený so zreteľom na možné integrandy, ktoré môžu stmelovať štáty dohromady v podobe makroregionálnych systémov. Okrem spolunáležitosti geografickej (spoločný populačný koncentračný areál), sa jedná o spolunáležitosť sociokultúrnu a ekonomickú previazanosť. V tejto časti bude pozornosť venovaná analýzám, ktoré budú mať za úlohu vniesť objektívne posúdenie geosocietálnej makrodiferenciácie sveta. Tá bude pozostávať z hodnotenia ekonomickej prepojenosti štátov a pátraním po jestvujúcich regionálnych zhlukoch. Nasledovať bude analýza vnútornej homogenity a vonkajšej odlišnosti makroregiónov na základe rôznych kvantitatívnych ukazovateľov. To bude skúmané na báze analýzy rozptylu v rámci makroregiónov za vybrané ukazovatele, pričom bude stanovených niekoľko variantov. V ďalšej analýze bude dokumentované rozloženie ekonomicko-populačno-územnej moci v jednotlivých makrocelkoch, a to prostredníctvom mocenského potenciálu makroregiónov. Ten bude hodnotený za štyri rôzne časové úseky a niekoľko variantov, kde bude možné porovnanie makroregionálnych jednotiek medzi sebou.

7.1 Hodnotenie obchodných väzieb; regióny zahraničného obchodu

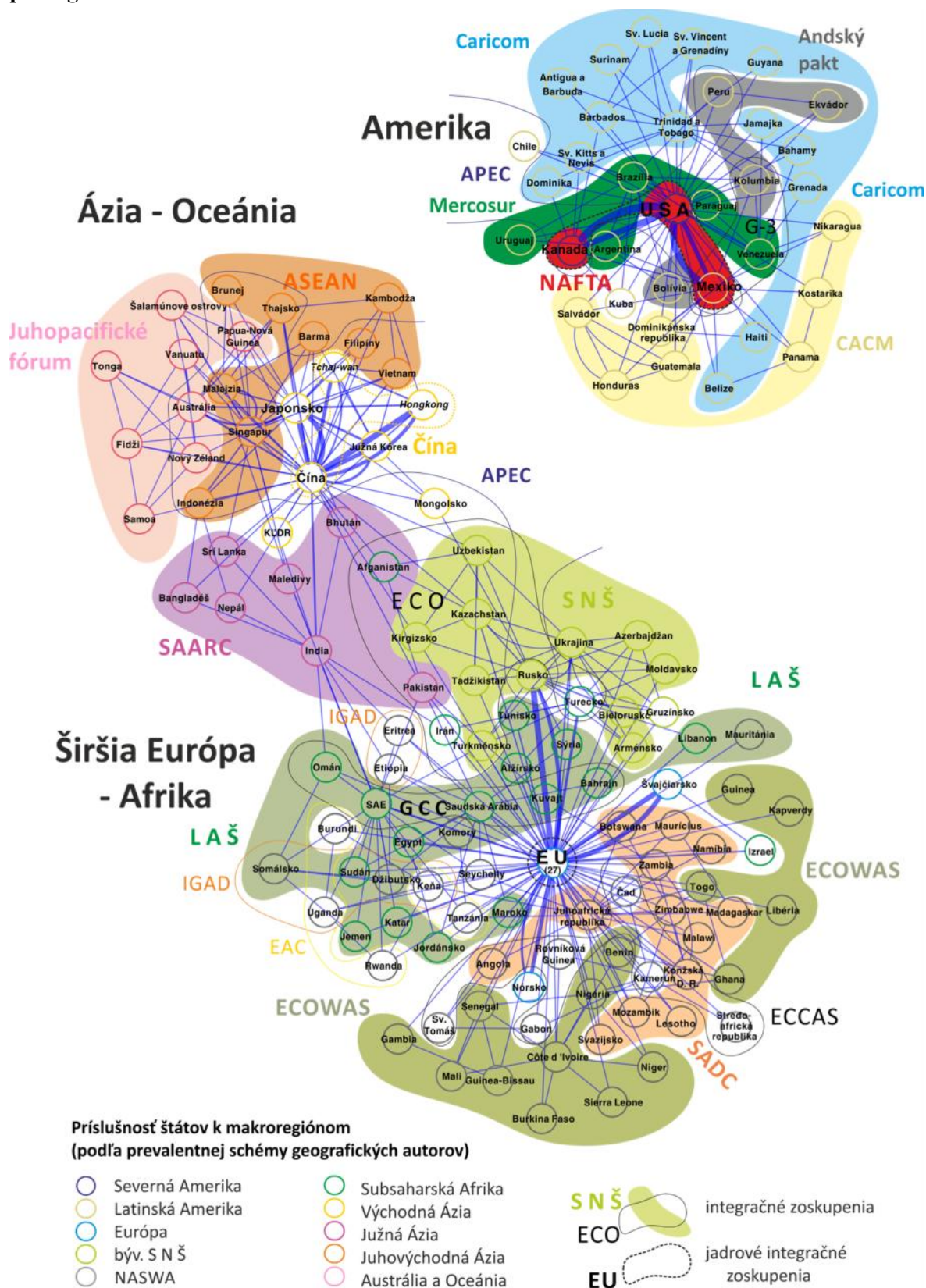
Cieľom tejto analýzy bude prostredníctvom ukazovateľa smerov tokov obchodnej výmeny medzi jednotlivými štátmi identifikácia ich zhlukov (clusterov), ktoré majú poukázať na to, či sa vo svete vytvárajú určité formy ekonomickej regionalizácie. To bude poukázané v rámci širokých ekonomických pan-oblastí, ktorých existencia je doložená v literatúre (pozri podkapitolu 3.3.2). Dáta o medzinárodnom komoditnom obchode boli použité zo štatistík Medzinárodnej obchodnej organizácie OSN (WTO 2011). Na analýzu, resp. znázornenie ekonomických tokov medzi štátmi boli použité dáta o podiele na ich importe z piatich najvýznamnejších partnerských štátov. Na základe týchto dát bol skonštruovaný sieťový graf. V ňom jednotlivé páry kruhov (štátov) sú k sebe vzájomne priťahované silami, ktoré odpovedajú obchodným tokom.⁴⁰ V rámci panregionálnej štruktúry (panregióny označené ako *Amerika*, *Širšia Európa - Afrika* a *Ázia – Oceánia*) boli vynechané väzby mimo rámec týchto panregiónov. To znamená, že hodnotená je najmä štruktúra obchodnej výmeny vo vnútri jednotlivých hlavných panregiónov. Výnimku tvorili väzby medzi štátmi na pomedzí panregiónu *Širšia Európa - Afrika* a *Ázia – Oceánia* (stredoázijské republiky,

---

³⁹ Tento termín treba chápať s rezervou, keďže akékoľvek posudzovanie je subjektívne a závisí od autora, pozn. Termín objektivizácia tu je použitý vo vzťahu ku snahe o kvantitatívne hodnotenie makroregionálnych rozdelení

⁴⁰ Použitá bola technika **sieťovej analýzy**, resp. vhodný optimalizačný algoritmus. Uvažované obchodné toky si v tomto prípade možno predstaviť ako pružiny, ktoré k sebe vzájomne jednotlivé nódy (štáty) priťahujú, pričom výsledné rozmiestnenie je optimalizáciou výsledného pôsobenia týchto síl v dvojrozmernom priestore.

Graf 7 - Sieťový graf obchodnej výmeny medzi štátmi na subglobálnej úrovni troch panregiónov

Poznámka - vynechané boli toky medzi jednotlivými panregionálnymi oblasťami - (Amerika, Širšia Európa-Afrika a Ázia - Oceánia). Výnimku tvorili väzby medzi štátmi na pomedzí druhého a tretieho panregiónu (stredoázijské republiky, Irán, Afganistan, SAE, Omán, Etiópia, Eritrea, Džibutsko a Somálsko; a Čína, India, Pakistan, Maledívy).

Irán, Afganistan, SAE, Omán, Etiópia, Eritrea, Džibutsko a Somálsko; a Čína, India, Pakistan, Maledivy) - Graf 7. Z analýzy vyplýva, že takmer všetky **americké** štáty sú najviac napojené na ekonomiku USA. Pri pohľade na zhhluk *Amerika* veľmi silným ekonomickým prepojením sa vyznačuje USA a Kanada spolu s Mexikom, ktoré sú členskými štátmi organizácie NAFTA (stred zhľuku). Rozsiahly regionálny cluster vytvárajú v ľavej hornej časti grafu karibské ostrovné štáty (Dominika, Sv. Krištof a Nevis, Barbados, Antigua a Barbuda, Sv. Lucia, Sv. Vincent a Grenadiny a Trinidad a Tobago) a priľahlý Surinam, ktoré participujú v kooperácii Caricom. Pri prepojení ďalších členov Haiti a Belize však nebolo významné členstvo v Caricom, ale geografická poloha zdieľaná s nečlenskými štátmi, resp. štátmi organizácie CACM (južná oblasť zhľuku *Amerika*). Štátmi, ktorých obchodná výmena nie je založená výlučne na USA sú Argentína, Uruguaj a Paraguaj, a Bolívia, z ktorých prvé tri sú napojené na Brazílu v rámci spoločnej organizácie Mercosur (stredná časť zhľuku).

Pri zhľuku **Širšia Európa – Afrika** (Európa, Severná a Západná Ázia, Afrika) je základným jadrom **Európska únia (EÚ)**, ktorá tu vystupuje ako samostatný celok. Veľmi silné väzby sú pochopiteľne na členov EZVO Nórsko a Švajčiarsko (ďalší nečlenovia Albánsko a štáty bývalej Juhoslávie neboli z hľadiska dátovej nejednoznačnosti do analýzy zahrnuté). Silné väzby sú medzi EÚ a Ruskom, ale aj ďalšími štátmi bývalého ZSSR resp. **SNS⁴¹**, tieto štáty však vytvárajú výrazný regionálny zhhluk v hornej štvrtine „európskej“ časti grafu. V strednej hornej časti je zhhluk štátov severnej Afriky a juhozápadnej Ázie (NASWA), v časti naľavo sa miešajú so štátmi východnej Afriky, ktoré vytvárajú v rámci subsaharskej Afriky ekonomický subregión obchodnej výmeny s priľahlými štátmi Arabského polostrova, Egyptom a Sudánom (Etiópia, Eritrea, Džibutsko, Somálsko, Keňa, ale aj Tanzánia, Rwanda, Burundi a ostrovné Komory a Seychelly). Odlišnými väzbami sa vyznačuje Izrael, o čom svedčí orientácia viac na obchod s EÚ. Zaujímavosťou je, že v severnej Afrike sa neprejavila regionálna súdržnosť štátov Maghribu, čo sa dá vysvetliť výraznou orientáciou obchodu na EÚ (nie je pravdepodobné, že by danú štruktúru ovplyvnilo zahrnutie Líbye, za ktorú neboli dostupné dáta). Menší zhhluk vytvárajú niektoré západoafrické štáty, prevažne členovia ECOWAS (Senegal, Pobrežie Slonoviny, Burkina Faso, Sierra Leone, Mali, Niger, Nigéria, ale aj Gabon). Zjavný bol regionálny zhhluk v južnej Afrike, kde Juhoafrická republika, hoci silne prepojená na ekonomiku EÚ, vytvára prepojenie s prevažnou väčšinou štátov organizácie SADC (Angola, Kongo – býv. Zair, Namíbia, Botswana, Zambia, Zimbabwe, Malawi, Mozambik, Madagaskar, Maurícius a v menšej miere s vlastnými enklávami Lesothom a Svazijskom). Málo výrazným zhľukom sa vyznačovali stredoafrické štáty ECCAS okolo Kamerunu (Gabon, Sv. Tomáš a Princov ostrov, Ekvatoriálna Guinea, Stredoafrická republika, Čad, Kongo – býv. Zair).

V rámci **Ázie - Oceánie** (Východná časť Ázie a Oceánie) je veľmi silné prepojenie medzi štátmi východnej časti východnej Ázie (teda prirodzeného koncentračného areálu) - Japonskom, Južnou Kóreou a Čínou (a jej súčasťou Hongkongom a Tchaj-wanom). Slabšie väzby sú medzi týmito štátmi a Severnou Kóreou a Mongolskom. Relatívne koherentný zhhluk tvorí Austrália a Oceánia (obchodná výmena v rámci Juhopacifického fóra). Všetky štáty juhovýchodnej Ázie (ASEAN) sa vyznačujú silnými väzbami na štáty východnej Ázie. Možno ich však rozdeliť na dve skupiny,

---

⁴¹ Sem je zahrnutý aj v súčasnosti nečlenský štát Gruzínsko

jedna okolo Indonézie (s Malajziou a Singapurom) a do druhej spadajú ostatné štáty. Postavenie Pakistanu dokladá slabé zväzky organizácie SAARC (kam spadajú všetky juhoázijské štáty), kedy silnejšie väzby zdieľa so štátmi NASWA. Západnejší Afganistan sa skôr orientuje na štáty v rámci organizácie ECO⁴².

Hodnotenie ekonomickej prepojenosti na báze obchodných tokov bolo základom pri stanovení tzv. ekonomického variantu pri analýzach v nasledujúcej kapitole.

7.2 Hodnotenie vnútornej rovnorodosti (homogenity) a vonkajšej odlišnosti (heterogenity) makroregiónov

V tejto kapitole pri hodnotení vnútornej rovnorodosti a vonkajšej odlišnosti makroregiónov bude úlohou zistiť, **aký podiel celkovej variability sledovaných ukazovateľov v rámci súboru štátov sveta je daný ich makroregionálnou príslušnosťou**. V základnej podstate ide o to dokázať na význam rozdeľovania sveta na makroregióny a upozorniť že kontinentálna schéma je vo všetkých týchto oblastiach nevhodná. Pri analýze vnútornej homogenity sa vychádza z predpokladu, že makroregióny lepšie vystihujú realitu ako kontinenty, t. z. makroregióny sa vyznačujú vyššou homogenitou ako kontinenty. To bude dokázané na báze vybraných základných **ekonomických a demografických ukazovateľov** (HDP na obyv., index HDI, stredná dĺžka života, detská úmrtnosť, miera urbanizácie, index demokracie⁴³ a *Doing Business index*⁴⁴). Okrem toho vzniká predpoklad, že niektoré varianty budú lepšie korešpondovať s príslušnými ukazovateľmi; t. z. ekonomický variant by mal najvhodnejšie vystihovať homogenitu podľa HDP na obyv. a *Doing Business index*. Komplexný variant by mal vhodne vystihovať komplexnejší ukazovateľ HDI.

Pri výpočtoch bola použitá lineárna regresia. Pri tom bolo použitých niekoľko ukazovateľov (pozri nižšie) a okrem kontinentálneho a komplexného makroregionálneho (prevalentná schéma podľa geografickej literatúry – pozri 3.6), ďalšie tri varianty makroregionalizácie sveta podľa geografických, ekonomických a kultúrnych kritérií.

Pri všetkých variantoch boli stanovené základné kritériá územnej kontinuity a geografickej proximity – malo by sa jednať o viac-menej kompaktné územia s čo najmenšími výbežkami do iných regiónov; hranice „prírodných“ regiónov môžu viesť prírodnými celkami, no v konečnom dôsledku v analýze zahrňujú celé štáty, ktoré sú tvorené politickými hranicami (z dôvodu štatistík, ktoré sú vedené a dostupné výlučne za tieto jednotky); regióny by mali mať zároveň určitú požadovanú minimálnu územnú veľkosť – najmenším celkom, ktorý možno považovať za región bola zvolená India, keďže sa jedná o štát s druhou najväčšou populáciou sveta presahujúcou 1 miliardu (s rozlohou niečo cez 3 mil. km²) – Tabuľka 7.

---

⁴² Kde členmi sú okrem Afganistanu aj Pakistan, Irán, Turecko, Azerbajdžan a stredoázijské republiky

⁴³ **Index demokracie** vyhodnocuje mieru demokracie v 167 štátoch na báze 60 ukazovateľov zoskupených do piatich kategórií: miera politickej voľby a pluralizmu, občianske práva, funkčnosť vlády, politická spoluúčasť a politická kultúra (Democracy Index 2011)

⁴⁴ **Doing Business index (index jednoduchosti podnikania)** je index pravidelne vytváraný Svetovou bankou, kde sa štáty hodnotia z hľadiska podnikovej sféry zameriavajúcej sa na priaznivé podmienky pre podnikanie, regulácie v podnikaní, vlastnícke práva, atraktivitu pre zahraničných investorov a konkurencieschopnosť (Doing Business index 2011)

7.2.1 Popis variantov

Kontinentálny variant (FG). Jedná sa o členenie na kontinenty v ich maximálnom počte, kde figuruje samostatne Severná a Južná Amerika, Afrika, Austrália (s Oceániou). Od Ázie a Európy je z dôvodu štatistickej základne odčlenená samostatná jednotka Rusko. Ďalšie tri varianty - geografický, ekonomický a kultúrny - sú znázornené na Mape 18.

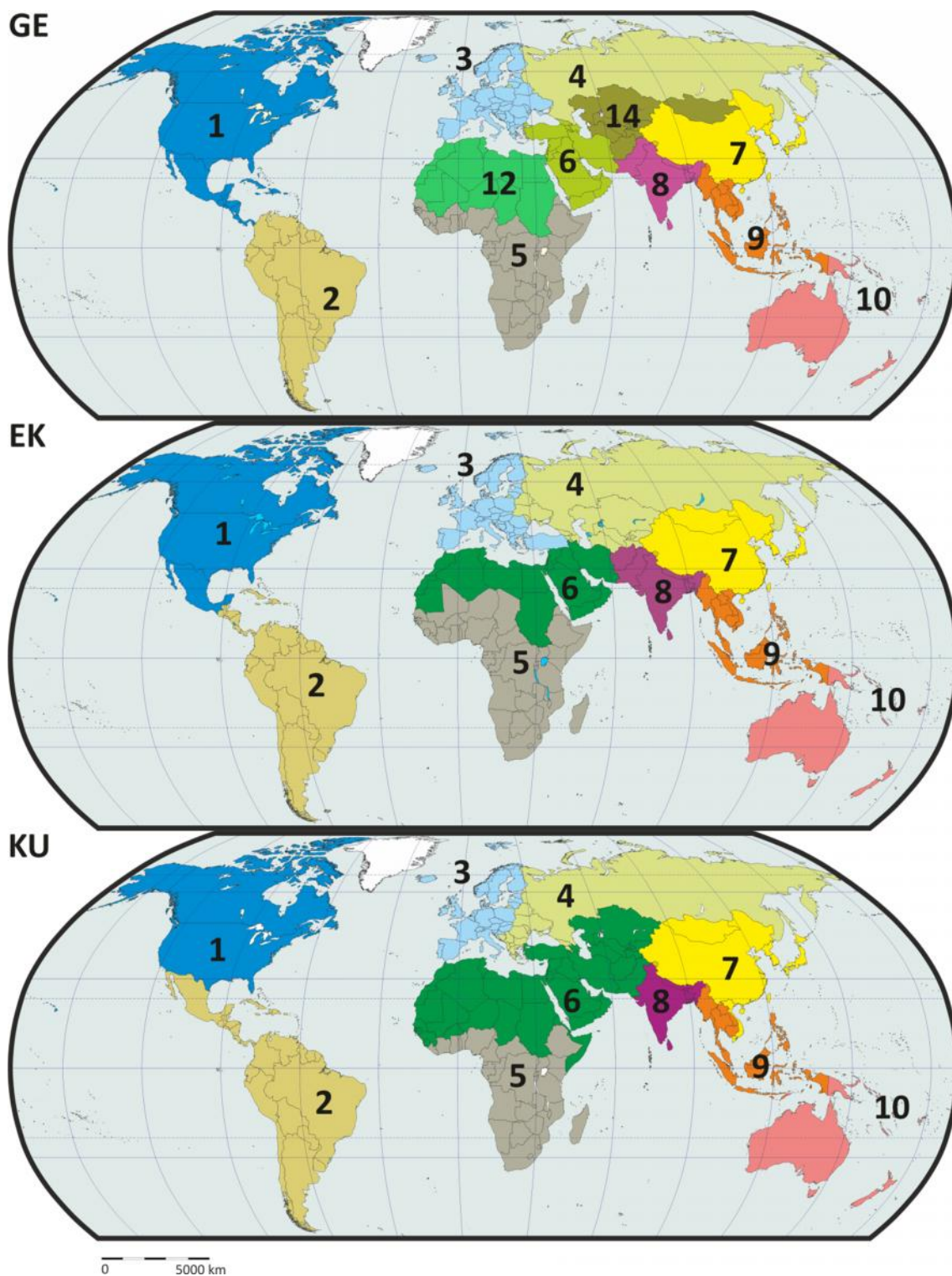
Tabuľka 7 - Varianty a použité ukazovatele pre ich vymedzenie

Variant	Použité ukazovatele vymedzenia	Poznámky, počet jednotiek	
všetky varianty	<ul style="list-style-type: none"> - územná kontinuita (geografická proximita) - územná veľkosť - územná celistvosť štátov 	územná veľkosť zodpovedá minimálne veľkosti Indie (3,3 mil. km ²)	
Kontinentálny (FG)	Členenie na kontinenty v ich najväčšom počte (Severná Amerika; Južná Amerika; Európa; Ázia; Afrika; Austrália a Oceánia)...	...s výnimkou Antarktídy; Rusko tvorí samostatný región; Európa a Ázia sú teda bez Ruska; 7 jednotiek	
Geografický (GE)	<ul style="list-style-type: none"> - celistvosť kontinentu - fyzickogeografická konfigurácia povrchu - populačný areál (prirodzená koncentrácia obyvateľstva) 	12 jednotiek	
Ekonomický (EK)	<ul style="list-style-type: none"> a) ekonomická vyspelosť b) ekonomická prepojenosť 	<ul style="list-style-type: none"> a) HDP na obyv., HDI (agregát) b) import (mil. \$) c) regionálne integračné zoskupenie 	10 jednotiek
Socio-kultúrny (SK)	Náboženská a čiastočne etno-lingvistická štruktúra obyvateľstva	10 jednotiek	
Prevalentná schéma (PS)	Syntéza pohľadov autorov regionálnej geografie sveta	10 jednotiek; pozri Mapa 15, resp. kapitola 3.6	

Poznámka: Príslušnosť jednotlivých štátov zaradených do variantov GE, EK a SK znázorňuje Mapa 18, variant PS je znázornený napríklad v Mape 15.

Geografický variant (GE). Pri geografickom variante bola zohľadnená územná celistvosť kontinentu, fyzickogeografická konfigurácia povrchu a existencia prirodzeného populačného areálu. Hlavné populačné areály podľa hustoty zaľudnenia sú zobrazené v Mape P35. V tomto variante bola Amerika rozdelená na dva fyzickogeografické celky v podstate totožné s kontinentálnym variantom. Zvažovaný stredoamerický región nedosahoval požadovanú územnú veľkosť. Do *Európy* neprináleží *Rusko*, ktoré tvorí samostatný región, keďže sa jedná o obrovské územie s osobitými podmienkami. Africký kontinent bol rozdelený na dva samostatné regióny. Do *Severnej Afriky* boli zaradené všetky štáty s prevahou saharských púští na svojom území. Do *Juhozápadnej Ázie* bolo zaradené Turecko s priľahlým Cyplom, Irán a územia „Úrodného polmesiača“ s Arabským polostrovom. Súčasťou sú aj zakaukazské štáty, oddelené od Ruska prirodzenou bariérou Kaukazu. Samostatný status bol prisúdený *Strednej Ázii*, ktorá aj podľa Lewis a Wigen (1997) tvorí historický región stepí, púští, polopúští a priľahlých

Mapa 18 - Tri makroregionálne varianty – geografický (GE), ekonomický (EK) a kultúrny (KU)⁴⁵

horstiev so značne rozptýleným osídlením. K postsovietskym republikám boli priradené, pre špecifické podmienky, aj Afganistan a Mongolsko, ktoré je súčasťou regiónu z dôvodu územnej nedeliteľnosti Číny. V inom prípade by k regiónu boli zaradené aj jej západné provincie Sin-t'iang a Tibet. Za viac-menej prirodzený fyzicko-geografický celok možno považovať *Južnú Áziu*, ktorá je

⁴⁵ Poznámka: číslovanie je v súlade so stanoveným číslovaním uvedeným v kapitole 2.4

zároveň prirodzeným makropopulačným areálom. *Východnú Áziu* tvoria populačno-koncentračné areály východnej Číny, Kórei a Japonska. Dostatočne odlišne od *Východnej* a *Južnej Ázie* sa javí územie tzv. Indočíny, ktorá spolu s malajsko-indonézkymi a filipínskymi ostrovmi tvorí celok *Juhovýchodnej Ázie*. Tá je od ostrovného sveta oddelená hranicou Indonézie s Papuou-Novou Guineou, opäť z dôvodu územnej nedeliteľnosti Indonézie. V inom prípade by hranica viedla tzv. Wallaceovou, príp. Weberovou líniou (De Blij a Muller 2011). Ostrovný svet Oceánie bol z dôvodu malej územnej veľkosti jeho ostrovov pričlenený k spoločnému regiónu *Austrália a Oceánia*.

Ekonomický variant (EK) zohľadňuje nielen ekonomickú integráciu, ale najmä ekonomické toky medzi blízkymi susednými štátmi a čiastočne aj ukazovatele ekonomickej vyspelosti. Vybrané ekonomické ukazovatele za štáty obsahuje Mapa P36, vybrané ekonomické toky boli znázornené v Grafe 7 (kapitola 7.1). Mexiko vďaka svojej previazanosti s NAFTA a silnou obchodnou výmenou s ďalšími členmi (USA a Kanada) figuruje v rámci *Severnej Ameriky*. V ostatnej Amerike možno identifikovať regionálny zhluk v okolí Karibského mora s rozdielnou štruktúrou medzinárodných obchodných vzťahov od štátov ostatnej strednej a južnej Ameriky. Vzhľadom k menšiemu územnému rozsahu, fragmentovanému regionalizmu (CARICOM združuje len niektoré antilské ostrovy, Guyany a Belize), ako aj úrovne ekonomickej vyspelosti, tvoria jednotný celok s ostatnými stredo- a juhoamerickými štátmi v rámci *Latinskej Ameriky*. Turecko je na báze obchodnej výmeny, ale aj svojimi postupnými krokmi k európskej integrácii, zaradené do *Európy*. Východná Európa a stredná Ázia bola zaradená do spoločného ekonomického bloku *SNŠ* (vrátane bývalého člena Gruzínska), v rámci ktorého prebieha aj najvýraznejšia ekonomická výmena. Na území *Subsaharskej Afriky* existuje niekoľko regionálnych organizácií, v rámci ktorých prebieha určitá miera obchodnej výmeny - okolie Guinejského zálivu (ECOWAS, príp. ECCAS, kde bývalé francúzske kolónie zhruba koincidujú s ekonomickou oblasťou CFA franku), južná Afrika (SADC), príp. Východoafrická komunita (EAC). Tieto oblasti sú však výraznejšie napojené na európsku ekonomiku. Severovýchodná časť afrického kontinentu je ekonomicky previazaná aj s ropnými štátmi Perzského zálivu (združenie GCC). Od susedného regiónu *NASWA* sú celkom zreteľne odlišené rozdielnym ekonomickým vývojom. Arabské štáty severnej Afriky sú svojimi ekonomikami viac naviazané na EÚ ako na vzájomný obchod, no významné ekonomické vzťahy prebiehajú aj medzi nimi a štátmi juhozápadnej Ázie. S niektorými z nich zdieľajú aj úroveň ekonomického rozvoja a spolu sú členmi zastrešujúcej organizácie Ligy arabských štátov (LAŠ - od tej na báze odlišnej ekonomickej vyspelosti a polohy boli pri tomto variante odčlenené Somálsko a Komory). So štátmi juhozápadnej Ázie, najmä vyspelého celku GCC, udržuje úzku obchodnú výmenu aj Irán a Pakistan. Pakistan je spolu s ďalšími juhoázijskými štátmi súčasťou regionálnej juhoázijskej organizácie SAARC, ktorá nevykazuje proklamované výsledky obchodnej výmeny kvôli vlašným vzťahom medzi Indiou a Pakistanom. V prospech jeho „zotrvania“ v *Južnej Ázii* zavážila úroveň ekonomickej vyspelosti, kedy sem bolo možné pripojiť aj susedný Afganistan. Ekonomická previazanosť mnohých štátov na územiach východnej, juhovýchodnej Ázie a Austrálie a Oceánie dávajú tendencie považovať túto oblasť za jeden celok – viď analýzy globálnych aktérov v časti 4. Ten je však územne príliš rozsiahly, navyše aj tu sa dá hovoriť o niekoľkých ekonomických zhlukoch. Medzi Čínou, Kóreami a Japonskom prebieha najvýraznejšia obchodná výmena, na ktoré ako periféria nadväzuje Mongolsko. Spolu tvoria celok *Východnú*

Ázia. Výrazné napojenie na ekonomiku Číny má hneď niekoľko štátov **Juhovýchodnej Ázie**, tie sú však členmi spoločenstva ASEAN, ktoré vytvára perspektívne sa vyvíjajúci integračný celok. Ostrovné štáty Oceánie sú svojimi ekonomikami prepojené ako s Austrálskym zväzom a Novým Zélandom, tak na Japonsko a Čínu. Pravidlo územnej veľkosti im neumožňuje zaradenie do samostatnej oblasti a keďže sú spolu s Austrálskym zväzom a Novým Zélandom súčasťou kooperácie Juhopacifické fórum, boli zaradené do spoločného regiónu **Austrália a Oceánia**.

Pri **kultúrnom variante (KU)** je základným definičným znakom vo väčšej miere náboženská, v menšej miere jazyková príp. etnická štruktúra. Náboženskú štruktúru sveta zobrazujú Mapy P37 a P38 (prvá podľa štátov, druhá podľa areálov rozšírenia). **Latinská Amerika** sa vyznačuje značnou homogenitou vyznávačov Rímsko-katolicizmu od Mexika až po Argentínu. Karibská ostrovná oblasť⁴⁶ a Guyany sa síce vyznačujú vyššou diverzitou, a to nielen náboženskou, ale aj etnickou či jazykovou, pre formovanie samostatného celku však postráda minimálne potrebnú územnú veľkosť. **Európa** tvorí homogénny celok v území pôvodného západného kresťanstva (prevaha katolíkov a protestantov). Štáty s prevahou vyznávačov ortodoxie, vrátane religiózne diferencovanej Bosny a Albánska (mix moslimov s ateistami), boli zaradené podobne ako v schéme Huntingtona (2001), teda pričlenené k **Rusku a okoliu**. **Subsaharská Afrika** tvorí región založený na vyznávačoch kresťanstva (so silnejším zastúpením v južnejších častiach) a animizmu, severné štáty tvoria istú formu prechodnej zóny s Islamským svetom. Islam, hoci vnútorne značne diferencovaný (Mendel, Ostřanský a Rataj 2008), vystupuje v mnohých publikáciách ako jednoliaty celok a jeho súvislé územie, so štátmi s prevažujúcimi podielmi moslimov, tvoria spolu **Islamské jadro**. Princíp geografickej proximity neumožnil zaradenie ostatných moslimských štátov v južnej a juhovýchodnej Ázii (pozri nižšie). Japonsko je súčasťou **Východnej Ázie** opäť na základe veľkostného kritéria, avšak tieto štáty zdieľajú aj spoločné kultúrne dedičstvo budhizmu (Matlovič 2000). Austrálsky zväz tvorí s Novým Zélandom, Východným Timorom a prilahlými ostrovmi **Oceánie** nábožensky jednotný celok. Filipíny (hoci prevažne kresťanské) sú geograficky aj demograficky bližšie k pevninskej Ázii, ako k ostrovnému svetu Oceánie. Oblasť juhovýchodnej Ázie sa celkovo vyznačuje diverzitou nielen religióznej, ale aj etnickej štruktúry. Jednotlivé územia prevahy islamu (Malajzia, Indonézia a Brunej), kresťanstva (Filipíny), či budhizmu (Mjanmarsko, Laos, Thajsko, čiastočne i Vietnam), nemôžu tvoriť samostatné regióny opäť kvôli pravidlu územnej veľkosti. Práve preto **juhovýchodná Ázia** tvorí aj v kultúrnom prípade jeden, hoci heterogénny celok, a práve tým je od ostatných makroregiónov odlišená.

Tieto varianty dopĺňa **prevalentná schéma autorov regionálnej geografie sveta (PS)** – pozri kapitolu 3.6 a Mapu 15. Zvolené ukazovatele sú aj s výsledkami uvedené v Tabuľke 8.

---

⁴⁶ Lewis a Wigen (1997) vymedzili v tomto priestore región *Afro-Amerika*

Tabuľka 8 - Zistený podiel variability medzi jednotlivými štátmi daný ich makroregionálnou príslušnosťou na základe vybraných ukazovateľov (v %)

Variant	HDP	HDI	SDZ	URB	DU	DBI	DI
kontinentálny (FG)	57,3	61,8	53,2	59,7	56,2	36,3	31,6
geografický (GE)	73,7	75,4	78,7	77,5	78,2	52,7	61,4
ekonomický (EK)	75,6	77,5	81,2	75,3	77,7	60,0	60,0
kultúrny (KU)	73,7	77,2	80,0	71,4	78,4	56,8	67,9
prevalentná schéma (PS)	77,0	80,4	81,9	73,7	79,6	56,0	62,9

Ukazovatele - Zdroje dát: HDP na obyv. 2009 – Penn World Tabs (2011); HDI 2010, SDZ (stredná dĺžka života: 2010; URB (miera urbanizácie: 2010); DU (detská úmrtnosť: 2010) – všetky z UNDP (2011); DBI (doing business index: 2010) – DBI (2011), DI (index demokracie: 2010) – DI (2011). Údaje boli vážené podľa populačnej veľkosti štátov (populácia za rok 2010 podľa UNDP 2011)

7.2.2 Zistenia

Podľa očakávaní *kontinentálny variant* vykazoval výrazne nižšiu signifikanciu vo všetkých sledovaných ukazovateľoch. Rozdiely hodnôt v porovnaní s makroregionálnymi variantmi bol v rozmedzí 13,6 až 29,8 % podľa jednotlivého ukazovateľa (Tabuľka 8). Treba brať prirodzene ohľad na to, že výsledky môžu byť ovplyvnené počtom jednotiek – pri kontinentoch ich bolo o tri menej ako pri komplexnom, kultúrnom a ekonomickom variante. Rozdiely v hodnotách sú však výrazné a môžu byť považované za smerodajné. Pri ostatných (makroregionálnych) variantoch sa vzájomné hodnoty líšili len o 3,3 až 7,9 %. Najvyššími hodnotami signifikancie sa vyznačoval *komplexný variant prevalentnej schémy* autorov regionálnej geografie sveta, a to hneď v štyroch ukazovateľoch - HDP na obyv., index HDI, stredná dĺžka života a detská úmrtnosť. Makroregionálna príslušnosť podľa tohto variantu vysvetľuje 77,0, resp. 80,4, resp. 81,9, resp. 79,6 % z celkovej variability týchto ukazovateľov. Za indikátor *Doing Business index* vyšiel ako najvhodnejší podľa očakávaní *ekonomický variant*, ktorý bol druhým najvýznamnejším aj pri HDP na obyv.. Miera urbanizácie vyšla najlepšie pre *geografický variant*, index demokracie najlepšie vystihol *kultúrny variant*. Na základe týchto zistení vychádza, že vhodnejším členením sa podľa stanovených parametrov javí akýkoľvek zo štyroch makroregionálnych variantov. Ako najvhodnejšie členenie geosocietálnej makrodiferenciácie sveta (najviac kritérií) vyšiel komplexný pohľad prevalentnej schémy autorov regionálnej geografie sveta.

7.3 Distribúcia mocenského potenciálu makroregiónov

Existuje niekoľko prístupov k typologickému hodnoteniu mocenského postavenia štátov (Cohen 2009, viacero prístupov uvádza Ištók 2004), avšak hodnotenie mocenského potenciálu agregovaných skupín štátov usporiadaných do makroregionálnych celkov je zriedkavé. Hampl (2009) upozorňuje na nedostatočné integrálne hodnotenie globálnej distribúcie moci z dôvodu jednak zložitosti konštrukcie syntetických indikátorov mocenského potenciálu a jednak kvôli tvrdošijnému presadzovaniu ideologických a politických záujmov jednotlivých aktérov. Globálny systém a jeho usporiadanie vychádza podľa neho v prvom rade z distribúcie **moci** medzi hlavnými subjektmi, ktoré predstavujú významné štáty a rôzne medzištátne zoskupenia.

V tejto kapitole budú teda makroregióny hodnotené z hľadiska distribúcie mocenského potenciálu. Okrem toho bude zameranie na ich vnútornú integritu a na potenciálne možnosti medziregionálnej integrácie do vyšších (supra)regionálnych celkov. Pre základné hodnotenia bol využitý agregovaný ukazovateľ **integrovaného mocenského potenciálu** (ďalej IPP), ktorý je zložený ukazovateľov HDP na obyvateľa, populácie a rozlohy, resp. z ich podielov na svetových hodnotách. Podrobné informácie ku znázorneniu IPP sú uvedené v metodických poznámkach v kapitole 2.4.

Pred samotnou analýzou je na mieste upozorniť na niekoľko **limitov** takéhoto hodnotenia. Za prvé stanovenie pomerov, podľa ktorých sú vážene jednotlivé sledované kritéria je nutne arbitrárne (HAMPL 2009). Ďalej je viac-menej nepravdepodobné, že by mohlo kedy dôjsť k formovaniu 10, či 12 nadnárodných systémov na približne rovnakej mocenskej a hierarchickej úrovni. Ďalšia pripomienka sa týka disponibilítou jednotlivých zložiek IPP (ekonomického produktu, obyvateľstva a rozlohy), či už v prípade makrocelkov alebo štátov. Napríklad podľa Cohena (2009) je vo svete v súčasnosti niekoľko mocností prvého rádu, no nie každá mocnosť má vyrovnané pomery vojenskej a ekonomickej sily – iba USA disponuje oboma zložkami v nadpomere. Japonsko a EÚ sú dominujúcimi ekonomickými silami, Čína sa nachádza niekde na pomedzí (no nie je dostatočne silná aby mohla oboma zložkami konkurovať USA), Rusko je len vojenskou silou, India je len potenciálnou mocnosťou s veľkým počtom obyvateľov. Z toho vyplýva, že mocenský potenciál môže byť slepý, ak sa berie len zložka ekonomiky, obyvateľstva a rozlohy. Význam rozlohy je otázný, veď plochy niektorých štátov zaberajú málo efektívne využiteľné priestory ako púšte (mnohé arabské štáty), pralesy (Brazília), či horské územia. Disponibilná rozloha Ruska je oveľa nižšia ako pri Japonsku alebo EÚ, jeho ekonomika taktiež nie je silná, no vojensky stále môže plne konkurovať mocnostiam (s výnimkou USA). Okrem toho môžu pri objektívnom hodnotení moci zavážiť aj iné faktory – napríklad počas bipolárneho systému niektorí autori upozorňovali na rolu geografickej proximity a polohy mocností – napr. de Seversky (cit. v Jones 1955b), príp. Mackinderova koncepcia Heartlandu (pozri kapitolu 3.5). Nezanedbateľnú úlohu hrajú aj dynamické priestory dráh oceánov, ktoré možno vnímať ako morské diaľnice USA pre zabezpečenie ich hegemonického vplyvu prostredníctvom rozmiestnenia síl (Mearsheimer 2001). Samotná vojenská zložka nebola hodnotená z dôvodu zamerania sa na dlhodobú perspektívnu konkurenciu a prípadnú kooperáciu veľmocí a medzištátnych zoskupení. Obmedzením je prirodzene aj subjektivita pohľadu, kedy ako píše Cohen (2009), pri „objektívnej analýze“ sa nemôžeme vyvarovať subjektívnemu posudzovaniu autora z pohľadu národnej príslušnosti.

Napriek hore uvedeným obmedzeniam bude podaná snaha o zachytenie niektorých informácií o povahe globálneho priestoru z hľadiska rozloženia síl medzi štátmi a makroregiónmi stanovenými v niekoľkých variantoch. Keďže v skutočnosti nevzniká predpoklad pre vytvorenie sústavy niekoľkých rovnocenných makroregiónov, priestor bol venovaný aj možnostiam integrácie makroregiónov do vyšších celkov (do spoločnej supraštruktúry s vnútorne kooperujúcimi makroregiónmi). Dôležité je aj hodnotenie vnútornej integrity makroregiónov. Keďže vnútorná kohézia mnohých jednotiek je polemická, pozornosť bola z tohto hľadiska venovaná aj samotným regionálnym integračným zhlukom (organizáciám).

7.3.1 Distribúcia mocenského potenciálu v úrovni štátov

Vývojové tendencie v distribúcii mocenského potenciálu vo väčšine makroregiónov sú podmienené najmä vývojom najväčších štátov (Hampl 2009). Preto bolo pred hodnotením distribúcie IPP v makroregiónoch zhodnotených 10 mocností, teda štátov s najvyššími hodnotami IPP. Z Obrázka 6 a Tabuľky 9 je zrejmé, že štáty s najvyššími hodnotami IPP sa nachádzajú najmä na severnej pologuli, čo potvrdzuje čiastočnú oprávnenosť - mnohými kritizovaného - rozdelenia na Bohatý Sever a Chudobný Juh. V severnej Amerike jasne dominuje USA (14,5 %), významná je Kanada (1,8 %) a Mexiko (1,7 %). V južnej Amerike sú významnými štátmi Brazília (2,9 %) nasledovaná Argentínou, Kolumbiou a Venezuelou (všetky nad 0,5 %).

Tabuľka 9 – Najvýznamnejšie štáty podľa mocenského potenciálu

	štát	podiel na svete (%)					štát	podiel na svete (%)			
		1950	1970	1992	2008			1950	1970	1992	2008
1.	Čína	9,0	9,2	11,5	17,2	6.	Brazília	2,3	2,7	3,0	2,9
2.	USA	22,8	19,0	16,3	14,5	7.	Nemecko	4,4	5,2	3,7	2,6
3.	India	6,6	6,1	6,7	8,8	8.	Indonézia	1,8	1,6	2,2	2,3
4.	Japonsko	3,1	6,3	6,5	4,4	9.	Veľká Británia	5,5	3,7	2,5	2,2
5.	Rusko/ZSSR	1,9	1,8	3,9	3,2*	10.	Francúzsko	3,6	3,7	2,9	2,2
1.-5.	Celkom	43,4	43,4	44,9	48,1	1.-10.	celkom	60,9	59,3	59,2	60,3

Poznámky: * - hodnota štátov býv. ZSSR za rok 2008 je 5,3 %, s vyňatím pobaltských štátov je to 5,2 %. Zdroje dát: Maddison (2010).

V oblasti širšej Európy sa nachádza niekoľko štátov s podielom na svetovom IPP vyšším ako 2 %, jedná sa o piliere ekonomiky EÚ (Nemecko, Spojené kráľovstvo, Francúzsko,) a príbahlé Rusko (3,2 %). V ďalšom slede sú to Taliansko a Španielsko (1,8 a 1,3 %), príp. Poľsko (0,7 %). V subsaharskej Afrike je spomedzi množstva štátov významná len Nigéria (0,9 %), niekoľko ďalších štátov sa pohybuje v hladine okolo pol percenta (Juhoafrická republika, príp. Etiópia a Kongo – býv. Zair). Severnej Afrike dominuje Egypt (0,8 %), juhozápadnej Ázii zase Turecko a Irán (1,1 a 1 %) nasledované Saudskou Arábiou (0,6 %).

Zvyšná oblasť Ázie disponuje štátmi s veľkými hodnotami IPP, medzi ktoré patrí najmä Čína (17,2 %), India (8,8 %), Japonsko (4,2 %) a Kórejská republika (1,5 %). Veľkými podielmi sa vyznačujú aj populačné koncentrácie Pakistan a Bangladéš (1,2 a 0,8 %). Juhovýchodnej Ázii a Oceánii dominuje Indonézia (2,3 %). Nasleduje Austrálsky zväz (1,3 %), Thajsko (1 %), Vietnam a Filipíny (po 0,7 %).

Za sledované obdobie (1950 – 2008) najvýraznejší rast zaznamenali dva najľudnatejšie štáty sveta Čína a India, Čína dokonca v poslednom období predstihla USA a je na prvom mieste (Tabuľka 9). Naopak najväčší pokles zaznamenali USA a európske veľmoci Spojené kráľovstvo, Nemecko a Francúzsko. Mierny rast nastal v prípadoch Indonézie a Brazílie. Špecifický je prípad Japonska, ktoré od r. 1950 zaznamenávalo rast, až do roku 1992, odkedy nastal prudší pokles. V prípade Ruska nie je táto kategória celkom porovnateľná, keďže za roky 1950 až 1992 sú uvedené dáta za celý ZSSR. Dáta za samostatné Rusko za tieto roky neboli k dispozícii, avšak pri zahrnutí všetkých bývalých štátov ZSSR v roku 2008 vykazuje hodnota ich IPP 5,3 %, z čoho vyplýva nárast oproti predošlým obdobiam. Podiel IPP desiatich najväčších štátov na svete bol v roku 2008 60,3 %. Na raste Číny a Indie sa pravdepodobne podieľala dynamika ekonomického rastu, v prípade Indie aj

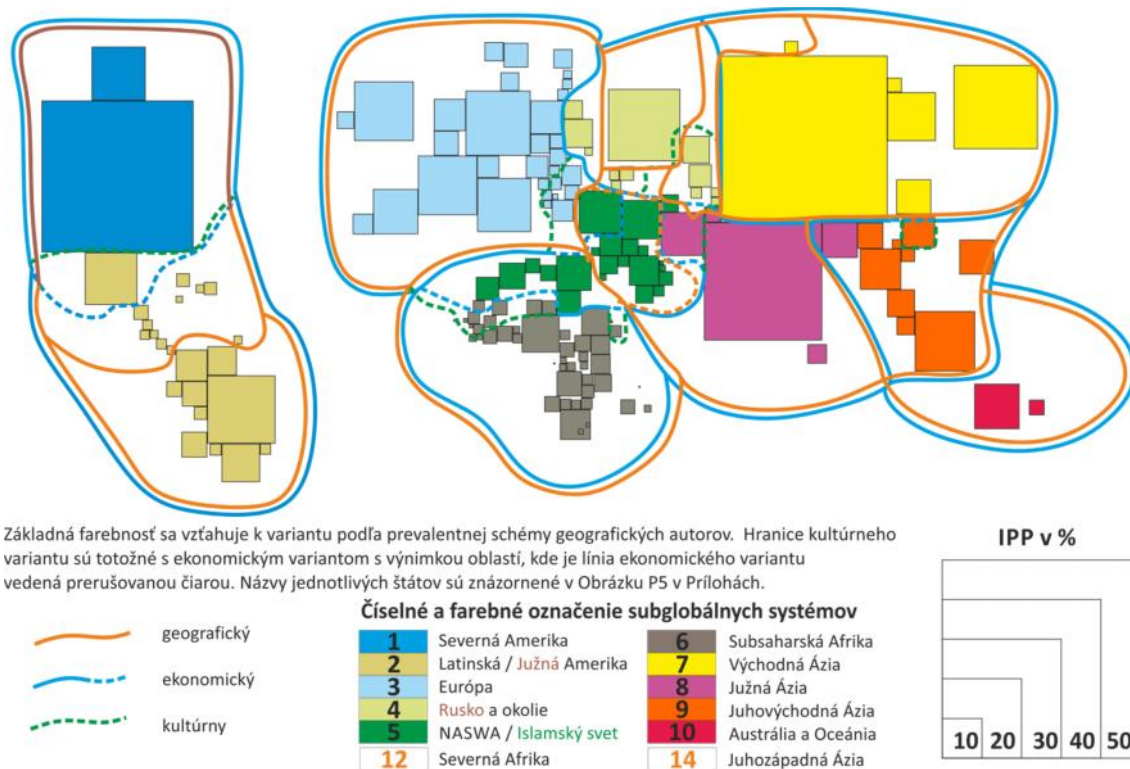
demografický vývoj. Z hľadiska ekonomického rastu je nanajvyš pravdepodobné, že rast v prípade Číny, Indie a Ruska bude v blízkej budúcnosti pokračovať.

7.3.2 Distribúcia mocenského potenciálu v úrovni makroregiónov a ich integrita

Ako už bolo uvedené, za sledované obdobie došlo k postupnému zvýšeniu podielu Číny a znižovanie podielu Japonska (od roku 1970), avšak celkovo došlo k zvýšeniu podielu celej Východnej Ázie. Celkovo klesajú aj podiely štátov *Severnej Ameriky*, *Európy*, a naopak v menšej miere rastú štáty *Latinskej Ameriky*, *Juhovýchodnej Ázie*, ako aj *Ruského makroregiónu* a *NASWA* – Tabuľka 10 a Obr. P6.

Významnou charakteristikou pri analyzovaní stavu a zmien v úrovni makroregiónov je **integrita** (organickosť) a potenciálna expanzia týchto systémov. Stanovenie všeobecne prijateľnej objektívnej **integrity** makroregiónov však nie je celkom možné bez aspoň čiastočného subjektívneho úsudku. Prvé hodnotenie je ľahko kvantifikovateľné a vychádza z podielu najvýznamnejšieho ústredného štátu, t.j. z hľadiska jeho podielu IPP na jednotlivom subsysteme (Hampl 2009). Minimálne polovica makroregiónov sa vyznačuje ústredným štátom s podielom aspoň 70 % - Tabuľka 11. Pri *Európskom* makroregióne je hodnotenie variantné (varianty A a B) vzhľadom na stále prebiehajúcu integráciu. Podobne bolo postupované v prípade *Východnej Ázie*, keďže sa jedná o región s veľmi významnými, a do určitej miery odlišnými, ekonomickými a kultúrnymi jadrami Číny a Japonska. *Latinská Amerika* sa vyznačuje tretinovým podielom (Brazília) a pri *Subsaharskej Afrike* a *NASWA* je podiel málo významný.

Obrázok 6 - Distribúcia mocenského potenciálu v úrovni makroregiónov – 2008

Tabuľka 10 - Mocenský potenciál (IPP) makroregiónov

č	makroregión	Podiel na svete - PS variant (%)				Podiel na svete 2008 ostatné varianty (%)		
		1950	1970	1992	2008	GE	EK	KU
1	Severná Amerika	22,8	19,3	18,3	16,3	18,8	18,0	16,3
2	Latinská (Južná) Amerika	8,1	8,7	9,0	8,7	6,1	7,0	8,7
3	Európa	24,4	23,6	19,4	16,3	16,3	16,6	14,7
4	ZSSR / Rusko [a okolie]	9,6	9,6	6,3	4,4	3,2	5,2	6,0
5	Subsaharská Afrika	4,8	4,8	4,8	5,3	4,8	5,3	4,5
6	NASWA [Islamské jadro]	4,2	5,0	5,9	6,2	-	5,0	8,2
7	Východná Ázia	12,6	16,0	20,7	24,4	24,3	24,4	25,1
8	Južná Ázia	8,2	7,6	8,8	11,1	11,1	11,3	9,9
9	Juhovýchodná Ázia	3,8	3,8	5,3	5,9	5,9	5,9	5,2
10	Austrália a Oceánia	1,6	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
14	(Stredná Ázia)	-	-	-	-	1,0	-	-
15	(Severná Afrika)	-	-	-	-	2,7	-	-
16	(Juhozápadná Ázia)	-	-	-	-	4,3	-	-

Poznámka: označenie a kódy makroregiónov sú v súlade s kapitolou 2.4; makroregióny v zátvorke označujú kategórie v geografickom variante (GE). EK – ekonomický, KU – kultúrny variant.

Tabuľka 11 - Úroveň integrity makroregiónov (2008) – PS variant

Č	makroregión	Podiel 1. štátu (%)	Bodové hodnoty	spolunáležitosť			Celková integrita	Stupeň integrity
				G	E	K		
1	Severná Amerika	88,8	9	5	8	9	31	IV
2	Latinská Amerika	33,2	4	5	5	8	22	II
3	Európa	16,2/91,9	2/9	7	8	7	24/31	II/IV
4	Rusko a okolie	61,5	6	4	7	8	25	III
5	Subsaharská Afrika	16,1	2	6	4	6	18	II
6	NASWA	15,1	2	5	5	9	21	II
7	Východná Ázia	70,6/88,7	7/9	6	6	7	26/28	III
8	Južná Ázia	79,0	8	8	4	6	26	III
9	Juhovýchodná Ázia	38,2	4/8	6	6	5	21	II
10	Austrália a Oceánia	90,0	9	5	6	8	28	III

Poznámka: G – geografická, E – ekonomická, K – kultúrna **spolunáležitosť**; Body celkom – maximum = 36 (9 bodov za podiel prvého štátu a po 9 bodov za jednotlivé druhy spolunáležitosti); NASWA – Severná Afrika a juhozápadná Ázia. **Stupeň integrity**: 1 - 12 nedostatočná (0), 13 - 18 potenciálna (I.), 19 - 24 - relatívne slabá (II.), 25 - 30 relatívne silná (III.), 31 - 36 (veľmi) silná (IV.).

Ďalšie kritériá sú založené na objektívnych dátach, avšak poskladané sú aj za využitia subjektívneho úsudku a podobne ako pri stanovení variantov (v kapitole 7.2), na základe vnútornej spolunáležitosti geografickej [G], ekonomickej [E] a kultúrnej [K]. **Geografickú** spolunáležitosť definuje celistvosť kontinentu, fyzickogeografická konfigurácia povrchu a populačný areál (prirodzená koncentrácia obyvateľstva); **ekonomickú** spolunáležitosť definuje ekonomická prepojenosť (na základe ukazovateľov importu), ekonomická regionálna integrácia a vyspelosť štátov (HDP, príp. HDI); **kultúrnu** spolunáležitosť definuje podiel vyznávačov daného regiónu na dominantnom identifikačnom znaku – náboženstve, príp. etnickej či jazykovej príbuznosti. Pri tomto hodnotení, doplnenom hodnotením podielu prvého štátu, boli rozlíšené skupiny:

- (veľmi) silno integrované systémy: *Severná Amerika, Európa* vo variante B (pri považovaní EÚ27+EZVO za ústredný štát)
- relatívne silno integrované systémy: *Rusko a okolie; Východná Ázia, Južná Ázia; Austrália a Oceánia*
- relatívne slabo integrované systémy: *Európa* vo variante A (s ústredným štátom Nemeckom), *Latinská Amerika, Juhovýchodná Ázia, NASWA, Subsaharská Afrika*

Zaujímavou je okrem toho diskusia polarizácie sveta v rámci kategórií jadro, semiperiféria a periféria (Wallerstein 1979, Taylor a Flint 2000, Hettne 2001). Na tomto základe boli makroregióny rozdelené do troch skupín. Za jadrové sú považované makrojednotky, kde podiel IPP výrazne prevyšuje podiel populačný (Hampl 2009) – Tabuľka 12. **Jadro** tvorí pri tejto definícii *Austrália a Oceánia, Severná Amerika, Európa*, ale aj *Rusko a okolie*, obzvlášť vo variante, kde tvorí samostatnú jednotku (GE). Do **semiperiférie** možno zaradiť jednotky, kde podiely IPP a populácie sú zhruba v rovnováhe. Zostupne sú to *Rusko a okolie* v kultúrnom variante (KU), *Stredná Ázia* (geografický variant, hodnoty nad 100), *Latinská Amerika* (hodnoty okolo 100), *NASWA* v ekonomickom (EK) variante, variante PS a geografickom variante (GE, hodnoty mierne pod 100). **Perifériu** predstavuje *NASWA* v kultúrnom variante (*Islamské jadro*), nasledovaná trochu prekvapivo *Juhovýchodnou Áziou*, ďalej *Južná Ázia* a *Subsaharská Afrika*.

Tabuľka 12 – Mocenský potenciál (IPP) makroregiónov

č	makroregión	Podiel na svete (%)				Pomer podielu IPP a obyvateľstva (svet = 100)			
		GE	EK	KU	PS	GE	EK	KU	PS
1	Severná Amerika	18,8	18,0	16,3	16,3	238	268	323	323
2	Latinská (Južná) Amerika	6,1	7,0	8,7	8,7	106	100	100	100
3	Európa	16,3	16,6	14,7	16,3	185	184	209	185
4	Rusko [a okolie]	3,2	5,2	6,0	4,4	153	125	119	136
5	Subsaharská Afrika	4,8	5,3	4,5	5,3	45	46	45	46
6	NASWA [Islamské jadro]	-	5,0	8,2	6,2	-	82	70	81
7	Východná Ázia	24,3	24,4	25,1	24,4	105	105	102	105
8	Južná Ázia	11,1	11,3	9,9	11,1	49	48	49	49
9	Juhovýchodná Ázia	5,9	5,9	5,2	5,9	69	69	72	69
10	Austrália a Oceánia	1,4	1,4	1,4	1,4	368	368	368	368
14	(Stredná Ázia)	1,0	-	-	-	110	-	-	-
15	(Severná Afrika)	2,7	-	-	-	70	-	-	-
16	(Juhozápadná Ázia)	4,3	-	-	-	90	-	-	-

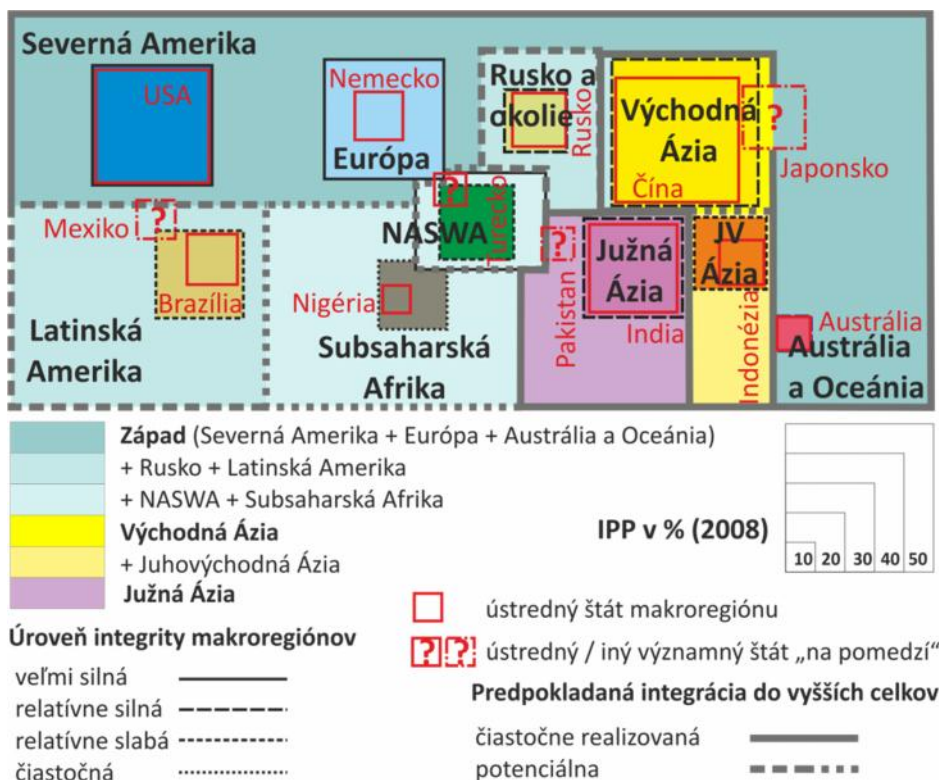
V štúdií Dostál a Hampl (2000) sa autori na záver venovali otázke, či je pravdepodobné vytvorenie bipolárneho alebo multipolárneho usporiadania sveta, a aké sú možnosti formovania efektívnej a postupnej premeny súčasných prevažne kompetitívnych vzťahov medzi štátmi a ich zhlukmi (skupinami) na viac vyvážené vzťahy, ktoré môžu byť založené na kooperácii. Táto štúdia nemá ambície odpovedať na tieto závažné otázky v plnom znení. Pre povahu a vývoj budúcej organizácie sveta však bude určite dôležité sledovať okrem integrity aj **možnosti ďalšieho prepojovania** – Obrázok 7 a Tabuľka 13. Stále je veľmi pravdepodobné uvažovanie o potenciálnom jednotnom *Západe*, teda splynutí celkov *Severnej Ameriky, Európy* a *Austrálie a Oceánie* do jedného supercelku. Z hľadiska bezpečnosti je *Európa* a *Severná Amerika* plne previazaná, najmä prostredníctvom NATO. Vybrané európske mocnosti tento pakt využívajú aj na svoje parciálne

ekonomické ciele v oblasti strategických surovín, najmä v „blízkom pohraničí“ (viď Líbya, Irak), príp. sa podieľajú na zábere spoločných strategických cieľov (Kosovo, Afganistan). Pozícia Austrálskeho zväzu je v tomto smere však o niečo viac zdržanlivá, navyše sa už roky vedú diskusie o pozícii Austrálskeho zväzu v rámci širšej ázijsko-pacifickej oblasti (pozri aj Huntington 2001).

V prípade, že by Mexiko prehodnotilo svoju kultúrnu identitu, a v prípade plnej integrácie Turecka do európskeho makropriestoru, by *Západ* získal významných spojencov s vysokými hodnotami IPP v daných oblastiach – to je viditeľné pri ekonomickom variante *Západu* v porovnaní s jeho variantom PS (porovnaj s Obrázkom 6). Pri potenciálnom zahrnutí „spriaznenej“ *Latinskej Ameriky* by hodnoty mohli presiahnuť 40 %, v prípade integrácie *Ruska (a okolia)* by mohli dosahovať skoro polovicu celosvetových hodnôt (47 %). Otáznik však visí nad Japonskom. V prípade pripojenia k *Západu* sa zvýši jeho IPP o 4,4 %, teda došlo by k presiahnutiu nadpolovičnej väčšiny svetovej hodnoty. Naopak, ak by sa Japonsko rozhodlo nasledovať integráciu s Čínou, stalo by sa naplno prepojené s jeho „domovským“ regiónom *Východná Ázia* a tento región by sa podieľal na svete štvrtinou a mohol by tak tvoriť významnejšiu protiváhu *Západu*. V prípade ďalšieho prepojenia s *Juhovýchodnou Áziou*, príp. aj Austrálskym zväzom (pozri aj Huntington 2001), by hodnoty siahali takmer k tretine. Pri *Južnej Ázii* je otázne postavenie Pakistanu – v prípade jeho potenciálneho napojenia na štáty *NASWA*, klesne hodnota *Južnej Ázie* na 9,9 % (to predstavuje variant KU).

Obrázok 7 - Perspektívne formovanie makroregiónov vyššieho rádu – PS variant

Tabuľka 13 - Perspektívne formovanie regiónov vyššieho rádu

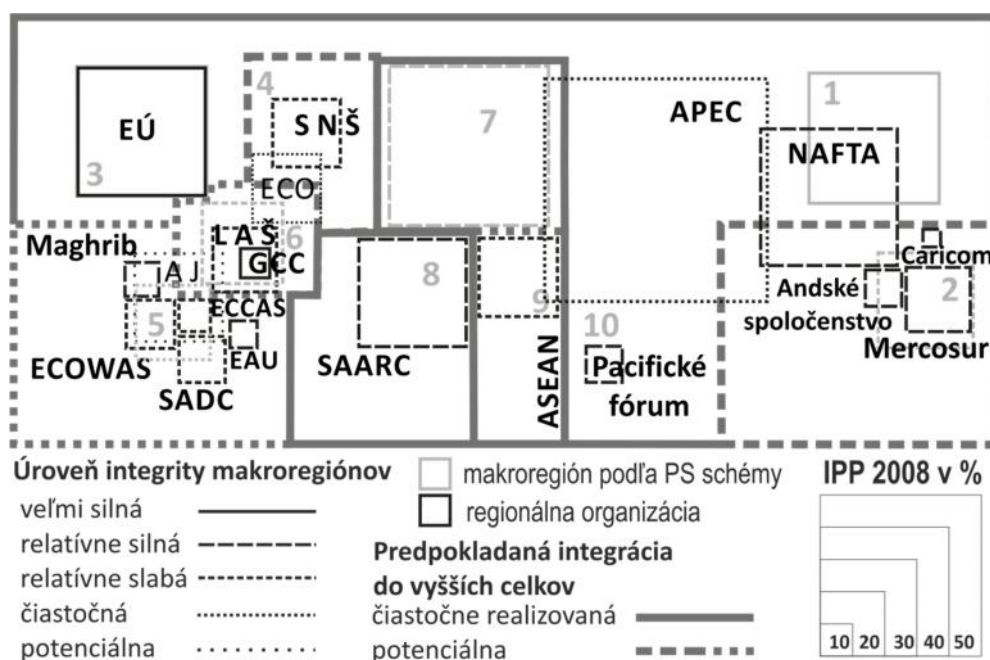
Vyšší systém / (pan) región	Integrácia súčasných makroregiónov (% agregátu v roku 2008)											
	Čiastočne realizovaná				Potenciálna				Potenciálna			
	Makro región	EK	KU	PS	Makro región	EK	KU	PS	Makro región	EK	KU	PS
Západný	Severná Amerika a Európa	34,6	30,9	32,5	a Latinská Amerika	43,0	41,0	42,6	a LAm a RUS	48,2	47,0	47,0
	a AO	36,0	32,3	33,9	a Rusko a okolie	41,2	38,0	38,3	a LAm a RUS a Jap.	52,6	51,4	51,4
Východná Ázia	Čína a KĽDR	18,5	19,2	18,5	Východná Ázia	24,4	25,1	24,4	a JV Ázia	30,3	30,3	30,3
									a Austrálsky zväz	31,6	31,6	31,6
Južná Ázia	Južná Ázia	11,3	9,9	11,1								
Okrajové	NASWA	5,0	8,2	6,2	skôr k Západu	5,0	8,2	6,2				
	Subsaharská Afrika	5,3	4,5	5,3	skôr k Západu	5,3	4,5	5,3				

Poznámka: AO – Austrália a Oceánia, LAm - Latinská Amerika, RUS - Rusko a okolie

7.3.3 Niekoľko poznámok k integračným zoskupeniam

Hore uvedené analýzy boli vykonané za makroregióny, ktoré boli stanovené ako porovnateľné jednotky regionálnogeografickej, resp. politickogeografickej analýzy. Mnohé z vymedzených makroregiónov nie sú však príliš jednotné (koherentné), na čo poukazuje hodnotený stupeň ich integrity. Jedným z prvkov ekonomickej integrity je okrem ekonomickeho prepojenia (toky importu) a úrovne vyspelosti aj pozícia v regionálnych integračných zoskupeniach. Hodnotenie v úrovni týchto zoskupení je taktiež prehľadnejšie a vhodnejšie ako hodnotenie za štáty. Potenciálna integrácia štátov v týchto zoskupeniach je v mnohých prípadoch oveľa pravdepodobnejšia ako potenciálna integrácia do niektorých makroregiónov. Jedná sa najmä o makroregióny s relatívne slabou integritou (pozri vyššie) *Latinskú Ameriku*, *Subsaharskú Afriku*, či *NASWA*. Úvaha je venovaná preto aj týmto zoskupeniam s vedomím, že každé z týchto zhlukov je v odlišnom štádiu vývoja prepojenosti, a preto tieto jednotky nie sú úplne porovnateľné. Predstavujú však minimálne potenciálny integračný základ v širšej oblasti, a niektoré z nich sú samy o sebe už teraz dôležitými globálnymi aktérmi (EÚ, NAFTA, príp. ASEAN). Hodnotenú boli zhruba rovnaké jednotky, aké boli uvedené pri analýze ekonomických tokov v Grafe 7. Hodnotenie v tejto úrovni umožnilo pridať k trom regiónom tzv. jadra aj zoskupenie GCC, teda arabských štátov Perzského zálivu, ktoré bývajú aj v rámci rôznych ekonomických regionalizácií niektorých podorganizácií OSN (IMF, World Bank) odčleňované do osobitnej kategórie (pozri časť 4). Organizácie presahujúce rámec makroregiónov sa vyznačovali veľmi nízkymi hodnotami integrity (Africká jednota, ECO, ale aj mnohými proklamovaný potenciálny zhluk APEC). K jadrú patria NAFTA, EÚ, Pacifické fórum a GCC; do **semiperiférie** možno zaradiť jednotky, kde podiely IPP a populácie sú zhruba v rovnováhe - pozri Obrázok 8 a Tabuľku 14. Zostupne sú to SNŠ, Mercosur (hodnoty nad 100), Andský pakt a Maghrib, príp. LAŠ (hodnoty mierne pod 100). **Perifériu** predstavuje trochu prekvapivo ASEAN, ďalej ECO, CARICOM, SADC, ECCAS, Africká jednota, SAARC, ECOWAS.

Obrázok 8 – Makroregióny a ich potenciálna integrácia do vyšších celkov - zameranie na integračné zoskupenia

Makroregióny: 1 - Severná Amerika, 2 - Latinská Amerika, 3 - Európa, 4 – Rusko a okolie (býv. SNŠ), 5 - Subsaharská Afrika, 6 - NASWA, 7 - Východná Ázia, 8 - Južná Ázia, 9 - Juhovýchodná Ázia a 10 – Oceánia. Poznámka: dáta sú v Tabuľke 14 a vysvetlivky v Tabuľke 11.

Tabuľka 14 - Mocenský potenciál v úrovni integračných zoskupení (2008)

č r	Integračné zoskupenie	Podiel na svete	Pomer podielu IPP a obyv. (svet = 100)	Podiel 1. štátu		Ústredný štát	Spolunáležitosť			Celková integrita	Stupeň integrity
		%		v %	body		G	E	K		
1	NAFTA	18,0	268,5	80,6	8	USA	6	8	6	28	III
2	Mercosur	3,9	106,8	73,3	7	Brazília	7	7	8	29	III
2	Andský pakt	1,3	86,8	47,4	5	Kolumbia	7	6	9	27	III
2	CARICOM	0,3	59,8	34,5	4	Kuba	7	7	7	25	III
3	EÚ	15,6	203,1	16,9	2	Nemecko	8	8	7	25	III
3	SNŠ	5,1	125,3	63,3	6	Rusko	4	7	6	23	II
5	SADC	2,1	53,5	27,2	3	JAR	5	5	5	18	I
5	ECOWAS	2,3	40,6	38,2	4	Nigéria	8	6	4	22	II
5	ECCAS	1,0	50,7	40,2	4	Kongo (Zair)	7	7	5	23	II
5	EAU	0,7	36,6	32,9	3	Tanzánia	8	7	7	25	III
6	GCC	0,8	136,5	66,6	7	Saudská Arábia	9	9	9	34	IV
6	Arabská liga	3,9	75,9	19,2	2	Egypt	5	5	8	20	II
6	Maghrib	1,1	83,8	38,1	4	Alžírsko	7	6	9	26	III
8	SAARC	11,1	48,7	79,1	8	India	8	4	5	25	III
9	ASEAN	5,9	68,8	38,3	4	Indonézia	7	6	5	22	II
10	Juhopacifické fórum	1,4	367,8	90,2	9	Austrália	5	6	8	28	III
10	ECO	4,5	72,4	26,0	3	Pakistan	4	4	7	18	I
	Africká jednota	7,5	51,3	11,5	2	Nigéria	4	3	3	12	0
	APEC	47,8	104,2	30,3	3	USA	2	6	3	14	I

Poznámka: Vysvetlivky ako v Tabuľke 11. Podiel ústredného štátu je podielom na hodnotách integračného zoskupenia.

7.4 Zhrnutie

V tejto časti boli skúmané niektoré objektivizačné aspekty makrojednotiek. Na úvod si pozornosť zaslúžili (makro)regionálne vzťahy medzi štátmi na základe obchodnej výmeny. Tie poslúžili najmä pri stanovení ekonomického variantu makroregiónov (EK) pre potreby skúmania ich **vnútornej homogenity** za použitia vybraných ukazovateľov (HDP na obyv., index HDI, stredná dĺžka života, detská úmrtnosť, miera urbanizácie, index demokracie a *Doing Business* index). V tejto analýze bola podľa predpokladov doložená neadekvátnosť kontinentálneho členenia, a to za všetky sledované ukazovatele. Až z hľadiska štyroch ukazovateľov bol najvhodnejší variantom, z hľadiska regionálnogeografickej, resp. politickogeografickej analýzy, variant prevalentnej schémy geografických autorov (PS).

Pri následnej analýze **distribúcie integrovaného mocenského potenciálu**, bol už vylúčený variant kontinentálny (FG) a k diskusii o perspektívnom formovaní makroregiónov do vyšších celkov bol vynechaný aj tzv. geografický variant (GE). Opäť je nutné zdôrazniť, že uvedené zistenia sú len **hrubo indikatívne**, preto by pri ďalších úvahách mali zaväziť len závažnejšie rozdiely (pozri aj Hampl 2009). Potenciálna špekulácia o integrácii regiónov do vyšších celkov bola prirodzene subjektívneho charakteru, podobne ako stanovenie variantov a bodovanie makroregiónov z hľadiska geografickej, ekonomickej a kultúrnej integrity. Napriek týmto limitom možno uvedené analýzy považovať za prínosné z hľadiska poukázania možností analýz na subglobálnej a globálnej úrovni, kedy boli hodnotené porovnateľnejšie jednotky ako sú tradične štáty.

Z analýzy vyplýva veľká rozdrobenosť štátov aj integračných zoskupení v regiónoch bez ústredného štátu, ku ktorým patria *NASWA* a *Subsaharská Afrika*. V prípade *Juhovýchodnej Ázie* vyhodnotená nízka integrita je vyvážená progresívnou integráciou spoločenstva ASEAN, ktorého vplyv a význam nebolo možno bodovým systémom hodnoverne zachytiť. Integračné tendencie sú ešte silnejšie v *Európe*. Najvyššie predpoklady pre integráciu makroregiónov, resp. regionálnych integračných celkov do vyšších celkov panregionálneho charakteru má tzv. *Západ*, ktorý pozostáva z NAFTA, EÚ, príp. Austrálskeho zväzu a Nového Zélandu. Zvýšená ekonomická prepojenosť na štáty *Východnej Ázie*, ako aj kultúrna spriaznenosť vyvoláva veľké pochyby ohľadom budúceho postoja Japonska ako vazala či partnera *Západu*, a viac pravdepodobný sa javí variant prepojenia na vyšší celok *Východnej Ázie*. Veľkým potenciálom rastu sa vyznačuje India, koherencia celého regiónu *Južná Ázia* je však veľmi polemickejšia.

8. ZÁVERY

Ako už bolo spomenuté v úvode, realita je príliš zložitá, aby sme mohli svetové javy posudzovať celostne. Na to potrebujeme vždy určitú regionálnu schému. Politicko-geografická mapa znázorňuje viac ako 200 rôzne veľkých štátov a závislých území. Schéma kontinentov je síce všeobecne prijímaná a používaná, avšak na rozličné účely nie príliš vhodná, na čo rôzne poukazujú zistenia z predošlých častí práce. Prístupy v časti 3 poukazujú nielen na odlišné pohľady na svet z hľadiska pohľadov odlišných sfér a vedeckých disciplín, ale najmä na **subjektivitu vymedzení**. O tom svedčia rozdielne pohľady akademikov, ale aj prebraté pohľady členení globálnych aktérov (časť 4), či organizácie textu a máp v učebniciach regionálnej geografie sveta a atlasoch sveta (časť 5). Pri prijímaní takýchto schém štátnikmi vplyvných mocností však môžu mať ďalekosiahle dôsledky pre mnohé oblasti a štáty. V tejto záverečnej časti práce bude po základnom zhrnutí dosiahnutých výsledkov nasledovať načrtnutie možných implikácií, kde možno hovoriť napríklad o tzv. politických percepciách.

Všeobecné závery a naplnenie cieľov stanovených v úvode

Základným cieľom práce bolo zodpovedať na otázku, aké rôzne pohľady existujú k humánnogeografickej makroregionalizácii sveta. Asi neexistuje všeobšahla odpoveď, táto práca však podala ucelenejšiu diskusiu, analýzu a syntézu rôznych prístupov a pohľadov, ktoré môžu mať významný vplyv na našu metageografiu. Z hľadiska edukačnej praxe v rámci regionálnej geografie sveta je táto téma (problematika) obzvlášť zaujímavá ak uvážime, že dôležité je nielen poskytnúť ucelený prehľad o makroregionálnych jednotkách, ale naučiť študentov rôznym možnostiam vnímania a rozdeľovania sveta.

Už v **druhej časti** bola čiastočne zodpovedaná otázka ontológie, epistemológie a významu makroregionalizácií sveta. Význam jednotlivých makroregionalizácií je v skutku prepojený s účelom, o čom pojednávala diskusia jednotlivých prístupov v tretej časti. Pred ňou však bola nutná konfrontácia týchto prístupov a klasifikácia z hľadiska dynamiky vývoja kritérií, ktoré boli ich základom.

V **tretej časti** bol podaný základný prehľad o pôvode základných kategorizácií geosocietálnej makro-diferenciácie sveta. Predstavené boli tzv. akademické prístupy, do ktorých prináležia tradičné geografické prístupy v podobe schémy kontinentov, sociálno-kultúrne prístupy - civilizácie, prevažne ekonomické koncepty svetových systémov, triády a svetových miest (tieto všetky našli širšie uplatnenie nielen v historiografii ale aj politickej ekonómii, geografii a v medzinárodných vzťahoch). Na rôzne integračné procesy boli zamerané regionalistické štúdie. Tradičné geopolitické koncepcie boli doplnené novšími víziami. Pre regionálnu geografiu sveta je stále najvýznamnejším makroregionálny prístup. Dve syntetické mapky s využitím metódy sily hraníc a frekvencie vymedzovania regiónov poukazujú na **prevažujúce (prevalentné) schémy**

podľa geografických autorov amerických a európskych škôl v obdobiach do roku 1990 a po roku 1991. Syntetická schéma pre obdobie po roku 1991 bola využitá aj pri ďalších hodnoteniach (v časti 6 a 7).

Na akademické prístupy nadviazala **štvrtá časť** s analýzou členení sveta, ktoré používajú v rámci globálnej administratívy tzv. **globálni aktéri** reprezentovaní medzinárodnými organizáciami, globálnymi firmami a štátmi a ich zahraničnej politiky - prostredníctvom ich ministerstiev zahraničných vecí. Pohľady globálnych aktérov sú dôležité, pretože sú to významné mocnosti a medzinárodné organizácie, ktoré tvoria reálnu silu a do značnej miery ovplyvňujú medzinárodné dianie (Grassland a Didelon 2006). Regionalizácie (pod)organizácií v rámci systému OSN sa však vyznačujú vysokou variabilitou svojich členení a dosiaľ neboli uplatnené akékoľvek snahy o zjednotenie schém. Z ostatných pohľadov možno uviesť, že len členenia USA, EÚ a Číny sa vyznačovali makroregionálnou štruktúrou svojich schém. Ostatné mocnosti a ostatné štáty sveta sa vyznačovali rôznymi obmenami, avšak viac jednoduchšími schémami preferujúc kontinenty s miernymi regionálnymi úpravami – Stredný východ, posunutie regiónov Európy a Ázie(-Pacifiku) na východ a nejednoznačnosť zaradenia „turkického“ priestoru (od Turecka po Kazachstan).

V **piatej časti** v rámci **edukačnej roviny** bolo zisťované, aké makroregionalizačné schémy sa používajú v našej (českej a slovenskej) geografickej literatúre. Zistenia priniesli, že naša stredoškolská regionálno-geografická literatúra stále lipne na tradičnom rozdelení sveta na kontinenty (*Severná Amerika, Južná Amerika, Európa, Afrika, Ázia, Austrália a Oceánia*), s prípadným vyčlenením regiónu *Latinská Amerika*. Všeobecno-geografické učebnice vhodne dopĺňujú obraz uvedením niekoľkých možností ekonomických a sociálno-kultúrnych rozdelení sveta (Bičík a kol. 2000, Mládek a kol. 1997). To platí aj o ekonomicko-geograficky zameranej učebnici Baar (2005b). Opatrenia na vylepšenie výučby regionálnej geografie sveta by sa mali orientovať podobne ako nová učebnica Bičík a kol. (2009), príp. slovenská učebnica *Zemepis 9* (Tolmáči a kol. 2002), ktoré sa už kontinentálnym členením nedržia a prezentujú pohľad makroregionálny. **Diskusia „konštrukcie“ makroregiónov vrátane znakov a procesov, ktoré tieto regióny vnútorne integrujú (alebo naopak dezintegrujú) by mala byť prirodzenou súčasťou výučby regionálnej geografie sveta.**

Na edukačnú rovinu bola naviazaná **organizácia atlasov sveta**. Napríklad české a slovenské školské atlasy sú zásadne organizované rigidne podľa kontinentov (a v rámci nich do menších geografických oblastí). A to napriek tomu, že v tematickej časti väčší počet máp znázorňuje humánno-geografické javy. Najmä pri tematických mapách možno odporučiť vyššiu flexibilitu pri voľbe zobrazovaných regiónov, aby študentom nebola prezentovaná jedna všeobecne platná regionalizácia, a aby vybrané humánno-geografické javy boli znázornené v súlade s miestom dominantného výskytu – napr. mapa Arabského a islamského sveta vložená medzi kategórie Ázie a Afriky v nem. atlase Diercke Weltatlas (2010).

Rôzne schémy rozdeľovania sveta na humánno-geografické makroregióny sa dostávajú do podvedomia aj z iných zdrojov. K nim nepochybne patrí aj obraz poskytovaný **médiami**. Opäť treba zdôrazniť, že aj analýza médií bola dopĺňujúca a ukázková. Okrem niekoľkých zahranično-spravodajských schém členenia sveta bolo zameranie na používanie makroregionálnych pojmov v rámci českého spravodajského serveru *AKTUALNE.CZ*. Ten sa vyznačoval obdobným rozdelením

sveta na regionálne spravodajstvo ako web stránky iných zahraničných spravodajských portálov s podobnými schémami ako členenia globálnych aktérov - štátov a firiem. Skúmaním počtu spomenutí vybraných makroregionálnych pojmov bola zistená síce vyššia variabilita v spomenutí makroregionálnych jednotiek, avšak kontinentálne názvoslovie s uvádzaním nešpecifikovaných oblastí kontinentov (Ameriky, Ázie, Afriky) dominovalo.

Konečne na **mentálne aspekty** vnímania základnej metageografie, a štruktúry regionálneho organizovania sveta jednotlivcami, bolo poukázané príkladovou ukázkovou štúdiou v **časti 6**. Štúdia nadviazala na podobné hodnotenia štúdií venujúcim sa tzv. kognitívnemu mapovaniu sveta. Prieskumu sa zúčastnili študenti geografie Prf UK (domovskej univerzity). Boli požiadaní, aby vymedzili vlastnú regionalizáciu sveta pre potreby výučby regionálnej geografie. Na základe výsledných zistení sa zdali byť ovplyvnení práve univerzitnými regionálno-geografickými predmetmi ako pôvodnými schémami, ktoré by mohli nadobudnúť zo stredoškolských učebníc diskutovaných vyššie. Českí študenti sa vyznačovali solidnými kresliarskymi zručnosťami a mali dobré povedomie o svete. Nevyvarovali sa však niektorých chýb, na ktoré upozornili vo svojich štúdiách niektorí autori. Okrem českého pohľadu tu bola snaha o porovnanie náčrtov medzi pražskými a stanfordskými študentmi, ktorých prieskum pomohol uskutočniť roku 2007 profesor Martin W. Lewis (spoluautor knihy Lewis a Wigen 1997, ktorá sa stala dôležitou inšpiráciou a východiskom pre túto prácu). Hoci nebolo možné porovnať zadanie 1, v zadaní 2 bolo zistených niekoľko zaujímavých skutočností. Zdá sa, že v niektorých amerických náčrtoch pretrval pohľad stredoškolských amerických učebníc, ktoré síce rozčleňujú svet na niekoľko makroregiónov, avšak Afriku berú ako jednoliaty celok. Študenti z oboch štátov sa zhodli na väčšom akcente na kultúrne kritériá, čo sa prejavilo väčším rozsahom regiónu tvoreného najmä islamskými štátmi – *Islamský resp. Arabský svet* (a množstvo ďalších obmien názvov) v prípade českých a *Stredný východ a severná Afrika* v podaní amerických študentov. Do tohto regiónu boli okrem tradične zahrňovaných oblastí severnej Afriky a juhozápadnej Ázie pričleňované aj územia afrického Sahelu, strednej Ázie, ale najmä Pakistan.

Štúdia má okrem prieskumného aj edukačný praktický význam. Dané postupy možno uplatniť pedagógmi alebo ďalšími výskumníkmi na všetkých úrovniach škôl pri zisťovaní základných geografických znalostí, ako aj zlepšovaní ich úrovne pravidelnou aplikáciou. Podobne možno skúmať aj pohľady (bežných) ľudí v otázke nadnárodnej identity (ako bolo čiastočne vykonané v štúdií Grassland 2006).

Siedma časť bola koncipovaná ako snaha o **objektivizáciu**. Analýza ekonomickej prepojenosti na základe obchodných tokov poukázala na ekonomickú regionalizáciu sveta do čiastočne identifikovateľných regionálnych zhlukov. Okrem toho analýza poslúžila čiastočne aj pri stanovení ekonomickeho variantu makroregionalizácie, ktorý dopĺňal kultúrny, geografický, kontinentálny a prevalentný variant (geografických autorov) v rámci ďalšej analýzy vnútornej homogenity vymedzovaných jednotiek (regiónov) v porovnaní s ich vonkajšou odlišnosťou, na základe hodnotenia variability základných kvantifikovateľných ukazovateľov. Z tejto analýzy potvrdil najlepšie výsledky práve variant prevalentnej schémy geografických autorov. Tento variant bol následne použitý pri hodnotení diferenciácie regiónov z hľadiska rozloženia mocenského potenciálu (Dostál a Hampl 2000, Hampl 2009) za obdobia 1950, 1970, 1992 a 2008

aj s perspektívami potenciálnej medziregionálnej integrácie. Za rok 2008 bolo použité opäť niekoľkovariantné hodnotenie. Dielčie poznatky boli podrobnejšie zhrnuté v príslušných kapitolách a statiach.

Limity a obmedzenia štúdie

Autor si je vedomý niektorých obmedzení práce. Dá sa napríklad povedať, že pozornosť bola zámerne smerovaná na predstavenie a diskusiu rôznych prístupov k makroregionalizácii sveta a jej rôznych využití. Práca tak podáva prehľad o týchto prístupoch namiesto hĺbkovej intenzívnej analýzy vybraných z nich. Pre obmedzený rozsah nedošlo k hodnoteniu mnohých typológií štátov, ktoré taktiež prinášajú dôležité informácie najmä k ekonomickej diferenciacii sveta. Ďalšie obmedzenia sa týkajú pasáží pri snahe o objektivizáciu. Kým technické záležitosti boli popísané v príslušných statiach, tu je na mieste ešte raz prízvukovať čiastočnú subjektivitu pri voľbe kritérií a ukazovateľov, takisto uplatnených pri voľbe regionalizačných variantov použitých v kapitolách 7.2 a 7.3, ako aj pri vlastných pohľadoch na potenciálnu integráciu medzi jednotkami. Svoj priestor by si iste zaslúžili aj iné témy, ako vymedzenie regionálnych jadier, určenie štátov na pomedzí a čo im z toho táto poloha prináša. Zaujímavou oblasťou môže byť diskusia rôznych implikácií makroregionalizačných schém. Takáto diskusia môže byť odrazovým mostíkom a poslúžiť ako rámec pre ďalšie štúdie zaoberajúce sa problematikou na tejto úrovni reality. Niektoré z týchto tém prinášajú diskusie nasledujúcich kapitol.

Makroregióny sveta

Na základe dostupnej literatúry bola snaha poskytnúť ucelenejší obraz o jednotlivých makroregiónoch sveta. Vzhľadom na rozsah problematiky bude makroregiónom venovaná len sumárna charakteristika, ktorá je prehľadne zostavená v Tabuľke 15. Počet makroregiónov a jednotlivé názvy boli zvolené podľa (neutrálnej) prevalentnej schémy geografických autorov, s ktorou bolo najčastejšie operované v analýzach siedmej časti. Dá sa povedať, že „geografická realita sveta“ je príliš zložitá aj na to, aby bolo možné ju znázorňovať len prostredníctvom niekoľkých jasne definovaných blokov. Preto je dôležité definovať jednotlivé regionálne jadrá, ktoré sa najviac podieľajú na tvorbe resp. koherencii jednotlivých makrocelkov. **Jadrá** sú územia s najvyššou koncentráciou obyvateľov a ekonomickej aktivity, s politickým a ekonomickým významom. Pre ich definíciu bolo využité dielo Cohen (2009) a čiastočne aj De Blij a Muller (2011). Takto definované jadro sa nemusí nutne spájať s tzv. historickým jadrom, ktoré predstavuje územie vzniku štátu (Ištók 2004), alebo kultúry (náboženstva), ktorá daný región integruje.

Mnohé makroregióny sa vyznačujú **špecifickými** subcelkami, resp. **subregiónmi**. V členeniach niektorých autorov sa uvádza množstvo subregiónov, kam patrí napr. západná, severná, južná, stredná a východná Európa a pod. (pozri kapitolu 3.6). Tu za **špecifické subregióny** boli zvolené oblasti, ktoré sa diametrálne odlišujú od ostatného makroregiónu z hľadiska prevahy stanovených kritérií (ako v kapitole 7.2 geografických, sociálno-kultúrnych a ekonomických) a za určitých okolností (ak by dosahovali „potrebnú“ populačnú, či územnú veľkosť), by mohli by považované

za menšie makroregióny. Voľba takýchto oblastí je prirodzene subjektívna. Príkladom je Karibská oblasť v Latinskej Amerike: hoci Latinská Amerika zaberá spomedzi všetkých makroregiónov najväčší geografický priestor, a tým pádom rôzne fyzickogeografické priestory, je kvázi-homogénna z hľadiska sociálno-kultúrnych charakteristík (prevaha Rímsko-katolicizmu a prevažne španielsky hovoriaceho obyvateľstva, príp. portugalsky v prípade najväčšieho štátu).

Tabuľka 15 - Povaha makroregionálnych jednotiek analyzovaných v práci

č r	Subglobálny systém (makroregión)	typ jadra	najvýznamnejšie jadrá	špecifický subregión	integrita regiónu	najvýznamnejšie (globálne) mesto (globálny urbánny región)
1	Severná Amerika	bicentrické	východné a západné pobrežie	-	veľmi silná	New York (Megalopolis)
2	Latinská Amerika	polycentrické	JV Brazília, La Plata, Bogotá, Caracas	Karibská oblasť a severné	relatívne silná	Sao Paolo
3	Európa	monocentrické	„Západoeurópsky banán“	Juhovýchodná Európa	relatívne silná	Londýn (Randstadt)
4	Rusko a okolie	monocentrické	stredo-západ	Stredná Ázia a Zakaukazsko, príp. Vých.Európa	relatívne silná	Moskva
5	Subsaharská Afrika	polycentrické	južná Afrika, Zimbabwe, Lagos	Sahel (Africké prechodné pásmo) a tzv. Africký roh (Etiópia), Juhoafrická r.	relatívne slabá	Johannesburg
6	NASWA	polycentrické	Perzský záliv, Delta a údolie Nílu, Turecko (3 jadrá), Mezopotámia	Nearabské štáty oblasti	relatívne silná	Dubaj
7	Východná Ázia	bicentrické	pobrežné oblasti Číny, Kórejská rep., Japonsko	Japonsko, vnútrozemie Číny a Mongolsko	relatívne silná	Tokyo (TMA)
8	Južná Ázia	polycentrické	rôzne jadrá v Indii	Pakistan	relatívne silná	Bombaj
9	Juhovýchodná Ázia	polycentrické	Jáva, Singapur-Malajzia, Bangkok, Filipíny (Luzon)	3-4 (religiózne) zóny	relatívne slabá	Singapur
10	Austrália a Oceánia	monocentrické	JV Austrália	ostrovny Oceánia	relatívne silná	Sydney

Dodatočné zdroje: Cohen (2009), Geyer a kol. (2006); Pozn.: TMA – metropolitný areál Tokya

Integrita makroregiónu poukazuje na vnútornú prepojenosť jednotlivých celkov z hľadiska niekoľkých aspektov, ktoré sú spolu s názvami jednotlivých kategórií uvedené v analýzach kapitoly 7.3. Obraz dopĺňa údaj o **najvýznamnejšom svetovom meste** v danom makroregióne. Tu treba ešte doplniť, že v tzv. štátoch a regiónoch triády (pozri kapitolu 3.3) – Severná Amerika, Európa a Východná Ázia je lokalizovaných hneď niekoľko významných svetových miest, ktoré spolu

vytvárajú globálne urbánne regióny (Geyer 2006) - preto sú pri jednotlivých mestách uvedené väčšie oblasti v zátvorkách. Tieto majú výrazne silnejšie dostredivé sily ako mestá a podobné oblasti v ostatných makroregiónoch.

Štáty na pomedzí makroregiónov (swing states)

Osobitný priestor by mal byť venovaný štátom na pomedzí. Jedná sa o štáty, ktorých (makro)regionálna príslušnosť je pri v mnohých pohľadoch sporná a nejasná, kedy ich podľa rôznych kritérií možno zaradiť k viacerým (makro)regiónom. Príkladom takýchto štátov je Mexiko, Azerbajdžan, Kazachstan, Turecko, Pakistan a v určitom zmysle aj Japonsko. Pre porovnanie, do ktorých regiónov zahrnuli vybrané štáty „na pomedzí“ (Mexiko, zakaukazské a stredoázijské republiky, Turecko, Pakistan a Japonsko) globálni aktéri a geografickí študenti, sa možno znovu odvolať na prílohový Graf P3 - ako v prípade kapitoly 4.5. Už tu vidno rôzne protichodné pohľady na pozíciu jednotlivých štátov.

Pri pohľade na **Mexiko** z ekonomického hľadiska možno identifikovať tretie jadro severoamerickej ekonomiky, ktoré sa koncentruje v severných častiach tejto kultúrne latinskoamerickej krajiny (Khanna 2008). V podobnej situácii je **Turecko**, ktoré je síce sekulárnou, no stále prevažne moslimskou krajinou, hľadajúcou svoju identitu. Z ekonomického pohľadu tvorí s Európou prepojený celok. Málokto pochybuje o tom, že Istanbul je európskym mestom (Khanna 2008). Jeho členstvu v EÚ však stále bránia kultúrne odlišnosti, ktoré sa vo vyššej miere prejavujú v rozsiahlych oblastiach strednej a východnej časti krajiny. V oboch prípadoch, či Mexika alebo Turecka, by daný makrocelok (NAFTA, resp. EÚ) získal silného spojenca, keďže ako z hľadiska populácie, HDP, a celkového mocenského potenciálu (kapitola 7.3) vykazujú obe krajiny vysoké hodnoty.

V inej pozícii je **Japonsko**, ktoré historicky aj geograficky patrí do východnej Ázie, no geopoliticky a do určitej miery aj ekonomicky stále zdieľa významné zväzky s USA (resp. Severnou Amerikou). Hoci obchod s Čínou prerástol obchod s USA, hlbšia štátni vedená integrácia medzi Čínou a Japonskom, príp. Južnou Kóreou, sa v blízkej budúcnosti nejaví reálnou (Khanna 2008). Z ekonomického hľadiska však dochádza k silnému prepojeniu všetkých východoázijských ekonomík (pozri aj kapitolu 7.1).

Pakistan bol v pohľadoch učebníc regionálnej geografie sveta a v mnohých členeniach vžitých schém organizácií OSN jednoznačne súčasťou regiónu *Južnej*, prípadne širšie vymedzenej východnej časti Ázie. K zamysleniu však vedie vnímanie českých a amerických študentov geografie. V ich mysliach už nie je významná fyzickogeograficky podmienená koncentrácia obyvateľstva sub-Himalájskeho priestoru, ani zväzky etno-kultúrne, avšak oveľa vyšší dôraz bol kladený na širšie kultúrne náboženské zväzky medzi Pakistanom a inými moslimskými štátmi regiónu NASWA (resp. Islamského sveta). Z analýz kapitoly 7.1 však vyplýva, že Pakistan udržuje s prevažne moslimskými štátmi juhozápadnej Ázie aj významné väzby ekonomické. Skutočne ekonomické väzby a zväzky v rámci integračného zoskupenia SAARC sú obmedzené, najmä v dôsledku dlhotrvajúceho konfliktu medzi Pakistanom a Indiou (Cohen 2009).

Vybrané geopolitické implikácie

Budúci výskum by mohol byť zameraný aj na otázky „Aké môžu byť dôsledky používania makroregionalizácií globálnymi aktérmi?“, či „Aký vplyv majú politické rozhodnutia (a politické percepcie) na tvorbu regiónov, resp. ich vnímanie?“ Z implikácií geopolitických makročlenení sveta boli vybrané dva zásadné príklady – koncept Heartlandu a rozloženia pevninskej a námornej moci (Mackinder 2004) a koncept stretu civilizácií (Huntington 2001).

Heartland a Rimland, (Geo)politika zadržovania

Ako prvý príklad pri poukázaní dôsledkov makroregionalizačných schém bola vybraná koncepcia prvého oficiálneho politického geografa **Halforda J. Mackindera** (Mackinder 2004, resp. Mackinder 1909 a 1909 cit. v Cohen 2009, Jones 1955b). Ten vo svojej prvej koncepcii z roku 1909 vychádzal z rozloženia síl pozemskej a námornej moci a vyslovil myšlienku, že kľúčom k ovládnutiu sveta je ovládnutie územia tzv. Pivotej oblasti, resp. Heartlandu, ktorý sa nachádzal vo vnútrozemskej Eurázii (pozri aj podkapitolu 3.5.1). Po revízii **Spykmanom** vznikla tzv. koncepcia **Heartland-Rimland**, pri ktorom je dôležitá myšlienka, že kľúčom k ovládnutiu Eurázie a následne sveta je dôležitejší tzv. *Rimland*. Rimland malo predstavovať v podstate územie Mackinderovho *Vnútorého* alebo *Marginálneho polmesiaca*: prímorská Európa (v podstate celá Európa bez ZSSR), Stredný východ, (Britská) India⁴⁷, Čína a štáty juhovýchodnej Ázie. Na základe modelu Heartland-Rimland sa vytvorila tzv. **politika zadržovania** - *containment policy* - ktorá mala zabrániť expanzii kontinentálneho Sovietskeho zväzu zo všetkých strán a za každú cenu mu zabrániť pri zábere strategických bodov. Formálne bola vyjadrená Trumanovou doktrínou (Cohen 2009). Na čo je dôležité upozorniť je, že „**nezáleží na tom, či Mackinderova koncepcia, resp. Heartland-Rimland model je presnou reprezentáciou reality ... čo je dôležité, že jej verilo dostatok ľudí na to, aby sa stala reálnou**“ (Taylor a Flint 2000, s. 52). Autori ďalej uvádzajú, že prijatie Mackinderových predstáv mnoho rokov po ich uverejnení neodrážalo Mackinderovo predvídanie udalostí, ale účelovosť spojená s požiadavkou jednoduchej schémy, podľa ktorej sa mpha uberať zahraničná politika USA po konci druhej svetovej vojny. O tom svedčí aj fakt, že hoci ešte roku 1943 stíhol svoju koncepciu zrevidovať (pozri Mapu P4), táto koncepcia bola vzatá do úvahy až na konci studenej vojny (Cohen 2009).

Zadržovanie expanzie komunistického bloku sa zdalo byť nedostatočné, keď čínske spoločenstvo umožnilo väčší operabilný priestor a komunizmus prenikal do štátov tzv. Tretieho sveta. S touto situáciou úzko súvisela ďalšia koncepcia tzv. **teórie domino**. Tá ospravedlňovala intervenciu do Vietnamu, kedy bola oficiálne namierená na záchranu ostatku Juhovýchodnej Ázie od záberu komunistickým táborom. Teória domino predstavovala prostriedok ako rozšíriť zadržovanie komunistickej expanzie aj v iných častiach sveta ako v tzv. Rimlande – to bol prípad v oblastiach subsaharskej Afriky, strednej Ameriky a Kuby, južnej Ameriky a južnej Ázie (niektoré tieto oblasti Cohen nazval preto tzv. Pásmo otrasu, pozri podkapitolu 3.5.3). Cieľom bolo primárne zaistiť strategické suroviny a trhy a zabrániť záber vojenských základní súperom.

---

⁴⁷ Pakistan, India, Nepál, Bhután, Maldivy, Srí Lanka, Mjanmarsko (býv. Barma)

Ešte silnejšie sa prejavilo zadržiavanie v „**princípe prepojenia**“ (z „dielne“ Kissingera), podľa ktorého akýkoľvek konflikt kdekoľvek vo svete mohol ovplyvniť silu a postavenie USA v inej oblasti. Aj to bol jedným z dôvodov prečo Nixon pokačoval vo vojne vo Vietname dlho po tom, ako bolo zrejmé že USA neuspeli. Jedným z dôsledkov tejto politiky bol aj súhlas s režimom Brežneva v otázke vojenského zastrešenia východného bloku Európy pod vojenskou silou ZSSR (Cohen 2009).

Na základe týchto skutočností možno súdiť, že implikácie pôvodnej koncepcie boli a stále ďalekosiahle (napr. rozdelená Kórea). Hoci nemožno všetky udalosti pripisovať prvotnej schéme, upravená koncepcia tvorila dlhodobu určitý rámec, ktorý vyhovoval geostratégii USA po druhej svetovej vojne, a do ktorého boli vtierané jednotlivé udalosti a ďalšie rozhodnutia. Okrem geostratégie USA mala koncepcia vplyv aj na nemeckú Geopolitik medzi (svetovými) vojnami (Cohen 2009).

Stret civilizácií, Boj proti terorizmu a Techno orientalizmus

Špecifickou koncepciou bol a stále ostáva **stret civilizácií** (Huntington 2001), ktorý už bol čiastočne diskutovaný v kapitole 3.2, a ktorý už veľmi dlho rezonuje v českej akademickej obci (Mendel, Ostřanský a Rataj 2008). Možno doplniť, že výučba a presadzovanie konceptu na domovskej katedre mohla značne ovplyvniť úsudok študentov pri prieskume v časti 6. Koncept bol do značnej miery diskutovaný v súvislosti s americkou geostratégiou najmä počas Bushovej administratívy. Boj proti terorizmu ako odvetu za útoky na USA známe v skratke ako 9/11 sa na určitú dobu stal hlavným geopolitickým kódom nielen USA ale celého sveta (Güneya a Gökcan 2010).

Tu je na mieste spomenúť len hlavné nedostatky a aké dopady môže daná schéma poskytnúť. Sila konceptu je práve v jeho jednoduchosti. Rozdelenie sveta na bloky evokuje, a aj v samotnom texte k tomu autor nabáda, že sa jedná o koherentné, vnútorné (hoci potenciálne) pevné bloky navzájom súperiacich zoskupení, ktoré sú stmelené najmä na báze náboženskej príslušnosti. Zásadným problémom, ktorý môže vytvárať stereotypné predstavy je agresia islamu a tzv. krvavé hranice islamu (tieto hranice sú znázornené v Mape 2 v kapitole 3.2).

Pre doplnenie obrazu možno využiť zistenia z partnerskej štúdie Polonský a Novotný (2012b), kde experti na problematiku islamu, arabského sveta, príp. edukáciu, boli oslovení prostredníctvom hĺbkových polo-štruktúrovaných rozhovorov, aby sa vyjadrili k rôznym témam týkajúcim sa islamu zvlášť vo svete a zvlášť v Česku a na Slovensku. Pri otázke venovanej jednoliatosti islamského sveta mnohí považovali takúto predstavu za veľmi zjednodušenú západnú konštrukciu. Islamský svet podľa nich nie je koherentný celok, kedy v rôznych geografických oblastiach sa jedná o rozličné interpretácie islamu. Geopolitické zjednotenie islamských krajín je v súčasnosti aj v blízkej budúcnosti veľmi nepravdepodobné kvôli veľkým (až obrovským) rozdielom medzi jednotlivými krajinami.

Prekrývanie konceptov koherentného islamského bloku a rovnakej mentality všetkých moslimov (ako v prípade teroristov), vyvoláva v mnohých prípadoch ďalšie praktické dôsledky v prevažne negatívnej percepcii obyvateľov voči islamu a moslimom. To je viditeľné napríklad z rôznych prieskumov vnímania islamu, kde sa skúmajú rozličné témy, od prisťahovalectva, cez hrozby

terorizmu, po výstavbu mešít (Pew Research Centre 2009, 17-Nation Pew Global Attitudes Survey 2005, 13-Nation Pew Global Attitudes Survey 2006, Novotný a Polonský 2009, Novotný a Polonský 2012a, Novotný a Polonský 2012b).

Problematika islamu je veľmi široká a netýka sa len jednej zjednodušujúcej schémy. Treba si však uvedomiť, čo takáto schéma môže znamenať, a spôsobiť, ak sú nepotvrdené tézy aplikované tými mocnými - teda USA a ich spojencami. Gregory (Gregory a kol. 2009) v tejto záležitosti píše o tzv. Techno Orientalizme, ktorý prichádza ruka v ruke s tzv. bojom proti terorizmu. Ten dáva ospravedlnenie na všetky vojenské a inštitucionálne akcie voči tým, ktorý sú v rozpore so západnými predstavami mocenského poriadku. Teda akékoľvek represie voči tzv. „demokratickým“ a „liberálnym“ hodnotám Západu môžu byť oprávnené potrestané a odobrené medzinárodným konsenzom. O oprávnenosti či nevyhnutnosti takéhoto konania, či v súvislosti priamych vojenských akcií (Irak, Afganistan, Líbya), či v súvislosti s podporou arabských povstalcov, nech posúdia iné štúdie.

Na obhajobu samotného civilizačného konceptu možno dodať, že napriek kritike Huntingtonovho katastrofického scenára a nepravdepodobných kooperácií, môže koncept napomôcť pri diskusii o možnostiach potenciálnych aliancií, ktoré by mohli skutočne formovať základy budúcej globálnej správy. Práve tu by mohlo byť akési preklenutie medzi víziami Huntingtona a jeho koherentných civilizačných blokov a Fukuyamovými (Fukuyama 2002) víziami o globálnej spoločnosti.

Posolstvo pre ďalší výskum

V tejto práci bolo ambíciou podať rozsiahly prehľad rôznych pohľadov na makroregionalizáciu sveta. Prirodzene na každú z častí šlo nadviazať intenzívnejším výskumom. Okrem toho bolo poukázané na ďalšie oblasti, na ktoré sa môže zamerať budúci výskum. Okrem hore uvedených, zaujímavé je skúmať kognitívne (mentálne) predstavy o svete medzi jednotlivými národmi. Podobne je zameraný už spomínaný projekt Eurobroadmap (www.eurobroadmap.eu). Tento projekt sa však teší širokej podpore a podieľa sa na ňom množstvo vedeckých pracovníkov v rôznych štátoch sveta. Autor verí, že sa mu podarilo aspoň čiastočne naplniť základné ciele, ktoré sú v kompetencii jednotlivca, a že práca môže byť odrazovým mostíkom pre ďalšie ambiciózne projekty.

Bibliografia

- 13-NATION PEW GLOBAL ATTITUDES SURVEY (22-6-2006): Pew Research Centre. The great divide: how Westerners and Muslims see each other. Cit. 10-12-2010: <http://pewglobal.org/2006/06/22/the-great-divide-how-westerners-and-muslims-view-each-other>
- 17-NATION PEW GLOBAL ATTITUDES SURVEY (14-7-2005): Islamic extremism: common concern for Muslim and Western public. Pew Research Centre 2005. Cit. 10-12-2010: <http://pewglobal.org/2005/07/14/islamic-extremism-common-concern-for-muslim-and-western-publics>
- AGNEW, J. (1999): Regions of the mind does not equal regions of the mind. *Progress in Human Geography*, 23, č. 1, s. 91-6.
- ALISOV, B. P., DROZDOV, O. A., RUBINSTEIN, E. C. (1952): Kurs klimatologiji. Časť I. a II. Leningrad: Hidrologičeskoe izdatel'stvo.
- ALLEN, P. (1994): Atlas atlasov: Svet očami kartografov. Bratislava: Perfekt.
- ARREOLA, D. D. a kol. (2003): World geography. Evanston, IL: McDougal Littell.
- ATLAS DER GLOBALISIERUNG (2009): Berlin: Le Monde Diplomatique.
- ATLAS GEOGRÁFICO ESCOLAR (2009): Atlas Geográfico Escolar 5. vydanie. Rio de Janeiro: IBGE.
- ATLAS KRAJINY SR. (2002): Atlas krajiny SR. Banská Bystrica: SAŽP.
- ATLAS SVETOVÝCH DEJÍN (1996): Atlas svetových dejín 1. diel. Harmanec: VKÚ Harmanec.
- AṬLAS AL-WAṬAN IL-'ARABÍ WA L-'ÁLIM (1999): Aṭlas al-Waṭan il-'arabí wa l-'álim: Li Káfati l-Maráhil ad-Dirsiáti. Palestína.
- AṬLAS-E-DŽÁME'-E-GITASHENASI (1965 copyright / 1385 H.). Teherán: Gitashenasi.
- BAAR, V. (2002): Národy na prahu 21. stololetí: Emancipace nebo nacionalismus? Ostrava: Tilia.
- BAAR, V. (2005a): Decentralizační a dezintegrační procesy v Ruské federaci v 90. letech minulého století. Ostrava: OSU.
- BAAR, V. (2005b): Hospodářský zeměpis: Regionální aspekty světového hospodářství. Praha: NČGS.
- BAAR, V., ŠINDLER, P. (1988a): Regionální geografie světadílů a oceánů 1.A (Afrika, Asie, Austrálie, Oceánie): Ostrava: OSU.
- BAAR, V., ŠINDLER, P. (1988b): Regionální geografie světadílů a oceánů 1.B (Afrika, Asie, Austrálie, Oceánie): Ostrava: OSU.
- BAAR, V., ŠINDLER, P. (1989a): Regionální geografie světadílů a oceánů 2.A (Amerika, Antarktida, oceány): Ostrava: OSU.
- BAAR, V., ŠINDLER, P. (1989b): Regionální geografie světadílů a oceánů 2.B (Amerika, Antarktida, oceány): Ostrava: OSU.
- BAAR, V., RUMPEL, P., ŠINDLER, P. (1996): Politická geografie - skripta. Ostravská univerzita.
- BAERWALD, J. T., FRASER, C. (2000): World geography: Building a global perspective. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- BARKER, C. (2004): The SAGE Dictionary of Cultural Studies. London: Sage
- BARKER, C. (2005): Cultural Studies: Theory and Practice. London: Sage.
- BAŠOVSKÝ, O., LAUKO, V. (1990): Úvod do regionálnej geografie. Bratislava: UK.
- BASSIN, M. (2007): Civilisations and Their Discontents: Political Geography and Geopolitics in the Huntington Thesis. *Geopolitics*, 12, č. 3, s. 351-374.
- BATTERSBY, S. E., MONTELLO, D. R. (2009): Area estimation of world regions and the projection of the global-scale cognitive map. *Annals of the Association of American Geographers*, 99, s. 273-291.
- BEAVERSTOCK, J., SMITH, R. G., TAYLOR, P. J. (2000): World-City Network: A New Metageography? *AAAG*, č. 1, s. 123-134.
- BECK, R. B. (2009): World History: Patterns of Interaction. Evanston: McDougal Littell.

- BEDNARZ, S. W. (2004): US World Geography Textbooks: Their Role in Education Reform. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 13, č. 3, s. 223-238.
- BELL, P. A. a kol. (2005): *Environmental Psychology*. Psychology Press.
- BENHART, J. E., SCULL, C. R. (1985): *Regions of the World Today*. Dubuque, Iowa: Kendall/Hunt.
- BIČÍK, I. (2009): Makroregion Jihozápadní Asie a Severní Afriky. *Geografické rozhledy*, 3, s. 17–18.
- BIČÍK I. a kol. (2000): *Příroda a lidé Země*. Praha: NČGS.
- BIČÍK, I. a kol. (2009): *Makroregiony světa*. Praha: NČGS.
- BLACHE, V. de la (1931-1938): *Géographie Universelle (I. – XV.)*: Paris.
- BOEHM, G. R. (1997): *World geography*. National Geographic Society. Blacklick, OH: Glencoe.
- BOEHM, R. G. (2005): *World Geography*. National Geographic Society. NY: Glencoe/McGraw-Hill.
- BOEHM, R., SWANSON, J. (1989): *World geography: A physical and cultural approach*. Mission Hills: Glencoe.
- BÖSCH, G. (1966): *Geografija Mirovogo Chozjajstva (pôv. Geography of World Economy 1964)*. Moskva: Progress.
- BRADSHAW, M. (2000): *World Regional Geography: The New Global Order*. 2. vydanie. McGrawHill.
- BRADSHAW, M. a kol. (2004): *Contemporary World Regional Geography: Global Connections, Local Voices*. McGrawHill.
- BRIAULT, E. W., HUBBARD, J. H. (1958): *An Introduction to Advanced Geography*. London: Longmans, Green & Co.
- BRZEZINSKI, Z. (1999): *Velká šachovnice*. Praha: Mladá fronta.
- BUCHAR, J. (1983): *Zoogeografie*. Praha: SPN.
- BUZAN, H. (2004): *The United States and Great Powers: World Politics in the 21st century*. London: Polity Press.
- BUZAN, B., WAEVER, O. (2003): *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CHIODO, J. J. (1993): Mental maps: preservice teachers' awareness of the world. *Journal of Geography*, 92, s. 110-117.
- CHOKOR, B. A. (2003): Pattern of representation of countries in cognitive maps of the world with special reference to Africa. *Journal of Environmental Psychology*, 23, s. 427–437.
- CLARK, A. N. (1990): *Dictionary of Geography*. London: Penguin Books.
- CLAWSON, X. a kol. (2007): *World Regional Geography: A Development Approach*. 9. vydanie. Cloth: Prentice Hall.
- CLOKE, P., PHILO, C., SADLER, D. (1991): *Approaching Human Geography*. New York: Guilford Press.
- COHEN, S. B. (1972): The international politics of regions: A Comparative approach by L. J. Cantori and S. L. Spiegel. *Geographical Review*, 62, s. 3, s. 437-9.
- COHEN, S. B. (1991): Global Geopolitical Change in the Post-Cold War Era. *Annals of the Association of American Geographers*, 81, č. 4, s. 551-580.
- COHEN, S. B. (2009): *Geopolitics: The Geography of International Relations*. 2. vydanie. Lanham: Rowman & Littlefield.
- COLE, J. P. (1959): *Geography of World Affairs*. Middlesex: Penguin Books.
- COLE, J. P. (1965): *Geography of World Affairs*. 3. vydanie. Aylesbury: Watson and Winey.
- COLE, J. (1996): *Geography of the World's Major Regions*. London: Routledge.
- CRANE, G. R. (2011): English-to-Greek Word Search Results. Perseus Digital Library. Cit. 1-4-2011: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/definitionlookup?>

- CROSS, J. A. (1987): Factors associated with students' place location knowledge. *Journal of Geography*, 86, s. 59–63.
- CULCASI, K. (2010): Constructing and naturalizing the Middle East. *The Geographical Review*, 4, s. 583-597.
- DAHRENDORF, R. (2005): *Reflections on the Revolution in Europe*. New Brunswick: Transaction Publishers
- DAVIS, H. (1998): *Cartographic Images*. Henry Davis Consulting. Cit. 4-2-2011: <http://www.henry-davis.com/MAPS>
- DE BLIJ, H. J., MÜLLER, P. O. (1988): *Geography: Realms, Regions and Concepts*. 5. vydanie. New York: Wiley.
- DE BLIJ, H. J., MULLER, P. O. (2004): *Geography: Realms, Regions and Concepts*. 11. vydanie. New York: Wiley.
- DE BLIJ, H. J., MULLER, P. O. (2011): *Geography: Realms, Regions and Concepts*. 14. vydanie. New York: Wiley.
- DE BLIJ, H. J., BIRDSALL, S. S., STOLLEM, J. H. (1964): *A Geography of Subsaharan Africa*. Chicago: Rand McNally.
- DEMEK, J. (1987): *Úvod do štúdia teoretickej geografie*. Bratislava: SPN.
- DIERCKE ERDKUNDE. (2009): *Diercke Erdkunde: Ausgabe für Realschulen in Bayern - Lehrmaterial 5*. München: Westermann.
- DIERCKE WELTATLAS (2010). Braunschweig: Westermann; 5. vydanie.
- DNE21, W. R. (1. 11 2003): *Outline of Integrated Assessment Model DNE21*. Cit. 2. 11 2011: <http://www.rite.or.jp/English/lab/syslab/research/new-earth/DNE21-model/DNE21-model-Outline.html>
- DOMAŃSKI, R. (1982): *Teoretyczne podstawy geografii ekonomicznej*. Warszawa: PWE.
- DORAZIL, O. (1997): *Světové dějiny v kostce*. Vimperk; Rudná: Papyrus / Jeva.
- DOSTÁL, P., HAMPL, M. (2000): Globalisation: processes of integration or multi-polarisation. *Acta Universitatis Carolinae – Geographica*, 1, s. 5-20.
- DOSTÁL, P., HAMPL, M. (2004): *Geography of post-communist transformation and general cycle of regional development: Experiences of the Czech Republic in a global context*. *European Spatial Research and Policy*, 11, s. 7-29.
- DOWNS, R., STEA, D. (1973): *Cognitive Maps and Spatial Behaviour: Process and Products*. In R. D. (eds.), *Image and Environment* (s. 8-27): Chicago: Aldine Publishing Co.
- DRULÁK, P. (2010): *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál.
- DRUMHELLER, P. J. (1968): Conjure up a map: A crucial but much neglected skill. *Journal of Geography*, 2, s. 140-146.
- DUSSUOY, G. (2010): *Geopolitics Roundtable - Systemic Geopolitics: A Global Interpretation Method of the World*. *Geopolitics*, 15, s. 133-150.
- EL-ENANY, R. (2006): *Arab Representations of the Occident East–West encounters in Arabic fiction*. Abingdon: Routledge.
- ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA (2011): <http://www.britannica.com>.
- ENCYKLOPÉDIA ZEME (1983): *Encyklopédia Zeme*. Bratislava: Obzor.
- FARISH, M. (2005): Archiving Area: The Ethnogeographic Board and the Second World War. *AAAG*, 3, s. 663-679.
- FARKAŠ, C. (1997): *Geografia: Chystáte sa na maturitu?* Nitra: Enigma.
- FISHER, J. S. (1989): *World geographic realms*. Atlanta: University of Georgia.
- FLEMES, D. (2010): *Regional Powers and the Global System from a Historical Perspective*. In: Flandes, D. ed.: *Regional leadership in the global system: ideas, interests and strategies of Regional Powers*. Farnham; Burlington: Ashgate, s. 15-30.

- FRIEDMAN, G. (2009): Nasledujúcich 100 rokov: Prognóza na 21. storočie. Bratislava: Ikar.
- FRIEDMAN, G. (2011): Nasledujúce desaťročie: Kde sme... a kam sa uberáme. Bratislava: Ikar.
- FRIEDMAN, J. (1986): World City Hypothesis. *Development and change*, s. 69-83.
- FRIEDMAN, J. (1995): Where we stand: a decade of world city research. In: Knox, P. L., Taylor, P. J. (eds.): *World cities in a world-system* Cambridge: CUP, s. 21-48.
- FRIEDMAN, W. J., DE WINSTANLEY, P. A. (2006): The Mental representation of countries. *Memory*, 14, s. 7, s. 853-871.
- FUKUYAMA, F. (2002): *Konec dejin a posledni clovek*. Praha: Rybka .
- GEOGRAFIA Y ATLAS (cca. 1932): *Geografia y Atlas. O nuevo curso de Geografia General – Libro tercero*. Buenos Aires: H.M.E.
- GEYER, H. S. (2006): Introduction: the changing global economic landscape. In: Geyer, H. S. (ed.): *Global Regionalization*. Oxford: Oxford University Press, s. 3-41.
- GEYER, H. S. a kol. (2006): *Global Regionalization*. Oxford: Oxford University Press.
- GOULD, P., WHITE, R. (1986): *Mental maps*. London: Routledge.
- GOZDNJAK, G. V. (2009): *Atlas mira spravocno-geografickij*. Moskva: PKO – Oniks.
- GRASSLAND, C. (2006): *Europe in the world project*. ESPON.
- GRASSLAND, C., DIDELO, C. (2006): ESPON Project 3.4.1: Europe in the World Final Report č. 1. ESPON. Cit. 1-8-2010:
http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_ESPON2006Projects/Menu_CoordinatingCrossThematicProjects
- GRASSLAND, C., DIDELO, C. (2011): *Eurobroad Map: Visions of Europe in the World*. Cit. 1-8-2011:
<http://www.eurobroadmap.eu>
- GREGORY, D. a kol. (2009): *The Dictionary of Human Geography*. 5. vydanie. Malden: Wiley-Blackwell.
- GRIGG, D. (1965): The Logic of Regional Systems. *AAAG*, 55, s. 465–491.
- GÜNEYA, A., GÖKCAN, F. (2010): The 'Greater Middle East' as a 'Modern' Geopolitical Imagination in American Foreign Policy. *Geopolitics*, 15, č. 1, s. 22-38.
- HAACK WELTATLAS (2007): Stuttgart; Gotha: Klett.
- HAGGETT, P. (1972): *Geography: A Modern Synthesis*. New York; Evanston; San Francisco; London: Harper and Row.
- HAGGETT, P. (2001): *Geography: A Global Synthesis*. NY: Prentice Hall.
- HALLIDAY, F. (2000): Global Governance: Prospects and Problems. *Citizenship Studies*, č. 1, s. 19-33.
- HAMPL, M. (1998): *Realita, spolocnost a geograficka organizace: hledani integralniho radu*. Praha: DemoArt.
- HAMPL, M. a kol. (2001): *Regionalni vujov: specifika ceske transformace, evropska integrace a obecna teorie*. Praha: Univerzita Karlova.
- HAMPL, M. (2002): Regionální organizace společnosti: principy a problémy studia. *Geografie*, 107, č. 4, s. 333-48.
- HAMPL, M. (2006): *Poznámky k predmetu Teorie sociální geografie*. Pff UK.
- HAMPL, M. (2009): Globální systém: stav, současné tendence a možné perspektivy distribuce mocenského potenciálu. *Geografie*, 114, č. 1, s. 1-20.
- HAMPL, M., GARDAVSKÝ, V., KÜHNEL, K. (1987): *Regionální struktura a vujov systému osídlení ČSR*. Praha: Univerzita Karlova.
- HÄUFLER, V. (1968): *Zeměpis zahraničních zemí 2*. Praha: ČSAV.
- HÄUFLER, V. (1985): K socioekonomické typologii zemí a geografické regionalizaci Země. *Sborník ČSGS*, 90, č. 2, s. 135-138.

- HÄUFLER, V., KRÁL, V., CHROBOKOVÁ, D. (1964): Zeměpis zahraničních zemí I. Praha: ČSAV.
- HAYES, D. A. (1993): Freehand maps are for teachers and students alike. *Journal of Geography*, 92, s. 13-15.
- HELGREN, M. D., SAGER, J. R., BROOKS, S. A. (2005): *People, places, and change*. Austin, TX: Holt, Rinehart, and Winston.
- HENDRYCH, R. (1984): *Fytogeografie*. Praha: SPN.
- HERMAN, W. a kol. (1988): World Place Location Skills of Elementary School Students. *Journal of Educational Research*, 81, č. 6, s. 374-376.
- HETTNE, B. (2001): Regionalism, Security and Development: A Comparative Perspective. In: Hettne, B., Inotai, A., Sunkel, O. (ed.): *Comparing Regionalisms: Implications for Global Development (International Political Economy Series)*: New York: Palgrave Macmillan, s. 1-53.
- HETTNE, B., SÖDERBAUM, F. (2000): *New Political Economy*. Nov 2000, 5, č. 3; *ABI/INFORM Global*, s. 457-473.
- HETTNE, B., SÖDERBAUM, F. (2002): Theorising the rise of regionness. In: Breslin, S. (ed.): *New regionalisms in the global political economy*. London: Routledge. 33-47.
- HOBBS, J. J., DOLAN, A. (2009): *World Regional Geography*. Belmont (CA): Brooks/Cole.
- HOFMAYER, A. (2001): Ein halbes Jahrhundert Weltbevölkerungsentwicklung: Eine statistisch-kartographische Analyse mit besonderer Berücksichtigung der Reproduktivitätsänderungen zwischen 1950 und 2000. Manuskript für „*Wirtschaftsgeographische Studien*, 26. Wien: Facultas-WUV Verlag, s. 45-61
- HOLEČEK, M. (1993): Tichomořská ostrovní říše. *Geografické rozhledy*, 92-93, č. 4, s. 108-9.
- HOLZNER, L. (1967): World Regions in Urban Geography. *AAAG*, 57, č. 4, s. 704-712.
- HONG, W.-P. (2009): Reading School Textbooks as a Cultural and Political Text: Representations of Asia in Geography Textbooks Used in the United States. *Journal of Curriculum Theorizing*, 25, č. 1, s. 86-99.
- HORÁK, B. (1954): *Dějiny zeměpisu I.: Starověk a středověk*. Praha: ČSAV.
- HORÁK, B., TRÁVNÍČEK, D., HONL, I. (1968): *Dějiny zeměpisu III. – Novověk od 17.stol.* Praha: Akademia.
- HUDMAN, L. E., JACKSON, R. H. (1990): *World Regional Geography: Issues for Today*. 3. vydanie. New York: Wiley.
- HUNTINGTON, S. P. (1993): Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, 3, s. 22-49.
- HUNTINGTON, S. P. (2001): *Střet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka.
- HURRELL, A. (2003): Regionalism in world politics: regional organization and international order. In: Fawcett, L. L.-H., Hurrell, A. (eds.): *Regionalism in Theoretical Perspective*, s. 37-73.
- HURRELL, A. (2007a): *On global order: power, values, and the constitution of international society*. Oxford: Oxford University Press.
- HURRELL, A. (2007b): One world? Many worlds? The place of regions in the study of international society. *International Affairs*, 1, s. 127-146.
- HYNEK, A. (1988): Fyzickogeografické poznatky pro kartografickou reprezentaci. *Sborník prací CGÚ ČSAV*, 16, s. 111-7.
- IŠTOK, R. (1997): Štát na politickej mape sveta: Politickogeografické a geopolitické aspekty. *Geografické práce*, Prešov, roč. VII, č. 1, 170 s.
- IŠTOK, R. (2004): *Politická geografia a geopolitika*. Prešov: Fakulta humanitných vied Prešovskej univerzity.
- IŠTOK, R. a kol. (2010): *Geopolitika, globalistika, medzinárodná politika: Komentovaný výber textov*. Prešov: Prešovská univerzita.
- IVANIČKA, I. (1983): *Základy teórie a metodológie socioeconomickej geografie*. Bratislava: SPN.
- JAMES, P. (1964): *One World Divided*. New York: Blaisdell.

- JAMES, P. E., JONES, C. F. (1954): *American Geography: Inventory & Prospect* (Association of American Geographers. Syracuse: Syracuse University Press.
- JEHLIČKA, P., TOMEŠ, J., DANĚK, P. eds. (2000): *Stát, prostor, politika - vybrané kapitoly z politické geografie*. Praha: KSGRR Pff UK.
- JOHNSON, D. L. a kol. (2010): *World Regional Geography*. 10. vydanie. Prentice Hall.
- JONES, S. B. (1955a): Views of the Political World. *Geographical Review*, 45, č. 3, s. 309-326.
- JONES, S. B. (1955b): Global Strategic Views. *Geographical Review*, 45, č. 4, s. 492-508.
- KARVAŠ, P. (2009): Hodnocení a užití anamorfózních map pro potřeby zpracování dat ČR a SR. *Bakalárska práca*. Olomouc: UPO, Katedra Geoinformatiky.
- KATZENSTEIN, P. J. (2005): *A World of Regions: Asia and Europe in the American Imperium*. Ithaca, N. Y.: Cornell University Press.
- KESSLER, O., HELMIG, J. (2007): Of Systems, Boundaries, and Regionalism. *Geopolitics*, s. 570-585.
- KHANNA, P. (2008): *The Second World: How Emerging Powers Are Redefining Global Competition in the Twenty-first Century*. Random House.
- KNOX, P. L. (1995): World cities in a world-system. In: Knox, P. L., Taylor, P. J. (eds.): *World cities in a world-system*. Cambridge: CUP, s. 3-21.
- KOLEKTÍV (2010): Reasons for this Forum for a New World Governance. Cit. 5. 5 2010: Forum for a New World Governance (FnWG): <http://www.world-governance.org/spip.php?rubrique6&lang=en>
- KREJČÍ, J. (1993): *Society in a Global Perspective*. Praha: SLON.
- KREJČÍ, J. (2002): *Postižitelné proudy dějin*. Praha: SLON.
- KRUPA, V. a kol. (1999): *Geopolitické špecifiká regiónov sveta: Afrika a Ázia*. Bratislava: PF UK.
- KRUPA, V., GENZOR, J. (1996): *Jazyky sveta v priestore a čase*. Bratislava: Veda.
- KURBALIJA, B., MILOVANOVIČ, G., SITARSKI, M. (2003): *Diplo Foundation: Regions*. Cit. 16. 2 2005: <http://www.diplomacy.edu/IS/Development/html/regions.htm>
- LAKE, D. A., MORGAN, P. M. (1997): *Regional orders: building security in a new world*. University Park: Penn State University Press.
- LANG, R., KNOX, P. K. (2009): The New Metropolis: Rethinking Megalopolis. *Regional Studies*, 43, č. 6, s. 789-802.
- LAUKO, V., KASALA, K. (2009): *Teória a metodológia regionálnej geografie*. Bratislava: KartPrint.
- LAVROV, S. B. (2003): *Ekonomičeskaja, socjaľnaja i političeskaja geografija mira. Regioni i strani*. Moskva: Gardariki.
- LAYNE, T. (2006): The Unipolar Illusion Revisited: The Coming End of the United States' Unipolar Moment. *International Security*, 31, č. 2, s. 7-41.
- LESZCZYCKI, S., BARBAG, M. (1965): Map of Economic Regions of the World. *Economic Regionalization* (7.-12. september), s. 199 - 202.
- LEWIS, L. A., DEGANI, A., HUDSON, T. (1980): The Measurement and Explanation of the Spatial Perception of Africa: A Nigerian Viewpoint. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 62, č. 1, s. 33-38.
- LEWIS, M. W., WIGEN, K. E. (1997): *The Myth of Continents: A Critique of Metageography*. Berkeley; Los Angeles: University of California Press.
- LIDÉ A ZEMĚ (1979): Geografické vymezení pojmu Levanta, Blízký východ, Středná východ, Daleký a Dálný východ. *Lidé a Země* č. 6, 282-3.
- LISOWSKI, A. (1998): Uwagi w sprawie Bliskiego wschodu i Środkowego wschodu. *Czasopismo geograficzne*, 69, č. 3-4, s. 353-358.
- LIVINGSTON, M. (2002): Modern Medieval Map Myths: The Flat World, Ancient Sea-Kings, and Dragons. *Strange Horizons*. (10.6.2002). Cit. 10-4-2011: http://www.strangehorizons.com/2002/20020610/medieval_maps.shtml

- MACKINDER, H. J. (2004): The Geographical Pivot of History (1904): The Geographical Journal, 170, č. 4, 298-321.
- MACKINNON, D., CUMBERS, A. (2007): An Introduction to Economic Geography: Globalization, Uneven Development and Place. Harlow: Pearson.
- MAGBADELO, J. O. (2005): Westernism, Americanism, Unipolarism, Globalism and Africa's Marginality. Journal of Third World Studies, s. 73-89.
- MALTERUD, K. (2001): Qualitative research: Standards, challenges and guidelines. The Lancet, 358, s. 483-488.
- MANSHARD, W. (1979): Tropical agriculture: A geographical introduction and appraisal. London; New York: Longman.
- MARRAN, J. F. (1992): The world according to a grade 12 teacher: A reflection on what students of geography should know and be able to do. Journal of Geography, 91, č. 4, s. 139-142.
- MARSTON, S. A. a kol. (2011): World Regions in Global Context: People, Places, and Environments. 4. vydanie. Prentice Hall.
- MARSTON, P., KNOX, P. L., LIVERMAN, D. M. (2004): World Regions in Global Context. 2. vydanie. Upper Saddle River: PrenHall.
- MARYANSKI, A. (1977): Ludność świata. Warszawa: PWN.
- MATLOVIČ, R. (2000): Geografia relígií. Prešov: PU.
- MATOUŠEK, A. (1998): Mýty a realita geografických regionalizácií: De Blij versus Huntington : K diskusím o vymezování kulturních (civilizačních) oblastí světa. Geografie, X, s. 101-102.
- MAYHEW, S. a kol. (1992): The Concise Oxford Dictionary of Geography. Oxford: Oxford University Press.
- MEARSHEIMER, J. J. (2001): The tragedy of great power politics. New York: Norton.
- MENDEL, M., OSTŘANSKÝ, B., RATAJ, T. (2008): Islám v srdci Evropy: Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí. Praha: Academia.
- METZ, H. M. (1990): Sketch maps: helping students get the big picture. Journal of Geography, 89, č. 3, s. 114-118.
- MICHELL, G. (1903): The Berbers. Journal of the Royal African Society, 6, s. 161-164.
- MIČIAN, E. (1995): Problémy metageografie a metakartografie vo svetle východo a stredoeurópskej literatúry. Geografický časopis. 47, č. 2, s. 63-73.
- MIČIAN, E., ZATKALÍK, F. (1986): Náuka o krajine a strosťivosť o životné prostredie. Bratislava: PriF UK.
- MIRONENKO, N. S. (1997): Geografia mirovogo chozjajstva. Moskva.
- MLÁDEK, I. a kol. (1997): Geografia 2.diel: Humánna geografia. Bratislava: SPN.
- MONTELLO, D. R. (1993): Scale and Multiple Psychologies of Space. In: Frank, S. B., Campari, I. (eds.): Spatial information theory: A theoretical basis for GIS. Berlin: Springer, s. 312-321.
- MONTELLO, D. R. (2008): Geographic regions as brute facts, social facts, and institutional facts. In: Smith, B., Mark, D. M., Ehrlich, I. (eds.): The mystery of capital and the construction of social reality. Chicago: Open Court, s. 305-316.
- MORLEY, D., ROBINS, K. (1995): Spaces of identity: global media, electronic landscapes and cultural boundaries. New York: Routledge.
- MORRIS, J. W. (1975): A World Regional Geography. New York: McGraw-Hill.
- MOSELEY, W. G. (12- 4-2009): Area Studies in a Global Context. Chronicle of Higher Education, 56, č. 15, B4-B5.
- MURPHEY, A. B. (2004): Is there a politics to geopolitics. Progress in Human Geography, 28, č. 5, s. 619-640.
- MURPHEY, A. B. (2006): Enhancing Geography's Role in Public Debate. AAAG, 96, č. 1, s. 1-13.

- MURPHEY, A. B. (2008): Rethinking multi-level governance in a changing European union: why metageography and territoriality matter. *GeoJournal*, 72, s. 7-18.
- MURPHEY, R. (1966): An introduction to geography. Chicago: Rand McNally.
- MURPHEY, R. a kol. (1971): An Introduction to Geography. 3. vydanie. Chicago: Rand McNally.
- MYERS, G. A. (2001): Introductory Human Geography Textbook Representations of Africa. *Professional Geographer*, 53, č. 4, s. 522-532.
- NEUER ILLUSTRIRTER ATLAS DER WELT (1998): München: Kunth.
- NEWIG, J. (2001): Kulturerdteile. (6-2001).Cit. 10-10-2010: <http://www.newig.geographie.uni-kiel.de>
- NIEROP, T. (2001): The clash of civilizations: cultural conflict, the state and geographical scale. In G. Dijkink, & H. Knippenberg, *The territorial factor: political geography in a globalising world* Amsterdam: Vossiuspers, s. 51-76.
- NORRIS, R. E. (1990): *World Regional Geography*. St. Paul: West.
- NOVOTNÝ, J. (2003): Sociogeografická diferenciace světa. *Geografie*, 108, č. 1, 14-35.
- NOVOTNÝ, J. (2004): Společensko-ekonomická diferenciace světa se zvláštním důrazem k rozdílům regionálním. *Disertační práce*. Praha: PŘF UK.
- NOVOTNÝ, J., POLONSKÝ, F. (2009): Islamofobie a ignorance. *Vesmír*, 88, č. 12, 792-3.
- NOVOTNÝ, J., POLONSKÝ, F. (2012a): The level of knowledge about Islam and perception of Islam among Czech and Slovak university students: does ignorance determine subjective attitudes? *Sociológia*, 43, č. 6, 674-96.
- NOVOTNÝ, J., POLONSKÝ, F. (2012b): Znalosti o islámu a subjektivní postoje k islámu a muslimům: dotazníkové šetření mezi českými a slovenskými vysokoškoláky. In: Černý, K. (ed.): *Nad Evropou půlměsíc (prijaté)*: Praha: Karolinum.
- ONLINE ETYMOLOGY DICTIONARY (2012): Cit. 1- 12-2010: Douglas Harper. <http://www.etymonline.com/index.php>
- Ó TUATHAIL, G. (2005): *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*. London: Routledge.
- PAASI, A. (1986): The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. *Fennia*, 164, č. 1, s. 105-146.
- PAASI, A. (2002): Region and Place: regional worlds and words. *Progress in Human Geography*, 28, č. 6, s. 802-811.
- PACIONE, M. (2009): *Urban Geography: A Global Perspective*. 3. vydanie. Oxon; New York: Routledge.
- PATAI, F. G. (1952): The Middle East as a culture area. *Middle East Journal*, 6, č.1, s. 1-21.
- PEW RESEARCH CENTRE (October 2009): *Mapping the Global Muslim Population*. Pew Research Centre 2009. Cit. 1- 10- 2010: The Pew Forum on Religious and Public Life.
- PHILLBRICK, A. K. (1967): *This Human World*. New York; London: Wiley.
- PINHEIRO, J. (1998): Determinants of Cognitive Maps of The World as Expressed in Sketch Maps. *Journal of Environmental Psychology*, 18, 321-339.
- POLONSKÝ, F. (2005): *Regionalizácia sveta*. Diplomová práca. Bratislava: Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny Prif UK.
- POLONSKÝ, F. (2008): Shift in Representation of Borderlines in East-Central Part of Europe. In H. Svatoňová, *Geography in Czechia and Slovakia : Theory and Practice at the Onset of 21st Century*. Brno: Masaryk University Brno, s. 316-320.
- POLONSKÝ, F., NOVOTNÝ, J. (2010): Cognitive Mapping of Major World Regions among Czech Geography Students. *Journal of Maps*, s. 311-318.
- POLONSKÝ, F., NOVOTNÝ, J. (2012a): Vnímání sociálněgeografických makro-regionů světa. *Geografické rozhledy*, 21, č. 3, s. 16-17.
- POLONSKÝ, F., NOVOTNÝ, J. (2012b): Islám a jeho reprezentace v Česku a na Slovensku: kvalitativní šetření mezi experty. In: Černý, K. (ed.): *Nad Evropou půlměsíc (prijaté)*: Praha: Karolinum.

- POLONSKÝ, F., NOVOTNÝ, N. (2012c): Islám a jeho reprezentace v českých a slovenských stredoškolských učebniciach. In: Černý, K. (ed.): Nad Evropou pŕlměsíc (prijaté): Praha: Karolinum.
- POON, J. (1997): The Cosmopolitanization of Trade Regions: Global Trends and Implications, 1965-1990. *Economic Geography*, 73, č. 4, s. 390-404.
- POON, J., THOMPSON, E. R., KELLY, P. F. (2000): Myth of the Triad? The Geography of Trade and Investment 'Blocs'. *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, 25, č. 4, s. 427-444.
- PORTER, P. W. (1987): In Dunkelsten Afrika: Africa In The Student Mind. *Journal Of Geography*, 86, č. 2, s. 51-59.
- PORTNOV, B. A., SCHECHTER, R., GRADUS, Y. (2006): Middle East and North Africa: Intraregional fragmentation and clustering. In H. S. Geyer, *Global Regionlization*. Glos: EE.
- POSTEL-VINAY, K. (2007): The Historicity of the International Region: Revisiting „Europe and the Rest“. *Divide*. 12, s. 555-569.
- PUCHOVSKÝ, M. (2001): Zrážka civilizácií. Bratislava: Ladon.
- PULSIPHER, L. M., PULSIPHER, A. (2002): *World Regional Geography: Global Patterns, Local Lives*.
- RECLUS, E. (1876 - 1894): cyklus *Noúvelle Géographie Universelle* (I. – XIX.): *La terre et les hommes*. Paris: Librairie Hachette.
- REEBER, M. (2007): *Islám: Malá moderní encyklopedie*. Praha: Levné knihy.
- RIA NOVOSTI. (17-6-2011): RIA Novosti. Russia expects CIS countries to create free trade zone by yearend. Cit. 1- 12-2010: <http://en.rian.ru/exsoviet/20100617/159463469.html>
- ROWNTREE, L. a kol. (2009): *Diversity Amid Globalization: World Regions, Environment, Development*. 4. vydanie. New York: Prentice Hall.
- RUMLEY, D. (2005): The Geopolitics of Asia-Pacific Regionalism in the 21st Century. *The Otomon Journal of Australian Studies*, 31, s. 5-27.
- SAARINEN, T. F. (1973): Student views of the world. In Downs, R., Stea, D. (eds): *Image and Environment*, Chicago: Aldine Publishing Co., s. 148-161.
- SAARINEN, T. F. (1988): Centring of mental maps of the world. *National Geographic Research*, 4, s. 112–127.
- SAARINEN, T. F., MACCABE, C. L. (1995): World patterns of geographic literacy based on sketch map quality. *The Professional Geographer*, 47, s. 196–204.
- SAARINEN, T. F., MACCABE, C. L., MOREHOUSE, B. (1988): Sketch maps of the world assurogates for world geographical knowledge. In: Gerber, R., Lidstone, J. (eds.): *Skills in Geographical Education, Symposium Proceedings 2, August 14-20*. Brisbane: IGU and GEC.
- SAID, E. (1978): *Orientalism*. New York: Pantheon.
- SANDERS, R. L. (2002): *Culture Regions of the World. This Human World: Intro To Geography*. (15- 11-2002). Cit. 10-10-2010: http://www.utexas.edu/depts/grg/sanders/GRG305/culture_regions.htm
- SAVELAND, R. N. (1978): Free-hand small-scale maps: activities for cognitive mapping. *Journal of Geography*, 77, s. 277-279.
- SHARP, J. P. (2009): Critical Geopolitics. In R. Kitchin, N. Thrift (eds): *International Encyclopedia of Human Geography* (s. 358-362): Amsterdam; Oxford: Elsevier.
- SITARICA, R., TADIĆ, M. (2003): *Geografija za 7. razred osnovne škole*. Beograd: Zavod za učbenike i nastavna sredstva.
- SPENCER, H. (2011): *The study of sociology (1896)*: Cit. 1- 1-2011: <http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=96277756>
- SPENCER, J. E., THOMAS, W. L. (1969): *Cultural Geography: An Evolutionary Introduction to Our Humanized Earth*. New York; London; Sydney; Toronto: Wiley.
- STUTZ, F. P., BARNEY, W. (2012): *The World Economy: Geography, Business, Development*. 6. vydanie. New York: Prentice Hall.

- TAVARES, R. (2004a): Contribution of macro-regions to the construction of peace: a framework for analysis. *Journal of International Relations and Development*, 7, s. 24–47.
- TAVARES, R. (2004b): The State of the Art of Regionalism: The Past, Present and Future of a Discipline. *UNU-CRIS e-Working Papers W-2004/10*.
- TAYLOR, P. J. (2000): The 1999 Annual Political Geography Lecture: World cities and territorial states under conditions of contemporary globalization. *Political Geography*, 19, č. 1, 5-32.
- TAYLOR, P. J. (2005): New political geographies: Global civil society and global governance through world city networks. *Political Geography* 24, 703-730.
- TAYLOR, P. J., FLINT, C. (2000): *Political Geography*. 4. vydanie. Harlow: Pearson.
- TAYLOR, P. J., CATALANO, G., WALKER, D. R. (2002): Measurement of the world city network. *Urban Studies*, 39, s. 2367-2376.
- THEOI (2011): Exploring Greek mythology in classical literature and art. Cit. 5-12.2011: <http://www.theoi.com>.
- THOMPSON, W. R. (1973): The Regional Subsystem: A Conceptual Explication and Propositional Inventory. *International Studies Quarterly*, 17, č. 1, s. 89-117.
- TOLMÁČI, L., GAJDOŠ, A. eds. (2004): *Školský zemepisný atlas sveta*. Harmanec: VKÚ.
- TOLMÁČI, L. a kol. (1995): *Zemepis 5: Príroda Zeme*. Bratislava: Litera.
- TOLMÁČI, L. a kol. (1996): *Zemepis: slovník, tabuľky*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana.
- TOLMÁČI, L. a kol. (2002): *Zemepis pre 9. ročník ZŠ*. Bratislava: Litera.
- TROFFA, R. a kol. (2009): Cognitive mapping analysis and regional identity. *Cognitive Processing*, 10 (Supplement 2), s. 328-330.
- TVERSKY, B. (1981) Distortions in memory for maps. *Cognitive Psychology* 13, 407–33.
- TYNER, J. A. (2010): *Principles of Map Design*. New York; London: The Guilford Press.
- UNSTEAD, J. F. (1933): A System of Regional Geography. *Geography*, 18, č. 3, s. 175-187.
- VANOLO, A. (2010): The border between core and periphery: geographical representations of the world system. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 101, s. 26–36.
- VICIGUERRA, S., TAYLOR, P., HOYLER, M. (2010): Contemporary Mappa Mundi: American exceptionalism in the world city network. *Environment and Planning A*, 42, č. 6, s. 1271-2.
- VILÍMEK, V. a kol. (1996): *Zeměpisný slovníček*. Praha: NČGS.
- WALLERSTEIN, I. (1974): *The Modern World System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century*. New York: AP.
- WALT, S. M. (2009): Alliances in a Unipolar World. *World politics*, 61, č. 1, s. 86-120.
- WALTZ, K. N. (1993): Emerging structure of international politics. *International Security*, 18, č. 2, s. 44-79.
- WHITBECK, R. M., FINCH, V. C. (1941): *Economic Geography. A regional survey*. New York; London: McGraw Hill.
- WHITE, G. W. a kol. (2011): *Essentials of world regional geography*. 2. vydanie. New York: McGraw-Hill.
- WIEGAND, P. A. (1991): The known world of the primary school. *Geography*, 6, s. 143-149.
- WIEGAND, P. A. (1995): Young children's freehand sketch maps of the world. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 4, s. 19-28.
- WIEGAND, P. A. (1998): Children's Free Recall Sketch Maps of the World on a Spherical Surface. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 7, č. 1, s. 67-83.
- WIEGAND, P. A., STIELL, B. (1996a): Children's estimations of the sizes of the continents. *Educational Studies*, 22, s. 57-68.
- WIEGAND, P. A., STIELL, B. (1996b): Lost continents? Children's understanding of the location and orientation of the Earth's masses. *Educational Studies*, 22, s. 381-393.

- WINSTON, R. (2004): *Human: The Definitive Visual Guide*. London: Dorling Kindersley.
- WISE, N., KON, J. H. (1990): Assessing geographic knowledge with sketch maps. *Journal of Geography*, 89, č. 3, s. 123-129.
- WITHERS, C. W., MAYHEW, R. J. (2002): Rethinking "disciplinary" history: geography in British universities, c. 1580-1887. *Transactions of the Institution of British Geographers*, 27, s. 11-27.
- WOHLFORTH. (1999): The stability of a Unipolar World. *International security*, 24, č. 1, s. 5-41.
- WU, L. (2008): China's geographical position in Europeans' hierarchical imagination: A study on maps of Europeans from the perspective of intellectual history. *Frontiers of History China*, 3, č. 3, 353-384.
- WYCKOFF a kol. (2005): *Diversity Amid Globalization: World Regions, Environment, Development 3*. vydanie. Prentice-Hall.
- ZAŤKOVÁ, M. (1994): O hranici svetadielov Európa - Ázia. *Geografia*, 3, s. 69-70.
- ZAŤKOVÁ, M. a kol. (1996): *Zemepis 6 - 2.časť*. Bratislava: Litera.

Štatistické databázy

- DEMOCRACY INDEX (2011): www.eiu.com
- DOING BUSINESS INDEX (2011): www.doingbusiness.org/rankings
- MADDISON, A. (2010): Maddison Historical Statistics: Statistics on World Population, GDP and Per Capita GDP, 1-2008 AD. Cit. 1-11-2010: <http://www.ggdc.net>
- PENN WORLD TABS (2011): <http://pwt.econ.upenn.edu>
- UN DATA DATASETS (2011): <http://data.un.org/Explorer.aspx>
- UNDP (2011): URL: <http://hdr.undp.org/en/countries/regions>
- WTO (2011): Trade Profiles. <http://stat.wto.org>;
<http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFHome.aspx?Language=E65>

PRÍLOHY

Zoznam príloh

Tab. P1. Fyzickogeografické dimenzie - veľkostné kategórie komplexov	124
Tab. P2. Prístupy (individuálnej regionalizácie) a príklady autorov a kritérií.....	125
Tab. P3. Webové stránky medzinárodných organizácií.....	126
Tab. P4. Webové stránky ministerstiev zahraničných vecí (MZV)	127
Tab. P5. Webové stránky globálnych firiem.....	129
Tab. P6. Citácie analyzovaných českých a slovenských učebníc	135
Tab. P7. Ukážka usporiadania makrojednotiek vo vybraných amerických učebniciach stredoškolskej geografie	136
Tab. P8. Citácie analyzovaných atlasov sveta	137
Tab. P9. Vybrané spravodajské web portály	138
Tab. P10. Agregácia dát v štatistikách A. Maddisona (2010):	138
Graf P1 - Špecifikácia postavenia humánno-geografických systémov v usporiadaní reality a v klasifikácii reálnych systémov.....	139
Graf P2 - Veľkostná (rádovostná) diferenciacia v rozmiestnení humánno-geografických javov	139
Graf P3. Vybrané štáty na pomedzí z hľadiska ich vymedzovania globálnymi aktérmi a študentmi	140
Graf P4 - Zhoda polohy vymedzených a reálnych makroregiónov podľa kategórií	141
Obr. P1 - Regionalizácia sveta na báze obchodných tokov (1996-2000)	142
Obr. P2 - <i>Súčasná Mappa Mundi</i> podľa Viciguerra, Taylor a Hoyler (2010)	142
Obr. P3 - Mocensko-politická štruktúra sveta od 17 st. po súčasnosť.....	143
Obr. P4 - Percepcia študentov – ukážka zadania 1 (a, b) a zadania 2 (c)	144
Obr. P5 - Vysvetlivky k obrázku 5 v texte – názvy štátov	145
Obr. P6 – Vývoj mocenského potenciálu v makroregiónoch (PS variant).....	146
Mapa P1. Niekoľko pohľadov na rozsah „Západu“ (Lewis a Wigen 1997)	147
Mapa P2. Svetové mestá (Global Cities) a ich zázemie.....	147
Mapa P3. Mackinderova koncepcia z roku 1904	148
Mapa P4. MacKinderova koncepcia z roku 1943	148
Mapa P5. Geopolitická mapa sveta na konci prvého kvartálu 21.st. - Cohen (2009)	149
Mapa P6. Holzner (1967) - “World Regions in Urban Geography”	149
Mapa P7. Pacione (2009) - Urbánne regióny sveta.....	150
Mapa P8. Hobbs a Dolan (2009) - Svetové regióny.....	150
Mapa P9. Lewis a Wigen - „Heuristická regionalizačná schéma sveta“ (1997).....	151
Mapa P10. Základné členenie sveta OSN	151

Mapa P11. Členenie sveta Svetovej banky (World Bank)	152
Mapa P12. Členenie sveta UNICEF	152
Mapa P13. Členenie sveta WHO	152
Mapa P14. Sféry vplyvu veliteľstiev Ministerstva obrany a reg. úrady MZV USA.....	153
Mapa P15. Členenie sveta - Európska komisia.....	153
Mapa P16. Členenie sveta - MZV Rusko.....	153
Mapa P17. Členenie sveta - MZV Čína	154
Mapa P18. Členenie sveta - MZV Japonsko.....	154
Mapa P19. Členenie sveta - MZV Brazília.....	154
Mapa P20. Členenie sveta - MZV Juhoafrická republika	155
Mapa P21. Členenie sveta - MZV Saudská Arábia.....	155
Mapa P22. Členenie sveta - MZV Litva.....	155
Mapa P23. Členenie sveta - MZV Turecko	156
Mapa P24. Členenie sveta - MZV Irán	156
Mapa P25. Členenie sveta - MZV Vietnam.....	156
Mapa P26. Členenie sveta - MZV Indonézia.....	157
Mapa P27. Členenie sveta - MZV Singapur	157
Mapa P28. Členenie sveta - MZV Nový Zéland	157
Mapa P29. Syntéza členení sveta firiem Nemecka	158
Mapa P30. Syntéza členení sveta firiem Francúzska.....	158
Mapa P31. Syntéza členení sveta firiem Spojeného kráľovstva.....	159
Mapa P32. Syntéza členení sveta firiem NASWA.....	159
Mapa P33. Syntéza členení sveta firiem Japonska.....	160
Mapa P34. Syntéza členení sveta firiem Austrálie a Nového Zélandu	160
Mapa P35. Populačná hustota a populačné areály sveta	161
Mapa P36. HDP 2011 a štáty jadra podľa De Blij a Muller (2011).....	161
Mapa P37. Náboženská štruktúra sveta - štáty.....	162
Mapa P38. Náboženská štruktúra sveta – areály rozšírenia	162
Mapa P39. Vybrané regionálne organizácie (súčasť analýz)	163

Tab. P1. Fyzickogeografické dimenzie - veľkostné kategórie komplexov

	dimenzia	základné jednotky	povaha jednotky	príklad	územná veľkosť
<u>topologická</u>	topická	elementárny geomer, geotop; <u>biocenóza</u> , <u>elementárny = homogénny areál</u>	geograficky aj ekologicky kvázi-homogénne	najmenšie fyzickogeografické komplexy – napr. fytotop, klimatop	od 0,005 km ² po niekoľko km ²
	chórická	nano-, mikro-, mezo-, makrochóra; <u>elementárna</u> , <u>mikro-, mezo- a topogeochoúra</u>	relatívne homogénne, resp. podľa istého kritéria sú geograficky aj ekologicky diferencované, heterogénne	malé fyzickogeografické komplexy - niva, terasa, svah, časti pohorí	od niekoľko km ² až niekoľko 1000 km ²
<u>regionálna</u>	regiónická	megachóra resp. <u>makrogeochóra</u> ; <u>provincia, podzóna</u> , <u>prírodná zóna a fyzickogeografická oblasť</u>	výrazne heterogénne; vymedzované na báze faktorovej homogenity charakteristických črt a odlišností voči okolitým jednotkám	veľké fyzickogeografické komplexy - pohoria, nížiny	od niekoľko 1000 km ² po niekoľko stoviek 1000 km ²
<u>planetárna</u>	<u>planetárna</u> (globálna, resp. geosférická)	<u>megapoloženie (časť subkontinentu)</u> , <u>subkontinenty</u> , <u>fyzickogeografické pásma (biómy) a ich časti</u> , <u>kontinenty a oceány</u>	výrazne heterogénne, podmienené solárnymi a telurickými (zemskými) činiteľmi	najväčšie fyzickogeografické komplexy - bióm, (sub)kontinenty, oceány	časť subkontinentu (stovky 1000 km ²) až celá fyzicko-geografická sféra Zeme

Zdroj: upravené podľa Mičian a Zatkalík (1986); názvoslovie dimenzií a jednotiek prebraté podľa Neef a kol. 1973 a podčiarknuté podľa Sočava 1978 (obaja cit. v Mičian a Zatkalík 1986)

Tab. P2. Prístupy (individuálnej regionalizácie) a príklady autorov a kritérií

Prístupy	Autori	Základné jednotky regionalizácie	Základné kritériá vymedzenia
Tradičné	-	- kontinenty - svetadiely	- rozmiestnenie pevniny a oceánov
Fyzicko-geografické	- Wegener - Hendrych - Buchar	- litosférické dosky - fyto geografické regióny - zoogeografické regióny	- geológia - rastlinstvo - živočíšstvo
Socio-kultúrne	- Braudel, Toynbee, Huntington, Krejčí, Puchovský - Krejčí - Baar	- civilizácie - sociálne formácie - pan-civilizačné sféry	- náboženstvo, jazyk, kultúra - politické zriadenie zasadené do kultúrneho kontextu - náboženstvo, jazyk, kultúra
Ekonomické: a) Svetové systémy b) Svetové mestá	- Wallerstein, Taylor - Taylor - Geyer a kol.	- jadro, semiperiféria, periféria - svetové mestá a ich zázemie (sféry vplyvu) - Globálne urbánne regióny	- ekonomická vyspelosť - rôzne ekonomické toky - rôzne ekonomické toky
Regionalizmus	- Hettne - Katzenstein - Buzan a Waever	- regionálne integračné zoskupenia - regióny - regionálne bezpečnostné komplexy	- ekonomické a inštitucionálne väzby a vzťahy - globalizácia a internacionalizácia - vzťahy bezpečnosti
(Geo)politika	- Mackinder - Haushofer - Cohen	- geopolitické regióny - panregióny - geostrategické a geopolitické regióny	- vzťah medzi kontinentálnou a námornou mocou (silou) - predchádzala mu viackritériálna geopolitická typológia štátov sveta
Komplexný makroregionálny	- De Blij a Muller, Bradshaw, Clawson, Pulsipher a Pusipher atď.	- makroregióny (major world regions)	- komplexné kritériá zvolené jednotlivým autorom zhruba v poradí geografické, sociálno-kultúrne, demografické, ekonomické, politické

Tab. P3. Webové stránky medzinárodných organizácií

Globálny systém OSN	
www.UN.org	United Nations (UNO)
www.FAO.org	Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)
www.ICAO.org	International Civil Aviation Organization (ICAO)
www.ILO.org	International Labour Organization (ILO)
www.IMF.org	International Monetary Fund (IMF)
www.ITU.org	International Telecommunication Union (ITU)
www.OPCW.org	Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW)
www.UNAIDS.org	Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS)
www.UNDP.org	United Nations Development Programme (UNDP)
www.UNEP.org	United Nations Environment Programme (UNEP)
www.UNESCO.org	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)
www.UNFPA.org	United Nations Population Fund (UNFPA)
www.UNHABITAT.org	United Nations Human Settlements Programme (UN HABITAT)
www.UNHCR.org	Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)
www.UNICEF.org	United Nations Children's Fund (UNICEF)
www.UNODC.org	United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC)
www.UNOPS.org	United Nations Office for Project Services (UNOPS)
www.UPU.org	Universal Postal Union (UPU)
www.WFP.org	United Nations World Food Programme (WFP)
www.WHO.org	World Health Organization (WHO)
www.WMO.org	World Meteorological Organization (WMO)
www.WorldBank.org	World Bank Group (World Bank)
www.WTO.org	World Trade Organization (WTO)
Organizácie mimo systém OSN	
www.INTERPOL.org	International Criminal Police Organization (INTERPOL)
www.IATA.com	International Air Transport Association (IATA)

Poznámka: čas stiahnutia dát (september až december 2010)

Tab. P4. Webové stránky ministerstiev zahraničných vecí (MZV)

m.	štát	URL
1	Kanada	http://www.international.gc.ca/trade-agreements-accords-commerciaux/agr-acc/neg_country-pays_region.aspx?lang=en
1	USA	http://www.state.gov/countries/
1	USA	www.ustr.gov
2	Barbados	foreign.gov.bb/pageselect.cfm?page=76
2	Brazília	www.mre.gov.br
2	Čile	http://www.minrel.gov.cl/prontus_minrel/site/edic/base/port/representaciones.php
2	Dominikánska republika	http://www.serex.gov.do/exterior/pe/Lists/Paises%20por%20Regin/Sin%20Banderas.aspx
2	Guyana	http://www.minfor.gov.gy/tsite/index.php?option=com_content&task=view&id=21&Itemid=34
2	Kolumbia	http://www.cancilleria.gov.co
2	Kostarika	rree.go.cr/politica-exterior/index.php?stp=73&langtype=espanol&SID=
2	Kuba	http://www.cubaminrex.cu/Regionales/inicio.html
2	Panama	www.mire.gob.pa
2	Peru	http://www.rree.gob.pe/portal/mre.nsf/Interior?OpenAgent&F05298356BA5F1A956052556BB30056F10056 2
2	Salvádor	http://www.rree.gob.sv/sitio/sitiowebrrree.nsf/pages/sembajadasconsulados_centroamerica
2	Trinidad a Tobago	foreign.gov.tt/about_us/bilateral/
2	Venezuela	www.mre.gob.ve
3	Belgicko	http://diplomatie.belgium.be/en/policy/
3	Česko	http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/index.html
3	EU	http://ec.europa.eu/external_relations
3	Estónsko	http://web-static.vm.ee/static/failid/096/Bilateral_Relations.pdf
3	EU	http://ec.europa.eu/world/where/index_en.htm?src=ca
3	Francúzsko	http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/rubrique.php3?id_rubrique=833&id_mot=30
3	Grécko	www.mfa.gr
3	Holandsko	http://www.mfa.nl/en/pacific?continent=pacific
3	Írsko	http://www.dfa.ie/home/index.aspx?id=302
3	Litva	urm.lt/index.php?-2049387825
3	Monako	http://www.diplomatie.gouv.mc/315Diplomatie/wwwnew.nsf/1909\$/cbe9943731106a80c12572d10032b937gb?OpenDocument&2Gb
3	Nemecko	http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Aussenpolitik/RegionaleSchwerpunkte/Uebersicht.html
3	Nórsko	http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/Utvikling/bilrapportl_engelsk.pdf
3	Portugalsko	http://www.mne.gov.pt/mne/en/infopolitica/poexternas/
3	Rakúsko	http://www.bmeia.gv.at/en/foreign-ministry/foreign-policy/extra-european-area.html
3	Slovensko	www.mzv.sk
3	Slovinsko	www.mzz.gov.si
3	Spojené kráľovstvo	http://www.fco.gov.uk/en/travel-and-living-abroad/travel-advice-by-country
3	Španielsko	http://www.maec.es/en/MenuPpal/Paises/Paginas/informacion_representaciones.aspx
3	Švajčiarsko	http://www.eda.admin.ch/etc/medialib/downloads/edazen/doc/publi/aussen.Par.0008.File.tmp/09.052_Foreign_Policy_Report_2009.pdf
3	Taliano	http://www.esteri.it/MAE/EN/Politica_Estera/Aree_Geografiche/
4	Bielorusko	http://www.mfa.gov.by/en/foreign-policy/bilateral/
4	Kazachstan	http://portal.mfa.kz/portal/page/portal/mfa/en/content/news/nws2010 // KAZAKHSTAN'S
4	Rusko	http://www.mid.ru/bul_newsite.nsf/kartaflat/02.03
4	Uzbekistan	http://mfa.uz/eng/inter_cooper/uzbekistan_countries/
5	Alžírsko	http://193.194.78.233/ma_fr/stories.php?topic=05/01/13/5995517

5	Egypt	www.mfa.gov.eg
5	Irán	http://www.mfa.gov.ir/cms/cms/Tehran/fa/Missions
5	Izrael	http://www.mfa.gov.il/mfa/foreign%20relations/bilateral%20relations/
5	Katar	http://english.mofa.gov.qa/details.cfm?id=94
5	Libanon	http://www.emigrants.gov.lb/ara/map1.asp
5	Maroko	www.maec.gov.ma
5	Omán	www.mofa.gov.om
5	SAE	http://www.mofa.gov.ae/Mofa/portal/c9ddc4ba-a489-444a-a005-f41b2ab453fd.aspx
5	Saudská Arábia	www.mofa.gov.sa
5	Sýria	http://213.178.249.59/Expatriates/map.html
5	Tunisko	http://www.diplomatie.gov.tn/site/index.php?a=article&id=423
5	Turecko	http://www.mfa.gov.tr/sub.en.mfa?e55ad6a5-1b09-4788-a51c-2c1cae96fd0d
6	Botswana	http://www.gov.bw/index.php?option=com_content&task=view&id=52&Itemid=58
6	Pobrežie Slonoviny	http://www.diplomatie.gouv.ci/pol_etr.php
6	Mali	http://www.mae.gov.ml/PolitiqueEtrangere.php
6	Malawi	http://www.foreignaffairs.gov.mw
6	JAR	www.dfa.gov.za
6	Namíbia	http://www.mfa.gov.na/Foreign_Policy.pdf
6	Rwanda	http://www.minaffet.gov.rw/content/view/75/82/lang,english
6	Siera Leone	http://www.daco-sl.org/encyclopedia/1_gov/1_2mfa.htm
6	Uganda	http://www.mofa.go.ug/page.php?1=foreign_policy&&2=Foreign%20Policy
7	Čína	http://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq/2675/
7	Japonsko	http://www.mofa.go.jp/region/index.html
7	Kórejská republika	http://www.mofat.go.kr/english/regions/asia/index.jsp
7	Tchaj-wan	http://www.mofa.gov.tw/webapp/lp.asp?ctnode=1864&ctunit=30&basedsd=30&mp=6
9	Indonézia	http://www.deplu.go.id/Pages/IFP.aspx?P=Bilateral&l=en
9	Kambodža	http://www.mfaic.gov.kh/index.php?option=com_content&view=category&id=88:africa&Itemid=130&layout=default
9	Malajzia	www.kln.gov.my/web/guest/overview
9	Singapur	www.mfa.gov.sg
9	Vietnam	www.mofa.gov.vn/en/cn_vakv/#CpX3aD4LQMH4
10	Austrália	http://www.dfat.gov.au/geo/
10	Nový Zéland	www.mfat.govt.nz

Poznámka: **m.** = číslo makroregiónu podľa kapitoly 2.4, čas stiahnutia dát (september až december 2010)

Tab. P5. Webové stránky globálnych firiem

firmy	URL	oblasť
USA		
3M	3m.com/	technológie
Abbott	abbott.com/	farmaceutický pr.
Adobe	adobe.com/aboutadobe/careeropp/locations.html	HW/SW
Aeromexico	aeromexico.com/en_us/destinations/	doprava
Air Canada	aircanada.com/en/travelinfo/destinations/maps/map.html	doprava
Alcoa	alcoa.com/global/en/about_alcoa/map/globalmap.asp	priemysel
Alcon	alcon.com/en/index.asp	farmaceutický pr.
America Movil	americamovil.com/index_eng.htm	mobily
American Airlines	aa.com/i18n/aboutUs/whereWeFly/maps/world.jsp	doprava
Amgen	amgen.com/about/locations.html	medicína
AT&T	corp.att.com/worldwide/	mobily
Avon	avoncompany.com/world/	kozmetika
Baker Hughes	bakerhughes.com/	technológie
BMC	bmc.com/contacts-locations/worldwide	HW/SW
CA	ca.com	HW/SW
CAT	cat.com/cda/components/fullArticleNoNav?m=76100&x=7&id=28565677	stroje, technika
Cemex	cemex.com	stavebníctvo
Cisco	cisco.com/web/siteassets/locator/index.html	HW/SW
Cisco	cisco.com/web/siteassets/locator/index.html	HW/SW
Citi Group	citigroup.com/citi/global/	finančníctvo
Coca-Cola	coca-cola	potravinarstvo
Cognizant	cognizant.com/html/contactus/office-locations.asp	mix
Conoco Phillips	conocophillips.com/EN/about/worldwide_ops/country/asia/Pages/index.aspx	priemysel
CSC	csc.com/about_us/flex/32026-major_locations	HW/SW
Delta	delta.com	doprava
DELTA	delta.com/planning_reservations/plan_flight/destinations/download_route_maps/index.jsp	doprava
Dentsply	dentsply.com/default.aspx?pageid=22	medicína
Disney Int.	disneyinternational.com/	médiá
Dow	dow.com/facilities/worldwide.htm	technológie
Duracell	duracell.com/country-selector.jspx	technológie
Embraer	embraer.com/english/content/servicos_cliente/servicos_manutencao.asp	doprava
EMC	emc.com/utilities/globalsiteselect.jhtml?checked=true	technológie
Expeditors	expeditors.com/graphics/locations/OfficeLocator.asp	logistika
Fedex	fedex.com	logistika
Flextronics	flextronics.com/about/pages/locations.aspx	mix
Flir	flir.com/map.cfm	technológie
Ford	ford.com	automobilka
Four Seasons	fourseasons.com/find_a_hotelový_reťazec/	hotelový reťazec
General Motors	gm.com	automobilka
Genzyme	genzyme.com/global_locations/us/us_global_locations.asp	biotechnológie
Gillette	gillette.com/language/index.html	kozmetika
GOOGLE	google.com	web
Halliburton	halliburton.com/locations/	technológie
Hilton	Hilton	hotelový reťazec
Hologic	hologic.com/en/hologic-worldwide/	zdravotníctvo

HP	www8.hp.com/sk/sk/home.html	HW/SW
CHRobinson	chrobinson.com/careers/About%20Us/branch-locations.asp	logistika
IBM	ibm.com/planetwide/	HW/SW
Intel	intel.com/jobs/sites/	HW/SW
Intercontinental	ichotelsgroup.com	hotelový reťazec
KFC	kfc.com/global/	potravinarstvo
Kodak	kodak.com/eknec/PageQuerier.jhtml?pq-path=204&pq-locale=en_US&successURI=/eknec/PageQuerier.jhtml?pq-path=6868	elektrotechnika
LAN	lan.com/sitio_personas/country_selector.html	doprava
LHW	lhw.com	hotelový reťazec
LHW II.	lhw.com	hotelový reťazec
Life Technologies	lifetechnologies.com/about-life-technologies/global-locations.html	biotechnológie
Lockheed Martin	lockheedmartin.com/global/index.html	doprava
Mars	mars.com	potraviny
McDonalds	aboutmcdonalds.com	potraviny
Merck	merck-chemicals.com/	farmaceutický priemysel
Microsoft	microsoft.com/worldwide/	HW/SW
Milicom	millicom.com/operations/operations.cfm	mobily
Mobil	mobil.com/glp/Default.aspx?page=flags	suroviny
Monsanto	monsanto.com/whoweare/Pages/our-locations.aspx	poľnohosp.
Motorola	motorola.com/countryselector	mobily
Mylan	mylan.com/global_reach/EMEA.aspx	farmaceutický pr.
NASDAQ	nasdaq.com/screening/regions.aspx	finančníctvo
National Geographic	nationalgeographic.com	médiá
Oracle	oracle.com/us/corporate/contact/global-070511.html	HW/SW
Pepsico	pepsico.com	potraviny
Petrobras	petrobras.com/ptcm/appmanager/ptcm/dptcm?_nfpb=true&_pageLabel=petr_com_mundo	suroviny
Petrobras	petrobras.com	energetika
San Disk	sandisk.com/global-sites.aspx	HW/SW
Seagate	seagate.com/www/en-us/about/jobs_at_seagate/other_worldwide_locations/	HW/SW
SQM	sqm.com/aspx/en/world.aspx	poľnohosp.
Symantec	symantec.com/globalsites/index.jsp	HW/SW
Texas Instruments	focus.ti.com/general/docs/tiww.tsp?DCMP=TIFooterTracking&HQS=Other+OT+footer_worldwide	technológie
UNITED	united.com/page/middlepage/0,6823,1019,00.html?navSource=Dropdown07&linkTitle=routemaps	doprava
UPS	ups.com/content/corp/worldwide/index.html	logistika
YAHOO	everything.yahoo.com/us/?world	web
EU - Nemecko		
Adidas	adidas.com/countryselector/change_country.asp?returnToSite=	obuv
Allianz	allianz.com/en/about_allianz/regions_countries/companies_worldwide/index.html	finančníctvo
Audi	audi.com	automobilka
BASF	basf.com/group/corporate/en/about-basf/worldwide/index	elektronika
Bayer	bayer.com/en/Bayer-Worldwide.aspx	farmaceutický priem.
Beiersdorf	beiersdorf.com/Contact_Service/International.html	kozmetika
Commerz Bank	www2.commerzbank.com/konzern/niederlassungen/index.cfm	finančníctvo
Daimler	daimler.com/company/daimler-worldwide	automobilka

Deutsche Bank	tools.deutsche-bank.de/cc/locationsfinder/de/welcome2.do?country=Deutschland	finančníctvo
HeidelbergCement	heidelbergcement.com/global/en/company/group_areas/western_and_north_europe/index.htm	stavebníctvo
Henkel	henkel.com/about-henkel/henkel-locations-8354.htm#	chemický pr.
Infineon	infineon.com/cms/en/product/where-to-buy.html	technológie
Linde Gas	linde-gas.com/en/index.html	chemický pr.
NIVEA	niveausa.com/gateway/?show=gateway	kozmetika
Porsche	porsche.com	automobilka
SAP	sap.com/contactsap/countries/index.epx	HW/SW
EU - Francúzsko		
Abas-software	abas-software.com/en/index.htm	HW/SW
Accor	accor.com/en/group/accor-worldwide.html	hotelový reťazec
Air France	airfrance.de/DE/en/common/guidevoyageur/reseau/reseau_airfrance_airfrance.htm	doprava
Airliquide	airliquide.com/en/contact-air-liquide/air-liquide-all-around-the-world.html	chemický pr.
Alcatel-Lucent	alcatel-lucent.com/wps/portal/worldwide	telekomunikácie
Alstom	maps.alstom.com/index-en.htm	energetika
AXA	axa.com/en/group/axaworld	finančníctvo
Beckhoff	beckhoff.com	HW/SW
BNP Paribas	maps.bnpparibas.com/en	technológie
Boehringer-Ingelheim	boehringer-ingelheim.com/global_activities.html	farmaceutický pr.
Bouygues	bouygues.com/en/group/bouygues-throughout-the-world/bouygues-throughout-the-world/	stavebníctvo a energetika
Capgemini	capgemini.com/about/locations/	technológie
Credit-Agricole	credit-agricole.com/en/The-Group/Our-locations	finančníctvo
Danone	danone.com/en/company/global-presence.html	potravinarstvo
Dexia	dexia.com/e/discover/map.php#	finančníctvo
Eads	eads.com/eads/int/en/our-company/where-we-operate.html	vojenská technika
Gdatasoftware	gdatasoftware.com/	HW/SW
GDF Suez	gdfsuez.com/en/group/international-presence/international-presence/	energetika
L'Oreal	loreal.com/_en/_ww/html/our-company/world-presence.aspx	kozmetika
IDS-Scheer	ids-scheer.de/de/Ueber_uns/Weltweit/81700.html	HW/SW
Lafarge	lafarge.com/wps/portal/1_2_2-Lafarge_dans_le_monde	stavebníctvo
Michelin	michelin.com/portail/home/home.jsp?lang=EN	chemický pr.
Pernod-ricard	pernod-ricard.com/en/pages/154/pernod/Group/International-Presence.html	potravinarstvo
PPR	ppr.com/fr/nos-marques/ppr-dans-le-monde	móda
Saint-Gobain	saint-gobain.com/en/group/our-organisation	stavebníctvo
Sanofi-Aventis	en.sanofi-aventis.com/at-a-glance/presence/local_presence_home.asp	zdravotníctvo
SGCIB	sgcib.com/office-locator	finančníctvo
Softwareag	softwareag.com/corporate/company/offices/default.asp	HW/SW
Suez-Environnement	suez-environnement.com/en/profile/an-international-presence/sites/sites/	ekológia
Technip	technip.com/en/about-us/group-worldwide	technológie
Vallourec	vallourec.com/en/activities/our-subsidiaries/by-country/Pages/home.aspx	energetika
Vinci	vinci.com/vinci.nsf/en/locations/pages/homepage.htm	doprava
EU - UK		
Astra Zeneca	astrazeneca.com	zdravotníctvo
BBC	bbc.co.uk/news/	médiá
BG	bg-group.com/OurBusiness/WhereWeOperate/Pages/BGWorldwide.aspx	chemický pr.

BP	www. Bp.com	chemický pr.
British Airways	britishairways.com/travel/routemapsflash/public/en_sk	doprava
British Telecom	btplc.com/Thegroup/BTUKandWorldwide/BTaroundtheworld/index.htm	telekomunikácia
Capgemini	capgemini.com/about/locations/	SW
Compass	compass-group.com/world-of-compass.htm	cestovný ruch
Delarue	delarue.com/AboutUs/CompanyOverview/WhereWeOperate/	bezpečnosť
G4S	g4s.com/en/Who%20we%20are/Where%20we%20operate/	energetika
GSK	gsk.com/worldwide.htm	medicína
Hennesy	hennesy.com/	potravinarstvo
IKEA	ikea.com/	nábytok
Imperial Tobacco	imperial-tobacco.com/index.asp?page=355	tabak
Jaguar	jaguar.com/gl/en/#/marketsel	automobilka
Land Rover	landrover.com/gl/en/lr/marketsel?region=europe	automobilka
Lundbeck	lundbeck.com/local_contacts.asp	zdravotníctvo
Novartis	novartis.com/about-novartis/locations/worldwide-offices.shtml	zdravotníctvo
Reckitt Benckiser	rb.com/RB-worldwide	mix
Standard Chartered	standardchartered.com/about-us/global-network/en/index.html	finančníctvo
Tullow Oil	tulloil.com/index.asp?pageid=97	chemický pr.
UBS	ubs.com/	finančníctvo
Unilever	unilever.com/resource/countryselector.aspx	potraviny
Virgin	virgin.com/company/world-map/	mix
Woodgroup	woodgroup.com/contact-us/Pages/default.aspx	energetika
X Strata	xstrata.com/about/locations/	suroviny
Ostatná EU a EZVO		
Roche	roche.com/about_roche/roche_worldwide.htm (Švajčiarsko)	farmaceutický pr.
Nycomed	nycomed.com/About-Nycomed/Nycomed-Worldwide.aspx (Švajčiarsko)	farmaceutický pr.
Swiss Air Lines	booking.swiss.com/web/swf/worldmap.aspx (Švajčiarsko)	doprava
Nestlé	nestlé.com (Švajčiarsko)	potraviny
KLM	klm.com/destinationguide/nl_en/airline-ticket/index.htm (Holandsko)	doprava
Brussels Airlines	brusselsairlines.com/com/look-for/destinations/ (Belgicko)	doprava
Lauda Air	laudaair.com/site/ (Rakúsko)	doprava
Gucci	gucci.com/de/storelocator (Taliansko)	móda
Prada	prada.com/en (Taliansko)	móda
ESET	eset.sk/eset-vo-svete (Slovensko)	HW/SW
24 Hours	24hours.gr (Grécko)	cestovný ruch
Nokia	nokia.com (Fínsko)	mobily
Sony Ericsson	ericsson.com (Švédsko)	mobily
České aerolinie	csa.cz/cs/portal/passengers/where_we_fly/our_destinations.htm (Česko)	doprava
NASWA		
Air Algérie	airalgerie.dz (Alžírsko)	doprava
Egypt Air	egyptair.com (Egypt)	doprava
Emirates	emirates.com (SAE)	doprava
Emirates	emirates.com/english/flash/route_map.aspx (SAE)	doprava
Kuwait Airways	kuwait-airways.com/map.html (Kuvajt)	doprava
Libyan Airlines	libyanairlines.aero (Líbya)	doprava
MEA	mea.com.lb/English/PlanBook/Pages/RouteMap.aspx (Libanon)	doprava
Oman Air	omanair.com/wy/plan-book/our-network (Omán)	doprava
Qatar Airways	qatarairways.com/global/en/special-offers/overview.html (Katar)	doprava
Royal Jordanian	rj.com/en/tabid/160/locale/en-US/default.aspx (Jordánsko)	doprava

saudiairlines.com	saudiairlines.com (Saudská Arábia)	doprava
Turkish airlines	turkishairlines.com (Turecko)	doprava
Yemenia	yemenia.com/DisplayFlashShow.aspx?FlshID=Flashes/yemenia_map_en.swf &Fw=550&Fh=401 (Jemen)	doprava
Japonsko		
ANA	ana.co.jp/wws/us/e/asw_common/flights/networkmap/main_hd.html	doprava
Asiana Airlines	us.flyasiana.com/Global/US/en/homepage?fid=TICKET17001	doprava
Bridgestone	bridgestone.com/regional_sites/index.html	chemický pr.
Canon	canon.com	elektrotechnika
Casio	casio.com	elektrotechnika
Cathay Pacific	cathaypacific.com/cpa/en_INTL/helpingyoutravel/destinations	doprava
Citizen	citizenwatch.jp	elektronika
Clarion	clarion.com/top.html	elektrotechnika
Fuji	fujifilm.com	elektrotechnika
Fujitsu	fujitsu.com/global/worldwide	elektrotechnika
Hitachi	hitachi.com/global/index.html	elektrotechnika
Honda	world.honda.com/link/index.html	automobilka
Hyundai	hyundai.com	automobilka
Isuzu	isuzu.co.jp/world/distributor/asia.html	automobilka
KIA	kia-global.com	automobilka
Konic Minolta	konicaminolta.com	elektrotechnika
Korean Air	koreanair.com	doprava
Kryocera	global.kyocera.com/country	elektrotechnika
LG	lg.com/sk/index.jsp	technológia
Mazda	mazda.com	automobilka
Mitsubishi	mitsubishi-motors.com	automobilka
Nec	nec.com/global/office	elektrotechnika
Nikon	nikon.com	elektronika
Nissan	nissan-global.com	automobilka
Olympus	olympus-global.com	elektronika
Panasonic	panasonic.net	elektrotechnika
Ricoh	ricoh.com	elektronika
Samsung	samsung.com	mobily
Sanyo	sanyo.com/networks	elektrotechnika
Sharp	sharp-world.com/worldwide/index.html	elektrotechnika
Toshiba	toshiba.co.jp/worldwide.html	elektrotechnika
Toyota	toyota.co.jp	automobilka
Toyota	toyota.co.jp/worldwide/toyota/index.html	automobilka
Yamaha	yamaha.com	various
Čína a Tchaj-wan		
Dragonair	dragonair.com/da/en_INTL/helpingyoutravel/destinations (Čína)	doprava
China Airlines	china-airlines.com/en/index.htm (Čína)	doprava
Eva Air	evaair.com/html/b2c/english/ (Tchaj-van)	doprava
Juhovýchodná Ázia		
Biman Airlines	biman-airlines.com/ (Bangladéš)	doprava
Malaysia Airlines	malaysiaairlines.com/ (Malajzia)	doprava
Singapore Airlines	singaporeair.com/saa/en_UK/content/flights-fares/routemap/index.jsp (Singapur)	doprava
Thai Airways	thaiair.com/holiday-packages/royal-orchid-holidays/en/discover-the-world.htm (Thajsko)	doprava

Vietnam Airlines	vietnamairlines.com (Vietnam)	doprava
------------------	-------------------------------	---------

Austrália a Oceánia

Air New Zealand	airnewzealand.com/gateway.jsp?mode=select (N. Zéland)	doprava
Clicksoftware	clicksoftware.com/about-us-contact-us.htm (N. Zéland)	SW
Jade	jadeworld.com/jw/Contact/ (N. Zéland)	SW
Maptek	maptek.com/contact/global_locations.html (N. Zéland)	GIS
Mincom	mincom.com/en/company/offices.aspx (N. Zéland)	SW
Qarm	qarm.com.au/general/websites.htm (N. Zéland)	SW
Qantas	qantas.com.au/travel/airlines/route-maps/global/en (Austrália)	doprava
Retriever Commun.	retrievercommunications.com/index.php?option=com_content&view=article &id=53&Itemid=40	SW
SLI-systems	sli-systems.co.uk/contactus.php (N. Zéland)	SW
Vista	vista.co.nz/index.php?page=CU (N. Zéland)	SW

Poznámka: čas stiahnutia dát - september až december 2010

Tab. P6. Citácie analyzovaných českých a slovenských učebníc

CG 1a	Jeřábek, M. a Vilímek, V. (2001): Zeměpis světa 1 - učebnice zeměpisu pro ZŠ a víceleté gymnáziá: Afrika - Austrálie a Oceánie. Praha : NČGS.
CG 1b	Holeček, M. a Janský, B. (2001): Zeměpis světa 2 - učebnice zeměpisu pro ZŠ a víceleté gymnáziá: Amerika - Asie. Praha : NČGS.
CG 1c	Holeček, M., Janský, B. a Tlach, S. (2001): Zeměpis světa 3 - učebnice zeměpisu pro ZŠ a víceleté gymnáziá: Evropa. Praha : NČGS.
CG 2a	Kol. autorov (1994): Regionální zeměpis I. Praha: NČGS.
CG 2b	Kol. autorov (1994): Regionální zeměpis II. Praha : NČGS.
CG 2c	Kol. autorov (1994): Regionální zeměpis III. Praha: NČGS.
CG 3	Pluskal, M. a kol. (2001): Geografie 3 pro SŠ: Regionální geografie světa. Praha: SPN.
CG 4	Demek, J. (2005): Mimoevropské světadíly. Úvaly: Práce (Albra)
SG 1	Tolmáči, L., Gurňák, D. a Křížan, F. (2009): Geografia pre 2.ročník gymnázií. VKÚ Harmanec.
SG 2*	Dubcová, A., Kramáreková, H. a Farkaš, C. (2007): Geografia: Chystáte sa na maturitu? Bratislava: Enigma.
SG 3*	Reiterová, M. (2005): Nová maturita – Geografia. Bratislava: Príroda.
SG 4	Mariot, P. a Gardavský, P. (2004): Geografia pre 2.ročník gymnázia: 1.diel. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana.

Poznámky: C – česká učebnica, S – slovenská učebnica, * maturitné učebnice

Tab. P7. Ukážka usporiadania makrojednotiek vo vybraných amerických učebniciach stredoškolskej geografie

	jednotka	Amerika	USA a Kanada	Latinská Amerika	Stredná a Južná Amerika	Európa	Európa a Rusko	Západná Európa	Stredná Európa a severná Eurázia	Rusko a severná Eurázia	Európa, Rusko a nezávislé republiky	Rusko	NASWA
	publikácia												
1	Baerwald a Fraser (2000)	0	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0
2	National Geographic Society a Boehm (1997)	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0
3	Arreola, Deal, Peterson a Sanders (2003)	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1
4	Helgren, Sager, a Brooks (2005)	0	1	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0
5	Holt Social Studies: World Geography (2012)	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
	jednotka	NASWA a stredná Ázia	Afrika na juh od Sahary	Afrika	Južná Ázia	Východná Ázia	Východná a juhozápadná Ázia	Východná Ázia a Pacifik	Južná a východná Ázia a Pacifik	Východná Ázia, Austrália a ostrovy Pacifiku	Juhovýchodná Ázia	Austrália a svet Pacifiku	Austrália, Oceánia a Antarktída
	publikácia												
1	Baerwald a Fraser (2000)	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0
2	National Geographic Society a Boehm (1997)	1	1	0	1	1	0	0	0	0	1	0	1
3	Arreola, Deal, Peterson a Sanders (2003)	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0
4	Helgren, Sager, a Brooks (2005)	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0	1	0
5	Holt Social Studies: World Geography (2012)	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0

Poznámka: pre citácie pozri Bibliografiu

Tab. P8. Citácie analyzovaných atlasov sveta

a. Moderné atlasy sveta

kód	pôvod	citácia
PAL	Palestínsky	Aṭlas al-Waṭan il-ʿarabí wa l-ʿálim (1999): Aṭlas al-Waṭan il-ʿarabí wa l-ʿálim: Li Káfati l-Maráhil ad-Dirsíati. Palestína.
GER	Nemecký	Diercke Weltatlas (2010). Braunschweig: Westermann; 5. vydanie.
USA N	Americký	Gover B. R., Ford, A. (eds.) (2005): World Atlas. USA: Rand McNally
SVK	Slovenský	Školský atlas sveta (1997). Vašek, J. (ed.). Harmanec: VKÚ.
IRN	Iránsky	Aṭlas-e-Džámeʿ-é-Gitashenasi (1965 copyright / 1385 H.). Teherán: Gitashenasi.
ITA	Taliánsky	Drago, M., Boroli, A. (1999): Atlante Geografico Illustrato. Novara: Istituto Geografico De Agostini.
SVK	Slovenský	Školský zemepisný atlas sveta (2004). Tolmáči, L. a kol. a Gajdoš, A. (eds.). Harmanec: VKÚ.
GER	Nemecký	Haack Weltatlas (2007): Stuttgart; Gotha: Klett.
SRB	Srbský	Jovanovič, G. (2004): Geografski Atlas. Branmil (Srbsko): Intersistem Kartografija.
SVK N	Slovenský	Reader's Digest Výber (1999): Ilustrovaný atlas sveta pre budúce storočie. Bratislava: Reader's Digest Výber.
CZE N	Český	Velký Ilustrovaný atlas světa (1992). Praha: GeoCenter International.
IRN	Iránsky	Persian Atlas of the Word.
GRE	Grécky	Nikodimou, S. (2000?): Atlas: Evropis & Ipiron. Athinai: Nikodimos.
CZE	Český	Školní atlas světa (2004): Praha: Kartografie.
GRE	Grécky	Breetz, E. a kol. (1998): Atlas: Evropis & Ipiron. Athinai: Pataki.
USA	Americký	Explorer Word Atlas (2000). USA: Hammond.
RUS	Ruský	Gozdnjak, G. V. (2009): Atlas mira spravocno-geografičeskij. Moskva: PKO - Oniks.
USA	Americký	Fahey, J. M. (2009): National Geographic Family Reference Atlas of the World, 3. vydanie. Margate: National Geographic.
CZE N	Český	Velký atlas světa (1997). Hloušek, P. (ed.). 6. vydanie. Praha: Kartografie.
UK N	Britský	Collins World Atlas (2005). 7.vyd. London: Collins.
MAG	Maďarský	Földünk (1999): Földünk térképeken. Budapest: Világatlasz. Copyright Lovel Johns Ltd. Oxford.
BRA	Brazílsky	Atlas Geográfico Escolar (2009): Atlas Geográfico Escolar 5. vydanie. Rio de Janeiro: IBGE.
UK	Britský	Phillip's Modern Word Atlas (1998): Phillip's Modern Word Atlas. 92. vydanie. London: George Phillips.
GER	Nemecký	Neuer Illustrierter Atlas der Welt (1998): München: Kunth.

Poznámka: všetky sú školské atlasy sveta s výnimkou tých, ktoré sú označené „N“

b. Historické atlasy sveta

kód	pôvod	Autor (rok)
A1	Holandsko	<i>Atlas Minor</i>
A2	Francúzsko	Pierre Vander Aa
A3	Francúzsko	<i>Atlas Curieux</i>
A4	Holandsko	Ortelius (1592)
A5	Francúzsko	Blaeu a Blaeu (1641-2)
A6	Holandsko	De Wit a Jansson (1690)
A7	Nemecko	Homann (1712)
A8	Holandsko	<i>Atlas Novus Terrarum</i> (1742)
A9	Nemecko	Homann a Konvolut (1750)
A10	Holandsko	Maior Atlas Scholasticus (1752)
A11	Spojené kráľovstvo	Robert (1757)
A12	Spojené kráľovstvo	Von Reilly (1794)
A13	Spojené kráľovstvo	Kitchin (1796)
A14	Nemecko	Dirwaldt (1818)
A15	Francúzsko	Brué (1822)
A16	Nemecko	Sohr (1853)
A17	Nemecko	<i>Allgemeiner</i> (1836)
A18	Spojené kráľovstvo	<i>Phillip's General</i> (1856)
A19	Nemecko	Velhagen a Klasings (1898)

Tab. P9. Vybrané spravodajské web portály

web	štát pôvodu	URL
Fox News	USA	http://www.foxnews.com
Bloomberg	USA	http://www.bloomberg.com/
Sky News	USA	http://news.sky.com
CNN	USA	http://edition.cnn.com/
VOA news	USA	http://www.voanews.com
Telesur	latinskoamerické štáty*	http://www.telesurtv.net/
BBC	VB	http://www.bbc.co.uk
Euronews	Francúzsko	http://www.euronews.com/
France24	Francúzsko	http://www.france24.com/
Aljazeera	Katar	http://www.aljazeera.net
Press TV	Irán	http://www.presstv.ir/
Al Alam	Irán	http://www.alalam.ir
CNBC	USA	http://www.cnbc.com/
ARD	Nemecko	http://www.ard.de/
SABC	Juhoafrická republika	http://www.sabc.co.za
TRT	Turecko	http://www.trt-world.com
Al-Arabiya	Spojené arab. emiráty	http://english.alarabiya.net

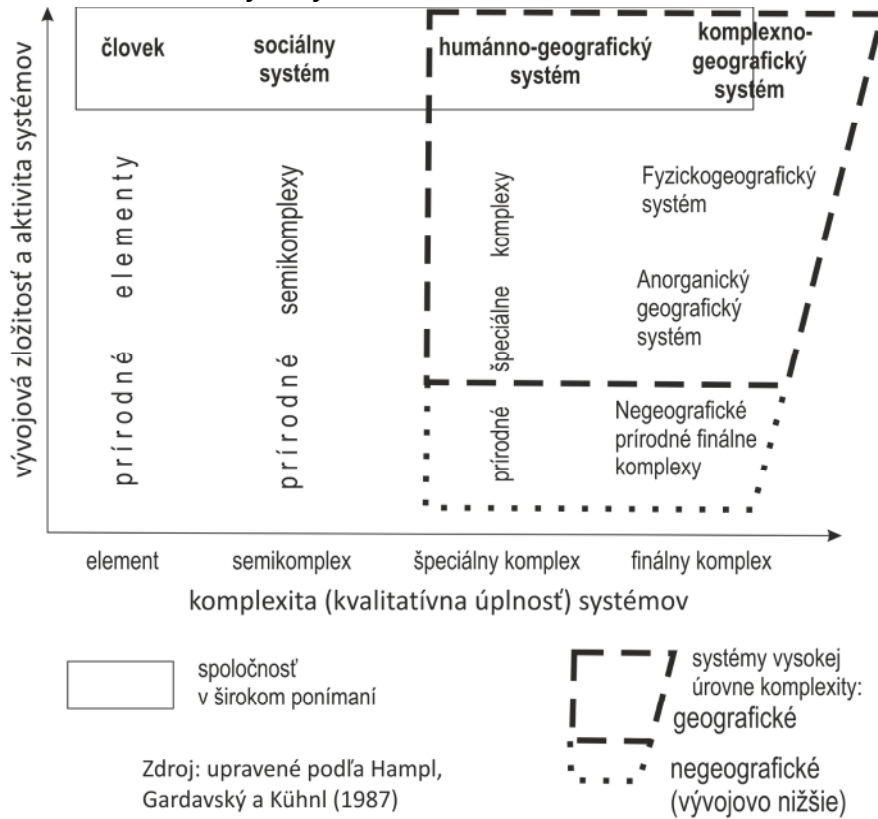
Poznámka 1: čas stiahnutia dát - december 2011

Poznámka 2: * - Kuba, Nikaragua, Venezuela, Bolívia, Argentína, Uruguaj

Tab. P10. Agregácia dát v štatistikách A. Maddisona (2010):

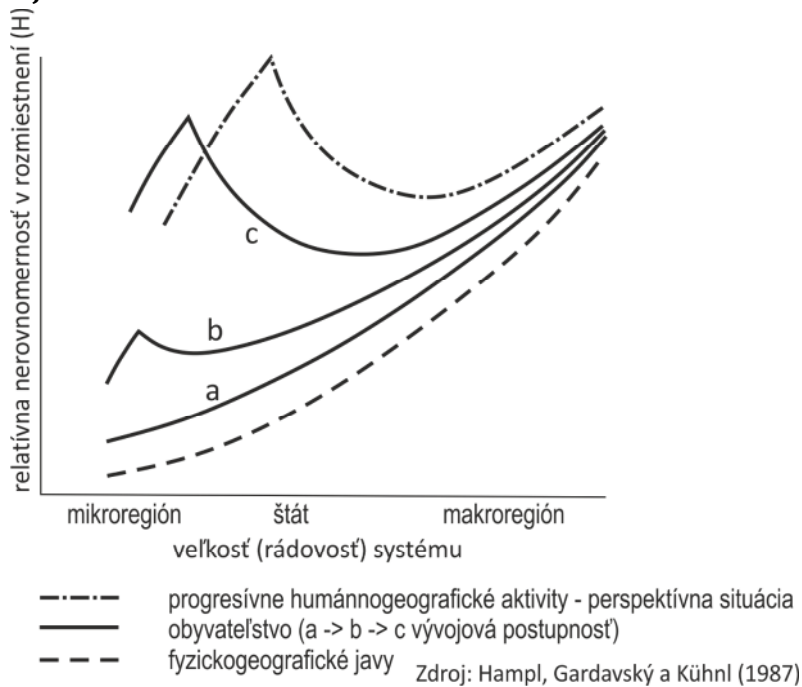
Agregovaná skupina štátov	Štáty skupiny
Malé európske štáty	Cyprus, <i>Faerské ostrovy</i> , <i>Gibraltár</i> , <i>Grónsko</i> , Island, <i>Man</i> , <i>Guernsey</i> , <i>Jersey</i> , Lichtenštajnsko, Luxembursko, Malta, Monako, San Marino a Vatikán (kurzívou sú označené závislé územia).
Malé karibské štáty	<i>Americké Panenské ostrovy</i> , <i>Anguilla</i> , Antigua a Barbuda, <i>Aruba</i> , Bahamy, Barbados, Belize, <i>Bermudy</i> , <i>Britské Panenské ostrovy</i> , <i>Kajmanie ostrovy</i> , Dominika, Grenada, Guyana, <i>Montserrat</i> , <i>Holandské Antilly</i> , Sv. Krištof a Nevis, <i>Sv. Pierre a Miquelon</i> , Sv. Vincent a Grenadíny, Sv. Lucia, Surinam, <i>Turks a Caicos</i> .
Malé štáty Ázie a Pacifiku - neboli do analýzy zahrnuté, pretože sa jednalo o štáty ležiace vo viacerých odlišných regionálnych celkoch	Bhután a Maldivy (južná Ázia), Brunej a Východný Timor (juhovýchodná Ázia), <i>Macao</i> (východná Ázia) a všetky ostrovné štáty (s výnimkou Nového Zélandu) a závislé územia Oceánie. Hongkong bol pripojený k Číne a Tchaj-wan bol hodnotený samostatne

Graf P1 - Špecifikácia postavenia humánno-geografických systémov v usporiadaní reality a v klasifikácii reálnych systémov

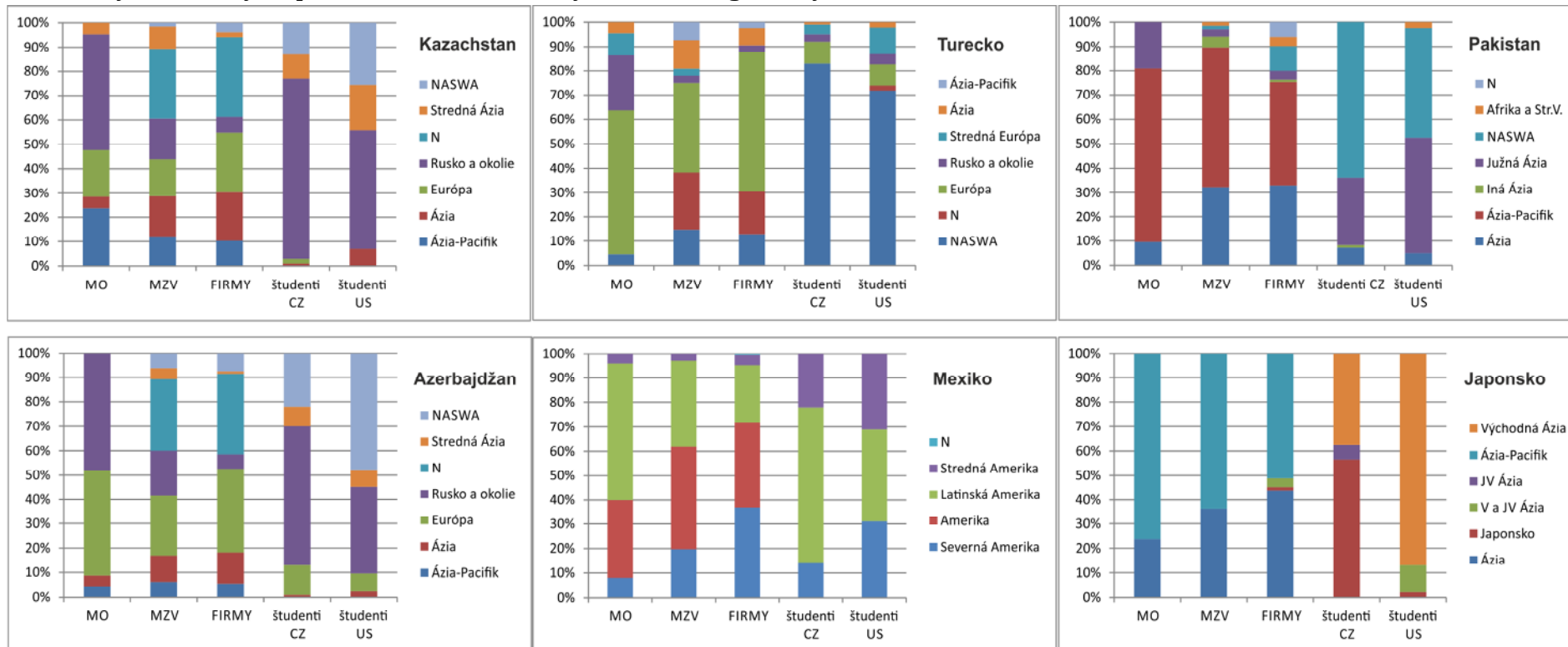

Poznámka: Terminológia „humánno-geografický“ je v súlade s diplomovou prácou autora (Polonský 2005)

Graf P2 - Veľkostná (rádovostná) diferenciácia v rozmiestnení humánno-geografických javov

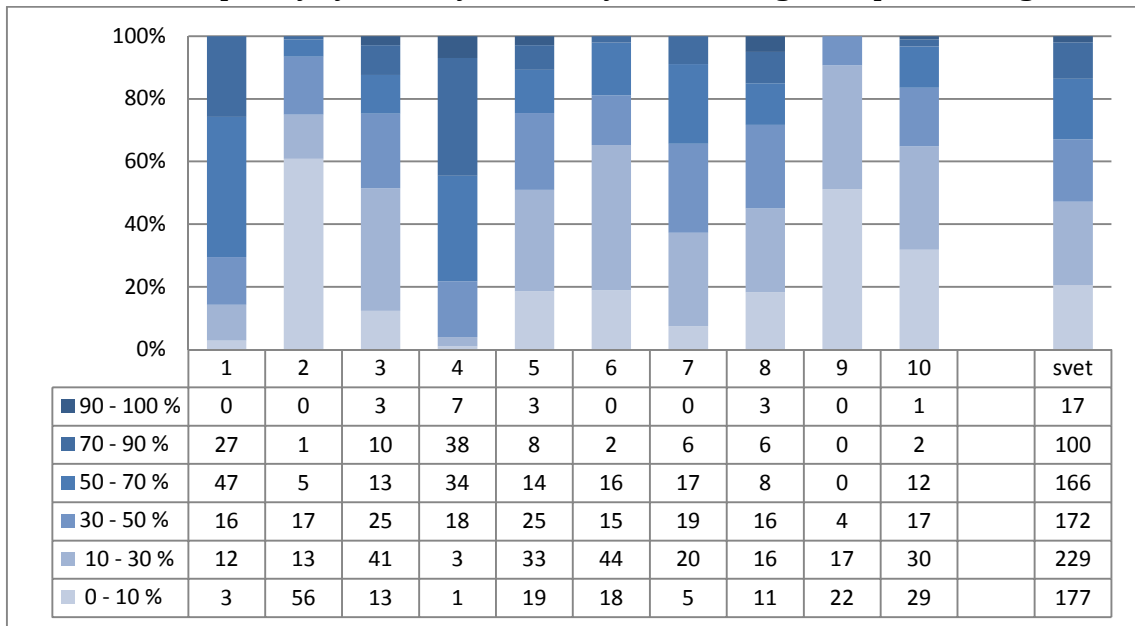

Graf P3. Vybrané štáty na pomedzí z hľadiska ich vymedzovania globálnymi aktérmi a študentmi

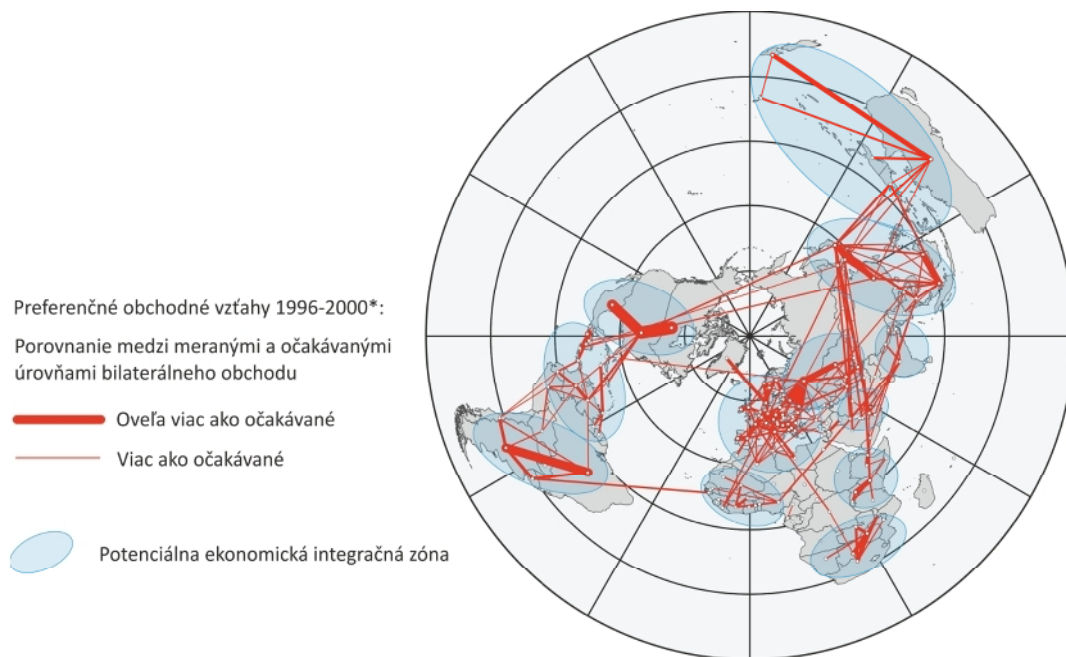
Pozn.: MO – medzinárodné organizácie, MZV – ministerstvá zahraničných vecí, FIRMY – globálne firmy (pozri časť 4), študenti CZ – českí a US - americkí (pozri časť 6)

Graf P4 - Zhoda polohy vymedzených a reálnych makroregiónov podľa kategórií

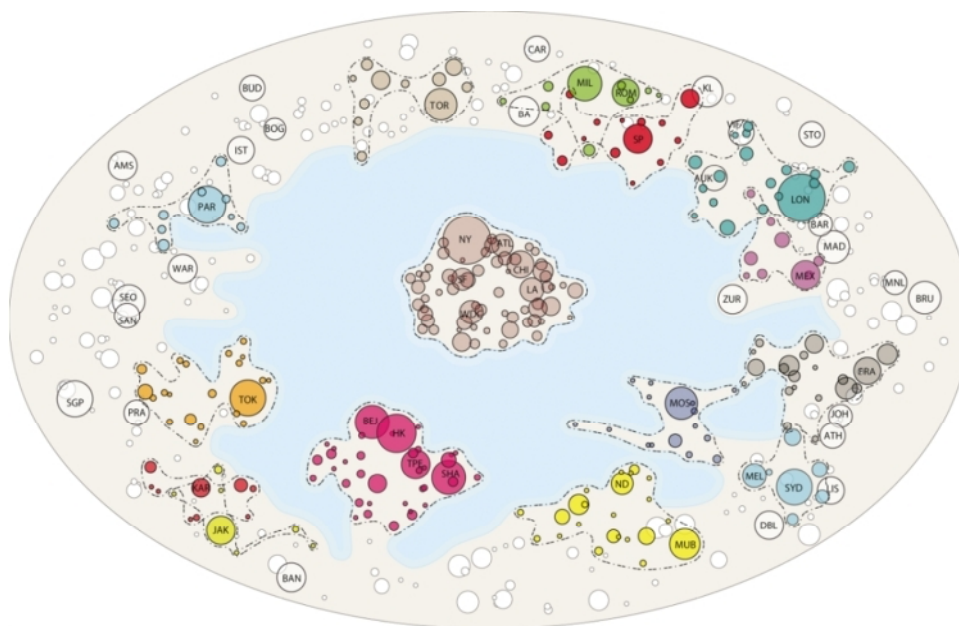
Makroregióny: 1 - Severná Amerika, 2 - Latinská Amerika, 3 - Európa, 4 – Ruský a okolie, 5 - Subsaharská Afrika, 6 - NASWA, 7 - Východná Ázia, 8 - Južná Ázia, 9 - Juhovýchodná Ázia a 10 – Oceánia. Údaje v tabuľke znamenajú ako presne študenti určili polohu daného regiónu. Napríklad pole 70-90%, - región 7 – hodnota 6 znamená, že 6 študentov určilo polohu regiónu 7 (Východná Ázia) s presnosťou polohy medzi 70 a 90 %.

Obr. P1 - Regionalizácia sveta na báze obchodných tokov (1996-2000)

Zdroj: Grassland a Didelon (2006a)

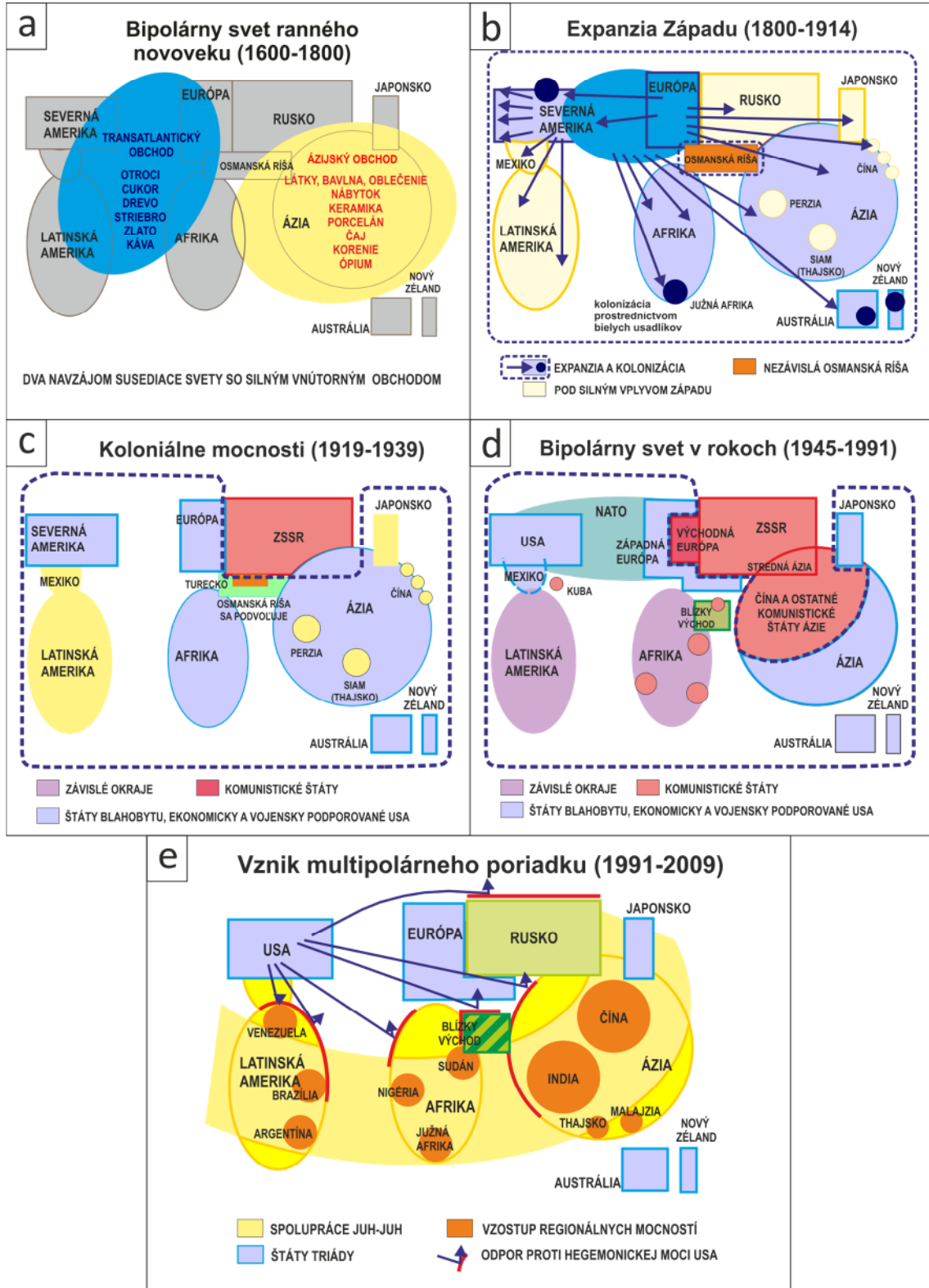
Obr. P2 - Súčasná Mappa Mundi podľa Viciguerra, Taylor a Hoyler (2010)

Prameň: Viciguerra, Taylor a Hoyler 2010

Poznámka: **Kódy 50 miest** (vybraných podľa veľkosti ich konektivity) v angličtine: AMS Amsterdam, ATH Athens, ATL Atlanta, AUK Auckland, BA Buenos Aires, BAN Bangkok, BAR Barcelona, BEJ Beijing, BOG Bogota, BUD Budapest, BRU Brussels, CAR Caracas, CHI Chicago, DBL Dublin, FRA Frankfurt, HK Hong Kong, IST Istanbul, JAK Jakarta, JOH Johannesburg, KAR Karachi, KL Kuala Lumpur, LA Los Angeles, LIS Lisbon, LON London, MAD Madrid, MEL Melbourne, MEX Mexico City, MIL Milan, MNL Manila, MOS Moscow, MUB Mumbai, ND New Delhi, NY New York, PAR Paris, PRA Prague, ROM Rome, SGP Singapore, SAN Santiago, SEO Seoul, SF San Francisco, SHA Shanghai, SP São Paulo, STO Stockholm, SYD Sydney, TOK Tokyo, TOR Toronto, TPE Taipei, VIE Vienna, WAR Warsaw, WDC Washington DC, ZUR Zurich (Viciguerra, Taylor a Hoyler 2010)¹
– pozri aj <http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb335.html>

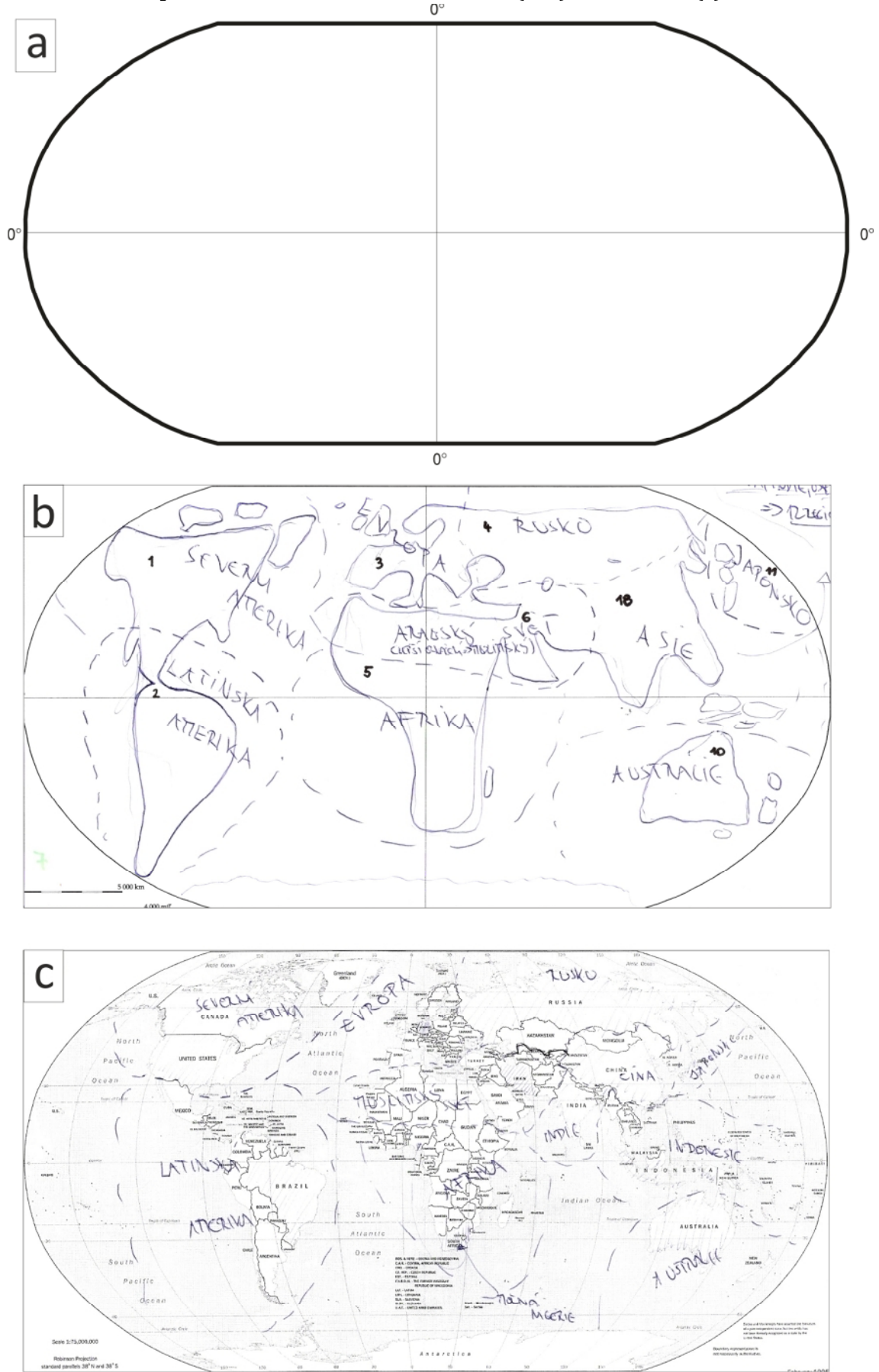
Obr. P3 - Mocensko-politická štruktúra sveta od 17. st. po súčasnosť

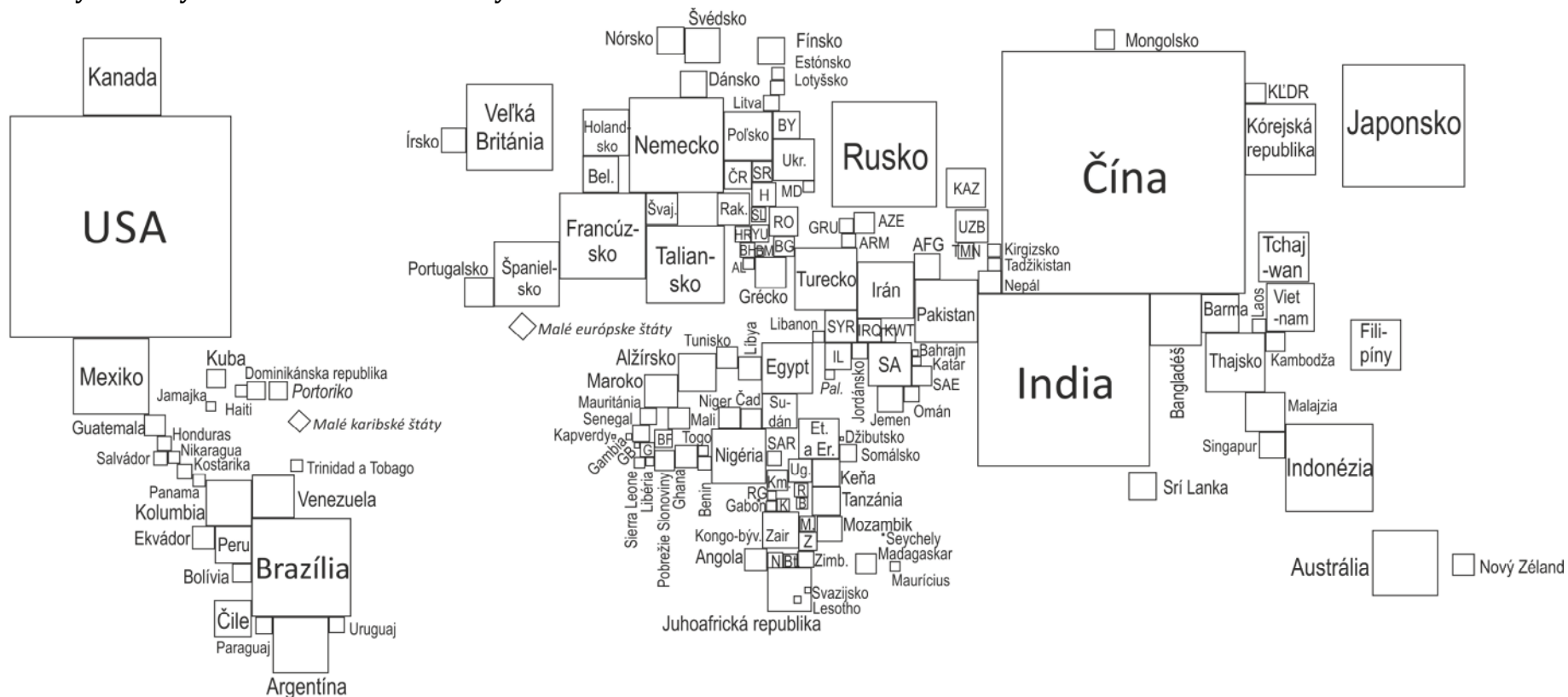
podľa Atlas der Globalisierung (2009)

Obr. P4 - Percepcia študentov - ukážka zadania 1 (a, b) a zadania 2 (c)

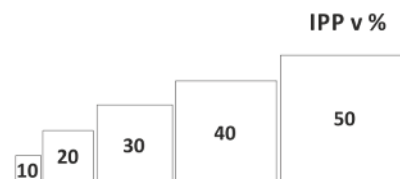
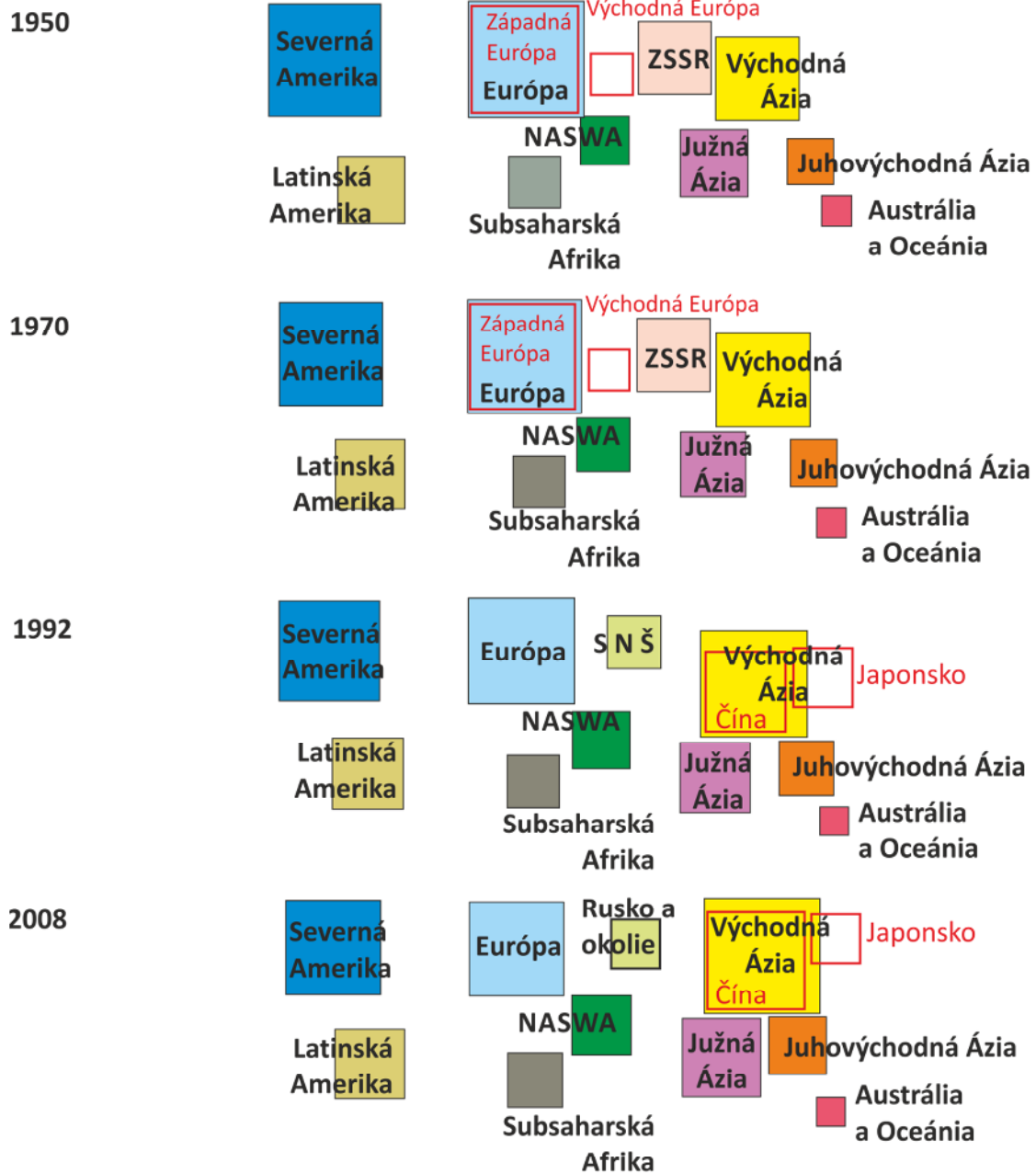
Obr. P5 - Vysvetlivky k obrázku 5 v texte – názvy štátov

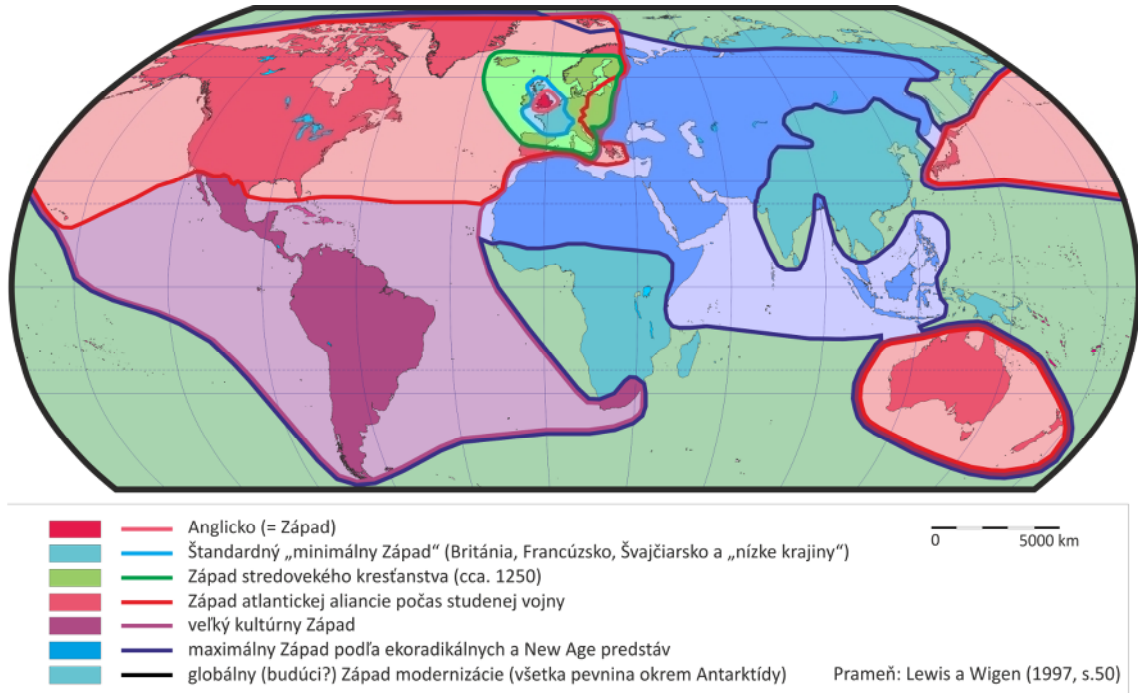
Skratky: AFG - Afganistan, AL - Albánsko, ARM - Arménsko, AZE - Azerbajdžan, B - Burundi, Bt - Botswana, Bel. - Belgicko, BF - Burkina Faso, BG - Bulharsko, BH - Bosna a Hercegovina, BY - Bielorusko, ČR - Česko, Et. a Er. - Etiópia a Eritrea, G - Guinea, GB - Guinea-Bissau, GRU - Gruzínsko, H - Maďarsko, HR - Chorvátsko, IL - Izrael, IRQ - Irak, K - Kongo, KAZ - Kazachstan, Km - Kamerun, KWT - Kuvajt, M - Malawi, MD - Moldavsko, BM - Bývalá juhoslovanská republika Macedónsko, N - Namíbia, Pal. - Palestína, R - Rwanda, Rak. - Rakúsko, RG - Rovníková Guinea, RO - Rumunsko, SA - Saudská Arábia, SAE - Spojené arabské emiráty, SAR - Stredoafrická republika, SR - Slovensko, SL - Slovinsko, SYR - Sýria, Švaj. - Švajčiarsko, TMN - Turkménsko, Ug. - Uganda, Ukr. - Ukrajina, UZB - Uzbekistan, YU - (býv.) Srbsko a Čierna Hora, Z - Zambia, Zimb. - Zimbabwe

Poznámka: pre definíciu Malých karibských a európskych štátov pozri Tab. P10.

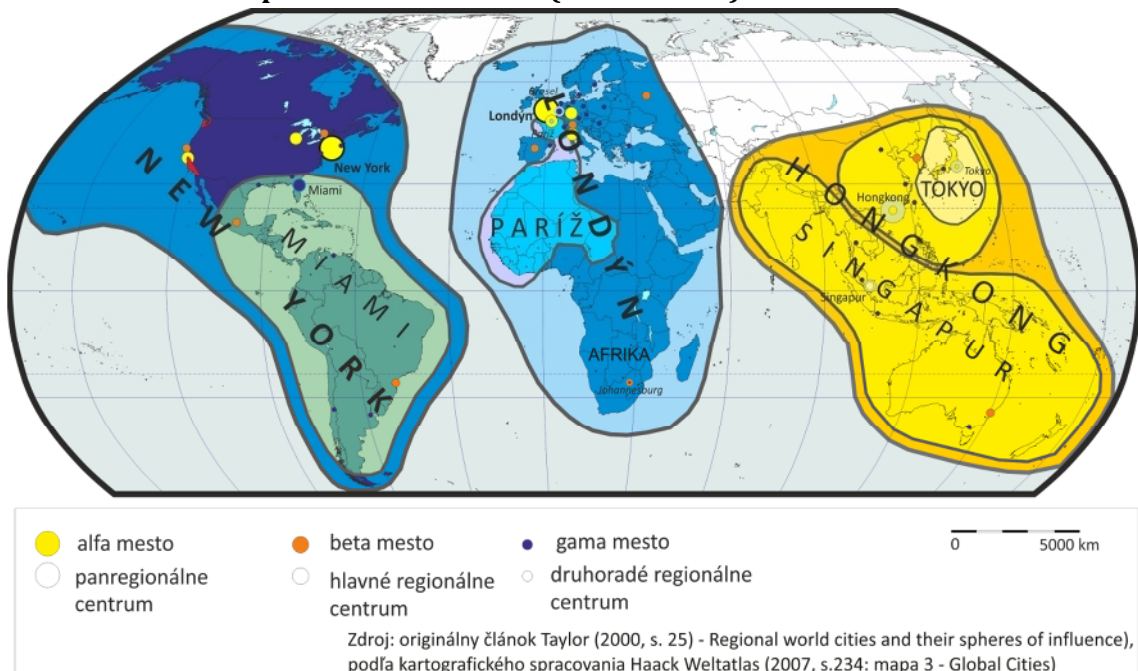
Obr. P6 – Vývoj mocenského potenciálu v makroregiónoch (PS variant)

Mapa P1. Niekoľko pohľadov na rozsah „Západu“ (Lewis a Wigen 1997)

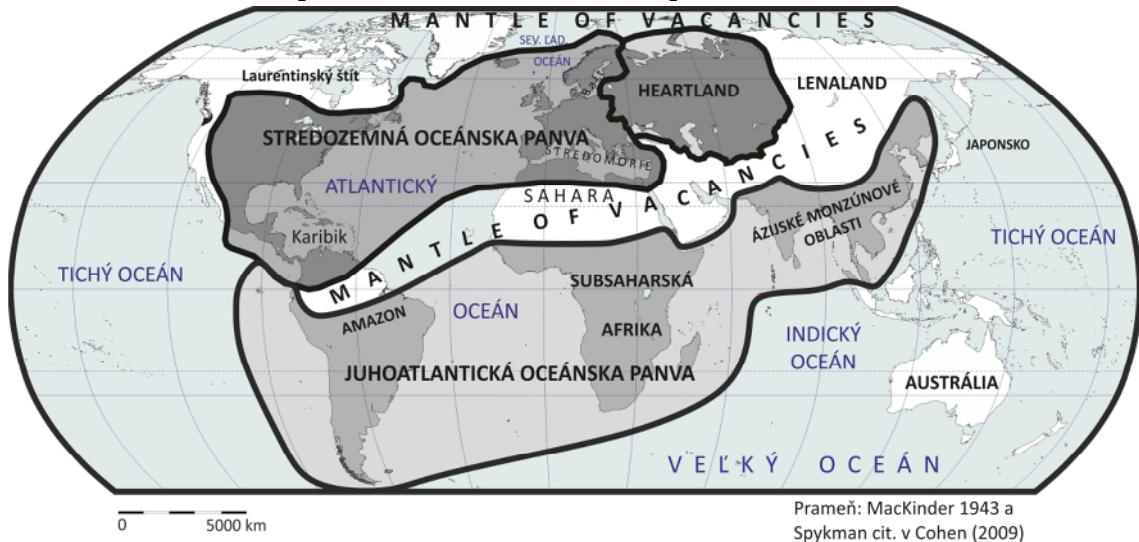
Mapa P2. Svetové mestá (Global Cities) a ich zázemie

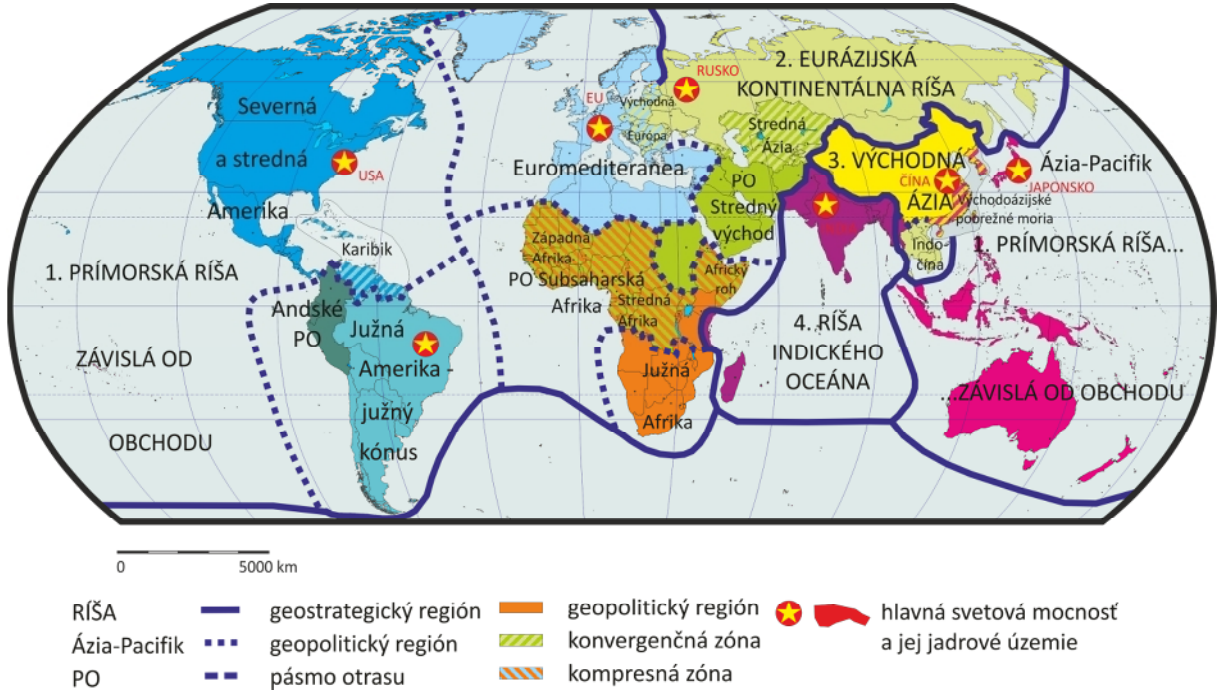
Mapa P3. Mackinderova koncepcia z roku 1904

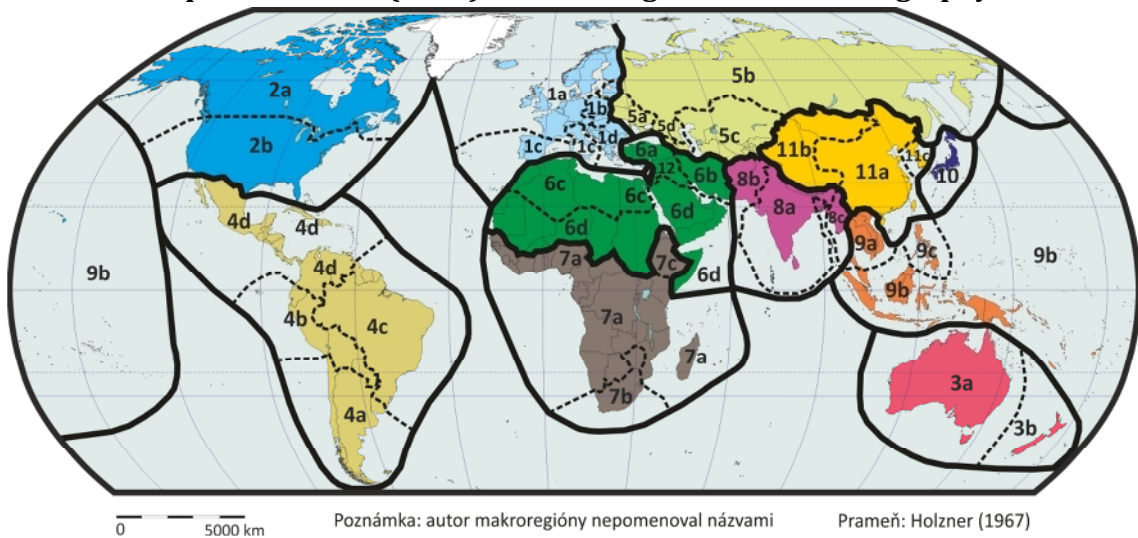
Mapa P4. MacKinderova koncepcia z roku 1943

Mapa P5. Geopolitická mapa sveta na konci prvého kvartálu 21.st. - Cohen (2009)

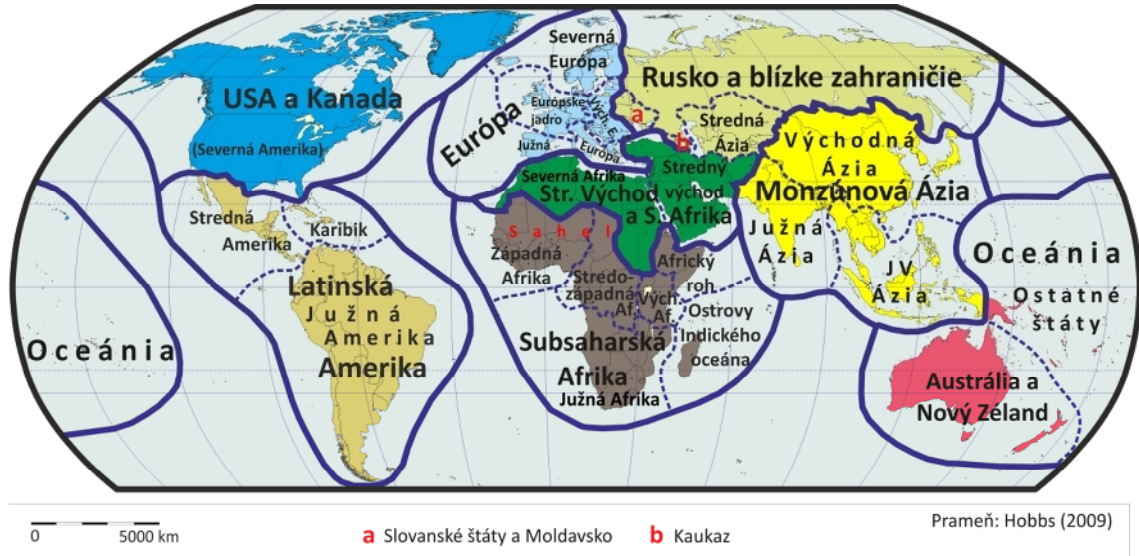
Mapa P6. Holzner (1967) - "World Regions in Urban Geography"

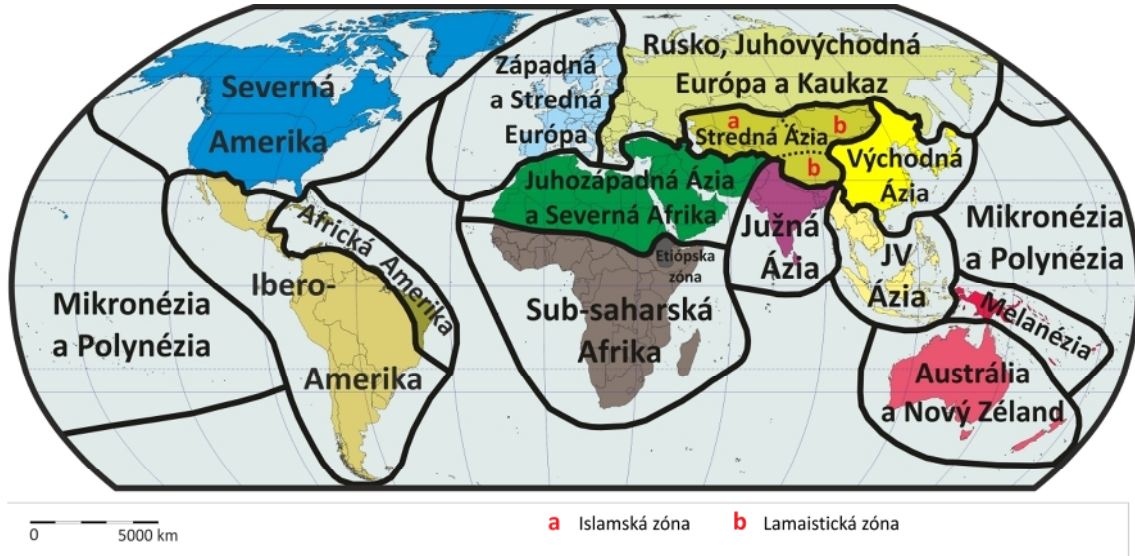
Mapa P7. Pacione (2009) - Urbánne regióny sveta

Mapa P8. Hobbs a Dolan (2009) - Svetové regióny

Mapa P9. Lewis a Wigen - „Heuristická regionalizačná schéma sveta“ (1997)

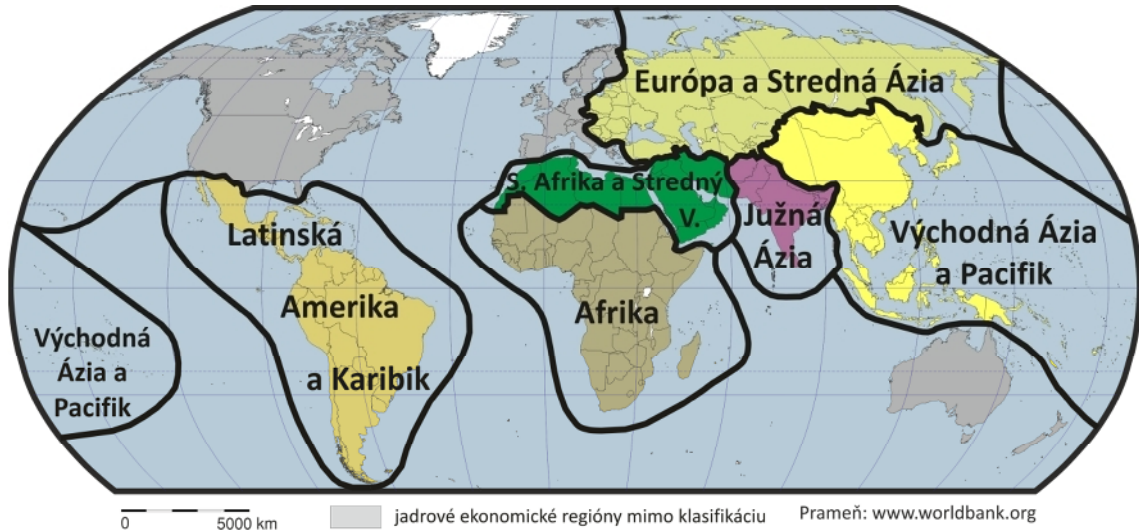

Mapa P10. Základné členenie sveta OSN

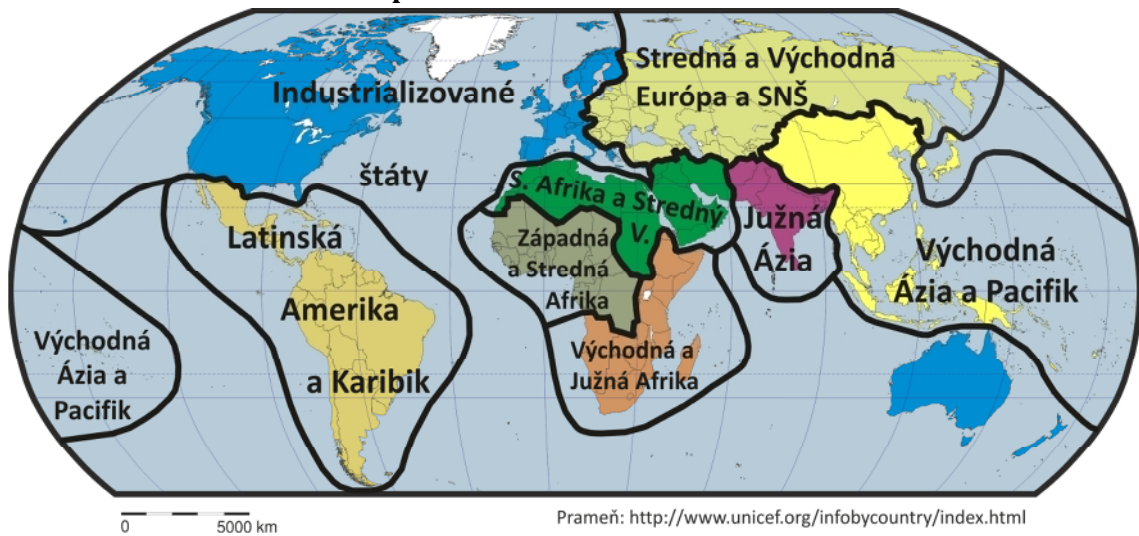

Mapa P11. Členenie sveta Svetovej banky (World Bank)

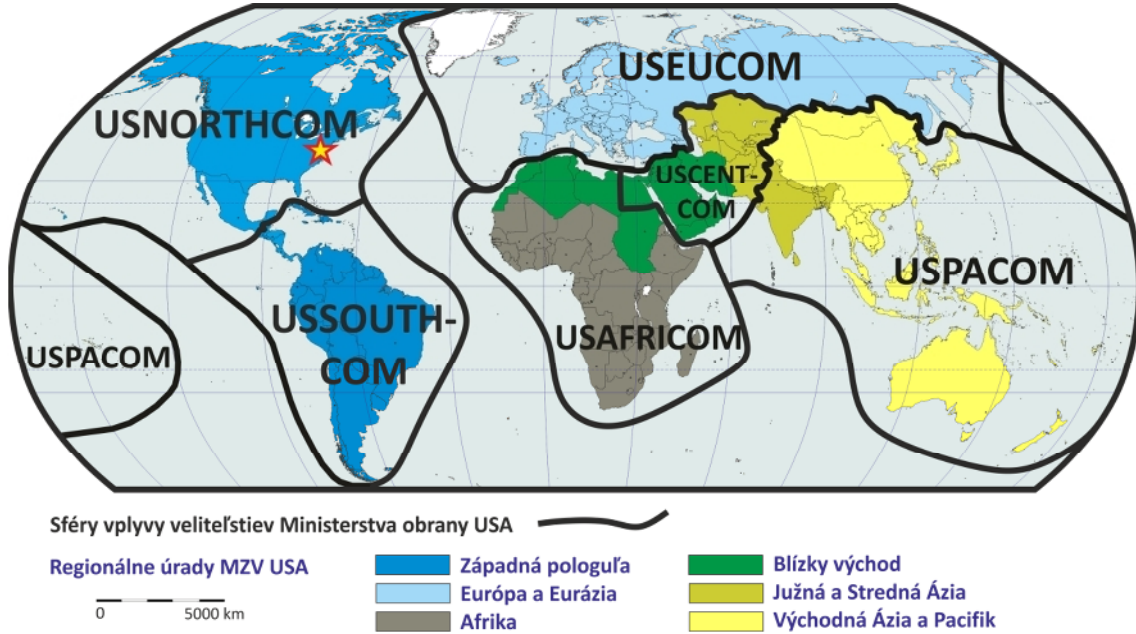
Mapa P12. Členenie sveta UNICEF

Mapa P13. Členenie sveta WHO

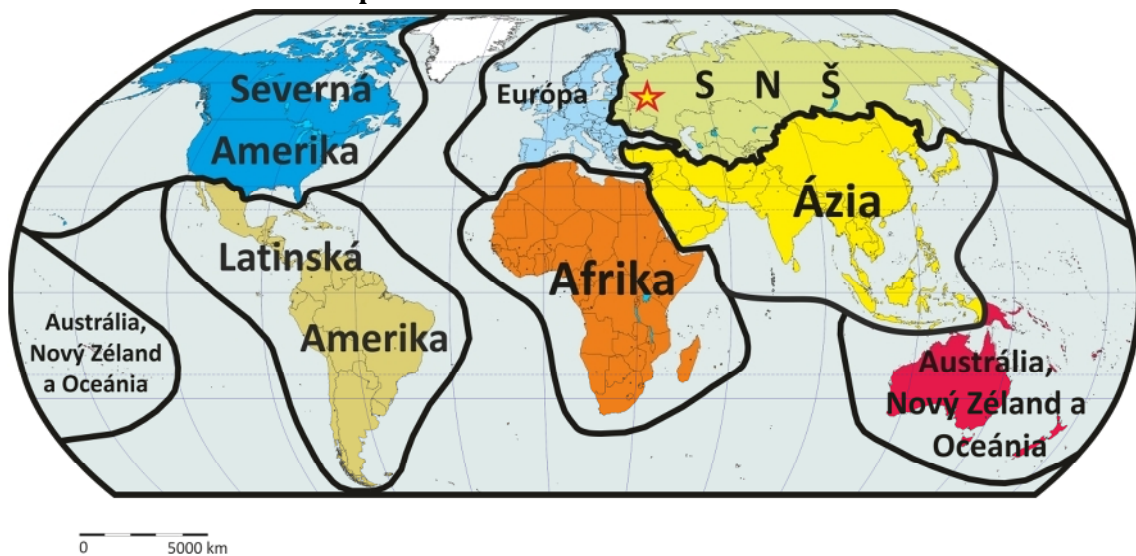
Mapa P14. Sféry vplyvu veliteľstiev Ministerstva obrany a reg. úrady MZV USA

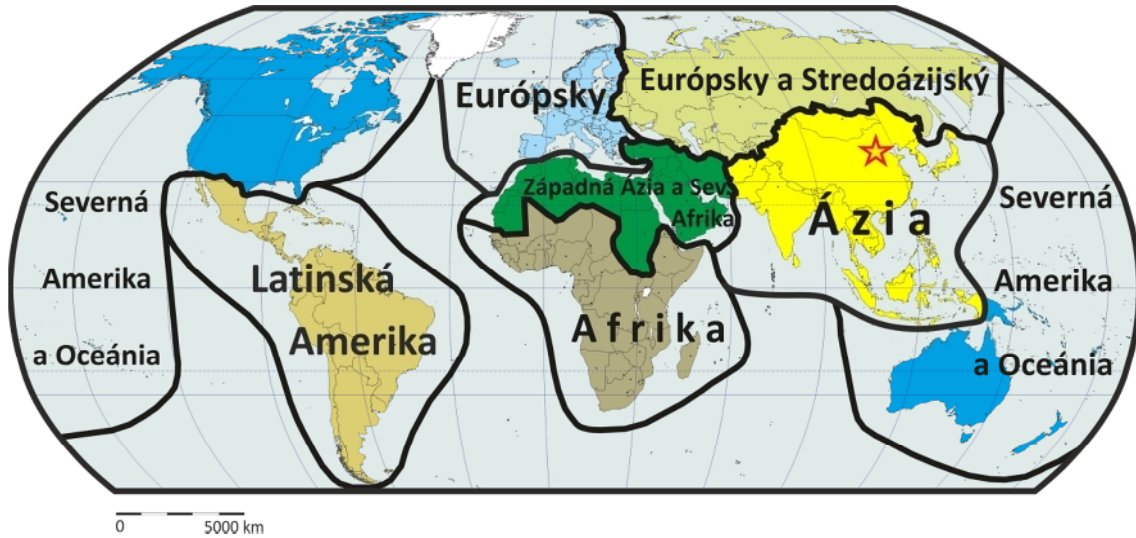
Mapa P15. Členenie sveta - Európska komisia

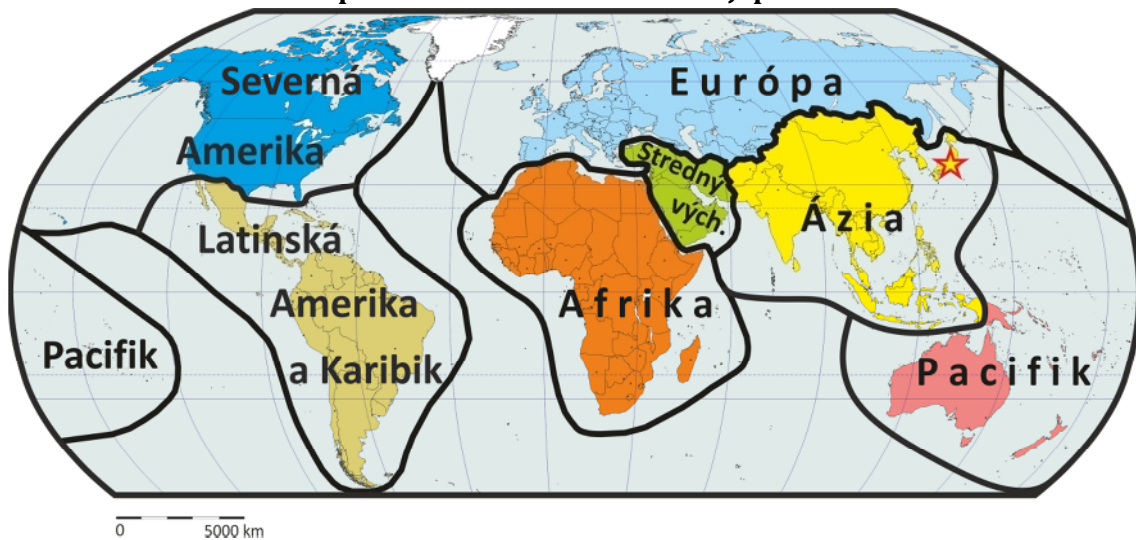
Mapa P16. Členenie sveta - MZV Rusko

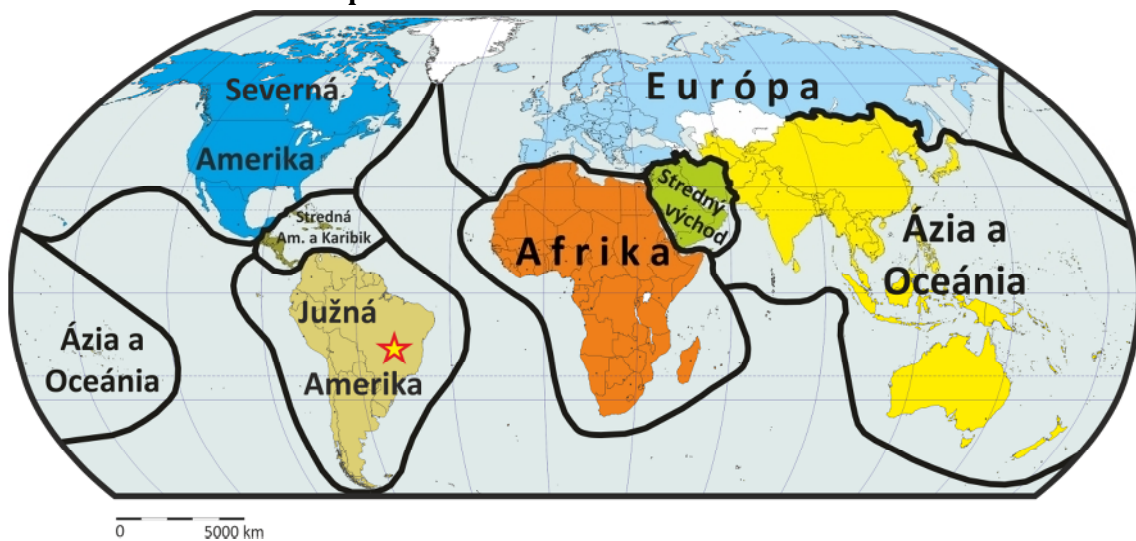
Mapa P17. Členenie sveta - MZV Čína

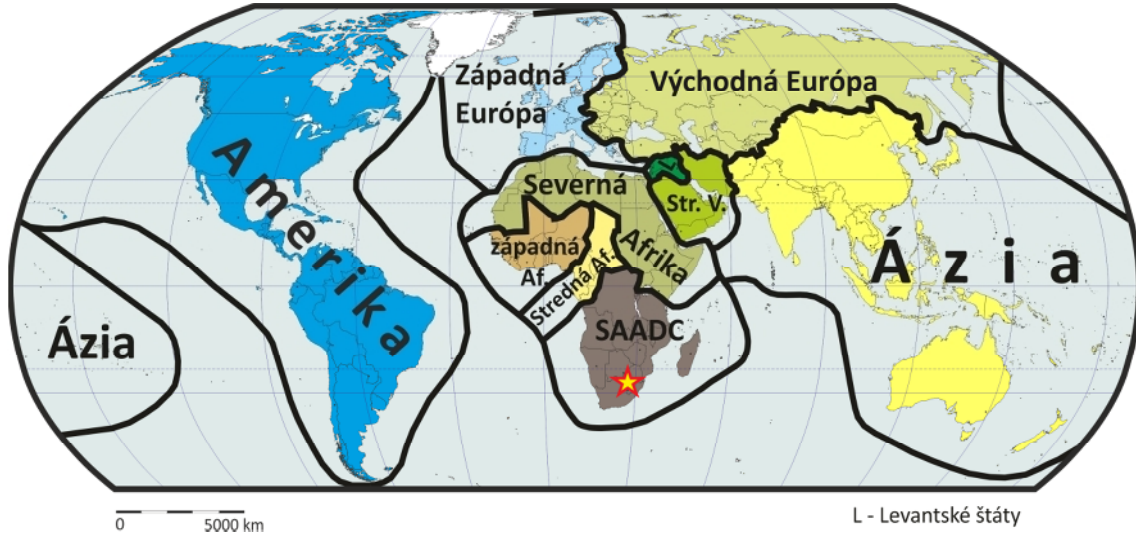
Mapa P18. Členenie sveta - MZV Japonsko

Mapa P19. Členenie sveta - MZV Brazília

Mapa P20. Členenie sveta - MZV Juhoafrická republika

Mapa P21. Členenie sveta - MZV Saudská Arábia

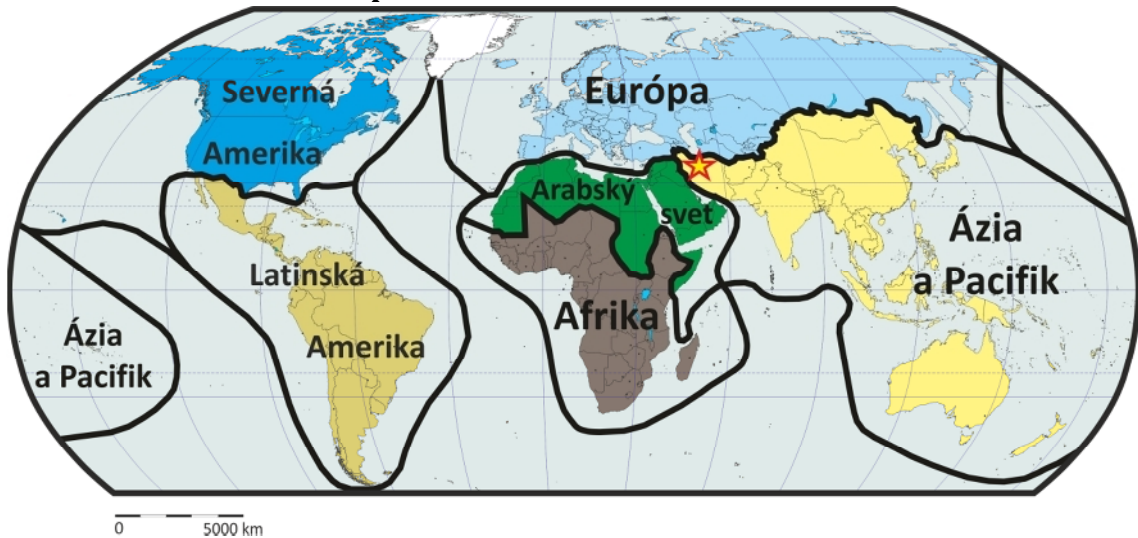
Mapa P22. Členenie sveta - MZV Litva

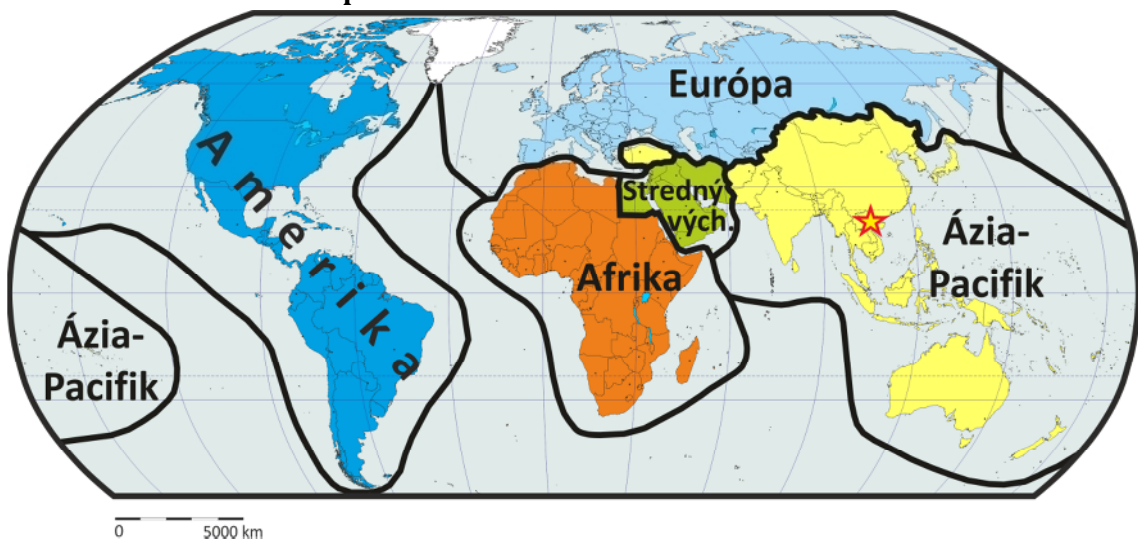
Mapa P23. Členenie sveta - MZV Turecko

Mapa P24. Členenie sveta - MZV Irán

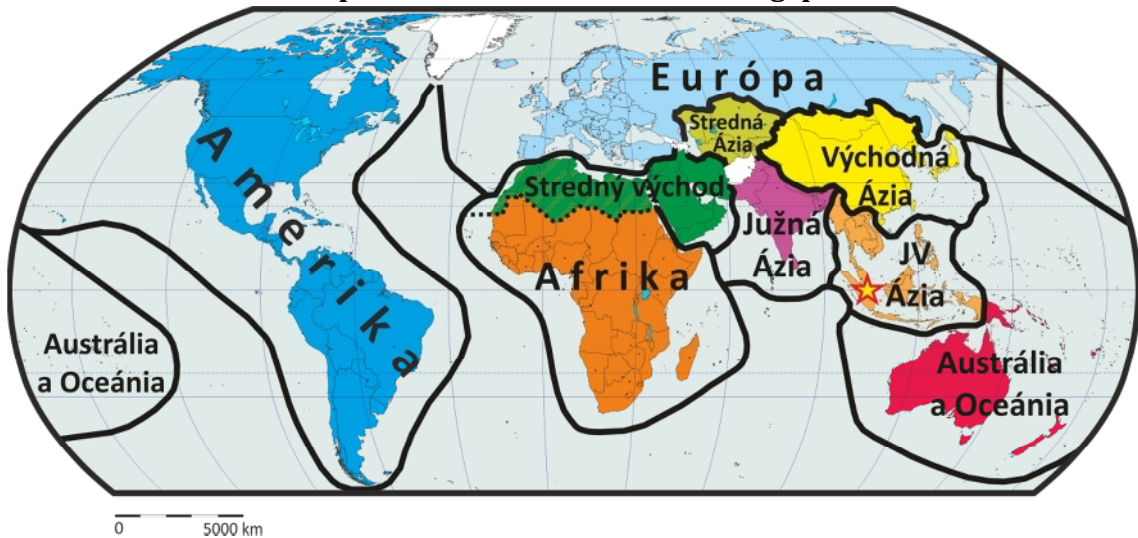
Mapa P25. Členenie sveta - MZV Vietnam

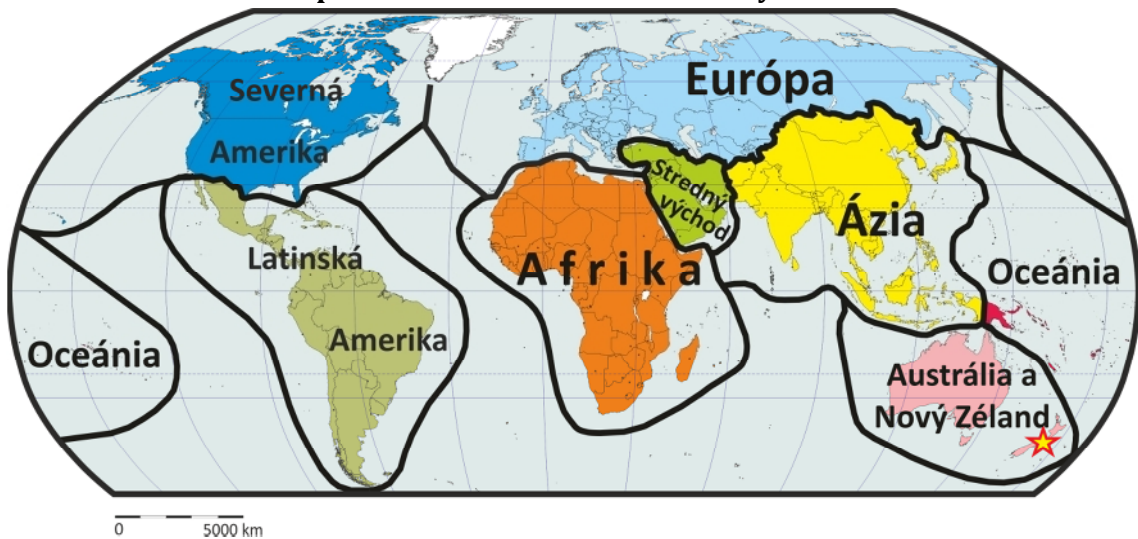
Mapa P26. Členenie sveta - MZV Indonézia

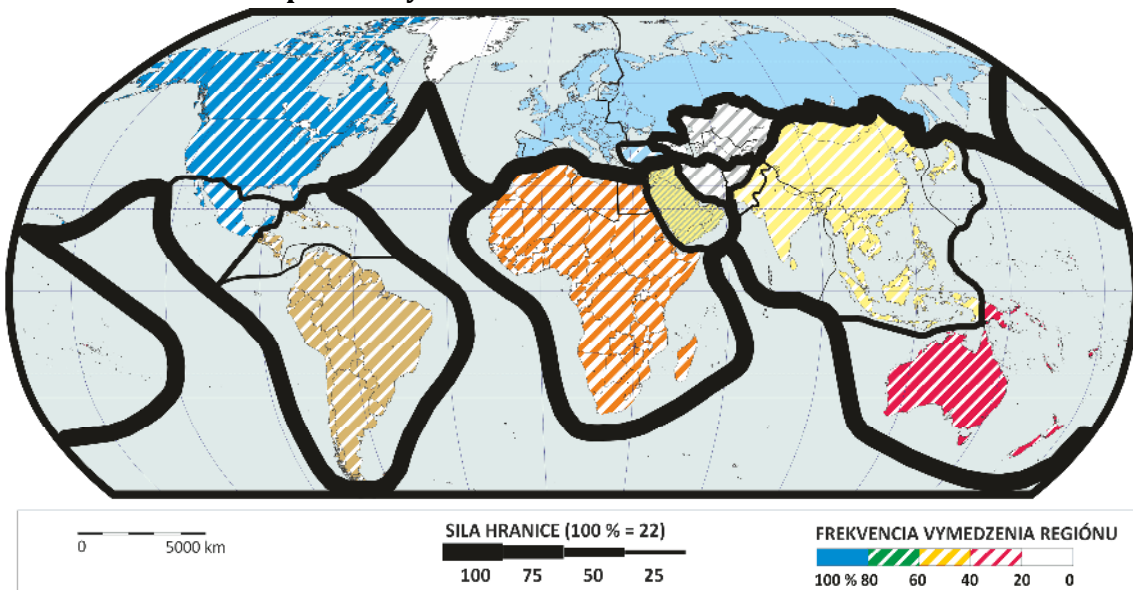
Mapa P27. Členenie sveta - MZV Singapur

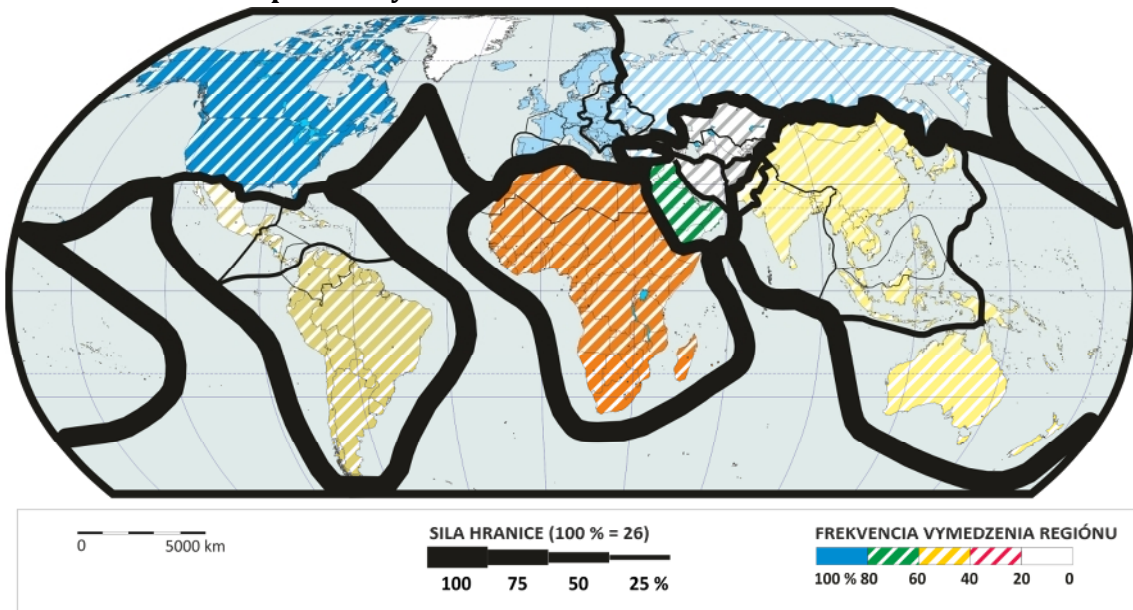
Mapa P28. Členenie sveta - MZV Nový Zéland

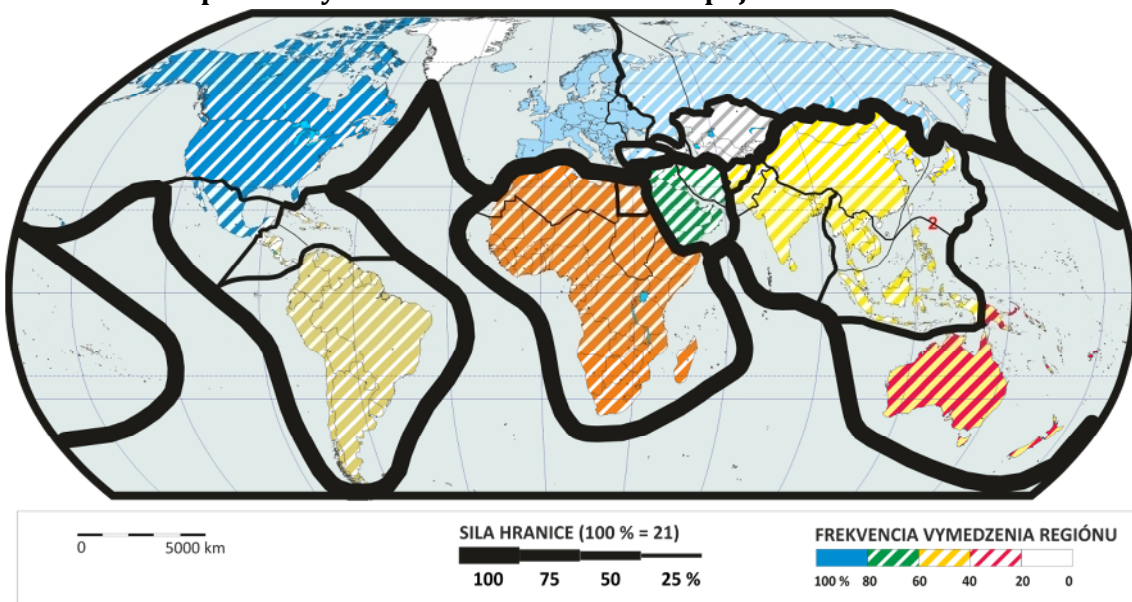
Mapa P29. Syntéza členení sveta firiem Nemecka

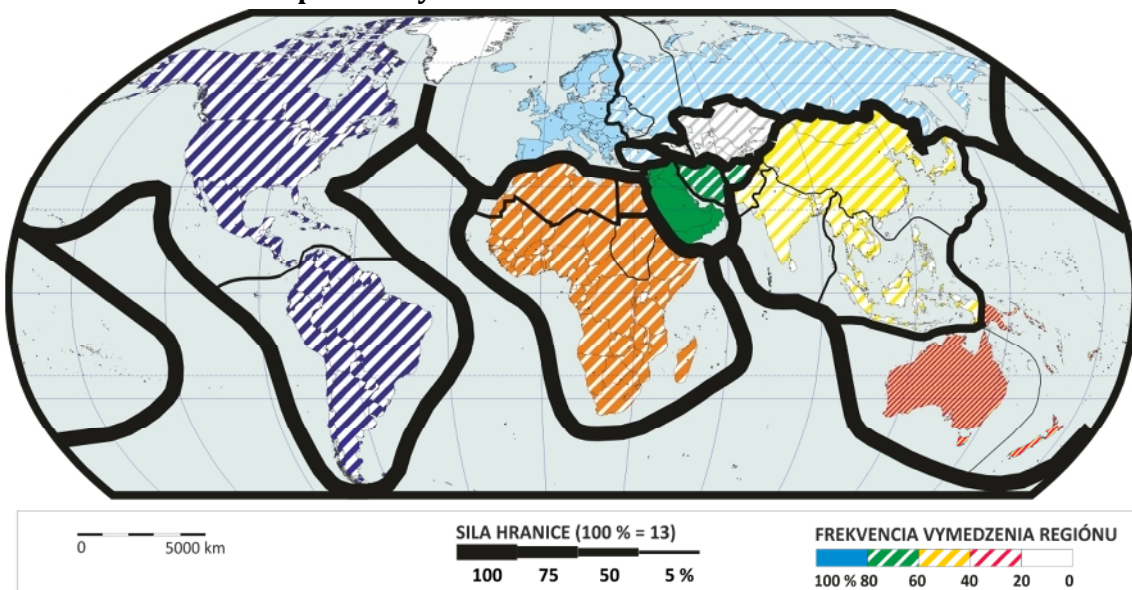
Mapa P30. Syntéza členení sveta firiem Francúzska

Mapa P31. Syntéza členení sveta firmami Spojeného kráľovstva

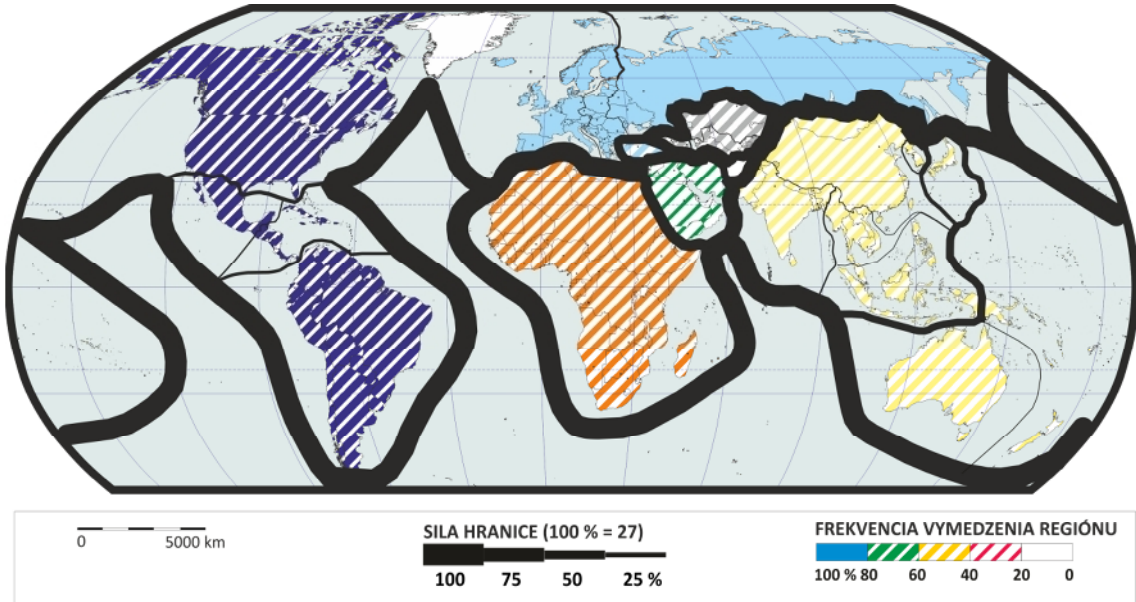

Mapa P32. Syntéza členení sveta firmami NASWA

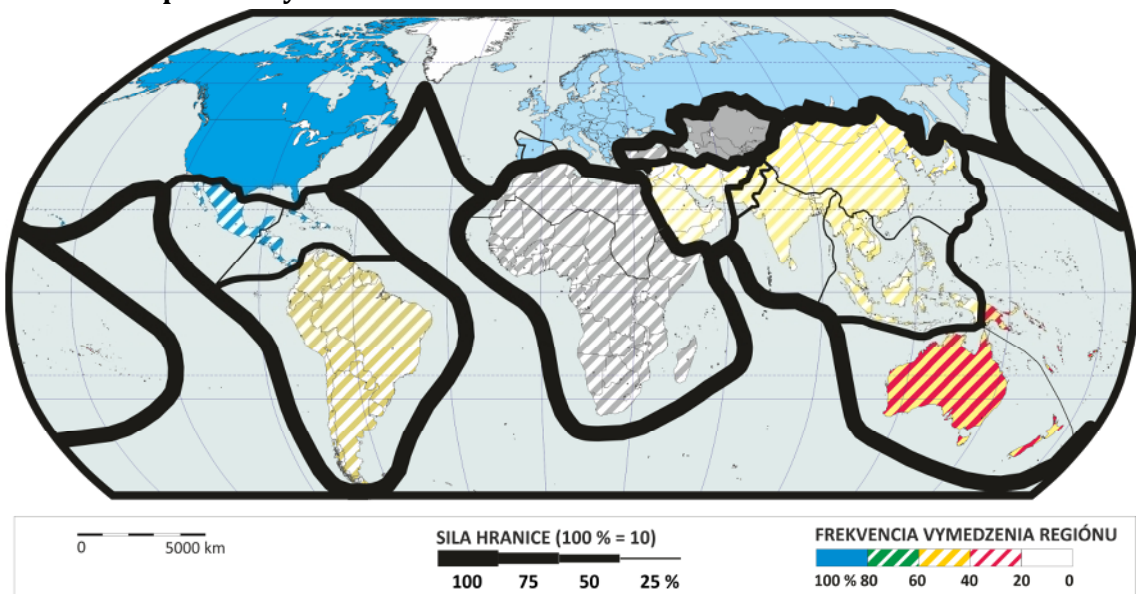

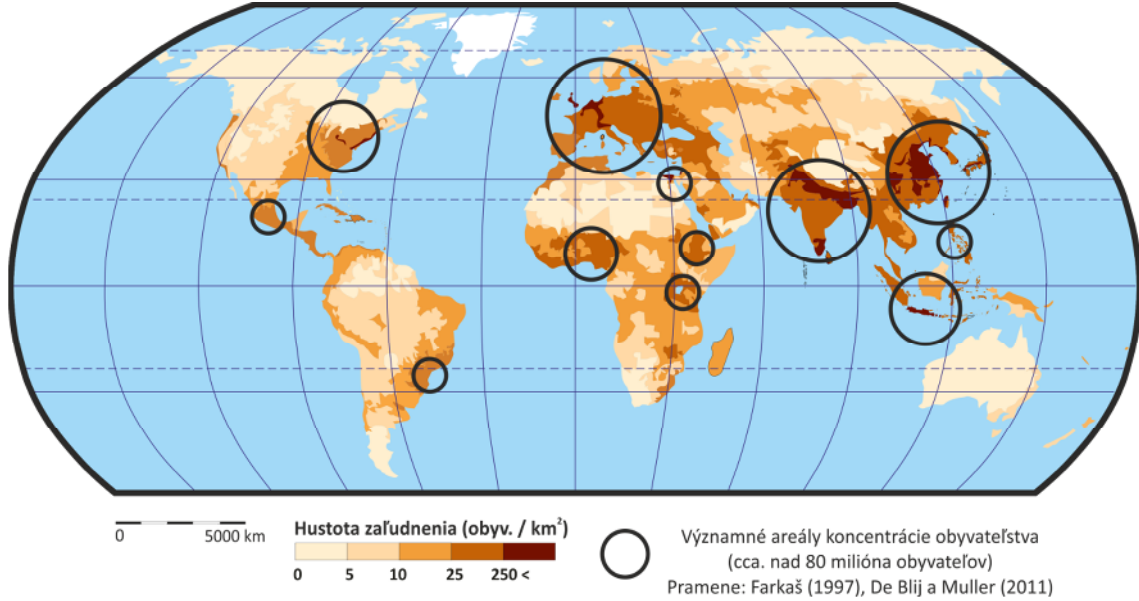
Mapa P33. Syntéza členení sveta firiem Japonska

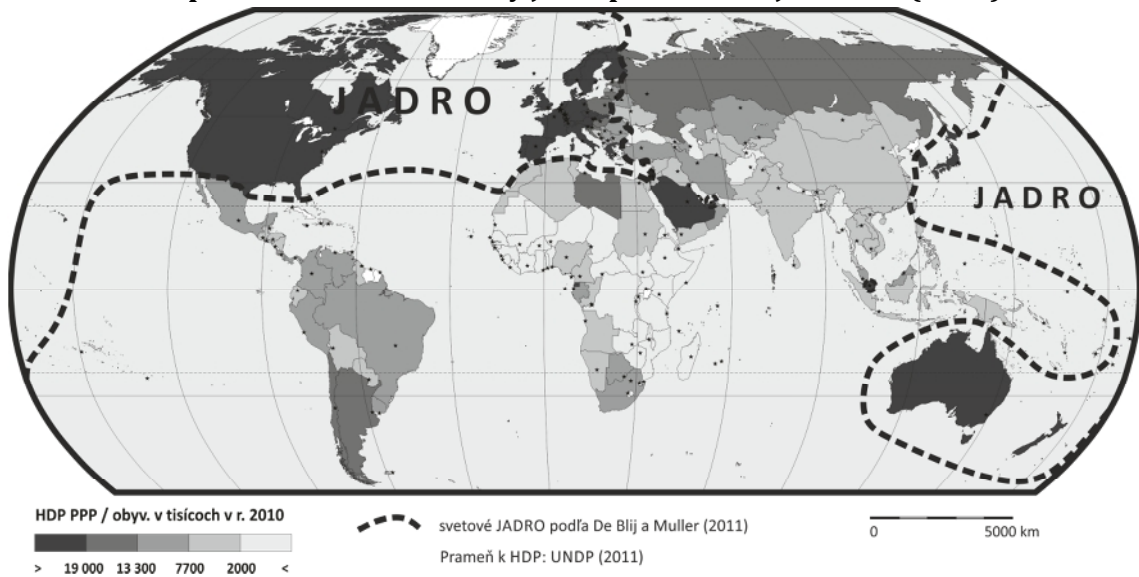
Mapa P34. Syntéza členení sveta firiem Austrálie a Nového Zélandu

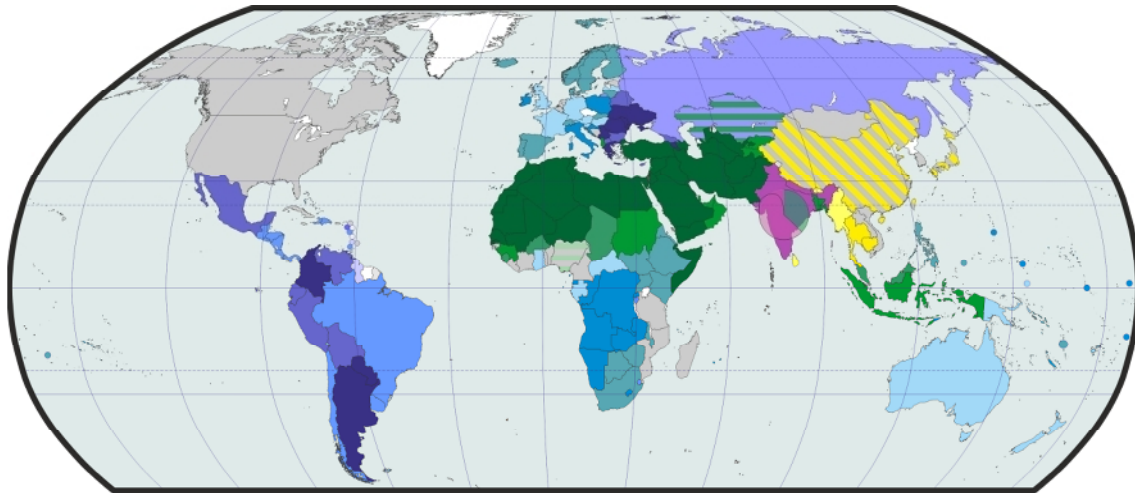
Mapa P35. Populačná hustota a populačné areály sveta

Mapa P36. HDP 2011 a štáty jadra podľa De Blij a Muller (2011)

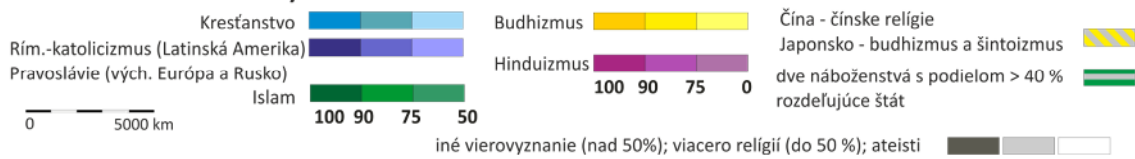

Mapa P37. Náboženská štruktúra sveta - štáty

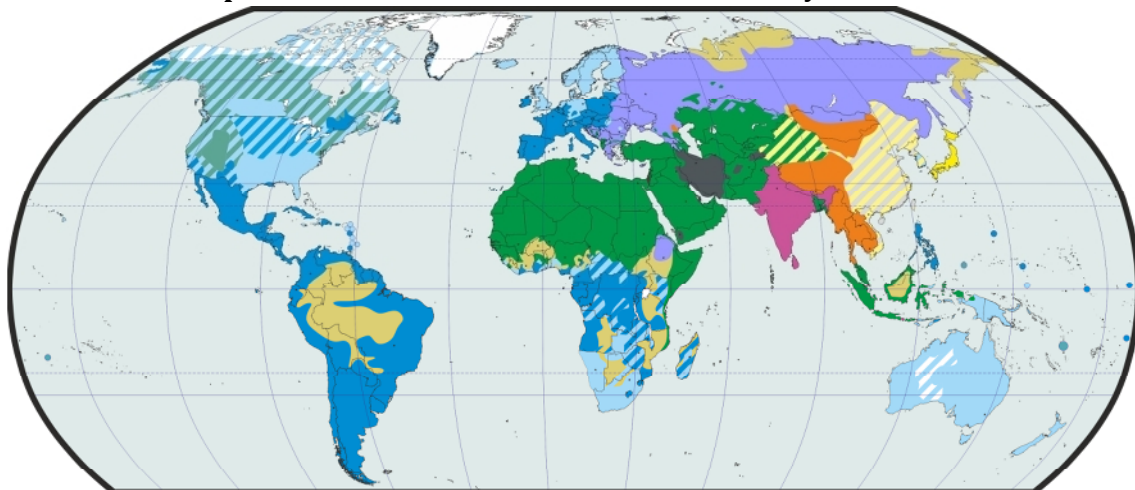

Podiel náboženstva na obyvateľstve štátov

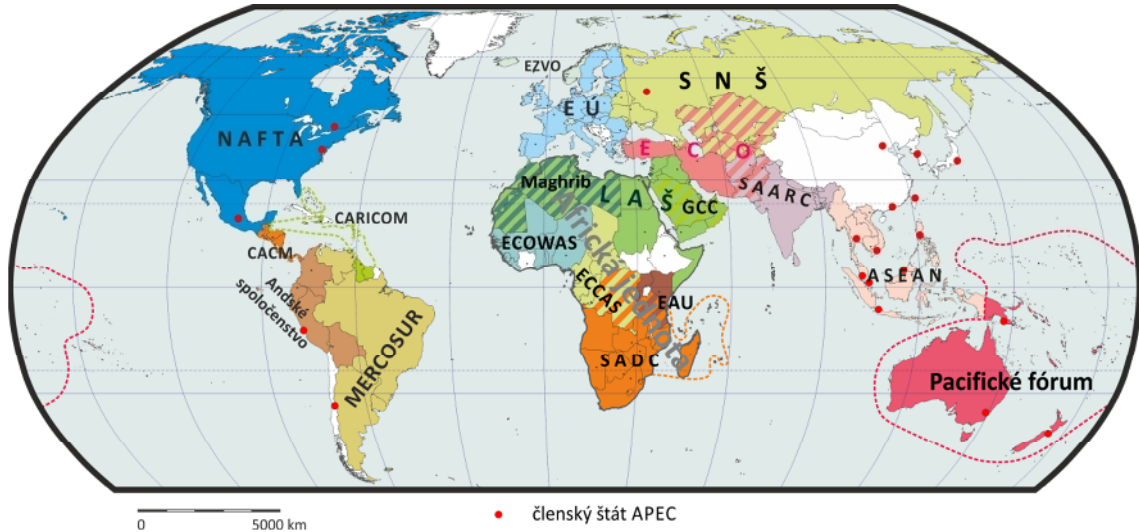
Prameň: Britannica World Almacac, Pew 2009

Mapa P38. Náboženská štruktúra sveta - areály rozšírenia

Mapa P39. Vybrané regionálne organizácie (súčasť analýz)

NAFTA - Severoamerická dohoda o voľnom obchode

CACM – Stredoamerický spoločný trh

Mercosur – Spoločný trh juhu

Andské spoločenstvo

Caricom - Karibské spoločenstvo

EÚ - Európska únia

SNŠ - Spoločenstvo nezávislých štátov

Africká jednota

SADC - Juhoafrická spolupráca pre rozvoj

ECOWAS - Ekonomická spolupráca štátov

Západnej Afriky

ECCAS - Ekonomická spolupráca štátov Strednej Afriky

EAU – Východoafrická únia

GCC - Rada spolupráce Zálivu

LAŠ - Liga arabských štátov

Maghrib - Magreb

ECO - Organizácia ekonomickej spolupráce

SAARC - Juhoázijská asociácia pre regionálnu spoluprácu

ASEAN - Asociácia juhovýchodoázijských národov

Pacifické fórum

APEC – Ázijsko-pacifická ekonomická spolupráca

